HENRYK SIENKIEWICZ

Hania

EDITURA
ALBATROS

Coperta de : GHEORGHE MARINESCU

HENRYK SIENKIEWICZ

HANIA

Traducere de STAN VELEA

EDITURA ALBATROS

BUCUREŞTI • 1986

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Nuvelele publicate în volumul de față au fost traduse după textele originale cuprinse în ediția H. Sieńkiewicz, Scrieri alese (Wybór pism), *respectiv, din volumele :* Nuvele (Nowele), *vol, I, Varșovia, 1955* [Două căi (Dwie drogi) *și* Nuvele (Nowele), *vol. II, Varșovia, 1955* [Bătrînul slujitor (Stary sługa), Hania *și* Selim Mirza].

În transcrierea numelor proprii s-a respectat grafia originală, cu toate că citirea lor implică unele dificultăți pentru lectorul român din cauza abundenței de consoane, sau a unor litere cu valori fonice specifice limbii polone. Dăm, de aceea, cîteva indicații menite să ușureze receptarea lor ca pronunție : a — o^{n} (o nazal) ; ę — e^{n} (e nazal) ; c = ț ; j = i ; ł = u ; ó = u ; cz, ci, ć = č (ci) ; rz, z ź = j ; sz, si, ś = ș (și).

ST. V.

BĂTRÎNUL SLUJITOR

Alături de vechii socotitori, economi și pădurari, un alt tip care dispare tot mai mult de pe suprafața pămîntului este slujitorul bătrîn. Îmi aduc aminte că, pe vremea copilăriei mele, în casa părinților slujea unul dintre acești mamuți, ale căror oase vor fi dezgropate din cînd în cînd prin vechile cimitire, acoperite de straturile groase ale uitării. Se numea Mikołaj Suchowolski și era șleahtic [1] din satul Sucha Wola, pe care îl pomenea adesea în povestirile sale. Tatăl meu îl moștenise de la părintele său, la care slujise ca ordonanță în timpul războaielor napoleoniene. Cînd intrase în slujba bunicului meu, nu-și amintea nici el prea bine, iar de-l întrebai în care an, priza tutun și răspundea:

— Păi mie nu-mi crescuse încă mustața, da' și don' colonel, luminează-i, Doamne, sufletul, mai avea caș la gură.

În casa părinților mei făcea tot felul de treburi: era bufetier, lacheu; vara se ducea la seceriș ca un vechil, iarna supraveghea treieratul grîului, ținea cheile de la dulapul cu băuturi, de la pivniță și de la magazie; întorcea ceasurile, dar cel mai mult bombănea.

Pe omul acesta nu mi-l amintesc altfel decît mormăind. Îi boscorodea pe tata, pe mama; eu mă temeam de el ca de foc, cu toate că țineam la el; la bucătărie se certa cu bucătarul, pe băieții care serveau la masă îi trăgea de urechi prin toată casa și niciodată nu era mulțumit de nimic. Cînd se afuma, ceea ce se întîmpla în fiecare săptămînă, îl evitau cu toții, nu pentru că și-ar fi îngăduit să facă scandal cu stăpînul sau cu stăpîna, ci fiindcă dacă se agăța de cîte cineva, apoi se ținea scai după el toată ziua, văicărindu-se și bodogănind întruna. În timpul mesei de prînz sta la spa-

[1] Nobil polonez (n. tr.)

tele tatălui meu și, deși nu servea el, îl supraveghea pe băiatul care aducea la masă și-i otrăvea viața cu o plăcere deosebită.

— Bagă de seamă — mormăia — că-ți arăt eu. Ia privește-l, nu poate să servească mai repede, își tîrîie picioarele ca o vacă bătrînă. Mai uită-te încă o dată. Ce s-audă el cînd îl cheamă stăpînul! Schimbă farfuria cucoanei. De ce caști gura? Ai? Hm, uitați-vă la el!

La masă intra mereu în vorba celorlalți și totdeauna era împotrivă. Se întîmpla nu o dată ca tata să se întoarcă și să-i zică:

— Mikołaj, să-i spui după masă lui Mateusz să înhame caii; mergem în cutare loc.

La care Mikołaj:

— Mergem? De ce să nu mergem. Păi cum! Caii nu-s făcuți pentru asta? Numai să nu-și scrîntească vreun picior pe asemenea drum. Mergem în vizîtă, dacă trebuie. Că boierul are voie. Ce, eu sînt contra? Eu nu sînt contra. De ce nu! Și socotelile pot să mai aștepte și treieratul poate să aștepte. Întîi și-ntîi e vizîta.

— Mare pacoste cu Mikołaj ăsta! se întîmpla să exclame tata, pierzîndu-și răbdarea.

Și Mikołaj iarăși:

— Parcă eu zîc că nu sînt prost?! Știu și eu că nu sînt decît un prost. Economul s-a dus să-i facă curte gospodinei de la casa parohială din Niewodów. Iar boierii nu pot să se ducă în vizîtă? Ce poate să facă sluga, poate să facă și stăpînul.

Și tot așa bătrînul cîrcotaș o ținea întruna, de nu era chip să-l mai oprească cineva.

Noi, adică eu și fratele meu mai mic, ne temeam de el, cum am spus, aproape mai mult decît de institutorul nostru, părintele Ludwik, și cu siguranță mai mult decît de amîndoi părinții. Cu surorile noastre se purta mai bine. Îi spunea fiecăreia „domnișoară", cu toate că erau mai mici, dar pe noi ne altoia fără prea multă ceremonie. Totuși pentru mine avea un farmec deosebit: purta totdeauna capse în buzunar. Nu o dată, după lecții, intram sfios în încăperea unde era bufetul, zîmbeam cît puteam mai politicos, mai plin de respect, ca să-i fiu pe plac, și-i spuneam timid:

— Mikołaj, bună ziua, Mikołaj! Astăzi cureți armele?

— Henryś, ce cauţi aici? Doar le-nvelesc şi gata.

Apoi, maimuţărindu-mă, zicea:

— Mikołaj! Mikołaj! Cînd e vorba de capse, Mikołaj e bun, altminteri n-au decît să-l mănînce lupii. Mai bine-ai învăţa. N-o să ai mai multă minte dacă ai să tot tragi cu pistolul.

— Eu mi-am terminat lecţiile — răspundeam aproape plîngînd.

— Şi-a terminat lecţiile. Hm, le-a terminat. Învaţă mereu şi capul e gol ca un ghiozdan. Nu-ţi dau şi gata. (Spunînd acestea se şi cotrobăia prin buzunare). O să-ţi sară ceva în ochi şi-o să fie vai de capul meu. Cine va fi vinovat? Mikołaj. Cine ţi-a dat pistolul? Mikołaj.

Bodogănind mereu, intra în camera tatălui, lua pistoalele, le sufla, mă asigura pentru a suta oară că toate acestea nu sînt de nici un folos, apoi aprindea lumînarea, introducea capsa şi-mi dădea să ochesc; şi atunci însă, cîteodată, trebuia să îndur calvarul mai departe.

— Uite cum ţine pistolul — zicea — ca frizerul siringa. Cum o să stingi tu lumînarea. Poate ca cerşetorul la biserică! Preot trebuie să te faci, să spui rugăciuni, că n-ai vînă de oştean.

În felul lui, ne învăţa vechiul meşteşug al războiului. Deseori, după amiază, eu şi fratele meu învăţam să mărşăluim sub ochii lui, iar cu noi mărşăluia şi părintele Ludwik care părea foarte neîndemînatic.

Mikołaj privea la el pe sub sprîncene, apoi, deşi de el se temea cel mai mult şi-l respecta, nu se putea stăpîni şi-l certa:

— E, părinte, dumneata mărşăluieşti ca o vacă bătrînă.

Fiind cel mai mare, eu îi datoram mai multă ascultare, aşa că sufeream cel mai mult. Altfel, bătrînul Mikołaj, cînd m-au dat la şcoală, plîngea de parcă s-ar fi întîmplat cea mai mare nenorocire. Părinţii mi-au povestit că după aceea a devenit mai morocănos şi le-a bătut capul vreo două săptămîni: „Au luat copilul şi l-au dus — spunea. Şi dacă moare! O! ho! Ce-i trebuia lui şcoală? Parcă el nu e tot boier! Să-nveţe lătinia? Vor să ajungă ca Solomon. Ce deşănţare! A plecat băiatul şi dus a fost, iar tu, bătrîne, umblă prin toate colţurile şi cată ce n-ai pierdut. Degeaba!"

Îmi aduc aminte că atunci cînd am venit pentru prima dată acasă, de sărbători, dormeau cu toţii. Abia se crăpa de ziuă; era o dimineaţă de iarnă şi ningea. Doar scîrţîitul

cumpenei de la fîntîna fermei și lătratul cîinilor tulburau liniștea. Toate obloanele erau trase, numai ferestrele bucătăriei străluceau de lumina ce colora roșietic zăpada adunată în fața prispei. Mă întorceam mîhnit atunci, îngrijorat și cu teama în suflet, fiindcă notele din carnet nu prea erau vrednice de laudă. Pur și simplu, pînă să-mi dau seama, pînă să mă obișnuiesc cu rutina și disciplina din școală, nu mă descurcasem prea bine. Mă temeam deci de tata, mi-era frică de înfățișarea aspră, tăcută a părintelui Ludwik care mă aducea de la Varșovia. Așadar, de nicăieri nici o încurajare, cînd văd că se deschide ușa de la bucătărie și bătrînul Mikołaj pășește prin zăpadă cu oalele cu smîntînă aburind pe o tavă.

Cînd m-a văzut unde nu strigă „Domnișorul meu drag și scump!" și, lăsînd repede tava, răstoarnă amîndouă oalele, mă ia de gît și începe să mă îmbrățișeze și să mă sărute. De atunci mi-a zis întotdeauna numai „domnișorule".

Cu toate că după aceea, timp de două săptămîni încheiate, nu mi-a putut ierta smîntîna vărsată: „Omul duce liniștit smîntîna, bodogănea, și sosește el. Tocmai atunci și-a găsit..."

Tata voia, cel puțin așa îmi promisese, să mă bată pentru cei doi de insuficient pe care-i adusesem la caligrafie și germană; dar, pe de o parte, lacrimile mele și făgăduiala că mă voi îndrepta, pe de altă parte, intervenția iubitei mele mame și, în sfîrșit, tevatura pe care o făcea Mikołaj au stat împotrivă. Mikołaj habar n-avea ce fel de vietate mai era și caligrafia asta, iar pentru germană nici nu voia să audă de vreo pedeapsă.

— Păi ce, el e luteran, sau vreun șvab? spunea. Parcă don colonel știa nemțăște? Da' ce, boierul (aici se adresa tatălui meu) știe? Ai? Cînd i-am întîlnit pe nemți la... cum îi zîce? La Lipska și dracu mai știe pe unde, nu le-am spus nimic pe nemțăște, da' ei ne-au arătat dosul și aia-i.

Bătrînul Mikołaj mai avea încă un obicei. Rareori aducea vorba de isprăvile lui, dar în momentele de bună dispoziție, cînd se apuca să povestească, mințea de-nchega apele. N-o făcea cu rea credință; poate că în mintea-i îmbătrînită faptele se amestecaseră unele cu altele, crescînd pînă la proporții fantastice. Toate cîte auzise despre isprăvile războinice din timpul anilor de tinerețe, le punea în seama sa și a bunicului meu, colonelul, și credea cu adevărat în tot ce spunea. Uneori, în șopron, supraveghindu-i

pe iobagii care băteau grîul, cînd începea să povestească, țăranii lăsau lucrul și, sprijinindu-se în îmblăciu, îi ascultau istorisirile cu gura căscată. Pînă cînd își lua seama și începea să țipe :

— Ce vă zgîiți la mine cu gura cît șura, ai ?

Și iarăși, arșt ! praști ! arșt ! praști ! se auzea o vreme bufnetul îmblăcielor bătînd grîul ; bătrînul tăcea o clipă, apoi începea iarăși :

— Băiatul meu îmi scrie că a ajuns general la regina Palmirei. O duce bine acolo, zîce că primește sîmbrie mare, da' sînt niște geruri strașnice... ș.a.m.d.

În paranteză fie spus, copiii bătrînului nu erau prea izbutiți. Avea într-adevăr un fecior, dar nu era nimic de capul lui ; de cînd se făcuse mare, se ținea numai de blăstămății, pînă cînd și-a luat lumea în cap și i s-a pierdut urma. Fiica lui însă, la vremea ei o minune de fată, se înhăitase cu toți lefegiii de prin sat și murise după ce născuse o fetiță. Această fetiță se numea Hania. Era de-o vîrstă cu mine, o fată frumoasă, dar cam bolnăvicioasă. Mi-amintesc că ne jucam de multe ori împreună de-a soldații. Hania era toboșar, iar urzicile erau dușmanii noștri. Era bună și blîndă ca un înger. O aștepta o soartă tristă pe lume, dar astea sînt amintiri care nu au nici o legătură...

Așa că revin la povestirile bătrînului. Eu însumi l-am auzit spunînd că atunci cînd s-au speriat caii ulanilor la Mariampól, toată herghelia, erau vreo optsprezece mii, a năvălit deodată pe la bariere în Varșovia. Cîți oameni au fost striviți de copite, ce zi a judecății de apoi a fost pînă cînd i-au prins e lesne de imaginat. Altă dată ne-a povestit cele ce urmează, dar asta nu mai era în șopron, ci la curte, de față cu toți :

— Dacă m-am luptat bine ? Păi cum altfel ! Odată, îmi aduc aminte, eram în război cu austriecii. Eu stăteam în rînd, în rînd, zîc, pînă cînd vine la mine comandantul suprem, vreau să spun al austriecilor, al dușmanilor, și zîce : „Ei, tu, Suchowolski, 'ce, te știu eu cine-mi ești ! Dacă puneam mîna pe tine, sfîrșeam războiul".

— Dar de colonel n-a amintit ? l-a întrebat tata.

— Păi cum nu ! Doar am spus limpede, pe tine și pe colonel.

Părintele Ludwik și-a pierdut răbdarea și l-a mustrat :

— Bine, Mikołaj, dar tu minți de parcă ai primi încă o simbrie pentru asta.

Bătrînul s-a întunecat și ar fi izbucnit, dar, pentru că se temea de preot și-l respecta, a tăcut, iar după o clipă, vrînd s-o mai îndulcească, a continuat :

— Așa mi-a spus și preotul Sieklucki, capelanul. Odată, cînd un austriac mi-a înfipt baioneta sub a douăzecea, vreau să zîc, sub a cincea coastă, am pățit-o rău. Ehei, mi-am zîs, o să mor și trebuie să mă spovedesc Domnului Dumnezeu Atotputernicul de toate păcatele, așa că i-am spus totul preotului Sieklucki, iar acesta ascultă, ascultă și în cele din urmă zîce : „Teme-te de Dumnezeu, Mikołaj, toate astea-s născociri !" Da și eu : „Poate fi, dar mai mult nu-mi aduc aminte".

— Și te-au vindecat ?

— M-au vindecat, m-au vindecat ! De ce să nu mă vindece ! M-am tratat singur. M-am pus și-am amestecat două încărcături de praf de pușcă într-o sticlă de votcă, am înghițit-o seara și a doua zi m-am sculat sănătos tun.

Aș fi ascultat mai multe povestiri și v-aș fi putut spune mai multe, dar părintele Ludwik, nu știu nici eu de ce, i-a interzis lui Mikołaj „să-mi mai sucească mințile". Bietul părinte Ludwik, ca preot și locuitor pașnic al sătucului, nu știa, mai întîi, că oricărui tînăr, pe care furtuna îl smulge din tihna cuibului părintesc și-l aruncă în arena lumii, trebuie să i se sucească mintea nu o dată, iar în al doilea rînd, că nu bătrînii slujitori și poveștile lor, ci cu totul altcineva îi sucește mințile.

Dealtfel, influența lui Mikołaj asupra noastră nu putea fi păgubitoare, întrucît, dimpotrivă, el era acela care veghea asupra noastră și asupra purtării noastre cu toată stăruința și asprimea. Era un om conștiincios în înțelesul deplin al cuvîntului. Din vremea cătăniei rămăsese cu încă o însușire foarte frumoasă, conștiinciozitatea și precizia cu care îndeplinea orice poruncă. Mi-amintesc că, într-o iarnă, lupii începuseră să facă pagube foarte mari și se obrăzniciseră atît de mult, încît intrau noaptea în sat în haite mai mari sau mai mici. Tata, vînător împătimit, a vrut să organizeze o vînătoare și, fiindcă dorea ca hăituiala să fie condusă de domnul Ustrzycki, vecinul nostru, un cunoscut dușman de lupi, i-a scris un bilet, apoi l-a chemat pe Mikołaj și i-a spus :

— Mikołaj, arendașul tocmai pleacă la oraș, du-te și tu cu el. În drum, cobori la Ustrzyca și-i dai scrisoarea asta boierului. Numai vezi să-mi aduci neapărat răspunsul, fără răspuns să nu te întorci.

Mikołaj a luat scrisoarea, s-a dus la arendaș și au plecat împreună. Seara arendașul s-a întors, dar fără Mikołaj. Tata a crezut că a înnoptat la Ustrzyca și va veni a doua zi cu vecinul. Dar trece o zi și Mikołaj nu se întoarce ; trece a doua, nu vine ; a treia, la fel. Acasă jale. De teamă că l-au atacat lupii pe drum, tata repede oameni în toate părțile. Aceștia îl caută, dar nu găsesc nici o urmă. Îi trimite și la Ustrzyca. Aici li se spune că a fost, nu l-a găsit pe boier, a întrebat unde-ar putea fi, apoi a împrumutat de la lacheu patru ruble și a plecat nu se știe încotro. Ne dădeam de ceasul morții, dar nu înțelegeam ce puteau să însemne toate astea. A doua zi s-au întors oamenii trimiși prin satele din împrejurimi cu vestea că n-au aflat nimic nicăieri. Atunci am început să-l plîngem cu toții, dar a șasea zi, spre seară, tata tocmai da dispoziții în birou, cînd deodată aude pe cineva la ușă ștergîndu-și picioarele, dregîndu-și glasul și mormăind ; l-a recunoscut îndată pe Mikołaj.

Era într-adevăr Mikołaj, înghețat, slăbit, obosit, cu țurțuri de gheață pe mustață, aproape de nerecunoscut.

— Mikołaj, tu n-ai frică de Dumnezeu ? Ce-ai făcut atîta timp ?

— Ce-am făcut, ce-am făcut — mormăie Mikołaj. Ce era să fac ? Nu l-am găsit pe boier la Ustrzyca și am plecat la Bzin. La Bzin mi-au spus că am bătut drumul degeaba, fiindcă boierul Ustrzycki a plecat la Karolówka. Am plecat și eu după el, dar nici acolo nu mai era. Parcă el trebuie să-ncălzească locul printre străini ? Ce, el nu e boier ? Doar nu merge pe jos. Bine zîc. De la Karolówka m-am dus la oraș, fiindcă mi s-a spus că-i la județ. Da ce să caute el la județ, ce e primar ? Plecase la gubernie. Trebuia să mă întorc, ai ? M-am dus la gubernie și i-am dat scrisoarea.

— Ei și ți-a dat răspunsul ?

— Mi l-a dat, nu mi l-a dat. Vezi bine că mi l-a dat, numai că a rîs de mine de i se vedeau măselele de minte. Stăpînul tău — zîce — mă cheamă la vînătoare pentru joi, iar tu îmi aduci scrisoarea tocmai duminică. Acum e prea tîrziu. Și iar a început să rîdă. Uitați scrisoarea. De ce să nu rîdă ? Păi el...

— Și ce-ai mîncat în tot acest timp ?

— Ce să mănînc, că de ieri n-am pus nimic în gură. Ce, eu sufăr de foame aici ? Se zgîrcesc la o lingură de fiertură ? N-am mîncat, ei și ce ? O să mănînc...

De atunci, lui Mikołaj nu i-a mai dat nimeni asemenea porunci. Ori de cîte ori era trimis undeva, i se spunea totdeauna ce trebuie să facă în caz că destinatarul nu era acasă.

La cîteva luni după întîmplarea de mai sus, Mikołaj a plecat la iarmarocul din orașul apropiat să cumpere cai de ham, fiindcă la cai se pricepea de minune. Seara, vechilul a venit la tata și i-a spus că Mikołaj s-a întors și el; a cumpărat caii, dar a fost bătut și îi era rușine să se arate. Tata s-a dus îndată la el.

— Ce ai, Mikołaj?

— M-am bătut — a mărturisit scurt.

— Să-ți fie rușine! Tu mai ești de scandaluri prin tîrg? Unde ți-e mintea? Ești bătrîn și prost! Pe altul l-aș fi dat afară pentru asemenea ispravă. Să-ți fie rușine. Te-ai îmbătat, altfel nu se poate. Îmi strici oamenii, în loc să le dai exemplu.

Tata era într-adevăr furios și cînd se înfuria, nu-i ardea de glumă. Era ceva ciudat totuși. Mikołaj care nu-și uita limba-n gură în asemenea ocazii, de data asta tăcea chitic. Bătrînul se îndîrjise pesemne. Zadarnic l-au întrebat și alții ce și cum a fost. I-a repezit pe toți și n-a scos un cuvînt. Îl bătuseră strașnic. A doua zi s-a îmbolnăvit atît de rău, încît a fost nevoie să cheme doctorul. Abia acesta a lămurit toată tărășenia. Cu o săptămînă înainte, tata îl scărmănase pe socotitor care și fugise a doua zi. S-a dus la un oarecare von Zoll, un neamț, mare vrăjmaș al tatălui meu, care l-a primit în slujbă. La iarmaroc se mai aflau Zoll, fostul nostru socotitor și argații domnului Zoll, care aduseseră vite îngrășate să le vîndă. Domnul Zoll l-a văzut cel dintîi pe Mikołaj, s-a apropiat de căruța lui și a început să-l vorbească de rău pe tata. Mikołaj l-a făcut fățarnic, iar cînd Zoll l-a jignit iarăși pe tata, bătrînul slujitor i-a răspuns cu o lovitură de bici. Atunci socotitorul și argații lui Zoll s-au repezit la el și l-au bătut pînă l-au umplut de sînge.

Cînd a auzit cum s-au întîmplat lucrurile, pe tata l-au podidit lacrimile. Nu-și putea ierta că l-a bruftuluit pe Mikołaj care înadins n-a scos o vorbă. După ce s-a mai înzdrăvenit, tata s-a dus la el să-l mustre. La început, bătrînul n-a vrut să recunoască nimic, mormăind cum îi era obiceiul, dar mai tîrziu s-a înduioșat și au plîns amîndoi ca niște copii.

Pentru silnicia din tîrg, tata l-a provocat la duel pe Zoll care avea să-l ţină minte multă vreme.

Şi cînd te gîndeşti că dacă nu era doctorul, sacrificiul lui Mikołaj ar fi rămas necunoscut. Dealtfel, Mikołaj îl urî pe doctor mult timp. Lucrurile stau aşa ; eu aveam o mătuşică tînără şi frumoasă, sora tatălui meu, care locuia la noi. Ţineam foarte mult la ea pentru că era tot atît de bună pe cît era de frumoasă şi, cel puţin aşa mi se părea mie, o iubeau cu toţii, printre alţii şi doctorul, un tînăr inteligent, care se bucura de multă consideraţie prin împrejurimi. Mai înainte, doctorul îi plăcuse şi lui Mikołaj care spunea despre el că e un om cu scaun la cap şi se ţinea bine în şa, dar cînd acesta a început să vie la noi cu intenţii clare faţă de mătuşa Marynia, sentimentele lui Mikołaj s-au schimbat de nerecunoscut. A început să se poarte politicos cu el, dar rece, aşa cum te porţi cu un străin. Mai de mult, îl boscorodi şi pe el nu o dată. Cînd se întîmpla cîteodată să stea prea mult la noi, în timp ce-l ajuta să se îmbrace pentru drum, Mikołaj murmura : „Ce rost are să umbli noaptea ? Nu e de nici un folos. Cine-a mai văzut una ca asta ?" Acum însă nu mai bodogănea, tăcînd, în schimb, ca o stană de piatră. Bietul doctor a înţeles în curînd despre ce e vorba şi, deşi îi zîmbea în continuare bătrînului cu bunăvoinţă, cred că în sinea lui nu se simţea prea bine.

Cu toate acestea, din fericire pentru tînărul discipol al lui Esculap, mătuşa Marynia nutrea pentru el sentimente de-a dreptul opuse celor încercate de Mikołaj. Aşadar, într-o seară minunată, cînd luna lumina salonul foarte frumos şi aromele de iasomie năvăleau înăuntru prin ferestrele deschise, dinspre tufele sădite în grădină, iar mătuşa Marynia cînta la pian *Io questa notte sogno*, doctorul Staś s-a apropiat de ea şi a întrebat-o cu glasul tremurător dacă socoteşte că el ar putea trăi fără ea. Mătuşa şi-a exprimat, firește, îndoiala în această privinţă, după care au urmat jurămintele reciproce, chemarea lunii ca martor şi toate celelalte lucruri care se petrec totdeauna în asemenea împrejurări.

Din nenorocire, tocmai atunci a intrat Mikołaj care voia să-i invite la ceai. Cînd a văzut ce se întîmplă, a alergat degrabă la tata şi, negăsindu-l, fiindcă plecase la acaretu-rile fermei, s-a dus la mama care, cu zîmbetul ei îngăduitor, l-a rugat să nu se amestece.

Descumpănit, Mikołaj a tăcut, rumegîndu-şi în el nemulţumirea tot restul serii, dar cînd tata, înainte de a se duce la culcare, a intrat în birou să scrie nişte scrisori, Mikołaj s-a dus după el şi, oprindu-se lîngă uşă, a început să-şi dreagă glasul semnificativ şi să se mute de pe un picior pe celălalt.

— Ce doreşti, Mikołaj? l-a întrebat tata.

— Apăi, asta... Cum îi zîce? Voiam să te întreb, boierule, dacă-i adevărat că domnişoara noastră, să... măritată, vreau să zîc, să căsătoreşte?

— E adevărat. De ce?

— Păi nu se poate ca domnişoara să ia de soţ un... felcer.

— Ce felcer? Ai înnebunit, Mikołaj? Tu trebuie să-ţi bagi nasul peste tot unde nu-ţi fierbe oala!

— Păi ce, domnişoara nu e tot a noastră? Nu e şi ea fata domnului colonel? El n-ar fi îngăduit niciodată una ca asta. Ce, domnişoara nu e vrednică şi ea de un moşier, de un mare boier? Da' doctorul, să-mi fie cu iertare, ce-i? Domnişoara să face de rîsul lumii.

— Doctorul e un om deştept.

— Deştept, nedeştept. Păi cîţi doctori n-am văzut eu? Umblau prin tabără, se învîrteau pe la comandament, da' cînd era vorba de ceva, de vreo luptă, nu mai era nici unul. Parcă numai o dată don' colonel le-a zis măcelari? Cînd e omul sănătos, nici nu se apropie de el, da' cînd zace pe jumătate mort, hop şi ei cu custura. Nu e mare scofală să tai pe unul care nu să poate apăra, fiindcă nu poate ţine nimic în pumn. Încearcă să-l tai cînd e sănătos şi strînge puşca în mînă. Ei, ce mare lucru să spinteci oamenii cu cuţitul pînă la os? Nu e nici o treabă! Don' colonel s-ar scula şi din mormînt, dac-ar afla. Auzi, doctor! Ce oştean mai e şi ăsta? Sau ce, e moşier? Nu se poate! Domnişoara nu să va căsători cu el. Nu e după lege. Ia uite cine-ntinde gheara după domnişoara!

Din nefericire pentru Mikołaj, doctorul nu numai că a întins mîna spre domnişoara, dar a şi ajuns la ea. După o jumătate de an a avut loc nunta şi domnişoara, fată colonelului, plînsă cu pîrîu de lacrimi de rude şi de ai casei în general, iar de Mikołaj îndeosebi, a plecat să-şi împartă viaţa cu doctorul.

Mikołaj nu i-a purtat ranchiună pentru că nu era în stare şi apoi ţinea prea mult la ea, dar pe doctor nu voia să-l

ierte. Nu-i rostea aproape niciodată numele şi se străduia să nu vorbească despre el. În treacăt fie zis, mătuşa Marynia a fost cît se poate de fericită cu doctorul Stanisław. După un an, le-a dat Dumnezeu un băieţel frumos, după încă unul, o fetiţă, apoi cu schimbul, ca la carte. Mikołaj îi iubea ca şi pe ai lui, îi lua în braţe, îi mîngîia, îi săruta. Am observat însă nu o dată că în sufletul lui stăruia o umbră de amărăciune din cauza mezalianţei mătuşii Marynia. Mi-aduc aminte că odată, de sărbătorile Crăciunului, ne aşezaserăm la cină în seara de ajun, cînd deodată s-a auzit afară huruitul unei trăsuri. Cum aşteptam întotdeauna o mulţime de rude, tată a spus :

— Mikołaj, du-te şi vezi cine a venit.

Mikołaj a ieşit şi s-a întors repede cu bucuria întipărită pe faţă.

— A venit domnişoara ! a strigat de departe.

— Cine ? a întrebat tata, deşi ştia prea bine despre cine era vorba.

— Domnişoara !

— Care domnişoară ?

— Domnişoara noastră — a răspuns bătrînul.

Merita s-o vedeţi pe această domnişoară cînd a intrat cu trei copii după ea. Halal domnişoară ! Bătrînul însă dinadins nu-i zicea niciodată altfel.

În cele din urmă, aversiunea lui pentru doctorul Staś a luat totuşi sfîrşit. Hania s-a îmbolnăvit grav de tifos. Au fost şi pentru mine zile de îngrijorare, deoarece Hania era de-o seamă cu mine şi singura mea tovarăşă de joacă, aşa că ţineam la ea aproape ca la o soră. Doctorul Staś n-a ieşit atunci aproape trei zile din camera ei. Bătrînul, care o iubea pe Hania din tot sufletul, a fost foarte abătut tot timpul cît a durat boala ; n-a mîncat, n-a dormit ; a stat mereu la uşă, fiindcă înăuntru n-avea voie să intre nimeni, afară de mama, mestecîndu-şi durerea adîncă ce-i sfîşia pieptul. Era un om călit, rezistent la truda trupului, ca şi la loviturile soartei, dar cît pe ce să se încovoaie sub povara disperării lîngă pătucul fetiţei. Cînd, în sfîrşit, după multe zile de spaimă, doctorul Staś a deschis încet uşa de la camera bolnavei şi, cu faţa radiind de fericire, a rostit, pentru cei ce aşteptau sentinţa în încăperea alăturată, un singur cuvînt : „salvată !“, bătrînul nu s-a mai putut abţine, a mugit ca un taur şi i s-a aruncat la picioare, repetînd printre hohote de plîns : „Binefăcătorul meu, binefăcătorule !“

Într-adevăr, după aceea, Hania s-a înzdrăvenit repede, iar doctorul a devenit o adevărată comoară în ochii bătrînului.

— E un om cu cap — repeta, mîngîindu-şi mustăţile semeţe — e un om cu cap. Stă bine şi în şa şi dacă nu era el, Hania ar... da' nici nu vreau să-mi mai aduc aminte. Să nu vorbesc într-un ceas rău!

După vreun an de la această întîmplare, bătrînul a început să se şubrezească. Statura lui dreaptă şi puternică s-a micşorat parcă. S-a cocoşat, n-a mai mormăit şi n-a mai minţit. În cele din urmă, atingînd aproape nouăzeci de ani de viaţă, s-a senilizat cu totul. Făcea numai laţuri şi prindea păsările, pe care le creştea apoi în camera lui; mai ales piţigoi. Cu cîteva zile înainte de a muri, nu mai recunoştea pe nimeni, dar în ziua morţii judecata i s-a limpezit încă odată pe deplin. Părinţii mei erau plecaţi atunci în străinătate pentru sănătatea mamei. Într-o seară, şedeam în faţa căminului cu Kazio, fratele meu mai mic, şi cu preotul care îmbătrînise şi el foarte mult. Viforniţa izbea cu trîmbe de zăpadă în geamuri, părintele Ludwig se ruga, iar eu şi Kazio pregăteam armele pentru vînătoarea de a doua zi pe zăpada proaspătă. Deodată ne-au dat de ştire că bătrînul Mikołaj e pe moarte. Părintele Ludwig a plecat imediat la capelă după sfintele daruri, iar eu am dat fuga la bătrîn. Zăcea pe pat, foarte palid, galben şi aproape rece, dar liniştit şi cu mintea întreagă. Ce frumos era capul acesta fără păr, împodobit de două cicatrici, cap de oştean bătrîn şi de om cinstit. Flăcăruia lumînării arunca luciri palide pe pereţii încăperii. Prin colţuri, ciripeau piţigoii. Cu o mînă bătrînul strîngea crucifixul la piept, iar pe cealaltă i-o ţinea şi i-o acoperea de sărutări Hania, albă ca floarea de crin. A venit şi părintele Ludwik şi a început spovedania; apoi muribundul a vrut să mă vadă pe mine.

— Nu sînt aici stăpînul şi iubita mea stăpînă — a şoptit — aşa că mi-e greu să mor. Dar dumneata eşti aici, domnişorule drag, stăpînul meu... Să ai grijă de sărmana asta... Dumnezeu să te răsplătească. Să nu fii supărat pe mine... Dac-am greşit cu ceva... să mă ierţi. Am fost răutăcios, dar credincios...

Apoi deodată, revenindu-şi iarăşi, a strigat cu glas puternic şi în grabă, de parcă i se tăia răsuflarea:

— Domnişorule!... Stăpîne!... orfana mea!... Doamne, în mîinile tale...

— Încredinţez sufletul acestui vrednic oştean, slugă credincioasă şi om drept! a sfîrşit solemn părintele Ludwik.

Bătrînul murise.

Am îngenuncheat şi preotul a început să citească cu glas tare rugăciunile pentru morţi.

* * *

De atunci au trecut aproape cincisprezece ani. Mormîntul credinciosului slujitor a fost acoperit de buruienile cimitirului. Au venit vremuri grele. Furtuna a împrăştiat focul sfînt şi tihna satului meu. Acum părintele Ludwik e mort, mătuşa Marynia de asemenea; eu trudesc cu pana pentru o pîine amară, iar Hania...

Ehei, mi se umplu ochii de lacrimi.

HANIA

I

Cînd a murit bătrînul Mikołaj, lăsînd-o pe Hania în grija și oblăduirea mea, aveam pe atunci paisprezece ani; ea însă, aproape cu un an mai mică, abia ieșea din anii copilăriei.

Am îndepărtat-o aproape cu forța de lîngă patul bunicului răposat și ne-am îndreptat amîndoi spre capelă. Ușa era deschisă; la vechea icoană bizantină a Maicii Domnului ardeau două lumînări, a căror lumină abia împrăștia întunericul care domnea în fundul altarului. Am îngenuncheat unul lîngă celălalt. Zdrobită de durere, obosită de plîns, nesomn și de jale, fata și-a rezemat bietu-i căpșor pe umărul meu și a rămas așa în tăcere. Era tîrziu, în încăperea de lîngă capelă, cucul vechiului orologiu făcut la Gdańsk a cîntat răgușit ceasurile două după miezul nopții; pretutindeni domnea o liniște adîncă, întreruptă doar de vuietul viforniței de zăpadă, care zgîlțîia montura de plumb a ferestrelor de la capelă, și de suspinele dureroase ale Haniei. Nu îndrăzneam să-i adresez nici un cuvînt de mîngîiere, o strîngeam numai la piept, ca un tutore sau ca un frate mai mare. Nu mă puteam ruga; mii de impulsuri, de simțiri mi se învălmășeau în inimă și în cap. Închipuiri feluri te mi se perindau pe dinaintea ochilor, dar curînd, din această învălmășeală, a crescut un singur gînd, o singură simțire; fețișoara asta palidă cu ochii închiși, sprijinită de umărul meu, această biată făptură lipsită de apărare îmi devenea acum o soră preaiubită, pentru care mi-aș fi dat viața și, la nevoie, aș fi fost în stare să înfrunt lumea întreagă.

Între timp au venit Kazio, fratele meu mai mic, și a îngenuncheat în spatele nostru, apoi părintele Ludwik și cîțiva dintre slujitori. Am rostit rugăciunea de seară, cum

obișnuiam să facem în fiecare zi. Părintele Ludwik citea cu voce tare, iar noi repetam după el sau îi răspundeam cîntînd în cor; chipul întunecat al Maicii Domnului, cu două tăieturi de sabie pe un obraz, ne privea binevoitor, de parcă lua parte la grijile și supărările familiei noastre, binecuvîntîndu-i pe toți cei adunați la picioarele ei. În timpul rugăciunii, cînd părintele Ludwik a început să pomenească morții pentru care rosteam de obicei „veșnică odihnă" și le-a adăugat numele lui Mikołaj, Hania a izbucnit iarăși în hohote de plîns, iar eu m-am jurat în sufletul meu să respect cu sfințenie îndatoririle pe care mi le-a lăsat răposatul, chiar dacă îndeplinirea lor m-ar fi costat cele mai mari sacrificii. Era legămîntul unui flăcău exaltat care nu înțelegea încă nici mărimea posibilă a sacrificiilor, nici răspunderea, dar care nu era lipsit de porniri nobile și de duioșie sufletească.

După ce am sfîrșit rugăciunea, ne-am dus la culcare. I-am recomandat bătrînei Węgrowska, gospodina, s-o conducă pe Hania în cămăruța în care de atunci avea să stea mereu, nu ca de obicei la garderobă, și să rămînă cu ea toată noaptea; iar eu, sărutînd-o pe orfană din toată inima, am plecat spre clădirea în care locuiam împreună cu Kazio și cu părintele Ludwik, pe care ai casei o numeau cămin. M-am dezbrăcat și m-am culcat. Cu toată părerea de rău după Mikołaj, pe care-l iubeam din tot sufletul, mă simțeam mîndru și aproape fericit în rolul meu de tutore. Faptul că aveam să fiu sprijinul unei biete făpturi neajutorate mă ridica în proprii ochi. Mă simțeam bărbat. Bătrîne preacinstit, gîndeam, domnișorul și stăpînul tău nu te va dezamăgi; ai lăsat viitorul nepoatei tale în mîini bune, așa că poți să dormi liniștit în mormînt. Eram liniștit într-adevăr pentru viitorul Haniei. Gîndul că Hania va crește cu timpul și că va trebui să se căsătorească, nu-mi trecea atunci prin minte. Credeam că va rămîne întotdeauna lîngă mine, înconjurată de atenții ca o soră, iubită ca o soră, tristă poate, dar liniștită. După datina străveche, fiul cel mare primea de cinci ori mai multă avere decît frații mai mici care, băieți sau fete, respectau acest obicei și nu se ridicau împotriva lui niciodată, deși în neamul nostru nu exista legea majoratului. În familia noastră eu eram fiul cel mai mare, așa că cea mai consistentă parte din avere avea să-mi revină mie cîndva; deși eram încă în timpul studiilor, o consideram de pe acum ca fiind a

mea. Tata era unul dintre cei mai avuți oameni din partea locului. Neamul nostru, ce-i drept, nu se putea mîndri cu bogăția magnaților, dar avea acea îndestulare care asigura pîinea din belșug și o viață tihnită în cuibul familiei pînă la moarte. Așadar, aveam să fiu destul de bogat, de aceea mă gîndeam liniștit la viitorul meu și al Haniei, știind că oricare avea să-i fie soarta, va găsi întotdeauna lîngă mine liniște și sprijin, dacă va avea nevoie de ele.

Cu aceste gînduri am adormit. A doua zi de dimineață am început să-mi îndeplinesc obligațiile de tutore. Dar cît de copilărește și de caraghios am procedat! Cu toate că acum, cînd îmi aduc aminte, nu pot să nu mă înduioșez. Cînd am venit cu Kazio la micul dejun, i-am găsit așezați la masă pe părintele Ludwik, pe doamna d'Yves, guvernanta noastră, și pe cele două surori mai mici care ședeau ca de obicei pe două scaune înalte de trestie, dînd din picioruțe și șopăcăind vesele. M-am așezat cu o gravitate neobișnuită pe scaunul tatei și, aruncînd o privire de dictator asupra mesei, m-am întors spre băiatul care servea și i-am spus sec și poruncitor:

— Un tacîm pentru domnișoara Hania.

Am pus dinadins accentul pe cuvîntul „domnișoara". Așa ceva nu se mai întîmplase pînă atunci. Hania mînca de obicei la garderobă, fiindcă, deși mama dorise să stea cu noi la masă, bătrînul Mikołaj nu-i îngăduise niciodată, repetînd: „La ce bun; ea trebuie să învețe respectul pentru stăpîni. Asta mai lipsea!" Așa că eu introduceam un obicei nou. Bunul părinte Ludwik a zîmbit, ascunzîndu-și zîmbetul cu o priză de tutun și cu batista de mătase, doamna d'Yves a făcut o grimasă, deoarece, cu toată inima ei bună, provenind dintr-o veche familie de nobili francezi, era o mare aristocrată; iar băiatul care slujea, Franciszek, a căscat gura și se uita la mine cu uimire.

— Un tacîm pentru domnișoara Hania! N-auzi? am repetat.

— Îndată, boierule — a răspuns Franciszek impresionat, se vede, de tonul cu care-i vorbisem.

Acum mărturisesc că și la cuvîntul „boierule" abia mi-am putut stăpîni zîmbetul de mulțumire pe care mi l-a adus pe buze acest titlu care mi se acorda pentru prima dată. Demnitatea însă nu-i îngăduia boierului să zîmbească. În acest timp, tacîmul a fost adus numaidecît, s-a deschis ușa și a intrat Hania, îmbrăcată într-o rochiță neagră, pe

care i-o cususeră noaptea camerista și bătrîna Węgrowska, palidă, cu urme de lacrimi în ochi și cu cozile-i lungi, bălaie, ce-i atîrnau peste rochiță și se terminau cu panglici de satin negru împletite printre șuvițele de păr.

M-am ridicat, am alergat spre ea și am condus-o la masă. Străduințele mele păreau s-o rușineze, s-o jeneze și s-o obosească ; pe atunci însă nu înțelegeam că pentru cel aflat în suferință, un colț tăcut, singuratic și liniștea însemnau mai mult decît manifestările de simpatie zgomotoase ale prietenilor, chiar dacă acestea porneau din adîncul inimii. O chinuiam pe Hania cu grija mea, socotind că astfel îmi îndeplinesc cel mai bine obligațiile pe care mi le asumasem. Hania tăcea și doar din cînd în cînd răspundea la întrebările mele în legătură cu ce-ar vrea să mănînce și să bea :

— Nimic, mă rog dumitale, domnișorule.

M-a durut acel „mă rog dumitale, domnișorule", cu atît mai mult cu cît de obicei Hania era mai apropiată de mine și-mi spunea simplu „domnișorule". Dar tocmai rolul care-l jucam din ziua precedentă și situația schimbată în care se afla Hania o făceau și mai sfioasă și mai umilă. După micul dejun am luat-o deoparte și i-am spus :

— Hania, ține minte că de acum înainte tu ești sora mea. Să nu-mi mai spui niciodată : „mă rog dumitale, domnișorule."

— Bine, mă rog du... bine, domnișorule.

Eram într-o stare ciudată. Umblam cu ea prin încăpere și nu știam ce să-i spun. Aș fi vrut să-i aduc alinare, dar pentru asta ar fi trebuit să-i amintesc de Mikołaj și de moartea lui, ceea ce i-ar fi adus alte lacrimi în ochi, scormonindu-i durerea. În cele din urmă, ne-am așezat pe canapeaua din colțul încăperii ; Hania și-a sprijinit iarăși căpșorul pe umărul meu, iar eu am început să-i mîngîi părul auriu cu mîna.

Se strîngea la pieptul meu ca o soră adevărată și poate că sentimentul binefăcător de încredere care să năștea în inima ei îi stîrnea lacrimile. Plîngea cu suspine, iar eu o mîngîiam cum mă pricepeam.

— Iar plîngi, Haniulko ? i-am spus. Bunicul tău e în cer, iar eu mă voi strădui...

N-am mai putut continua, pentru că și pe mine mă încercau lacrimile.

— Domnişorule, pot să mă duc la bunicul? a întrebat Hania în şoaptă.

Ştiam că se adusese coşciugul şi tocmai atunci îl puneau pe Mikołaj în el; nu voiam ca Hania să-l vadă înainte de a fi totul pregătit, de aceea m-am dus singur.

Pe drum am întîlnit-o pe doamna d'Yves, pe care am rugat-o să mă aştepte, fiindcă vreau să stau de vorbă cu ea. După ce am împărţit poruncile cuvenite în legătură cu înmormîntarea şi m-am rugat lîngă trupul răposatului, m-am întors la franţuzoaică şi, după cîteva cuvinte de introducere, am rugat-o ca mai tîrziu, după ce vor trece primele săptămîni de doliu, să-i dea Haniei lecţii de limba franceză şi de muzică.

— *Monsieur Henri* — a răspuns doamna d'Yves, supărată pesemne că fac totul numai după capul meu — aş face-o cu cea mai mare plăcere, fiindcă ţin foarte mult la fată, dar nu ştiu dacă aceasta este intenţia părinţilor dumitale şi nici dacă ei vor fi de acord cu rolul pe care dumneata te străduieşti să i-l dai şi să-l impui în sînul familiei. *Pas trop de zèle, monsieur Henri.*

— Ea se află sub ocrotirea mea — am răspuns de sus — şi eu răspund pentru ea.

— Eu însă nu — s-a zburlit doamna d'Yves — aşa că voi aştepta întoarcerea părinţilor dumitale.

Împotrivirea doamnei d'Yves m-a înfuriat, dar, din fericire mi-a mers mult mai uşor cu părintele Ludwik. Bunul preot, care şi mai înainte o învăţase carte pe Hania, nu numai că a fost de acord cu educaţia ei mai temeinică, dar m-a şi lăudat pentru înflăcărarea mea.

— Văd — mi-a zis — că-ţi iei în serios îndatoririle şi, deşi eşti tînăr, încă un copil, eşti vrednic de laudă. Să nu uiţi însă că trebuie să fii tot atît de consecvent, cît eşti de înflăcărat.

Am simţit că preotul era într-adevăr mulţumit de mine. Rolul de stăpîn al casei, pe care mi-l luasem, mai degrabă îl amuza, decît îl supăra. Bătrînul înţelegea că în toate acestea era multă copilărie, dar intenţiile erau curate, aşa că era mîndru şi se bucura că sămînţa învăţăturii lui, aruncată în sufletul meu, nu se irosise. Dealtminteri, bătrînul preot mă iubea foarte mult, iar eu, deşi la început, în anii fragezi ai copilăriei, mă temusem grozav de el, acum, pe măsură ce avansam în vîrsta adolescenţei, îl cuceream tot mai mult. Avea o adevărată slăbiciune pentru mine, de

aceea se lăsa convins fără dificultate. O iubea însă şi pe Hania şi ar fi fost bucuros să-i poată asigura o viaţă mai bună ; astfel că din partea lui n-am întîmpinat nici cea mai mică împotrivire. În realitate şi doamna d'Yves avea o inimă bună şi, deşi era puţin supărată pe mine, se arăta destul de grijulie cu Hania. Orfana nu se putea plînge că n-are lîngă ea suflete iubitoare. Slujitorii casei au început să se poarte altfel cu ea ; n-o mai tratau ca pe una de-a lor, ci ca pe o domnişoară. La noi acasă, voinţa celui mai mare dintre fii era respectată cu sfinţenie. La asta ţinea şi tata. Exista de bunăseamă dreptul de a se adresa stăpînului sau stăpînei, dar nimeni nu avea voie să-i stea împotrivă fără îngăduinţa lor. De asemenea, fiului mai mare nu i se putea spune altfel decît „domnişorule", din fragedă pruncie. Slujitorii, ca şi fraţii şi surorile mai mici erau obişnuiţi cu respectul pentru urmaşul mai în vîrstă, respect care se statornicea astfel pentru toată viaţa. „Pe asta se întemeiază familia", spunea tata şi într-adevăr, datorită acestei consideraţii liber consimţite, se menţinea de mult, deşi nu era consfinţită prin lege, datina în virtutea căreia primul fiu avea dreptul la mai multă avere decît ceilalţi. Era o tradiţie de familie, care se transmitea din generaţie în generaţie. Oamenii erau obişnuiţi să vadă în mine pe viitorul stăpîn şi nimeni, nici măcar răposatul Mikołaj, căruia i se iertau toate şi care era singurul care-mi spunea pe nume, nu se putuse abate de la această datină.

Mama ţinea în casă o mică farmacie, ea însăşi făcînd vizite bolnavilor. În timpul holerei, petrecuse nopţi întregi în colibele sătenilor, însoţită de medic, înfruntînd primejdiile morţii sigure, iar tata, care tremura pentru ea, n-o putea opri, fiindcă, repeta : „datoria-i datorie". Pînă şi tata, deşi destul de aspru, acorda ajutoare : trecea cu vederea zilele de lucru datorate şi, cu toată impulsivitatea-i înnăscută, ierta uşor pe vinovaţi ; adesea plătea datoriile sătenilor, le făcea nunţile şi le boteza copiii ; nouă ne poruncea să respectăm oamenii, iar ţăranilor mai în vîrstă, cînd îl salutau, le răspundea ridicîndu-şi pălăria ; mai mult chiar, cîteodată îi chema şi se sfătuia cu ei. La rîndul lor, ţăranii, ca să spunem adevărul, erau şi ei foarte legaţi de familia noastră, lucru dovedit mai tîrziu nu o dată cu vîrf şi îndesat.

Spun toate acestea în primul rînd pentru a arăta cu adevărat cum este la noi şi cum era, iar în al doilea rînd,

ca să se vadă că în transformarea Haniei în „domnișoară", n-am întîmpinat prea mari greutăți. Cea mai mare împotrivire, pasivă, am întîlnit-o în ea însăși, deoarece, foarte sfioasă din fire și crescută de Mikołaj într-un respect profund pentru „boieri", nu se putea împăca prea ușor cu schimbările intervenite în viața ei.

II

Înmormîntarea lui Mikołaj a avut loc la trei zile de la moarte. Au venit o mulțime de vecini, vrînd să cinstească astfel memoria bătrînului care, deși slujitor, era respectat și iubit de toți. Bătrînul a fost îngropat în cripta familiei noastre, coșciugul fiindu-i așezat lîngă coșciugul bunicului meu, colonelul. Tot timpul cît au durat obiceiurile de înmormîntare, n-am părăsit-o o clipă pe Hania. A venit la cimitir cu mine în sanie și voiam să ne întoarcem tot împreună, dar părintele Ludwik mi-a spus să-i invit pe vecini să treacă pe la noi să se mai încălzească și să îmbuce cîte ceva. De Hania s-a ocupat în acest timp colegul și prietenul meu Mirza-Dawidowicz, fiul lui Mirza-Dawidowicz, proprietar și vecin cu tatăl meu, tătar și mahomedan de origine, dar dintr-o familie stabilită din moși-strămoși prin părțile noastre, care dobîndise de mult indigenatul și titlul de noblețe. A trebuit deci să mèrg într-o sanie cu familia Ustrzycki, iar Hania a urcat în alta, alături de doamna d'Yves și de tînărul Dawidowicz. L-am văzut pe bunul flăcău punîndu-i pe umeri propria blană, apoi luînd hățurile de la vizitiu și gonind ca vijelia. Ajunși acasă, Hania s-a dus să plîngă în cămăruța bunicului, dar n-am putut să alerg și eu după ea, fiindcă trebuia să mă ocup de oaspeți împreună cu părintele Ludwik.

În sfîrșit, au plecat cu toții, a rămas numai Mirza-Dawidowicz care avea să petreacă la noi restul sărbătorilor Crăciunului, să mai învățăm puțin împreună, pentru că eram amîndoi în clasa șaptea și ne aștepta examenul *maturitatis*, dar mai mult să călărim, să tragem la țintă cu pistoalele și să vînăm, îndeletniciri pe care le socoteam mult mai interesante decît traducerea *Analelor* lui Tacit ori a *Cyropaideei* lui Xenofon. Mirza era un băiat vesel, mare strengar și șu-

gubăţ, vioi ca argintul viu, dar cum nu se poate mai simpatic. La noi în casă îl iubeau cu toţii foarte mult, afară de tata pe care-l supăra că tînărul tătar trăgea cu pistolul şi mînuia sabia mai bine decît mine. În schimb, doamna d'Yves nu mai putea după el, deoarece vorbea franţuzeşte ca un parizian ; nu-i mai tăcea gura, trăncănea verzi şi uscate, glumea şi o distra pe franţuzoaică mai bine decît noi toţi.

Părintele Ludwik nutrea şi el nădejdea că-l va converti la religia noastră, cu atît mai mult, cu cît Mirza glumea cîteodată pe socoteala lui Mahomed şi mai mult ca sigur că s-ar fi lepădat cu plăcere de Coran, dacă nu s-ar fi temut de tatăl său care, avînd în vedere tradiţiile familiei, se crampona cu amîndouă mîinile de mahomedanism, repetînd că, fiind un şleahtic în vîrstă, preferă să rămînă un vechi mahomedan, decît să devină un catolic proaspăt. Altminteri, bătrînul Dawidowicz nu mai avea şi alte simpatii turceşti sau tătare. Înaintaşii lui se statorniciseră aici încă de pe vremea principelui Witold [1]. Erau şleahtici foarte bogaţi şi stabiliţi de mult într-un singur cuib. Moşiile pe care le stăpîneau, le dăruise pan Sobieski [2] lui Mirza-Dawidowicz, colonelul steagului de călărime uşoară petihorean, care săvîrşise adevărate minuni la Viena ; portretul lui se mai afla şi acum la Chorzele. Mi-aduc aminte că acest portret producea asupra mea o impresie ciudată. Colonelul Mirza arăta înfricoşător ; faţa lui era însemnată de numai Dumnezeu ştie cîte lovituri de sabie, care aduceau cu literele misterioase ale Coranului. Avea pielea smeadă, umerii obrajilor ieşiţi în afară şi ochii oblici, cu ciudate luciri mohorîte, care păreau că se uită întotdeauna la tine, indiferent dacă te aflai în faţă sau într-o latură a tabloului. Colegul meu însă, Selim, nu avea nimic asemănător cu strămoşii lui. Mama lui, cu care bătrînul Dawidowicz se căsătorise în Crimeea, nu era tătăroaică, ci provenea de prin Caucaz. Eu n-o mai ţineam minte, dar ştiu că se spunea că fusese o femeie ne-

---

[1] Witold (1350—1430) — mare principe de Lituania între anii 1401—1430, fiul lui Kiejstut. Luptă pentru întărirea şi centralizarea statului lituanian şi, la început, se opune unirii cu Polonia, apoi o susţine, căpătînd titlul de mare principe. La Grünwald conduce oastea lituaniană, apoi moartea îl împiedică să se încoroneze ca rege al Lituaniei.

[2] Jan al III-lea Sobieski (1624—1696) — rege al Poloniei din 1674. Are merite războinice (învinge pe turci la Hotin, 1673 ; Żórawno, 1676 ; Viena, 1683) şi culturale.

asemuit de frumoasă și că Selim semăna cu ea ca două picături de apă.

Ah, chipeș flăcău mai era Selim ăsta! Abia se mai vedea că ochii îi sînt puțin oblici. Nu mai erau ochi de tătar, ci mari, negri, triști și lăcrimoși, probabil ca ai gruzinelor. N-am mai văzut de cînd sînt și n-o să mai văd cît oi trăi ochi dăruiți cu atîta dulceață neasemuită cînd erau liniștiți. Cînd Selim cerea ceva și privea omul cu ochii aceia ai lui, parcă-i înlănțuia inima. Avea trăsături regulate, pline de noblețe, ieșite parcă din dalta sculptorului; tenul închis, dar delicat, gura ieșită puțin în afară, cu buzele roșii ca mălina, zîmbetul dulce și dinții ca niște perle. Cînd însă Selim se bătea cu vreun coleg, ceea ce se întîmpla destul de des, atunci toată această dulceață pierea ca o vedenie înșelătoare; devenea aproape înspăimîntător. Ochii parcă i se alungeau pieziș și sticleau ca la lupi, i se umflau vinele la tîmple, tenul i se întuneca și se trezeau în el, pentru o clipă, adevărații tătari, aceia cu care luptaseră strămoșii noștri. Dar asta dura foarte puțin. În clipa următoare, Selim plîngea, își cerea scuze, se săruta cu toți și de obicei era iertat îndată. Avea inima cum nu se poate mai bună și o mare înclinație pentru pornirile nobile. Era totuși cam distrat, puțin superficial și petrecăreț, cu un temperament nestăpînit. Călărea, trăgea la țintă și mînuia sabia ca un maestru; învăța mediocru, cu toate că era foarte înzestrat, fiindcă era și cam leneș. Noi ne iubeam ca frații, ne ciorovăiam adesea, dar ne împăcam tot atît de des și prietenia rămînea neștirbită. Vacanțele și toate sărbătorile le petreceam jumătate la Chorzele și jumătate la noi acasă. Așa și acum, după ce ne-am întors de la înmormîntarea lui Mikołaj, avea să rămînă la noi pînă după sărbătorile Crăciunului.

Așadar, după prînz, oaspeții s-au împrăștiat pe la casele lor; era în jurul orei patru după amiază. Scurtă, ziua de iarnă se apropia de sfîrșit; afară se vedea pe fereastră marea aură a înserării; în copacii de lîngă casă, acoperiți de zăpadă și scăldați în luciri roșietice, au început să fîlfîie și să croncăne ciorile. Pe fereastră se vedeau stoluri întregi venind dinspre pădure și zburînd pe deasupra bălții în lumina amurgului. În încăperea în care ne aflam, după masa de prînz din sufragerie, domnea tăcerea. Doamna d'Yves plecase în camera ei să-și facă obișnuita pasență; părintele Ludwik mergea cu pași măsurați de-a lungul încăperii și priza de tutun; surorile mele mai mici se dădeau de-a ber-

beleacul pe covorul de sub masă şi, apropiindu-şi capetele, îşi încurcau cosiţele bălaie una alteia ; iar Hania, eu şi Selim şedeam pe canapeaua de lîngă fereastră şi priveam la eleşteul dinspre grădină, la pădurea de dincolo de oglinda apei şi la lucirile pieritoare ale zilei.

Curînd s-a înserat de-a binelea. Părintele Ludwik s-a dus să rostească o rugăciune, una dintre surioare a alergat după cealaltă în camera alăturată şi noi am rămas singuri. Selim tocmai începuse să spună ceva, cînd Hania s-a apropiat deodată de mine şi a şoptit :

— Domnişorule, eu mă tem, mi-e frică de ceva.

— Nu te teme, Haniulko — am răspuns, trăgînd-o spre mine. Stai lîngă mine, uite-aşa. Cîtă vreme eşti lîngă mine, nu ţi se poate întîmpla nimic rău. Uite, eu nu mă tem de nimic şi voi fi în stare totdeauna să te apăr.

Nu era adevărat, întrucît fie din cauza întunericului care învăluia încăperea, fie ca rezultat al vorbelor Haniei şi al morţii lui Mikołaj, şi eu mă aflam într-o stare ciudată.

— Poate vrei să aprindem lampa ? am întrebat-o.

— Bine, domnişorule.

— Mirza, spune-i tu lui Franek să aducă lampa.

Mirza a zvîcnit de pe canapea şi în curînd am auzit afară un zgomot neobişnuit şi tropăit de picioare. Uşa s-a deschis, trîntindu-se şi a apărut mai întîi Franek, iar după el, ţinîndu-l de braţe, Mirza. Franek părea prostit şi înspăimîntat, pentru că Mirza, ţinîndu-l în braţe, îl învîrtea ca pe un titirez, rotindu-se odată cu el. După care, aducîndu-l astfel pînă la canapea, s-a oprit şi i-a zis :

— Stăpînul îţi porunceşte să aduci lampa, fiindcă domnişoara se teme să stea pe întuneric. Ce preferi, să aduci lampa sau să-ţi sucesc grumazul ?

Franek a plecat după lampă şi s-a întors cu ea într-o clipită, dar lumina supăra ochii plînşi ai Haniei, aşa că Mirza a stins-o. Am rămas iar cufundaţi în întunericul plin de taine şi tăcerea s-a înstăpînit din nou între noi. Luna îşi trimitea acum razele argintii pe ferestre. Hania se temea pesemne, fiindcă s-a apropiat şi mai mult de mine, aşa că a trebuit s-o iau de mînă. Mirza şedea pe un scaun în faţa noastră şi, cum îi era obiceiul, de la dispoziţia zgomotoasă trecuse la melancolie, cufundîndu-se în gînduri. Între noi se lăsase o linişte adîncă, ne era cam frică, dar ne simţeam bine.

— Mirza, spune-ne vreo poveste — l-am rugat. El povestește atît de frumos. Vrei, Hania ?

— Bine, — a răspuns fata.

Mirza și-a ridicat ochii și s-a gîndit puțin. Luna îi lumina profilul frumos. A început apoi să depene povestea cu glasul tremurător, plăcut și stăpînit :

— Peste țări și mări, trăia cîndva în Crimeea o vrăjitoare bună pe nume Lala. Odată, pe lîngă coliba ei a trecut un sultan care se numea Harun și care era foarte bogat : avea un palat de coral cu coloane de diamant, cu acoperișul de perle și era atît de mare, că trebuia să mergi un an ca să-l străbați de la un cap la altul. Sultanul purta la turban stele adevărate, turbanul era din raze de soare, iar deasupra avea secera lunii, pe care un vrăjitor o tăiase din lună și i-o dăruise sultanului. Trece deci sultanul pe lîngă vrăjitoarea Lala și plînge, plînge așa de tare, că-i cad lacrimile pe drum ; unde pica lacrima, acolo creștea îndată o floare albă de crin.

„De ce plîngi, sultane Harun ?“ îl întreabă vrăjitoarea Lala.

„Cum să nu plîng — zice sultanul Harun — cînd am o singură fiică, frumoasă ca zorii dimineții, și sînt silit s-o dau negrului Dews, cel cu ochii de foc, care în fiecare an...“

Mirza se întrerupse deodată și tăcu.

— Hania doarme ? îmi șopti.

— Nu, nu dorm — răspunse fata somnoroasă.

„Cum să nu plîng — îi spune sultanul Harun (reia firul Mirza) — cînd am o singură fiică pe care trebuie să i-o dau lui Dews.“

„Nu mai plînge, sultane — îl liniștește Lala — încalecă pe un cal înaripat și du-te pînă la peștera Borach. Norii vrăjmași vor goni pe drum în urma ta, dar tu aruncă asupra lor semințele-astea de mac și norii vor adormi numaidecît...“

Și tot așa, Mirza a continuat să povestească, apoi s-a oprit iarăși și s-a uitat la Hania. Copila dormea acum într-adevăr. Era foarte obosită și îndurerată, așa că dormea adînc. Nici eu și nici Selim nu mai cutezam aproape nici să respirăm, ca să n-o trezim. Răsuflarea îi era egală, liniștită, întreruptă doar în răstimpuri de suspine adînci. Selim și-a sprijinit fruntea în mîini și a căzut pe gînduri, iar eu mi-am înălțat privirile spre cer și mi se părea că zbor pe aripile îngerilor în tăriile albastre. Nu sînt în stare să exprim dulceața care m-a cuprins, cînd am simțit că această ființă

mică şi dragă doarme liniştită şi încrezătoare la pieptul meu. Un fior mă furnica din creştet pînă-n tălpi ; glasuri nepămînteşti, noi şi necunoscute glasuri de fericire, se năşteau în sufletul meu şi începeau să cînte asemenea unei orchestre. Ah, cum o mai iubeam pe Hania ! E adevărat, cu o dragoste de frate şi de tutore în acelaşi timp, dar fără margini.

Mi-am apropiat încet buzele de codiţele Haniei şi le-am sărutat. În acest gest nu era nimic pămîntesc, deoarece şi eu şi sărutul meu eram la fel de nevinovaţi.

Mirza a tresărit deodată şi s-a trezit din îngîndurare.

— Ce fericit eşti tu, Henryk ! a murmurat.

— Aşa-i, Selime.

Totuşi nu puteam rămîne mereu aşa.

— S-o ducem în camera ei fără s-o trezim — mi-a propus Mirza.

— O duc eu, tu să-mi deschizi numai uşile — i-am răspuns.

Mi-am tras uşor braţul de sub căpşorul celei care dormea, apoi i l-am rezemat de canapea. După care am luat-o cu grijă pe braţe. Eram încă un copil, dar proveneam dintr-un neam de oameni neobişnuit de puternici, iar fata era mărunţică şi mlădie, aşa că am ridicat-o ca pe un fulg. Mirza a deschis uşa spre încăperea luminată de alături şi în acest fel am ajuns la cabinetul verde, în care hotărîsem să locuiască Hania. Acolo patul era aşternut gata, în cămin duduia un foc bun, iar lîngă cămin şedea, scormonind în cărbuni, bătrîna Węgrowska ; cînd m-a văzut cu Hania pe braţe, a exclamat :

— Pentru Dumnezeu, domnişorule, să te opinteşti dumneata cu fata în braţe. Nu puteai s-o trezeşti şi să vie singură ?

— Mai bine taci, Węgrosia ! am strigat mînios. Domnişoara nu e „fata", să-ţi fie limpede, ci domnişoara. Pricepi, Węgrosia ? Domnişoara e obosită. Te rog să n-o trezeşti. O dezbraci şi o bagi încet în pat. Ţine minte, Węgrosia, că e orfană şi noi trebuie s-o mîngîiem după pierderea bunicului.

— E orfană, sărăcuţa, sigur că e orfană — a început îndată să repete Węgrowska înduioşată.

Mirza a sărutat-o pe băbătie drept răsplată, apoi ne-am întors la noi.

Uitînd de toate, prietenul meu şi-a făcut de cap în timp ce luam ceaiul, eu însă nu l-am urmat; eram prea trist şi credeam că un om serios, care mai e şi tutore, nu se cuvine să se poarte ca un copil. Seara, Mirza a mai căpătat şi o mustrare de la părintele Ludwik, deoarece în timp ce spuneam rugăciunea în capelă, el s-a furişat afară, s-a urcat pe acoperişul scund al gheţăriei şi a început să urle. Cîinii de la curte s-au strîns, firește, din toate părţile şi-au făcut asemenea hărmălaie urlînd după Mirza, încît n-am mai putut să ne rugăm.

— Ai înnebunit, Selime? îl întreabă părintele Ludwik.

— Mă rog de iertăciune, părinte, dar eu m-am rugat ca un mahomedan.

— Ascultă, mucosule, să nu-ţi baţi joc de nici o religie.

— Părinte, eu vreau să mă fac catolic, dar mi-e frică de tata. Ce să mă fac eu cu Mahomed!

Atins la coarda sensibilă, preotul nu i-a mai zis nimic şi ne-am dus la culcare. Mie şi lui Selim ni se dăduse o cameră separată, fiindcă preotul ştia că ne place să sporovăim şi nu voia să ne împiedice. După ce m-am dezbrăcat şi am văzut că Mirza începe să facă acelaşi lucru fără a spune rugăciunea, l-am întrebat:

— Selime, e adevărat că tu nu te rogi niciodată?

— Păi cum altfel. Dacă vrei tu, încep numaidecît.

S-a dus la fereastră, şi-a ridicat ochii la lună, a înălţat braţele spre ea şi a început să cheme cu glas cîntător:

— O Allah! Akbar Allah! Allah Kerim!

Îmbrăcat numai în cămaşă şi cu ochii înălţaţi spre cer, era atît de frumos, încît nu mai puteam să-mi desprind privirile de pe el. După care a început să-mi explice:

— Ce-am să mă fac? zicea. Eu nu cred în prorocul acela al nostru, care altora nu le îngăduia să aibă mai mult de o femeie, în timp ce el avea cîte poftea. Şi pe urmă, recunosc că-mi place vinul. N-am voie să fiu altceva decît mahomedan, dar eu cred în Dumnezeu şi nu o dată mă rog şi eu cum mă pricep. Parcă eu ştiu ceva? Ştiu doar că există Domnul Dumnezeu şi atît.

Curînd însă a început altă vorbă.

— Henryk, ştii ce?

— Ei?

— Am nişte trabuce grozave. Acum nu mai sîntem copii, putem să fumăm.

— Dă-le-ncoace.

Mirza a sărit din pat și a scos cutia cu trabuce. Le-am aprins, culcați amîndoi, și am început să fumăm în tăcere, scuipînd fiecare pe furiș dincolo de pat.

După o clipă, Selim mi-a spus :

— Ascultă Henryk, de-ai ști cît te invidiez. Tu ești cu adevărat matur.

— Cred și eu.

— Fiindcă ești deja tutore. Ah, de mi-ar lăsa și mie pe cineva în grijă.

— Nu-i chiar atît de ușor, și pe urmă, de unde să iei încă una ca Hania pe lume? Dar știi ce? am continuat pe tonul unui adult foarte serios. Cred că nici la școală n-am să mai merg. Un om care are asemenea îndatoriri acasă, nu poate să mai umble prin școli.

— E... aiurezi. Păi ce, n-ai să mai înveți nimic? Și facultatea?

— Știi doar că-mi place să-nvăț, dar datoria înainte de toate. Numai dacă părinții o vor trimite și pe Hania la Varșovia cu mine.

— Nici nu le va trece prin minte una ca asta.

— Cîtă vreme sînt la liceu, sigur că nu, dar cînd voi fi student, atunci mi-o vor da. Ce, tu nu știi ce înseamnă să fii student?

— Ei, da, s-ar putea. Vei avea grijă de ea, apoi vă veți căsători.

Mai că m-am ridicat în capul oaselor de uimire.

— Ai înnebunit, Mirza?

— Și de ce nu? Ca licean nu-ți este îngăduit să te însori, dar ca student da. Un student poate avea nu numai soție, ci și copii. Ha! Ha!

In clipa aceea nu mă interesau cîtuși de puțin drepturile și privilegiile studenților. Întrebarea lui Mirza îmi luminase, ca un fulger, acele unghere ale sufletului, care și pentru mine erau încă întunecate. Mii de gînduri, ca mii de păsări mi s-au perindat în zbor prin minte. Să mă căsătoresc cu draga și iubita mea orfană. Da! Asta însemna un fulger orbitor ce-mi dezvăluia gînduri și simțiri noi. De parcă cineva ar fi făcut brusc lumină în bezna inimii mele. Dragostea, deși profundă, dar numai frățească pînă atunci, a crescut deodată la această lumină, împrumutînd de la ea o căldură neînțeleasă. Să mă căsătoresc cu ea, cu Hania, cu acest îngeraș bălai, cu scumpa și iubita mea Hania... Am repetat cu voce slabă, ca un ecou, întrebarea dinainte :

— Mirza, tu ai înnebunit ?

— Fac pariu că ai şi început s-o iubeşti — a răspuns Mirza.

N-am mai zis nimic, am stins lampa, apoi am înşfăcat colţul pernei şi am început să-l sărut.

Aşa-i, începusem s-o iubesc.

III

Chemat printr-o telegramă, tata a sosit a doua sau a treia zi după înmormîntare. Tremuram de teamă că va schimba dispoziţiile mele în legătură cu Hania şi presimţirile mele s-au adeverit în parte. Tata m-a îmbrăţişat şi m-a lăudat pentru ardoarea şi conştiinciozitatea cu care-mi îndeplinisem obligaţiile ; se vedea că era bucuros. A repetat chiar de cîteva ori : „Sîngele nostru !", ceea ce se întîmpla numai atunci cînd era foarte mulţumit de mine. Nu şi-a dat seama cît de interesată era înflăcărarea mea, dar dispoziţiile mele nu i-au plăcut prea mult. E cu putinţă să fi fost influenţat şi de relatările puţin exagerate ale doamnei d'Yves, cu toate că în ultimele zile, după noaptea în care îmi dădusem seama de sentimentele mele, făcusem într-adevăr din Hania persoana cea mai importantă din casă. Nu i-a plăcut nici intenţia de a o educa la fel ca pe surorile mele.

— N-am să retrag şi n-am să schimb nimic. Asta e treaba mamei tale — mi-a spus. Ea va hotărî cum va crede de cuviinţă. E domeniul ei. Trebuie să ne gîndim cum va fi cel mai bine şi pentru fată.

— Bine, tată, dar învăţătura nu poate strica nimănui. Tu însuţi mi-ai spus-o de atîtea ori.

— Da, cînd e vorba de bărbaţi — mi-a explicat — pentru că unui bărbat educaţia îi conferă o poziţie, dar cu femeile e altceva. Educaţia femeii trebuie să corespundă cu poziţia pe care o va avea în viitor. O fată ca ea n-are nevoie decît de învăţătură medie ; nu-i trebuie franceză, muzică şi altele asemenea. Cu o învăţătură medie Hania poate să-şi găsească mai uşor un bărbat, un funcţionar cinstit...

— Tată !

M-a privit cu mirare.
— Ce ai !

Eram roşu ca sfecla. Sîngele mai că nu-mi ţîşnea din obraji. Vedeam negru înaintea ochilor. Aşezarea Haniei alături de un funcţionar mi se părea o asemenea profanare faţă de lumea visărilor şi speranţelor mele, încît nu mi-am putut stăpîni strigătul de revoltă. Sacrilegiul era cu atît mai dureros, cu cît ieşise din gura tatălui meu. Era primul duş cu apă rece, administrat de realitate înflăcăratei mele credinţe juvenile, prima ghiulea ţintită de viaţă în palatul vrăjit al iluziilor — prima decepţie, de amărăciunea căreia ne apărăm cu ajutorul pesimismului şi al lipsei de credinţă. Dar cum sîsîie fierul încins, cînd cade pe el picătura de apă rece, şi o transformă în abur şi nimic, aşa-i şi cu fierbinţeala sufletului omenesc. Sub influenţa primei atingeri a palmei reci a realităţii, sfîrîie într-adevăr de durere, dar încălzeşte îndată însăşi realitatea cu jarul lui.

Aşadar, cuvintele tatei m-au rănit la început, însă m-au rănit într-un chip ciudat, deoarece, din cauza lor, necazul meu nu s-a îndreptat spre tata, ci parcă spre Hania ; curînd însă, în virtutea acelei îndărătnicii specifice anilor copilăriei, le-am izgonit cît mai departe din sufletul meu pentru totdeauna. Tata n-a înţeles nimic din burzuluirea mea, punînd-o pe seama emoţiei pricinuite de îndatoririle pe care mi le asumasem ; stare naturală pentru vîrsta mea care, în loc să-l supere, îl flata, slăbindu-i împotrivirea faţă de educaţia mai serioasă a Haniei. Am stabilit împreună că-i voi scrie mamei, care avea să mai stea multă vreme în străinătate, şi o voi ruga să hotărască ea cum socoteşte că-i mai bine. Nu-mi amintesc să mai fi scris vreodată o scrisoare atît de duioasă şi de lungă. I-am înfăţişat mamei moartea bătrînului Mikołaj, ultimele sale cuvinte, dorinţa mea, temerile şi speranţele ; am apelat la milă, coardă atît de-sensibilă totdeauna în inima ei, i-am descris zbuciumul conştiinţei care mă aştepta negreşit, dacă nu facem tot ce stă în puterea noastră pentru Hania ; într-un cuvînt, după părerea mea de atunci, scrisoarea era o adevărată capodoperă în felul ei, care trebuia să aibă rezultatul scontat. Liniştit întrucîtva, am aşteptat cu răbdare răspunsul care a sosit în două scrisori ; una adresată mie, cealaltă doamnei d'Yves. Cîştigasem bătălia pe toate fronturile. Mama nu numai că era de acord cu educaţia Haniei, dar o recomanda cu toată căldura. „Aş dori (scria buna mea mamă),

dacă asta e și voința tatei, ca Hania să fie socotită din toate punctele de vedere ca făcînd parte din familia noastră. Îi datorăm asta memoriei bătrînului Mikołaj, inimii lui bune și sacrificiilor pe care le-a făcut pentru noi". Triumful meu a fost deci pe cît de mare, pe atît de total; Selim îmi împărtășea bucuria din toată inima, deoarece tot ce o privea pe Hania, îl interesa ca și cînd el ar fi fost tutorele ei.

Ce-i drept, simpatia pe care o nutrea și grija pe care o manifesta față de orfană începeau să mă înfurie, cu atît mai mult, cu cît din noaptea cînd ajunsesem să-mi cunosc sentimentele, relațiile mele cu Hania se schimbaseră considerabil. Cînd eram cu ea, mă simțeam de parcă m-ar fi pîndit cineva. Simplitatea și încrederea copilărească pieriseră fără urmă din purtarea mea. Doar cu cîteva zile înainte, fata adormea liniștită la pieptul meu; cînd mă gîndeam la asta, mi se ridica părul măciucă în vîrful capului. Cu cîteva zile înainte, cînd îi spuneam bună ziua sau noapte bună, îi sărutam ca un frate buzele palide, iar acum atingerea mîinii ei mă ardea, mă înfiora de plăcere. Începusem s-o divinizez, cum se divinizează de obicei prima ființă iubită, iar cînd sărmana nevinovată, neintuind și neștiind nimic, se apropia de mine ca mai înainte, mă înfuriam în adîncul inimii și pe ea, socotindu-mă un profanator.

Dragostea mi-a adus o fericire pe care n-o mai încercasem, dar și mult zbucium. Dac-aș fi avut cui să-i încredințez necazurile mele, dac-aș fi putut plînge măcar la pieptul cuiva, ceea ce, în paranteză fie spus, mă simțeam adesea îndemnat să fac, aș fi scăpat negreșit de jumătate din povara ce-mi stătea pe suflet. Puteam într-adevăr să-i mărturisesc totul lui Selim, dar mă temeam de firea lui. Știam că în prima clipă ar fi alături de mine din toată inima, dar cine-mi putea garanta că a doua zi nu mă va lua în rîs cu cinismu-i obișnuit și nu-mi va murdări idealul cu vorbe nesocotite, ideal pe care eu nu cutezam să-l ating cu nici un gînd vinovat? Exceptînd firea mea, totdeauna destul de închisă, între mine și Selim mai era încă o mare deosebire. În timp ce eu mai aveam un dram de sentimentalism în mine, el n-avea nici cît negru sub unghie. Eu puteam iubi numai cu tristețe, Selim numai cu veselie. Mi-am ascuns deci dragostea față de toți, aproape că și față de mine însumi, așa că n-a aflat nimeni. În cîteva zile, neluîndu-mă după nici un model, am învățat să-mi ascund instinctiv toate manifestările iubirii: descumpănirea care

mă încerca adesea, roşeaţa ce-mi acoperea obrajii cînd se pomenea numele Haniei de faţă cu mine, într-un cuvînt, am dovedit foarte multă şiretenie; acea şiretenie cu ajutorul căreia nu o dată un băiat de şaisprezece ani e în stare să înşele pînă şi ochiul cel mai atent care veghează asupra lui. N-aveam nici cea mai mică intenţie să-i destăinui Haniei simţămintele mele. O iubeam şi-mi era de ajuns. Doar uneori, cînd rămîneam singuri, mă împingea ceva să îngenunchez înaintea ei sau să-i sărut marginea rochiţei.

Selim îşi făcea de cap în acest timp, rîdea, glumea şi era vesel pentru noi amîndoi. El a fost cel dintîi care a adus zîmbetul pe chipul Haniei, cînd i-a propus părintelui Ludwik, în timp ce luam micul dejun, să treacă la credinţa mahomedană şi să se însoare cu doamna d'Yves. Franţuzoaica, destul de susceptibilă, şi preotul nici măcar nu s-au putut supăra pe el, fiindcă a început să-i facă complimente şi să-i zîmbească, privind-o cu ochii aceia ai lui, aşa că totul s-a terminat cu o dojană uşoară şi cu rîsete. În purtarea lui faţă de Hania se simţea o anume grijă şi duioşie, dar pînă şi în aceste relaţii precumpănea veselia lui înnăscută. El era mult mai familiar cu ea decît mine. Se vedea cît de colo că şi Hania ţine foarte mult la el, pentru că de cîte ori intra în cameră, ea devenea mai veselă. De mine, mai bine zis de tristeţea mea, îşi bătea joc întruna, socotind-o seriozitatea prefăcută a unui om care se sileşte să fie matur.

— O să vedeţi cu toţii că se va face preot — glumea.

Atunci eu lăsam să-mi cadă orice lucru aflat la îndemînă, ca să mă aplec după el şi să-mi ascund rumeneala care-mi urca în obraji, iar părintele Ludwik priza tutun şi răspundea:

— Spre lauda lui Dumnezeu! Spre lauda lui Dumnezeu!

S-au încheiat însă şi sărbătorile Crăciunului. Speranţele mele că voi rămîne acasă s-au dovedit zadarnice. Marele tutore a fost înştiinţat într-o seară ca a doua zi de dimineaţă să fie gata de drum. Eram nevoiţi să plecăm dis-de-dimineaţă, pentru că trebuia să trecem şi pe la Chorzele, unde Selim avea să-şi ia rămas bun de la tatăl său. Ne-am sculat deci pe la ora şase, cînd era încă întuneric. Ah, sufletul meu era atît de mohorît atunci, asemenea dimineţii aceleia de iarnă, întunecată şi viforoasă. Selim se afla şi el într-o dispoziţie cum nu se poate mai proastă. Cum a

sărit din pat, mi-a declarat că lumea e prost alcătuită, afirmație cu care am fost cu totul de acord ; după care ne-am îmbrăcat și, de la „cămin", ne-am dus la conac pentru micul dejun. Afară era întuneric, fulgi mărunți de zăpadă înghețată, învîrtejiți de viforniță, ne loveau fețele. Ferestrele sufrageriei erau luminate. În fața intrării, se afla sania cu caii înhămați, în care ni se încărcau lucrurile ; caii scuturau clopoțeii, iar cîinii lătrau în jurul săniei ; toate acestea alcătuiau, cel puțin pentru noi, o priveliște atît de mohorîtă, încît parcă ni s-a strîns inima la vederea ei. În sufragerie, l-am găsit pe tata și pe părintele Ludwik care se preumblau cu chipuri posomorîte, dar Hania nu era acolo. Cu inima bătînd să-mi spargă pieptul, m-am uitat spre ușa cabinetului verde, să văd dacă vine sau mă lasă să plec fără să ne luăm rămas bun. În acest timp, tata și părintele Ludwik au început să ne dea sfaturi, să ne învețe. Amîndoi au început prin a ne spune că am ajuns la vîrsta cînd nu mai e nevoie să ni se mai repete ce înseamnă munca și învățătura, deși amîndoi tocmai asta făceau. Am ascultat deci totul fără să aud mare lucru, mușcînd din pîinea prăjită și dînd pe gîtul parcă prea strîmt fiertura de vin. Deodată inima a început să-mi bată cu atîta putere, încît abia am mai putut rămîne pe scaun, fiindcă am auzit nu știu ce zgomot dinspre cămăruța Haniei. S-a deschis ușa și a intrat... îmbrăcată într-un capod de dimineață și cu părul pe bigudiuri, doamna d'Yves care m-a îmbrățișat cu duioșie ; îmi venea să-i arunc cana cu fiertură în cap din cauza dezamăgirii pe care mi-a produs-o. Și-a exprimat și ea speranța că niște tineri atît de ascultători vor învăța, desigur, foarte bine, la care Mirza i-a răspuns că amintirea bigudiurilor îi va îndoi puterea și perseverența în muncă ; Hania însă nu se arăta.

Nu-mi era sortit totuși să beau paharul amărăciunii pînă la fund. Tocmai cînd ne ridicam de la micul dejun, Hania a ieșit din cabinet, somnoroasă încă, roșie toată și cu părul nepieptănat. I-am spus bună ziua și i-am strîns mîna fierbinte. Mi-a trecut prin minte că Hania are temperatură din cauza plecării mele și am jucat în gînd o scenă plină de duioșie, dar ea abia se trezise din somn. Tata și părintele Ludwik au plecat curînd să aducă scrisorile pe care trebuia să le ducem la Varșovia, iar Mirza a ieșit călare pe cîinele uriaș care intrase cu o clipă îna-

inte. Am rămas singur cu Hania. Simţeam cum mi se umplu ochii de lacrimi şi mi se smulg de pe buze calde cuvinte de duioşie. N-aveam intenţia să-i mărturisesc că o iubesc, dar mă îndemna ceva să-i spun: „draga şi iubita mea Hania!" Şi să-i sărut mîinile. Era singura clipă potrivită pentru asemenea izbucnire, căci de faţă cu ceilalţi, deşi puteam s-o fac fără să atrag atenţia nimănui, n-aş fi cutezat. Cu toate acestea, am irosit această clipă în modul cel mai ruşinos cu putinţă. M-am apropiat şi am întins mîna spre ea, dar am făcut-o atît de stîngaci şi nenatural, am rostit „Hania" cu un glas atît de străin, încît m-am retras numaidecît şi am tăcut. Îmi venea să-mi trag palme. Atunci mi s-a adresat Hania:

— O, Doamne, ce trist o să fie fără dumneata!

— O să vin la Paşti — am răspuns aspru, cu glasul gros, străin.

— Pînă la Paşti e atît de mult.

— Nu e mult deloc — am mormăit.

În clipa aceea a dat buzna Mirza, urmat de tata, părintele Ludwik, doamna d'Yves şi alţi cîţiva oameni. Îndemnul „urcaţi în sanie" mi-a răsunat în urechi. Ne-am îndreptat cu toţii spre ieşire. Tata şi părintele Ludwik m-au îmbrăţişat pe rînd. Cînd a venit rîndul să-mi iau rămas bun de la Hania, am vrut s-o iau în braţe şi s-o sărut ca mai de mult, dar n-am avut curajul s-o fac.

— Rămîi sănătoasă, Hania — i-am urat, dîndu-i mîna, în timp ce în suflet îmi hohoteau o sută de glasuri şi o sută de cuvinte mîngîietoare mi se îmbulzeau pe buze.

Deodată, am observat că fata plînge şi atunci s-a ivit în mine un diavol făţarnic, acea dorinţă nestăpînită de a-mi scormoni propriile răni, dorinţă care mai tîrziu avea să mă încerce de atîtea ori în viaţă; cu toate că mi se sfîşia inima de durere, i-am spus cu răceală şi brutalitate.

— Dragă Hania, nu mai plînge fără motiv!

Spunînd acestea, am urcat în sanie.

Mirza şi-a luat şi el la revedere de la toţi. Apropiindu-se de Hania, i-a înşfăcat amîndouă mîinile şi, deşi fata se împotrivea, a început să i le sărute cu înflăcărare, cînd pe una, cînd pe alta. Ah, cum îmi venea să-l plesnesc atunci. După ce i-a sărutat mîinile, a sărit în sanie. Tata a strigat „mînă!" Părintele Ludwik a făcut semnul crucii asupra noastră. Vizitiul a îndemnat caii. „Haida, dii!", au

răsunat clopoţeii, zăpada a scrîşnit sub tălpici şi am pornit la drum.

„Hoţule! Ticălosule! am început să-mi reproşez în gînd. Aşa te-ai despărţit de Hania ta! Ai făcut-o să sufere, ai certat-o pentru lacrimile pe care nu le meriţi... lacrimi de orfană..."

Mi-am ridicat gulerul de blană şi am izbucnit în plîns ca un copil; încet însă, de teamă să nu mă audă Mirza, m-a auzit însă prea bine, numai că era şi el mişcat, aşa că deocamdată nu mi-a spus nimic. Nu ajunseserăm totuşi la Chorzele, cînd m-a întrebat:

— Henryk?

— Ce-i?

— Plîngi?

— Lasă-mă-n pace.

Şi iarăşi s-a aşternut tăcerea între noi. Dar după o clipă îl aud iar:

— Henryk!

— Ce vrei?

— Plîngi?

Nu i-am răspuns nimic; deodată Mirza s-a aplecat, a luat o mînă de zăpadă, mi-a scos căciula, mi-a împrăştiat zăpada în cap şi mi-a pus iarăşi căciula, spunîndu-mi:

— Asta o să te răcorească.

IV

La Paşti însă n-am venit acasă, pentru că apropiatul examen *maturitatis* mi-a stat împotrivă. Pe de altă parte, tata voia să dau examenul de admitere la facultate înainte de începerea anului universitar; ştia că în timpul vacanţei nu mă voi ţine de carte şi voi uita cel puţin jumătate din ce învăţasem. Aşa că n-am avut încotro şi am muncit cu sîrg. Afară de orele obişnuite de la liceu şi de învăţătura pentru examenul de maturitate, eu şi Selim mai luam şi lecţii speciale de la un tînăr student care intrase şi el nu prea de mult la facultate, aşa că ştia prea bine de ce aveam nevoie.

Au fost vremuri de neuitat pentru mine, deoarece atunci s-a prăbuşit întreaga clădire a noţiunilor şi închipuirilor mele, înălţată cu atîta trudă de părintele Ludwik, de tata şi de atmosfera cuibului nostru liniştit. Studentul era un radical categoric din toate punctele de vedere. Predîndu-mi istoria imperiului roman, cînd era vorba de reformele Grahilor se pricepea atît de bine să-mi insufle scîrba şi disprețul lui pentru orice oligarhie, încît convingerile mele arhinobiliare se împrăştiau ca fumul în vînt. Cu ce credinţă adîncă spunea, de pildă, tînărul meu învăţător că omul care avea să ocupe în curînd puternica şi influenta poziţie de student la universitate, trebuie să fie liber de orice „prejudecăţi" şi să nu se uite la nimic decît cu mila unui filozof adevărat. În genere, era de părere că pentru a conduce lumea şi a influenţa profund întreaga umanitate, cea mai potrivită vîrstă este între optsprezece şi douăzeci şi trei de ani, fiindcă după aceea omul devine treptat idiot sau conservator.

Despre oamenii care nu erau nici studenţi, nici profesori la universitate vorbea cu milă; îşi avea totuşi idealurile lui, pe care nu le uita niciodată. Atunci am auzit pentru prima dată de existenţa lui Moleschott [1] şi Büchner [2], doi savanţi pe care-i cita de cele mai multe ori. Trebuia să-l auzi pe preceptorul nostru cu cît entuziasm vorbea despre cuceririle ştiinţelor din ultimii ani, despre marile adevăruri pe care trecutul orb şi prezumţios le ignorase, dar pe care învăţăceii mai noi le scoteau cu un curaj nemaiauzit de sub „colbul uitării" şi le vesteau întregii lumi. Formulînd asemenea păreri, şi scutura părul creţ, bogat şi fuma o cantitate nemaiauzită de ţigări, asigurîndu-ne că a ajuns la o astfel de îndemînare, încît îi era indiferent dacă sufla fumul pe nas sau pe gură, şi că, în toată Varşovia, nu mai exista nimeni care să tragă fumul în piept ca el. Apoi se ridica, de obicei, îşi îmbrăca mantaua, la care-i lipseau mai mult de jumătate din nasturi, şi declara că trebuie să se grăbească, deoarece în ziua aceea mai are o „mică întîlnire". Spunînd acestea, îşi mijea ochii în chip misterios şi adăuga că vîrsta mea şi a lui Mirza, prea fragedă, nu-i îngăduia să ne comunice informaţii mai amănun-

---

[1] Moleschott (1822—1893) — fiziolog şi filozof olandez de orientare materialistă (n. tr.).

[2] Büchner (1824—1899) — filozof materialist german (n. tr.)

ţite despre acea „întîlnire", dar că mai tîrziu o să pricepem singuri ce înseamnă asta.

Cu toate aceste infatuări juvenile, de care părinţii n-ar fi fost desigur prea încîntaţi, tînărul student avea şi părţile lui bune. Ştia foarte bine ceea ce ne învăţa pe noi, era un adevărat fanatic al ştiinţei. Purta ghete găurite, manta roasă, o şapcă asemenea unui cuib vechi şi n-avea niciodată bani, dar nu era preocupat deloc de necazurile proprii, de nevoile şi sărăcia lui. Trăia însufleţit de pasiunea ştiinţei, tratînd cu o nepăsare veselă mizeriile vieţii. Eu şi Mirza îl socoteam o forţă superioară, supranaturală, un ocean de înţelepciune, o entitate de nezdruncinat. Eram ferm convinşi că dacă cineva avea să salveze umanitatea în caz de primejdie, apoi numai el putea fi acel geniu impunător ; dealtfel, el însuşi era de aceeaşi părere. Convingerile lui ne-au cucerit. În ce mă priveşte, eu am mers chiar mai departe decît maestrul. Era o reacţie firească a educaţiei mele de pînă atunci, iar pe de altă parte, tînărul student mi-a deschis într-adevăr poarta spre universul necunoscut al ştiinţei, faţă de care cunoştinţele mele erau cum nu se poate mai neîndestulătoare. Orbit de aceste adevăruri noi, n-am mai putut să mă gîndesc şi să visez prea mult la Hania. La început, după venirea la Varşovia, nu mă despărţeam nici o clipă de idealul meu. Scrisorile pe care le primeam de la ea înteţeau şi mai mult focul de pe altarul inimii mele, dar faţă de oceanul de idei al tînărului student, toată lumea noastră de la ţară, atît de tăcută şi liniştită, a început să pălească şi să se micşoreze în ochii mei, iar o dată cu ea, imaginea Haniei, dacă n-a pierit cu totul, s-a îndepărtat, acoperită parcă de o tulbureală uşoară. Cît despre Mirza, mergea şi el alături de mine pe drumul reformelor radicale ; la Hania se gîndea şi mai puţin, întrucît în clădirea de vis-à-vis de camera noastră era o fereastră la care obişnuia să se arate Józia, o elevă. Selim s-a îndrăgostit de ea şi se priveau cît e ziua de mare de la fereastră, ca două păsăruici în colivie. Selim susţinea cu o siguranţă de nezdruncinat că pentru el nu mai există altcineva, „asta sau nici una". Cîteodată, se întindea în pat cu faţa în sus, învăţa ce învăţa şi deodată zvîrlea cartea cît colo, sărea în sus, mă lua în braţe şi striga rîzînd ca un nebun :

— Ah, Józia, draga mea, cît te iubesc !

— Du-te dracului, Selime — îl certam.

— Ah, tu eşti! Nu e Józia! îmi răspundea strengăreşte Selim şi se întorcea la carte.

În sfîrşit, a venit şi vremea examenelor. Şi eu şi Selim le-am luat pe amîndouă, şi maturitatea, şi pe cel de admitere la facultate, cu foarte bine, după care eram liberi ca pasărea, dar am mai rămas încă trei zile la Varşovia. În acest timp, ne-am comandat uniforme studenţeşti şi am sărbătorit evenimentul, lucru pe care magistrul nostru îl considera absolut necesar; am făcut un chef strașnic într-o crîşmă oarecare.

După a doua sticlă, cînd şi eu şi Selim ne ameţisem, iar obrajii maestrului nostru, de-acum colegul nostru, se acoperiseră de roşeaţă, ne-a cuprins o duioşie aprinsă şi dorinţa de a ne deschide sufletul, dar maestrul ne-a zis:

— Ei, băieţi, acum sînteţi oameni în toată firea şi lumea se află deschisă înaintea voastră. Acum puteţi să vă distraţi, să risipiţi banii, să faceţi pe domnişorii, să iubiţi, dar ascultaţi-mă pe mine, toate astea nu sînt decît prostii. Asemenea viaţă de faţadă, fără o idee pentru care să trăieşti, să munceşti şi să lupţi, e într-adevăr o prostie. Ca să trăieşti însă şi să lupţi cum se cuvine, trebuie să priveşti viaţa cu luciditate. În ce mă priveşte, cred că aşa şi fac. Eu nu cred decît în lucrurile de care pot să mă conving eu însumi şi vă sfătuiesc şi pe voi să procedaţi la fel. Sînt atîtea drumuri şi atîtea idei pe lume, şi toate sînt atît de învălmăşite, încît îţi trebuie cap nu glumă ca să nu te rătăceşti. Eu mă ţin de ştiinţă şi basta. Nu mă ocup de fleacuri femeieşti; n-o să-i dau nimănui cu sticla în cap, pentru că viaţa e fără rost, ştiinţa însă există. Dacă n-ar exista, mi-aş trage un glonte în cap. După părerea mea, oricine are acest drept şi o voi face neapărat cînd voi da faliment. Dar cu ştiinţa n-ajungi niciodată la faliment. În multe te poţi înşela; iubeşti şi te trădează femeia, crezi în ceva şi vine clipa cînd începi să te îndoieşti, dar tubul digestiv al infuzoarelor îl poţi cerceta liniştit pînă la moarte şi nici nu-ţi dai seama cînd. într-o bună zi, nu te simţi prea bine, ţi se face întuneric înaintea ochilor şi sfîrşita-i gata: clepsidra, portretul, biografia mai mult sau mai puţin fără sens, *finita commedia!* Pe urmă nu mai e nimic, vă dau cuvîntul meu, ţîncilor. Curaj, puteţi să nu credeţi în nici o închipuire. Ştiinţa, flăcăi, e temelia! Apoi, toate astea mai au încă o parte bună; preocupîndu-te de asemenea lucruri, poţi să umbli fără sfială în ghete găurite şi să dormi

pe o saltea de paie. Nu mai simţi nici o diferenţă. Pricepeţi ?

— În sănătatea şi în cinstea ştiinţei ! a strigat Selim, căruia îi luceau ochii ca doi tăciuni aprinşi.

Magistrul şi-a împins cu mîna în sus ciuful lînos, a golit paharul, apoi a tras fumul în piept, l-a slobozit pe nas în două fuioare uriaşe şi a continuat :

— Afară de ştiinţele exacte — Selim, este beat crită — afară deci de ştiinţele exacte, mai e filosofia, mai sînt ideile. Şi cu asta se poate umple viaţa, dar eu prefer ştiintele exacte. Pot chiar să vă spun că de filosofie, mai ales de cea ideal-reală, îmi bat joc. Nu e decît vorbărie. Chipurile caută adevărul, dar îl caută cum îşi caută cîinele propria coadă. Şi pe urmă, eu nu pot să suport palavrele, mie îmi plac faptele. N-ai să poţi face niciodată brînză numai din apă. Cît despre idei, asta-i altceva. Pentru ele merită să-ţi rişti capul, dar voi şi părinţii voştri mergeţi pe drumuri greşite. V-o spun eu. Trăiască ideile !

Am golit iarăşi paharele. Eram ameţiţi de-a binelea. Încăperea nu prea bine luminată mi se părea şi mai întunecoasă ; lumînarea de pe masă împrăştia luciri palide, fumul învăluia gravurile agăţate pe pereţi. Afară, în curte, un cerşetor îngîna un cîntec pios : „Sfînta, cerească, Fecioară a îngerilor !", acompaniindu-se în răstimpuri cu o melodie tristă cîntată la vioară. Mă încercau simţăminte ciudate. Credeam în cuvintele magistrului, dar intuiam că nu vorbise încă despre tot ce poate să umple viaţa. Îmi lipsea ceva, un sentiment de dulceaţă punea treptat stăpînire pe mine, aşa că, sub înrîurirea vinului şi a exaltării de moment, am întrebat încet :

— Dar femeia, femeia care iubeşte şi se sacrifică nu înseamnă nimic în viaţă ?

Selim a început să cînte :

— „Femeia-i schimbătoare
Şi numai proştii cred în ea !"

Maestrul m-a privit cu luare aminte, de parcă se gîndea la altceva, dar şi-a revenit numaidecît şi a răspuns :

— Aha, sentimentalismul începe să iasă la iveală. Află că Selim va ajunge mai departe decît tine. O să te ia dracul. Ascultă-mă pe mine, fereşte-te să nu-ţi taie drumul vreo fustă şi să-ţi strice viaţa. Femeia ! Femeia ! (aici, maestrul

și-a mijit ochii, cum făcea de obicei). Cunosc eu marfa asta. Nu mă pot plînge, pe Dumnezeul meu! Nu mă pot plînge. Dar mai știu că diavolului nu trebuie să-i dai nici un deget, fiindcă îți înhață toată mîna. Femeia, dragostea! Nenorocirea noastră e că facem cap de țară din orice fleac. Dacă vrei, n-ai decît să te distrezi cu lucruri de-astea, cum fac și eu, dar nu-ți angaja viața. Trebuie să fiți înțelepți și să nu plătiți cu bani cinstiți o marfă caîpă. Să nu credeți că mă plîng de femei. Nici prin gînd nu-mi trece. Dimpotrivă, îmi plac și mie, dar nu mă las dus de propriile închipuiri. Mi-aduc aminte că atunci cînd m-am îndrăgostit prima dată de o oarecare Lola, credeam, de pildă, că rochița ei e un lucru sfînt și cînd colo era de percal. Asta-i! Era oare ea de vină că umbla prin noroi în loc să zboare prin ceruri? Nu, prostul eram eu, pentru că o vedeam numai cu aripi de înger. Bărbatul este un animal destul de mărginit. Poartă în suflet numai Dumnezeu știe ce idealuri și fiindcă simte nevoia să și iubească, prima gîsculiță care-i iese în cale este „aleasa unică". Mai tîrziu își dă seama că a greșit, dar din cauza acestei greșeli îl ia dracul sau devine un idiot pentru tot restul vieții.

— Totuși, recunoști și dumneata — am spus — că bărbatul are nevoie de iubire și nu mai încape îndoială că și dumneata simți această necesitate ca și ceilalți.

Un zîmbet abia schițat s-a ivit pe buzele maestrului.

— Orice necesitate — a răspuns — poate fi satisfăcută în diferite feluri. Eu mă descurc în felul meu. V-am spus că nu fac cap de țară din orice prostie. Sînt lucid, pe Dumnezeul meu! Mai lucid decît acum. Am văzut însă atîția oameni care și-au încurcat și și-au ratat viața pentru o fustă, încît vă repet: nu merită să-ți angajezi viața, sînt lucruri mai bune și scopuri mai înalte, dragostea-i un fleac. Să bem pentru luciditate!

— În sănătatea femeilor! a strigat Selim.

— Bine, fie! a încuviințat maestrul. Sînt niște creaturi plăcute, numai să nu le iei prea în serios. În sănătatea femeilor!

— În sănătatea Józiei! am strigat, ciocnind cu Selim.

— Stai, acum e rîndul meu! a răspuns. În sănătatea... în sănătatea Haniei tale! Amîndouă sînt la fel.

Mi s-a urcat sîngele la cap, iar ochii îmi scăpărau scîntei.

— Tacă-ţi gura, Mirza! am ţipat. Nu pronunţa acest nume într-o cîrciumă.

Spunînd acestea, am dat cu paharul de pămînt de s-a prefăcut în mii de cioburi.

— Ai înnebunit! m-a certat maestrul.

Eu însă nu înnebunisem, dar mînia fierbea în mine şi ardea ca o flacără. Puteam să ascult în linişte tot ce spunea maestrul despre femei, putea chiar să-mi placă să le iau în rîs laolaltă cu ceilalţi, dar eram în stare să fac toate acestea numai pentru că vorbele şi batjocura nu se refereau la nimeni dintre ai mei, pentru că nici prin gînd nu-mi trecea să leg această teorie generală de persoanele la care ţineam. Auzind însă numele preacuratei mele orfane, rostit cu atîta uşurinţă în această crîşmă plină de fum, murdărie, sticle goale, dopuri şi cuvinte cinice, mi s-a părut că aud un asemenea sacrilegiu, o asemenea profanare şi nedreptate care o loveau pe Hania, încît aproape mi-am pierdut minţile de furie.

O clipă Mirza m-a privit descumpănit, apoi faţa lui a început să se întunece, ochii să-i scapere, i s-au îngroşat vinele de pe frunte, iar trăsăturile i s-au alungit, devenind ascuţite, ca la un tătar adevărat.

— Tu îmi interzici mie să spun ce-mi place? a strigat cu glas surd, întrerupt de răsuflarea gîfîită.

Din fericire, maestrul a sărit să ne despartă:

— Nu sînteţi vrednici de uniformele pe care le purtaţi! Ce-i asta, o să vă bateţi şi o să vă trageţi de urechi ca nişte şcolari? Ia te uită, nişte filosofi care-şi aruncă paharele în cap. Să vă fie ruşine! De la lupta de idei la lupta cu pumnii! Haida de! Ascultaţi-mă, vreau să ridic un toast în cinstea universităţilor. Dacă nu vă împăcaţi şi nu ciocniţi, dacă mai lăsaţi vreo picătură în pahare, sînteţi nişte trîntori.

Ne-am potolit amîndoi. Selim însă, deşi era mai ameţit, s-a potolit cel dintîi.

— Te rog să mă ierţi — a spus cu glas moale — sînt un prost.

Ne-am îmbrăţişat din toată inima şi am golit paharele în cinstea universităţilor. Apoi magistrul a cîntat *Gaudeamus*. Prin uşa de sticlă, care dădea în prăvălie, cumpărătorii au început să se uite la noi. Afară se înnsera. Eram cu toţii beţi în lege. Veselia noastră a atins zenitul, apoi

a început să scadă. Maestrul a căzut cel dintîi pe gînduri și, după o vreme, a spus :

— Toate-s bune, dar în general, viața-i o prostie. Astea-s doar paleative, dar ce se petrece în adîncul sufletului e altceva. Mîine seamănă cu azi : aceeași mizerie, patru pereți goi, o saltea, ghete găurite și... tot așa la nesfîrșit. Muncă și muncă, iar fericire... ehei ! Omul se păcălește singur cum poate... Rămîneți cu bine.

Și-a îndesat pe cap șapca cu cozórocul rupt, a făcut cîteva mișcări mecanice, vrînd să-și încheie haina la nasturii care lipseau, a aprins o țigară și, dînd din mîini, a spus :

— Plătiți voi, că eu sînt lefter, și rămîneți sănătoși. Puteți să vă aduceți aminte de mine sau nu. Mi-e indiferent. Eu nu sînt sentimental. Rămîneți cu bine, băieți...

Ultimele cuvinte le-a rostit cu glas tulburat și moale, parcă în ciuda declarației că el nu e sentimental. Biata-i inimă era capabilă și avea nevoie de iubire, ca oricare alta, dar copilăria tristă, sărăcia și indiferența oamenilor o învățaseră să se închidă în sine. Avea un suflet mîndru, deși înflăcărat, care se temea întotdeauna să nu fie respins atunci cînd se apropia prea mult de cineva.

Am rămas o clipă singuri, cuprinși parcă de tristețe. Probabil din cauza presimțirilor, fiindcă pe maestrul nostru n-aveam să-l mai vedem niciodată în viață. Nici el și nici noi nu știam că în plămînii lui se cuibărise de mult morbul unei boli neiertătoare. Mizeria, efortul prea mare, învățătura fără istov, nopțile nedormite și foamea i-au grăbit sfîrșitul. Toamna, pe la începutul lui octombrie, maestrul nostru a murit de tuberculoză. Doar cîțiva colegi i-au însoțit coșciugul, fiindcă era vacanță, așa că biata-i mamă, o vînzătoare de icoane și lumînări de ceară de lîngă biserica dominicanilor, își jelea fiul, pe care nu-l înțelesese adesea în viață, dar pe care îl iubea ca orice mamă.

V

A doua zi după beția noastră, au sosit caii trimiși de bătrînul Mirza din Chorzele și eu cu Selim am plecat acasă

dis-de-dimineaţă. Aveam două zile şi două nopţi de drum înaintea noastră, aşa că am pornit cu noaptea-n cap. În clădirea în care locuiam, dormeau cu toţii, doar la fereastra de vis-à-vis, printre muşcate, micsandre şi fucsii se zărea feţişoara elevei Józia. Selim, cu sacul de călătorie pe umeri şi cu şapca de student pe cap, stătea la fereastră, gata de drum, vestind-o astfel că pleacă; dintre muşcate i s-a răspuns cu o privire melancolică. Dar cînd şi-a apăsat o mînă pe inimă, iar cu cealaltă i-a trimis o sărutare, feţişoara dintre flori a roşit şi s-a retras repede în fundul întunecos al camerei. Jos, pe caldarîmul din curte, a răsunat uruitul trăsurii la care erau înhămaţi patru cai focoşi; era timpul să ne luăm rămas bun şi să plecăm, dar Selim aştepta cu încăpăţînare la fereastră, voind să se convingă că nu mai apare nimeni. Speranţa i-a fost înşelată şi ferestruica a rămas pustie. Abia cînd am coborît şi am trecut pe lîngă coridorul întunecos, am zărit pe scări o pereche de ciorapi albi, rochiţa maronie, bustul aplecat şi o mînă streaşină la doi ochi luminoşi care priveau din întuneric în lumina de afară. Mirza s-a repezit în coridor, iar eu, în timp ce urcam în brişca ce aştepta la scară, am auzit şoapte şi nişte zgomote care semănau cu sărutările. După care Mirza a revenit, roşu, jumătate rîzînd, jumătate emoţionat, şi s-a aşezat lîngă mine. Vizitiul a atins caii cu biciul, amîndoi am privit fără să vrem spre ferestruică; feţişoara Józiei se ţtea iarăşi printre flori; încă o clipă şi a apărut o mînă delicată cu o batistă albă, încă un semn de adio şi brişca a ieşit în stradă, ducîndu-ne, pe mine şi pe frumosul ideal al bietei Józia.

Era dis-de-dimineaţă, oraşul dormea încă; lumina trandafirie a zorilor lucea prin ferestrele clădirilor adormite; din cînd în cînd, doar cîte un trecător, rară pasăre de noapte, stîrnea mergînd ecoul adormit, vreun portar măturа strada sau duruia vreun cărucior cu legume în drum spre piaţa oraşului. Altminteri, văzduhul era limpede, liniştit şi proaspăt, ca într-o dimineaţă obişnuită de vară. Brişca noastră, trasă de cei patru bahmeţi [1], sărea pe pietrele caldarîmului ca o nucă trasă de sfoară. Curînd ne-a învăluit feţele o adiere proaspătă şi răcoroasă dinspre rîu, podul a duduit sub copitele cailor şi după o jumătate de oră ne

[1] Bahmet = cal tătărăsc, mic şi rezistent (n. tr.).

aflam dincolo de bariere, printre cîmpurile largi, gîrle și păduri.

Piepturile inspirau adînc aerul reavăn al dimineții, în timp ce ochii priveau nesățioși împrejurimile. Pămîntul se trezea din somn, picăturile de rouă atîrnau ca niște perle de frunzele ude ale copacilor și luceau pe spicele grînelor. Prin gardurile de verdeață se zbenguiau vesel păsărelele, întîmpinînd ziua frumoasă cu ciripit și larmă. Pădurea și luncile ieșeau din ceața dimineții ca din scutece; ici și colo, pe cîmpuri, sclipea oglinda apelor pe care, printre florile galbene de coada calului, rătăceau berzele. Fumuri trandafirii se înălțau drept în sus din coșurile colibelor țărănești, un vînticel ușor unduia lanurile aurii de secară coaptă, scuturîndu-le de umezeala nopții. Pretutindeni se simțea bucuria, părea că totul se trezește la viață și cînt:

„Cînd se scoală zorile,
Pămîntul și mările,
Ție-ți cîntă..."

Oricine va înțelege cu ușurință ce se petrecea atunci în sufletele noastre, dacă își va aduce aminte de anii tinereții cînd se întorcea acasă, într-o dimineață de vară ori de primăvară. Anii copilăriei și obligațiile școlare rămăseseră în urma noastră, acum înflorea vîrsta adolescenței, asemenea stepei bogate, pline de flori și fără margini; un ținut necunoscut și interesant spre care ne începusem călătoria, sub semne de bun augur: eram tineri, puternici și aproape că aveam aripi la umeri, ca puii de vultur. Cea mai mare comoară de pe lume este tinerețea, iar noi nu cheltuiserăm din ea nici o para.

Am făcut drumul repede, fiindcă în toate locurile de popas ne așteptau cai de schimb. A doua zi, după ce merseserăm toată noaptea, spre seară, cînd am ieșit din pădure, am zărit Chorzele, mai bine zis vîrful ascuțit al minaretului care strălucea în razele soarelui ce apunea. Curînd, am intrat pe digul sădit cu salcîmi și lemn cîinesc, pe laturile căruia se întindeau două bălți uriașe, cu mori și fierăstraie. Ne însoțea huruitul trăsurii și orăcăitul broaștelor care înotau pe lîngă malurile acoperite de iarbă, prin apa încălzită de căldura din timpul zilei. Se vedea că ziua se apropia de sfîrșit. Pe dig se întorceau acasă turma de oi și de vite acoperite de nori de praf. Pe alocuri, grupuri de oameni, cu seceri, coase

și greble pe umeri, grăbeau spre casele lor, cîntînd „dana oi dana!" Aceşti oameni fără prihană ne opreau brişca, sărutîndu-i mîinile şi întîmpinîndu-l cu bucurie pe Selim. Nu peste multă vreme, soarele a coborît şi mai mult spre asfinţit, ascunzîndu-şi şi mai mult talgerul strălucitor dincolo de trestii. Numai o fîşie lată de lumină aurie se mai răsfrîngea în mijlocul eleşteelor, pe malul cărora copacii se priveau în adîncul apei. Am cotit puţin spre dreapta şi deodată, printre tei, plopi, molizi şi frasini, s-au ivit pereţii albi ai conacului Chorzele. În curte a răsunat clopoţelul, care chema oamenii la cină, şi tot atunci din turnul minaretului s-a auzit glasul tărăgănat al muezinului casei, vestind că noaptea înstelată coboară din cer asupra pămîntului şi că Allah e mare. Parcă îngînîndu-l pe muezin, barza, care stătea asemenea unui urcior etrusc pe cuibul clădit în vîrful unui copac mai înalt decît acoperişul conacului, a ieşit o clipă din încremenirea-i statuară, a ridicat ciocul, ca o siluetă de armă spre cer, apoi şi l-a coborît spre piept şi a clămpănit, dînd din cap parcă în semn de bun venit. M-am uitat la Selim. Avea lacrimi în ochi, dar privirea lui era încărcată de o dulceaţă nespusă, cum numai el putea avea. Am intrat în curte.

În faţa pridvorului închis cu geamlîc, şedea bătrînul Mirza şi, trăgînd fumul albastru din lulea, privea cu bucurie la viaţa care fremăta fără zgomot pe dinaintea lui. Văzîndu-şi feciorul, s-a ridicat repede de pe locul lui, l-a luat în braţe şi a început să-l strîngă la piept cu dragoste, căci,, deşi se purta destul de aspru cu el, îl iubea mai mult decît orice pe lume. L-a întrebat numaidecît despre examene, după care l-a îmbrăţişat din nou. S-au adunat apoi toţi slujitorii să-i ureze bun venit domnişorului, iar cîinii săreau în jurul lui de bucurie. Din pridvor a ieşit în grabă o lupoaică îmblînzită, favorita bătrînului Mirza. „Zula! Zula!" — a strigat-o Selim, şi lupoaica i-a sărit cu labele pe umeri, lingîndu-i faţa, apoi a început să alerge ca o nebună împrejur, scîncind de bucurie şi arătîndu-şi colţii înfricoşători.

Am intrat în sufragerie. Priveam la Chorzele şi la tot ce se afla acolo ca un om doritor de înnoire. Nu se schimbase nimic; portretele strămoşilor lui Selim — conducători de roate şi stegari — atîrnau ca şi înainte pe pereţi. Înfricoşătorul Mirza, colonelul petihorean din timpul lui Sobieski, mă privea şi acum cu aceiaşi ochi piezişi, ameninţători, dar obrazul scrijelit de săbii mi s-a părut mai urît, mai înspăimîntător. Cel mai mult se schimbase Mirza, tatăl lui Selim.

Părul negru îi încărunţise, mustaţa-i făloasă îi albise aproape de tot, iar trăsăturile tătăreşti ieşeau tot mai mult la iveală. Ah, cîtă deosebire era între bătrînul Mirza şi Selim, între acest obraz osos, aspru, crud aproape, şi chipul de-a dreptul îngeresc, asemenea unei flori, proaspăt şi dulce. Mi-e foarte greu să înfăţişez dragostea cu care bătrînul îşi privea feciorul, urmărindu-i fiecare mişcare.

N-am vrut să-i încurc şi m-am tras mai la o parte, dar bătrînul, ospitalier ca un adevărat şleahtic polonez, mi-a urat bun venit şi a început să mă îmbrăţişeze, rugîndu-mă să înnoptez la ei. N-am vrut să rămîn noaptea la Chorzele, pentru că mă grăbeam să ajung acasă, dar a trebuit să cinez acolo. Am plecat de la Chorzele noaptea tîrziu şi cînd m-am apropiat de casă, cloşca răsărise pe cer, ceea ce însemna că era miezul nopţii. În sat, nici o fereastră nu era luminată, doar hăt! departe, la marginea pădurii, pîlpîia o luminiţă la smolărie. Pe lîngă case lătrau cîinii. Pe aleea cu tei, care ducea spre conacul nostru, era un întuneric de puteai să-ţi bagi degetele în ochi; un om a trecut cu caii pe lîngă noi, îngînînd un cîntec cu jumătate de glas, dar nu i-am văzut faţa. Am oprit la intrare; ferestrele erau întunecate; pesemne că dormeau cu toţii, doar cîinii au alergat din toate părţile şi au început să latre în jurul trăsurii. Am coborît şi am bătut în uşă; o vreme nu m-a auzit nimeni. M-a cuprins părerea de rău, deoarece credeam că mă vor aştepta. Abia după un timp am văzut ici şi colo lumină la ferestre şi un glas somnoros, l-am recunoscut pe Franek, a întrebat:

— Cine-i acolo?

Am răspuns, Franek a deschis uşa şi s-a repezit să-mi sărute mîna. L-am întrebat dacă toţi erau sănătoşi.

— Sînt sănătoşi — a răspuns Franek — dar boierul a plecat la oraş şi se întoarce abia mîine.

Cu aceste cuvinte m-a condus în sufragerie, a aprins lampa care atîrna deasupra mesei şi a ieşit să-mi pregătească ceaiul. Am rămas o clipă singur cu gîndurile mele şi cu inima bătînd, dar această clipă a trecut repede, fiindcă în curînd au venit în grabă părintele Ludwik într-un halat de noapte, buna doamnă d'Yves, îmbrăcată tot în alb, cu bigudiurile-i de totdeauna şi căciuliţă, şi Kazio care venise de la şcoală cu o lună mai devreme în vacanţă. Toţi m-au întîmpinat cu duioşie; mi-au admirat înălţimea, părintele Ludwik susţinea că m-am maturizat, iar doamna d'Yves că

m-am făcut mai frumos. Părintele Ludwik, bietul de el, abia după o vreme a început să mă întrebe sfios despre examene și certificatul de la școală, iar cînd a aflat de succesele mele, a izbucnit în plîns și m-a îmbrățișat, spunîndu-mi „copil iubit". Deodată, în camera de alături, s-a auzit tropot de picioruşe desculțe și au intrat în fugă cele două surioare numai în cămăşuțe și cu căciuliţe pe cap, repetînd : „A venit Henlyk, a venit Henlyk!" și mi s-au cățărat pe genunchi. În zadar le-a certat doamna d'Yves, spunîndu-le că nu s-a mai pomenit ca două domnișoare ca ele să se arate așa în „dezabie". Fără să mă întrebe nimic, fetițele mi-au înconjurat gîtul cu brațele, lipindu-și buzele de obrazul meu. După o clipă, am întrebat sfios de Hania.

— O, a crescut! mi-a răspuns doamna d'Yves. Vine și ea îndată, se vede că se îmbracă.

N-am așteptat mult ; după vreo cinci minute, Hania a intrat în sufragerie. M-am uitat la ea și, Doamne! ce devenise într-o jumătate de an această orfană de șaisprezece ani, slabă și subțirică. Înaintea mea se afla aproape o domnișoară în toată legea. Formele i se împliniseră și i se rotunjiseră de minune. Fața-i avea un ten delicat, dar sănătos iar pe obrajii rumeni se răsfrîngeau parcă zorii dimineții. Împrăștia în jurul ei sănătate, tinerețe, prospețime și farmec, asemenea unui trandafir înflorit. Am băgat de seamă că se uita curioasă la mine cu ochii ei albaștri. Am mai văzut însă că observase și ea admirația mea și impresia pe care mi-o făcuse, pentru că un zîmbet indicibil îi rătăcea în colțul gurii. Curiozitatea cu care ne uitam unul la altul vădea sfieli adolescentine, virginale. Ehei, relațiile simple dintre frate și soră, relații copilărești, dispăruseră pentru totdeauna dintre noi.

Ah, cît era de frumoasă cu zîmbetul acesta și cu bucuria tăcută în ochi!

Lumina lămpii atîrnate deasupra mesei îi cădea pe părul bălai. Purta o rochie neagră cu o eșarfă tot neagră, aruncată în grabă pe umeri, pe care o ținea cu mîna la piept sub gîtul alb ; veșmintele-i arătau o dezordine plină de farmec din cauza grabei cu care se îmbrăcase. Împrăștia în jur căldura somnului. Cînd i-am dat bineţe și i-am atins mîna, era caldă, moale și catifelată, iar atingerea ei m-a înfiorat de plăcere. Hania se schimbase cu totul. Cînd am plecat, era o fată simplă, pe jumătate slujnică, iar acum era o domnișoară, cu o expresie de noblețe pe față și cu mișcări cumpătate, care vădeau o educație aleasă și obișnuința de a trăi în societatea

înaltă. Înflorise moral și intelectual, iar schimbarea i se răsfrîngea în priviri. Încetase să mai fie un copil din toate punctele de vedere ; o demonstra zîmbetul acela nedefinit și un fel de cochetărie nevinovată cu care mă cerceta. Se vedea limpede că înțelege foarte bine cît de mult se schimbaseră relațiile dintre noi. Am priceput repede că ea avea un ascendent asupra mea, fiindcă, deși eu învățasem mai mult, sub raportul vieții, al înțelegerii fiecărei situații, a fiecărui cuvînt, eram însă destul de naiv. Hania se purta mai liberă cu mine decît eu cu ea. Seriozitatea mea de tutore și de domnișor pierise și ea fără urmă. Pe drum mă gîndisem cum am să mă întîlnesc cu ea, ce-am să-i spun, cît o să fiu de bun și de îngăduitor totdeauna, dar toate planurile mele au căzut baltă. Situația de acum arăta că nu eu eram bun și îngăduitor cu ea, ci mai degrabă ea părea să fie bună și îngăduitoare cu mine. La început, nu mi-am dat prea bine seama de asta, dar o simțeam mai mult decît înțelegeam. Îmi pusesem în gînd s-o întreb ce învață și ce a învățat, cum își petrecea timpul, dacă doamna d'Yves și părintele Ludwik erau mulțumiți de ea, dar iată că ea era aceea care, cu zîmbetul mereu în colțul gurii, mă întreba ce-am făcut, ce am învățat și ce intenționez să fac pe viitor. Parcă era un făcut, totul se petrecea altfel decît plănuisem. Fără multă vorbă, exact pe dos.

După ce-am vorbit vreo oră, am plecat cu toții la culcare. M-am dus în camera mea puțin deconcertat, pradă unor impresii contradictorii. Scormonită din nou, dragostea a început să se prelingă ca o vîlvătaie printre crăpăturile unei clădiri în flăcări și în curînd m-a luat în stăpînire cu totul. Silueta Haniei, trupul ei feciorelnic, încîntător și plin de farmec, așa cum îl văzusem, ademenitor și învăluit în căldura somnului, îndreptîndu-și cu mîna albă dezordinea veșmintelor la piept și cu cozile despletite, îmi cucerise închipuirea, acaparîndu-mi toate gîndurile.

VI

A doua zi m-am sculat foarte devreme și am alergat în grădină. Era o dimineață frumoasă, plină de rouă și de aro-

mele florilor. Am dat fuga pînă la aleea de carpeni, fiindcă îmi spunea inima că acolo o voi găsi pe Hania. Se vede însă că prea eram înclinat să cred în presimţiri, căci m-am înşelat, Hania nu era acolo. Abia după micul dejun am rămas singuri şi am întrebat-o dacă nu vrea să se plimbe prin grădină. A acceptat cu plăcere şi, repezindu-se în camera ei, s-a întors cu o pălărioară cu boruri mari pe cap, care-i umbrea fruntea şi ochii, şi cu o umbreluţă în mînă. Îmi zîmbea strengăreşte de sub pălărie, de parcă voia să-mi spună: „Uite ce bine îmi stă". Am intrat în grădină împreună. M-am îndreptat spre aleea de carpeni, gîndindu-mă întruna cum să încep vorba. Cu siguranţă că Hania s-ar fi descurcat mai bine decît mine, dar credeam că nu voia să mă ajute, bătîndu-şi joc de încurcătura mea. Păşeam deci alături în tăcere, retezînd cu cravaşa florile de pe margine, pînă cînd Hania a început să rîdă, a pus mîna pe cravaşă şi mi-a spus:

— Domnule Henryk, ce rău ţi-au făcut florile astea?

— Ei, Hania! Nu-i vorba de flori, dar uite că nu ştiu cum să vorbesc cu tine, te-ai schimbat foarte mult, Hania. Ah, cît de mult te-ai schimbat!

— Să presupunem că-i aşa. Pe dumneata te supără asta?

— N-aş spune — i-am răspuns aproape cu tristeţe — dar nu mă pot obişnui; mereu am impresia că micuţa Hania, pe care am cunoscut-o eu, şi tu sînteţi două fiinţe diferite. Aceea a rămas în amintirile mele, în inima mea, ca o soră, Hania, ca o soră, aşa că...

— Aşa că eu (aci s-a arătat cu degetul pe sine) sînt o străină pentru dumneata, adevărat? m-a întrebat încet.

— Hania! Hania, cum poate să-ţi treacă prin minte una ca asta?

— Poate că e trist, într-adevăr, dar e în firea lucrurilor — a răspuns ea. Dumneata cauţi în inimă vechile sentimente frăţeşti pentru mine şi nu le mai găseşti! Asta-i totul.

— Nu, Hania! Nu în inimă o caut pe Hania de odinioară, fiindcă ea a rămas pentru totdeauna acolo, o caut în tine, cît despre inima...

— Cît despre inima dumitale — m-a întrerupt veselă — cred că ghicesc ce s-a întîmplat cu ea. A rămas undeva la Varşovia, alături de altă inimioară fericită. Nu e prea greu de ghicit!

Am privit-o adînc în ochi; nici eu nu prea ştiam dacă nu cumva mă cercetează sau, contînd pe impresia pe care mi-o făcuse cu o zi înainte şi pe care nu mă pricepusem s-o

ascund, se joacă puțin cam prea crud cu mine. Am simțit deodată cum crește în mine dorința de împotrivire. Mă gîndeam că trebuie să am o înfățișare nespus de comică, atunci cînd mă uitam la ea cu privirile unei căprioare ucise, așa că mi-am stăpînit sentimentele care mă însuflețeau în clipa aceea și am răspuns.

— Și dac-ar fi într-adevăr așa ?

O expresie abia vizibilă de uimire și parcă de descurajare s-a ivit pe chipul luminos al Haniei.

— Dacă-i într-adevăr așa — a răspuns — atunci dumneata te-ai schimbat, nu eu.

Spunînd acestea, s-a întunecat puțin și, privindu-mă pe sub sprîncene, a pășit o vreme în tăcere, în timp ce eu mă străduiam să-mi ascund bucuria pe care mi-o produseseră vorbele ei. Ea zice, gîndeam, că dacă iubesc pe alta, eu m-am schimbat și nu ea, așadar ea mă...

De bucurie n-am îndrăznit să-mi duc gîndul înțelept pînă la capăt.

Cu toate acestea, nu eu, ci ea arăta schimbată. Fetița din urmă cu o jumătate de an, care habar nu avea pe ce lume trăiește, căreia nici prin gînd nu i-ar fi trecut să discute despre sentimente, pentru care asemenea lucruri erau încă neînțelese, vorbea atît de lejer și cu atîta pricepere, de parcă recita o lecție abia învățată. Cît de mult îmbobocise și se mlădiase acest suflet pînă mai ieri de copil ! Cu fetele se întîmplă astfel de minuni. Nu sînt puține cele care se culcă seara copile și dimineața se trezesc domnișoare cu alte simțiri și alte gînduri. Pentru Hania, fire vioaie, inteligentă și sensibilă, jumătatea de an, împlinirea vîrstei de șaisprezece ani, schimbarea relațiilor sociale, învățătura, cărțile citite poate pe furiș, toate acestea fuseseră prea de ajuns.

În acest timp, mergem alături în tăcere. Hania a întrerupt-o cea dintîi :

— Așa că, domnule Henryk, iată-te și pe dumneata îndrăgostit.

— Se prea poate — i-am răspuns zîmbind.

— Îți va fi dor de Varșovia ?

— Nu, Hania ! Aș fi bucuros să nu mai plec niciodată de aici.

Hania s-a uitat repede la mine. Parcă voia să-mi împărtășească ceva, dar a tăcut, iar după o clipă și-a lovit ușor rochia cu umbreluța și a spus, răspunzîndu-și pesemne propriilor gînduri :

— Ah ! Cît pot să fiu de copilăroasă !

— Hania, de ce spui asta ? am întrebat.

— E, așa. Hai să ne așezăm pe bancă și să vorbim despre altceva. Ce priveliște frumoasă, nu-i așa ? m-a întrebat deodată cu zîmbetu-i cunoscut pe buze.

S-a așezat pe bancă nu departe de alee, sub un tei uriaș, de unde se vedea într-adevăr o priveliște foarte frumoasă spre eleșteu, diguri și spre pădurea de dincolo de baltă. Hania mi-o arăta cu umbreluța, dar eu, deși îmi plăceau privelиștile frumoase, n-aveam deloc chef s-o admir, mai întîi pentru că îmi era foarte cunoscută, apoi o aveam alături pe Hania de o sută de ori mai frumoasă decît tot ce o înconjura, în sfîrșit, pentru că numai la asta nu-mi era gîndul.

— Ce frumos se răsfrîng copacii aceia în apă — a continuat Hania.

— Văd că ești o adevărată artistă — i-am răspuns fără să mă uit în direcția copacilor și a apei.

— Părintele Ludwik mă învață să desenez. Oho, am învățat o mulțime de lucruri cînd dumneata ai fost plecat ; voiam să... Dar ce ai ? Ești supărat pe mine ?

— Nu, Hania, nu sînt supărat, nici n-aș putea fi supărat pe tine. Văd însă că eviți să răspunzi la întrebările mele și uite că amîndoi ne jucăm de-a baba oarba, în loc să vorbim deschis și cu încredere ca mai de mult. Poate că tu nu simți asta, dar mie îmi pare foarte rău, Hania !...

Aceste cuvinte simple n-au făcut altceva decît să ne arunce pe amîndoi într-o încurcătură și mai mare. Hania mi-a întins într-adevăr amîndouă mîinile, iar eu le-am strîns poate prea tare și, o, Doamne ! aplecîndu-mă în grabă, i le-am sărutat cum nu prea se cuvenea să facă un tutore. După care ne-am simțit amîndoi și mai stingheriți ; ea a roșit pînă în vîrful urechilor, eu la fel și am amuțit amîndoi, neștiind nici unul cum să începem acea discuție care trebuia să fie deschisă și plină de încredere.

Apoi ea s-a uitat la mine, eu la ea și iarăși am afișat pe obraji steagurile purpurii. Ședeam unul lîngă altul ca două păpuși ; mi se părea că aud bătaia accelerată a propriei inimi. Situația era insuportabilă. În răstimpuri simțeam că parcă mă înhață o mînă de guler și vrea să mă arunce la picioarele ei, în timp ce alta mă ține de păr și nu-mi mai dă drumul. Deodată Hania s-a ridicat și a spus repede, emoționată.

— Eu trebuie să plec ; am lecţie cu doamna d'Yves, e aproape unsprezece.

Am pornit spre casă pe acelaşi drum. Mergeam şi acum tot în tăcere ; eu retezam iarăşi bumbii florilor cu cravaşa, dar ei nu-i mai era milă de ele.

Revenisem într-adevăr la vechile noastre relaţii ; nimic de zis !

„Dumnezeule mare ! ce se întîmplă cu mine ?" m-am întrebat, cînd Hania m-a lăsat singur. Eram atît de îndrăgostit, încît mi s-a ridicat părul măciucă în vîrful capului.

În acest timp, a venit părintele Ludwik şi m-a luat să-mi arate acareturile. În drum mi-a povestit o mulţime de lucruri în legătură cu moşia noastră, care nu mă interesau cîtuşi de puţin, deşi mă prefăceam că ascult cu atenţie.

Fratele meu, Kazio, care, profitînd de vacanţă, îşi petrecea toată ziua în afara casei, pe la grajduri, prin păduре, cu puşca de vînătoare pe cal sau în luntre, tocmai dresa în curtea fermei pentru călărie caii mai tineri din herghelie. Văzîndu-ne, pe mine şi pe preot, a galopat pînă la noi pe un roib, care zvîcnea sub el ca turbat, şi ne-a pus să-i admirăm formele, vigoarea şi mersul, după care a descălecat şi ne-a însoţit. Am vizitat împreună grajdul, ocoalele, şurile şi am apucat-o spre cîmp, dar ne-au dat de ştire că a sosit tata, aşa că a trebuit să ne întoarcem acasă. Tata m-a întîmpinat mai bine ca oricînd. Cînd a aflat de examene, m-a luat în braţe şi a declarat că de acum în colo avea să mă socotească om în toată firea. În purtarea lui faţă de mine au intervenit într-adevăr schimbări mari. Îmi arăta mai multă încredere şi dragoste. A început să-mi vorbească despre treburile moşiei, mi-a destăinuit că intenţionează să cumpere una dintre moşiile vecine şi mi-a cerut părerea. Mi-am dat seama că vorbea înadins despre asta, ca să-mi arate cît de serios se gîndeşte el la situaţia mea de om matur şi de fiu mai vîrstnic în familie. Nicicînd nu manifestase atîta dragoste faţă de mine. Mîndria lui paternă era flatată nespus de certificatele pe care le adusesem semnate de profesori. Am mai observat că-mi studiază firea, felul de a gîndi, simţul onoarei, punîndu-mi înadins diferite întrebări ca să se dumirească. Se vede că examenul părintesc l-am trecut cu bine ; ce-i drept, principiile mele filozofice şi sociale difereau foarte mult de ale tatălui, dar nu m-am trădat, iar în celelalte privinţe nu puteam să nu gîndim la fel. Aşa că faţa aspră, leonină, a

tatălui meu era mai luminoasă ca oricînd. Mi-a făcut o mulţime de cadouri încă din prima zi ; mi-a dăruit perechea de pistoale cu care se duelase nu prea de mult cu domnul Zoll şi pe care mai erau însemnate cîteva isprăvi de onoare, făptuite în anii tinereţii, pe cînd slujea ca oştean. Am primit apoi un pursînge arab şi vechea sabie moştenită din strămoşi, cu mînerul bătut cu pietre scumpe, lama lată de Damasc cu chipul Maicii Domnului, cizelat în aur pe oţel şi cu inscripţia „Isus, Maria!" Această sabie era unul dintre cele mai preţioase odoare ale familiei, veşnic obiect de dispută între mine şi Kazio, fiindcă reteza fierul ca pe vreascuri. Cînd mi-a înmînat-o, tata a scos-o din teacă, a schiţat cîteva lovituri şuierînd prin aer şi luminînd încăperea, apoi a făcut semnul crucii deasupra capului meu, a sărutat chipul Maicii Domnului şi dîndu-mi-o, a spus : „Să fii vrednic de ea, eu n-am făcut-o de ruşine, să n-o faci nici tu!" După care ne-am aruncat unul în braţele celuilalt. În acest timp, Kazio s-a repezit cu înflăcărare la sabie şi, cum era neobişnuit de puternic, deşi n-avea decît cincisprezece ani, a început să execute lovituri, ale căror precizie şi iuţeală nu l-ar fi ruşinat nici pe un experimentat maestru de scrimă. Tata s-a uitat mulţumit la el şi a rostit :

— Mînuieşte sabia de minune, dar nici tu nu eşti mai prejos, nu-i aşa ?

— Aşa-i tată. Pe Kazio mai pot să-l învinq. Din toţi colegii cu care am luat lecţii de scrimă, numai unul mă întrece.

— Cine ?

— Selim Mirza.

Tata a schiţat o strîmbătură.

— Aha, Mirza ! Dar tu trebuie să fii mai puternic.

— Tocmai asta îmi îngăduie să-i ţin piept. Dar eu şi Selim nu ne vom bate niciodată.

— Ei cine ştie ce se poate întîmpla — a răspuns tata.

În aceeaşi zi, după amiază, şedeam cu toţii în pavilionul larg, acoperit de viţă de vie, din care se vedeau curtea uriaşă şi hăt ! departe drumul umbros, străjuit de tei. Doamna d'Yves croşeta o faţă de masă pentru capelă, tata şi părintele Ludwik pufăiau din lulea, sorbind cafea neagră, Kazio se învîrtea prin faţa pridvorului, urmărind cu privirea zborul cotit al rîndunelelor, în care voia să tragă cu gloanţe, dar nu-l lăsa tata, iar eu şi Hania ne uitam la desenele aduse de mine fără să ne gîndim deloc la ele. Pe

mine, cel puțin, mă ajutau uneori să-mi ascund față de ceilalți privirile pe care le aruncam Haniei.

— Ei, cum o găsești pe Hania? Ți se pare că s-a urîțit rău, domnule tutore? m-a întrebat tata, uitîndu-se strengărește la fată.

Am început să privesc desenul cu luare aminte și am răspuns de după carton:

— N-aș spune că s-a urîțit, tată, dar a crescut și s-a schimbat.

— Domnul Henryk mi-a și reproșat această schimbare — a intervenit detașată Hania.

I-am admirat curajul și stăpînirea de sine; eu n-aș fi fost în stare să vorbesc atît de liber despre aceste reproșuri.

— Ce importanță are dacă s-a făcut mai urîtă sau mai frumoasă? a spus părintele Ludwik. De învățat însă învață repede și temeinc. Să spună *madame* cît de repede a învățat franțuzește.

Trebuie să știți că părintele Ludwik, altminteri un om foarte cultivat, nu știa franțuzește și nici nu putea să învețe, cu toate că trăia de cincisprezece ani în casa noastră în apropierea doamnei d'Yves. De aceea, sărmanul avea o adevărată slăbiciune pentru limba franceză, socotind cunoașterea ei un semn sigur al unei educații superioare.

— Nu pot să neg că Hania învață ușor și cu plăcere — a întărit doamna d'Yves — dar trebuie să spun că eu nu sînt prea mulțumită de ea — a adăugat, întorcîndu-se spre mine.

— O, doamnă, ce rău am mai făcut? a exclamat Hania, împreunîndu-și mîinile.

— Ce rău ai făcut? Ai să spui numaidecît — a răspuns doamna d'Yves. Închipuiește-ți, domnule, că această domnișoară, cum are o clipă liberă, s-apucă de romane și am temeiuri să cred că, după ce se duce la culcare, în loc să stingă lumînarea și să doarmă, citește ceasuri întregi.

— Foarte rău face, dar după cîte știu, urmează exemplul profesoarei — s-a amestecat tata, căruia îi plăcea să o contrazică pe doamna d'Yves, cînd era bine dispus.

— A, mă rog de iertare, dar eu am patruzeci și cinci de ani — s-a împotrivit franțuzoaica.

— Ia te uită, n-aș fi crezut în ruptul capului — s-a prefăcut tata.

— Dumneata ești rău!

— Nu știu, știu însă că dacă Hania face rost de romane, apoi nu le ia din bibliotecă, deoarece cheia se află la părintele Ludwik. Așa că vina cade pe profesoară.

Doamna d'Yves citise într-adevăr toată viața romane și, cum avea obiceiul să le povestească tuturor, cu siguranță că i le povestise și Haniei, de aceea, în cuvintele tatei, numai pe jumătate glumețe, se ascundea o parte din adevăr, pe care îl dezvăluise înadins.

— Vine cineva la noi! a strigat deodată Kazio.

Am privit cu toții în obscuritatea aleii de tei și, la capătul ei, la vreo verstă [1] depărtare, am văzut o trîmbă de praf care se apropia cu o iuțeală neobișnuită.

— Cine poate fi? Ce viteză! s-a mirat tata, ridicîndu-se. Nu poți să deosebești nimic din cauza prafului.

Era o căldură foarte mare; nu plouase de mai bine de două săptămîni, așa că pe drumuri se ridicau nori de praf la cea mai mică mișcare. Ne-am mai uitat o dată zadarnic la pulberea care se apropia, mai erau abia cîteva zeci de pași pînă la gardul curții, cînd deodată s-a ivit din praf capul unui cal cu nările roșii lărgite, ochii învăpăiați și coama fluturînd. Calul alb gonea în galop, abia atingînd pămîntul cu picioarele, iar pe el, aplecat pe grumaz ca un tătar, călărea nu altul decît prietenul meu Selim.

— Selim, vine Selim! a strigat Kazio.

— Ce face nebunul? Poarta e închisă! am țipat, zvîcnind de la locul meu.

Nu mai aveam cînd să deschidem poarta, n-ar mai fi ajuns nimeni la timp. Selim gonea ca un zănatec, orbește, era aproape sigur că va nimeri în ulucile înalte de doi coți și mai bine și ascuțite la vîrf.

— Doamne, ai milă de el! s-a rugat părintele Ludwik.

— Poarta, Selime! poarta! am strigat ca un ieșit din minți, fluturînd batista și alergînd de-a curmezișul curții din toate puterile.

Dar la vreo cinci pași de împrejmuire, Selim s-a îndreptat deodată în șa, măsurînd ulubile cu o privire fulgerătoare. Apoi am auzit țipetele femeilor din pridvor, tropăit înverșunat de copite, calul s-a înălțat pe picioarele dinapoi, copitele din față i-au încremenit o clipă în aer, și a sărit peste gard în cea mai mare viteză, fără să se oprească deloc.

---

[1] Unitate de măsură pentru lungime egală cu 1,067 km (n. tr.)

Selim l-a oprit abia înaintea pavilionului, strunindu-l cu putere, de i s-au înfipt copitele în pămînt, şi smulgîndu-şi pălăria de pe cap, a început s-o fluture ca pe un steag şi să strige :

— Ce mai faceţi, dragii mei ! Cum o mai duceţi ? Respectele mele, domnule ! s-a înclinat spre tatăl meu. Respectele mele, iubite părinte, doamnă d'Yves şi domnişoară Hania ! Iată-ne iarăşi împreună. Vivat ! Vivat !

A sărit din şa şi, aruncînd frîul lui Franek, care a venit în fugă din coridor, a început să-l îmbrăţişeze pe tata, pe preot şi să sărute mîinile femeilor.

Doamna d'Yves şi Hania erau încă palide de spaimă şi l-au întîmpinat ca pe un salvat de la moarte, iar părintele Ludwik l-a dojenit :

— Nebunule, nebunule, ce spaimă am tras cu toţii din cauza ta. Am crezut că pînă aici ţi-a fost.

— Păi, de ce ?

— Poarta. Cum poţi să goneşti aşa cu ochii închişi ?

— Cu ochii închişi ? Ştiam doar că poarta e închisă Ehe, am ochi foarte buni, tătăreşti.

— Şi nu ţi-a fost frică să sari ?

Selim a izbucnit în rîs.

— Nu, nici un pic, părinte Ludwik. Dealtfel, e mai mult meritul calului decît al meu.

— *Voilà un brave garçon !* s-a bucurat doamna d'Yves.

— Aşa-i, aşa-i, nu oricine ar fi avut curajul — a adăugat Hania.

— Vrei să spui — am corectat-o — că nu orice cal ar putea sări, pentru că oameni se găsesc destui care s-o facă.

Hania şi-a oprit o vreme privirile asupra mea.

— Pe dumneata nu te-aş sfătui să încerci.

După care s-a uitat la Selim, iar privirea ei exprima admiraţie, fiindcă de bună seamă, trecînd peste fapta nebunească a tătarului, un risc dintre acelea care le plac totdeauna femeilor, trebuia să-l vedeţi cum arăta. Părul negru, frumos, îi cădea pe frunte, goana îi rumenise obrajii, iar ochii îi străluceau, împrăştiind veselie şi bucurie. Cînd stătea lîngă Hania, privind-o curios în ochi, nici un artist n-ar fi putut închipui o pereche mai frumoasă.

Cît despre mine, m-am simţit foarte jignit de cuvintele ei. Mi se părea că acel „nu te-aş sfătui să încerci" l-a spus cu un glas în care tremura o undă de ironie. Am privit întrebător la tata, care cercetase mai înainte calul

lui Selim. Îi cunoșteam ambiția paternă, știam că sufere ori de cîte ori mă întrece cineva, iar pe Selim era supărat mai de mult; iată de ce contam că nu se va împotrivi în caz că vreau să dovedesc că nu sînt un călăreț mai prost ca Selim.

— Calul sare foarte bine, tată — i-am spus.

— Dar și diavolul ăsta stă bine în șa — a murmurat drept răspuns. Tu ai fi în stare?

— Hania se îndoiește — am răspuns cu anume amărăciune. Pot să încerc?

Tata a ezitat, s-a uitat la uluci, la cal, la mine și a spus:

— Las-o baltă.

— Firește! am exclamat cu părere de rău. E mai bine să mă socotească o babă în comparație cu Selim.

— Henryk, ce tot vorbești! m-a certat Selim, înconjurîndu-mi gîtul cu brațul.

— Sari, sari băiete! și vezi s-o faci bine! m-a îndemnat tata, a cărui mîndrie era atinsă.

— Adu calul! am strigat la Franek care plimba încet prin curte fugarul obosit. Hania a zvîcnit de la locul ei.

— Domnule Henryk! mi-a spus. Numai eu sînt cauza acestei încercări. Eu nu vreau, nu vreau. N-ai să faci asta... pentru mine...

Spunînd aceasta, se uita în ochii mei de parcă voia să-mi spună din priviri tot ce nu putea exprima prin cuvinte.

Ah, pentru privirea asta a ei n-aș fi pregetat să-mi vărs și ultima picătură de sînge, dar nu mai puteam să dau înapoi. Mîndria mea rănită era mai puternică în clipa aceea decît orice, de aceea m-am stăpînit și am răspuns rece:

— Te înșeli, Hania, nu din cauza ta o fac. Voi sări pentru propria-mi plăcere.

Apoi, în ciuda protestelor tuturor, afară de tata am încălecat și am pornit la pas spre aleea de tei. Franek a deschis poarta și a închis-o numaidecît în urma mea. Sufletul mi-era plin de amărăciune și aș fi sărit peste ulucile porții chiar dac-ar fi fost de două ori mai înalți. După vreo trei sute de pași, am întors calul și am pornit la trap, apoi îndată în galop.

Am băgat de seamă deodată că șaua se clatină sub mine.

Se întîmplase una din două ; sau se rupsese chinga în timpul primei sărituri, sau Franek o slăbise, ca să răsufle calul în voie, şi zăpăcit cum era, uitase să mă prevină la timp.

Acum era prea tîrziu. Calul se apropia în goană de împrejmuire, iar eu nu voiam să mai dau înapoi. „Dacă mă omor, mă omor!" am gîndit. Parcă m-a cuprins disperarea. Am strîns convulsiv calul cu genunchii ; vîntul îmi şuiera în urechi. Ulucile mi-au apărut brusc în faţa ochilor am mînuit cravaşa, m-am simţit săltat în aer, am auzit un strigăt din pridvor, n-am mai văzut nimic şi... după o clipă, m-am trezit din leşin pe gazon.

Am sărit drept în picioare.

— Ce s-a întîmplat ? am întrebat. Am căzut din şa ? Am leşinat ?

În jurul meu se aflau tata, părintele Ludwik, Selim, Kazio, doamna d'Yves şi Hania galbenă ca ceara şi cu lacrimi în ochi.

— Ce ai ? Ce ai ? mă întrebau din toate părţile.

— N-am nimic. Am căzut, dar nu din vina mea. Chinga era ruptă.

Într-adevăr, mi-am revenit destul de repede, simţeam numai că n-am destul aer. Tata a început să-mi pipăie mîinile, picioarele... şi umerii.

— Nu te doare ?... m-a întrebat.

— Nu, sînt sănătos tun.

Curînd mi s-a liniştit şi respiraţia. Eram totuşi furios, pentru că aveam impresia că sînt caraghios. Trebuie să fi fost într-adevăr. Zvîrlit de pe cal, parcursesem în zbor toată lărgimea drumului de lîngă gazon şi căzusem pe iarbă, de aceea aveam coatele şi genunchii costumului de culoare deschisă înverzit, iar hainele şi părul în dezordine. Cu toate acestea, acea întîmplare nenorocoasă a avut şi o parte bună. Mai înainte interesul tuturor se îndrepta numai spre Selim, musafirul care abia sosise ; acum însă eu îi luasem locul, e drept, cu preţul coatelor şi genunchilor mei. Socotindu-se vinovată, între noi fie spus, pe bună dreptate, de această încercare nesăbuită, care se putea încheia atît de rău, Hania se străduia să-şi plătească imprudenţa prin bunătatea şi drăgălăşenia pe care mi le arăta. În aceste împrejurări mi-am recăpătat curînd veselia care i-a molipsit şi pe ceilalţi după spaima pe care o încercaseră. Am petrecut de minune ; ni s-a servit gusta-

rea de după-amiază, Hania avînd rolul de gospodină, apoi ne-am dus în grădină. Aici Selim şi-a făcut de cap ca un copil; a rîs, s-a hîrjonit, iar Hania l-a ajutat din toată inima. În cele din urmă, Selim a spus:

— Ce bine-o să ne mai distrăm toţi trei.

— Sînt curioasă — a întrebat Hania — care din noi e cel mai vesel?

— Eu! Mai încape îndoială? a răspuns Selim.

— Poate că eu? Oho, eu am o fire foarte veselă.

— Iar cel mai puţin vesel dintre noi e Henryk — a adăugat Mirza. El e mai serios şi puţin melancolic. Dacă trăia în evul mediu, ajungea cavaler rătăcitor sau trubadur, numai că, e adevărat, el nu ştie să cînte! Noi însă — a continuat, întorcîndu-se spre Hania — parcă a tunat şi ne-a adunat.

— Eu nu sînt de aceeaşi părere — m-am împotrivit. Consider că firile cele mai potrivite sînt cele contrare, deoarece în astfel de situaţii unul are însuşirile care-i lipsesc celuilalt.

— Mulţumesc — a răspuns Selim. Cred că ţie îţi place să plîngi, iar domnişoarei Hania să rîdă. Să zicem că vă căsătoriţi...

— Selim!

Selim s-a uitat la mine şi a început să rîdă...

— Ce mai e şi asta, domnişorule! Ha! Ha! Îţi aminteşti discursul lui Cicero *Pro Archia? Commoveri videtur iuvenis*, ceea ce înseamnă: tînărul pare încurcat. Dar asta nu-i nimic, fiindcă tu roşeşti şi fără motiv. Domnişoară Hania, el se face roşu ca racul, iar acum s-a făcut stacojiu pentru el şi pentru dumneata.

— Selim!

— Lasă, nu-i nimic. Să revenim la propunerea mea. deci tu, plîngăreţule, şi dumneata, glumeaţo, vă luaţi. Şi uite ce se va întîmpla: cînd unul va începe să bocească, celălalt va începe să rîdă; n-o să vă înţelegeţi niciodată, n-o să fiţi niciodată de acord, o să vă certaţi mereu. Uite cum se potrivesc firile voastre. Pe cînd eu, ehe, cu mine-i cu totul altceva! Am rîde amîndoi toată viaţa şi basta!

— Ah, ce vorbeşti, domnule? a răspuns Hania şi au început să rîdă amîndoi din toată inima.

Mie însă nu-mi ardea deloc de rîs. Selim nu avea habar cît rău îmi făcea, vorbindu-i Haniei de diferenţa care

exista între firea ei și a mea. Eram cum nu se poate mai furios, așa că l-am interpelat mușcător pe Selim:

— Ai o concepție ciudată și mă mir cu atît mai mult, cu cît am observat că ai o slăbiciune nedezmințită pentru persoanele melancolice.

— Eu? a spus cu mirare neprefăcută.

— Da, tu. Ai uitat ferestruica aceea, cele cîteva fucsii și fețișoara dintre ele! Îți dau cuvîntul meu că n-am mai văzut un chip atît de melancolic.

Hania a început să bată din palme.

— Oho, aflu ceva nou! a exclamat, rîzînd. Frumos, domnule Selim, n-am ce zice!

Credeam că Selim se va intimida și nu va mai fi atît de curajos, dar el a rostit doar:

— Henryk!

— Ce-i?

— Știi ce se întîmplă cu cei care au limba prea lungă?

Și s-a pornit pe rîs.

Cu toate acestea, Hania a început să-l contrazică și a insistat să-i spună măcar numele alesei sale. Fără să se gîndească prea mult, a spus: „Józia!" Dacă i-ar fi păsat într-adevăr cîtuși de puțin, ar fi plătit scump pentru această sinceritate, deoarece Hania nu l-a mai slăbit pînă seara.

— Și e frumoasă? l-a întrebat.

— Așa și-așa.

— Cum are părul, ochii?

— Frumoși, dar nu seamănă cu cei care-mi plac mie cel mai mult.

— Dar dumitale care-ți plac?

— Mie-mi plac părul bălai și ochii albaștri, dacă-mi e îngăduit, așa cum sînt cei în care mă uit acum.

— O, domnule Selim!

Hania s-a posomorît, iar Selim și-a împreunat mîinile, s-a alintat și a început s-o roage cu duioșia aceea a lui nespusă în ochi:

— Domnișoară Hania! Hai, nu te supăra pe mine! Ce ți-a făcut bietul Selim? Nu te supăra! Hai, zîmbește odată!

Hania se uita la el și treptat fruntea i se descreștea. Pur și simplu o vrăjea. O umbră de zîmbet i s-a ivit pe buze; ochii i s-au luminat, fața i s-a destins și, în cele din urmă, a spus cu glasul moale și blînd:

— Bine, nu mai sînt supărată, dar te rog să fii cuminte.

— Voi fi, pe Mahomed, voi fi!

— Ţii mult la Mahomed al dumitale?

— Cum ţin cîinii la cerşetori.

Şi iar au început să rîdă amîndoi.

— Şi acum te rog să-mi spui — a reînceput Hania vorba — de cine este îndrăgostit domnul Henryk? Eu l-am întrebat, dar n-a vrut să-mi spună.

— Henryk?... Vezi dumneata (Selim s-a uitat la mine pe sub sprîncene), cred că nu e încă îndrăgostit de nimeni, dar va fi. Oho, ştiu eu prea bine de cine! Cît despre mine...

— Cît despre dumneata?... a întrebat Hania, străduindu-se să-şi ascundă încurcătura.

— Aş proceda la fel. Dar stai puţin... poate că s-a şi îndrăgostit.

— Te rog, Selime, sfîrşeşte!

— Dragul meu prieten! m-a mîngîiat Selim, cuprinzîndu-mă pe după gît. Ah, domnişoară, de-ai şti cît e de bun!

— O, ştiu prea bine! a răspuns Hania. Mi-aduc aminte cum s-a purtat cu mine, cînd a murit bunicul.

O umbră de tristeţe s-a aşternut între noi.

— Domnişoară — a început Selim altă vorbă — după examenul de admitere la facultate, ne-am îmbătat împreună cu meditatorul nostru şi...

— V-aţi îmbătat?

— Da! O, e un obicei de la care nu te poţi abate. Aşadar, cînd ne-am îmbătat, eu care sînt cam zăpăcit, cum vezi şi dumneata, am ridicat paharul în sănătatea dumitale. N-am procedat prea bine, dar Henryk a zvîcnit în sus: „Cum îndrăzneşti să rosteşti numele Haniei în acest loc?" mi-a spus. Era o prăvălie de vinuri, cu o sală pentru băutori. Cît pe-aci să ne încăierăm. El nu va îngădui nimănui să te jignească, asta e drept.

Hania mi-a întins mîna.

— Domnule Henryk, cît eşti de bun!

— Bine, bine — i-am răspuns, cîştigat de cuvintele lui Selim — dar, Hania, spune şi tu dacă Selim nu-i tot atît de bun, că povesteşte asemenea lucruri.

— O, ce mare bunătate! a rîs Selim.

— Ba e chiar aşa! a intervenit Hania. Amîndoi sînteţi

vrednici unul de celălalt şi ne vom simţi foarte bine împreună.

— Dumneata vei fi regina noastră! a exclamat Selim cu entuziasm.

— Domnilor, Hania, haideţi la ceai — ne-a chemat din verandă glasul doamnei d'Yves.

Ne-am întors la ceai toţi trei în cea mai bună dispoziţie. Masa era aşezată în verandă; lumînările prinse în păhărele de sticlă ardeau cu flăcări tremurătoare, iar fluturaşii de noapte, roind în jurul luminii, se izbeau de pereţii păhărelelor de sticlă, frunzele de viţă sălbatică foşneau legănate de adierea caldă a nopţii, iar dincolo de plopi se înălţa luna plină. Din cauza ultimei discuţii dintre mine, Hania şi Selim, ne aflam într-o stare sufletească ciudată, blajină şi prietenoasă. Calmul şi tăcerea serii acţionau şi asupra celor mai vîrstnici. Faţa tatei şi a părintelui Ludwik erau senine ca cerul.

După ceai, doamna d'Yves a început să-şi aranjeze pasenţa, iar tata, într-o dispoziţie cum nu se poate mai bună, a început să povestească despre timpurile de odinioară, ceea ce la el însemna întotdeauna plinătatea sufletului.

— Mi-aduc aminte — a spus — că odată ne aflam într-un sătuc din ţinutul Krasnostaw. Noaptea, ţin minte, era întunecată de puteai să-ţi bagi degetele în ochi (aici a tras din lulea şi a slobozit fumul peste lumînări), eram obosiţi ca nişte gloabe şi, cum stam noi aşa în linişte, deodată...

A urmat povestirea unor întîmplări ciudate şi nemaiauzite. Părintele Ludwik care, deşi le mai ascultase de multe ori, a încetat să mai fumeze, şi-a ridicat ochelarii pe frunte şi repeta întruna, dînd din cap: „îhî! îhî!", sau exclama: „Isus, Maria! ei şi!" Eu şi Selim, rezemaţi unul de umărul celuilalt, cu ochii aţintiţi asupra tatei, ascultam cu lăcomie fiecare cuvînt; pe faţa nici unuia dintre noi nu se citea atît de limpede impresiile încercate, ca pe faţa lui Selim. Ochii îi ardeau ca doi tăciuni aprinşi, iar obrajii i se rumeniseră, natura-i focoasă de oriental ieşea ca untdelemnul deasupra apei. Îi venea greu să stea locului. Uitîndu-se la el, doamna d'Yves a zîmbit şi i l-a arătat din ochi Haniei, apoi au început să-l privească amîndouă, pentru că le distra chipul acesta aidoma unei oglinzi sau unei întinderi de apă, în care se răsfrînge tot ce se apropie de luciu.

Astăzi, cînd îmi amintesc de serile acelea, nu mă pot stăpîni să nu mă înduioşez. Multe valuri pe apă şi mulţi nori pe cer au trecut de atunci, dar memoria înaripată îmi prefiră mereu pe dinaintea ochilor asemenea tablouri: conacul de la ţară, noaptea liniştită de vară şi familia împăcată, iubitoare şi fericită; veteranul încărunţit povesteşte despre rosturile vieţii de altădată, tinerilor le scapără ochii, apoi feţişoara ca o floare de cîmp... Ehei! multe valuri pe apă şi nori pe cer au trecut de atunci.

Orologiul a băutut ora zece. Selim a sărit în sus, fiindcă avea poruncă să se întoarcă seara acasă. Am hotărît să-l conducem cu toţii pînă la crucea de la capătul aleii cu tei, aproape de poartă; eu aveam să-l însoţesc şi mai departe pînă la luncă. Am pornit deci cu toţii, afară de Kazio care adormise adînc.

Eu, Hania şi Selim am luat-o înainte: noi doi ducînd caii de frîu, Hania la mijloc, între noi. Ceilalţi veneau în urma noastră. Pe alee era întuneric; doar luna, străpungînd frunzişul des, împestriţa drumul cu pete argintii.

— Hai să cîntăm ceva — a propus Selim. Un cîntec vechi şi frumos, despre Filon, de pildă.

— Cine mai cîntă aşa ceva? s-a împotrivit Hania. Ştiu cu altul: „Ei, toamna, toamna pălește frunza-n copaci!"

S-au înţeles, în sfîrşit, să cînte mai întîi despre Filon, părintelui Ludwik şi tatei le plăcea foarte mult, pentru că le amintea timpurile de altădată, apoi „Ei, toamna, toamna!" Hania şi-a rezemat mîna albă de coama calului lui Selim şi au început să cînte:

Luna iar apune, cîinii-au adormit.
Oare cine bate din palme uşor?
Filon mă aşteaptă, dragul meu iubit,
Sub paltinul verde; fug la el în zbor.

Cînd au sfîrşit, în întunericul din urma noastră s-au auzit glasurile vîrstnicilor: „Bravo! bravo! mai cîntaţi ceva". Eu îi ajutam cît puteam, dar nu ştiam să cînt prea bine, Hania, în schimb, şi Selim aveau glasuri foarte frumoase, mai ales Selim. Uneori, cînd mă poticneam prea tare, rîdeau amîndoi de mine. Au mai îngînat apoi cîteva melodii, în timpul cărora m-am întrebat de ce ţine Hania mîna pe coama calului lui Selim şi nu pe al meu? Îi plăcea grozav calul lui. Din cînd în cînd, se lipea de grumazul lui sau

îl bătea uşor cu palma şi repeta: „Căluţul meu! Căluţul meu!", iar fugarul blînd sforăia şi întindea nările largi spre ea, aşteptînd parcă bucăţica de zahăr. Toate acestea m-au întristat din nou şi n-am mai văzut nimic afară de mîna aceea odihnind mereu pe coama calului.

În acest timp am ajuns la crucea lîngă care se sfîrşeau teii Selim a început să le spună tuturor: „Noapte bună", a sărutat mîna doamnei d'Yves, a vrut s-o sărute şi pe a Haniei, dar aceasta nu i-a dat voie, uitîndu-se la mine cu teamă parcă. În schimb, după ce Selim a încălecat, s-a apropiat de el şi au început să discute amîndoi. În lumina lunii pe care în acest loc n-o mai acopereau teii, i-am văzut ochii înălţaţi spre Selim şi expresia dulce a feţii.

— Vezi să nu-l uiţi pe domnul Henryk! i-a spus. O să ne distrăm şi o să cîntăm totdeauna împreună... Noapte bună!

Cu aceste cuvinte, i-a întins mîna, după care cei mai vîrstnici şi ea au pornit înapoi spre casă, iar eu şi Selim spre luncă.

Am mers o vreme în tăcere pe drumul deschis, fără copaci. Împrejur era atîta lumină, încît puteai să numeri acele din tufele joase de ienupăr, care creşteau pe marginea drumului. Din vreme în vreme, caii sforăiau sau scara se lovea de scară. Am privit la Selim; era îngîndurat şi ochii-i rătăceau în adîncurile nopţii. Am simţit o dorinţă nestăvilită să vorbesc despre Hania; trebuia să vorbesc neapărat despre ea; simţeam nevoia să mă spovedesc cuiva, să-i împărtăşesc impresiile de peste zi, să-i comentez fiecare vorbuliţă, dar habar n-aveam cum să încep această discuţie cu Selim. A început-o însă Selim, pentru că, deodată, nici una, nici alta, s-a aplecat spre mine şi, luîndu-mă de gît, m-a sărutat pe obraz şi a exclamat:

— Ah, dragă Henryk! Cît e de frumoasă şi de drăguţă Hania ta! S-o ia dracul pe Józia!

Exclamaţia lui m-a îngheţat, ca suflarea neaşteptată a viforniţei de iarnă. N-am răspuns nimic, dar i-am luat braţul de pe gîtul meu şi, împingîndu-l cu răceală, am mers mai departe în tăcere. L-am văzut foarte descumpănit; a tăcut şi el, dar după o clipă, întorcîndu-se spre mine, m-a întrebat:

— Eşti supărat pe mine?

— Nu fi copil!

— Poate că eşti gelos?

Am oprit calul.

— Noapte bună, Selime!

Era limpede că nu mai are chef să-şi ia rămas bun, dar mi-a întins mîna maşinal să i-o strîng. Apoi a deschis gura, ca şi cînd ar fi vrut să mai spună ceva, dar eu am întors repede calul şi am pornit-o la trap spre casă.

— Noapte bună! mi-a urat Selim.

A mai stat o clipă pe loc, după care a plecat pe drumul lui.

Am tras de dîrlogi, lăsînd calul să meargă la pas. Era o noapte frumoasă, liniştită şi caldă; luncile acoperite de rouă păreau nişte bălţi revărsate; se auzea chemarea cristeilor de baltă, tăunii bîzîiau în trestiile îndepărtate. Mi-am ridicat ochii spre nemărginirea înstelată; îmi venea să plîng şi să mă rog.

Deodată am auzit un tropot de cal în urma mea. M-am uitat înapoi şi l-am văzut pe Selim. M-a ajuns. A trecut pe lîngă mine şi mi-a spus tăindu-mi calea:

— Henryk, m-am întors pentru că tu ai ceva. La început mi-am zis: dacă e supărat, n-are decît să fie supărat! Apoi mi-a părut rău de tine. Nu m-am putut stăpîni. Spune-mi ce ai. Poate că eu am vorbit prea mult cu Hania? Henryk, poate că tu o iubeşti?!

Am simţit că mi se pune un nod în gît şi deocamdată n-am fost în stare să răspund nimic. Ce-ar fi fost să mă las în seama primului impuls, să mă arunc la pieptul acestui prieten, să plîng şi să-i mărturisesc totul. Am mai amintit însă că ori de cîte ori mi s-a întîmplat în viaţă să ascult pe cineva dezvăluindu-şi sufletul sau eu însumi să mă destăinui cuiva, o mîndrie neînfrînată, pe care ar fi trebuit s-o sparg cu tîrnăcopul ca pe stîncă, mi-a îngheţat inima şi mi-a oprit cuvintele pe buze. De cîte ori nu mi-am stricat fericirea din cauza acestei mîndrii, de cîte ori n-am regretat-o mai tîrziu! Aşa a fost şi atunci, în prima clipă nu m-am putut stăpîni.

Selim îmi spusese: „Mi-a părut rău de tine!", aşadar îi era milă de mine; era de ajuns să-mi închidă gura.

Am tăcut deci, iar el s-a uitat la mine cu ochii lui angelici şi mi-a spus cu urme de rugăminte şi căinţă în glas:

— Henryk, poate că tu o iubeşti! Vezi şi tu, mie îmi place, dar cu asta basta. Dacă vrei, nu-i mai spun nici o vorbă. Spune-mi, o iubeşti? Ce ai cu mine?

— N-o iubesc, iar cu tine n-am nimic. Mă simt puţin slăbit. Am căzut de pe cal şi m-am lovit. Nu sînt îndrăgostit, dar am căzut de pe cal. Noapte bună!

— O, Henryk! Henryk!

— Îţi repet, am căzut de pe cal.

Ne-am despărţit iarăşi. Selim m-a sărutat în loc de rămas bun şi a plecat mai liniştit, fiindcă era într-adevăr foarte posibil să fiu aşa din pricina căzăturii. Eu am rămas cu inima strînsă de o jale adîncă, de plînsul care mă îneca; mişcat de bunătatea lui Selim, înciudat pe mine însumi şi blestemîndu-mă că-l respinsesem. Am îndemnat calul la galop şi în curînd am ajuns înaintea casei.

Ferestrele sălii de oaspeţi erau luminate, se auzeau sunetele pianului. I-am dat calul lui Franek şi am intrat. Hania cînta un cîntec pe care nu-l ştiam; cînta fără grijă, falsificînd melodia cu toată încrederea unei diletante, deoarece începuse să înveţe nu prea de mult, dar destul de bine, ca să-mi vrăjească sufletul mai mult îndrăgostit decît muzical. Cînd am intrat, mi-a zîmbit fără a se opri din cîntat, iar eu m-am aruncat în fotoliul din faţa ei şi am început să mă uit la ea. Peste tăblia pianului i se vedea fruntea senină, liniştită şi sprîncenele trase ca din condei. Avea pleoapele coborîte, pentru că se uita la degete. A mai cîntat o vreme şi, ridicîndu-şi privirile la mine, mi-a spus cu glasul moale, mîngîietor:

— Domnule Henryk!

— Ce-i, Hania?

— Voiam să te întreb ceva... Aha! L-ai invitat pe domnul Selim pentru mîine?

— Nu. Tata vrea să mergem mîine la Ustrzyca, pentru că am primit un pachet de la mama pentru doamna Ustrzycka.

Hania a tăcut şi a lovit uşor cîteva clape, dar se vedea că o face doar maşinal, căci după o clipă a înălţat iarăşi ochii la mine:

— Domnule Henryk!

— Ce-i, Hania?

— Vreau să te întreb ceva... Aha! Józia aceea de la Varşovia e foarte frumoasă?

Asta era prea mult! Mi s-a strîns inima de furie şi amărăciune. M-am apropiat repede de pian şi cu buzele tremurînd i-am răspuns:

— Nu e mai frumoasă ca tine. Fii liniştită! Poţi să-ţi încerci farmecele asupra lui Selim.

Hania aproape că s-a ridicat de pe taburet şi roşeaţa fierbinte a jignirii i-a colorat obrajii.

— Domnule Henryk, despre ce vorbeşti?

— Despre ce intenţionezi să faci tu.

Cu aceste cuvinte mi-am luat pălăria, m-am înclinat şi am ieşit din încăpere.

VII

E lesne de închipuit, cum mi-am petrecut noaptea după toate necazurile din timpul zilei. Cînd m-am întins în pat, m-am întrebat mai întîi ce s-a întîmplat şi de ce m-am purtat aşa toată ziua? Răspunsul era simplu: nu se întîmplase nimic, adică nici Haniei şi nici lui Selim nu le puteam reproşa nimic care să nu se întemeieze pe o politeţe obligatorie pentru toţi, pe curiozitate sau pe simpatie reciprocă. Că Selim îi plăcea Haniei şi ea lui era mai mult decît sigur, dar ce drept aveam eu să mă răzvrătesc din această cauză şi să tulbur liniştea tuturor? Aşadar nu ei erau vinovaţi, ci numai eu. Gîndul acesta ar fi trebuit să mă liniştească, dar s-a întîmplat dimpotrivă. Cu toate că îmi explicam relaţiile lor şi-mi repetam că în realitate nu se întîmplase nimic, cu toate că recunoşteam că-i nedreptăţeam pe amîndoi, simţeam totuşi o ameninţare nelămurită în viitor; era cu atît mai dureroasă pentru mine, cu cît n-o puteam converti în reproşuri împotriva Haniei sau a lui Mirza. Şi m-am gîndit la ceva. Neavînd dreptul să le reproşez nimic, aveam totuşi pricini îndestulătoare să fiu neliniştit. Toate acestea erau subtilităţi aproape indicibile în care mintea mea, simplă pînă atunci, se poticnea şi se chinuia ca prin nişte hîrtoape întunecoase. Mă simţeam obosit şi abătut, ca după o călătorie lungă, fiindcă afară de asta, încă un gînd, cel mai rău şi cel mai dureros, îmi revenea mereu în minte, anume că eu însumi, da, eu, cu gelozia şi neîndemînarea mea, îi împingeam fatal unul spre altul. O, atîta lucru am înţeles încă de pe atunci, deşi n-aveam nici o experienţă. Asemenea situaţii se ghi-

cesc. Mai mult, știam că pe cărările acelea rătăcitoare nu voi ajunge unde voiam, ci acolo unde mă vor împinge simțirea și alte împrejurări neînsemnate, trecătoare, care sînt totuși importante și de care depinde fericirea. Eram foarte nefericit și chiar dacă suferințele mele pot să i se pară cuiva superficiale, susțin totuși că o nenorocire nu este niciodată așa cum este în realitate, ci numai așa cum o simte cineva.

Da, nu se întîmplase nimic, încă nu se întîmplase nimic! Întins pe pat, am repetat aceste cuvinte pînă cînd au început să mi se încurce gîndurile, să se împrăștie și să se cufunde în dezordinea somnului. În curînd s-au învălmășit cu altele. Relatările tatălui, persoane și întîmplări din aceste istorisiri, s-au amestecat cu prezentul, cu Selim, cu Hania și cu dragostea mea. Poate că aveam și puțină temperatură, mai ales că mă cam lovisem în cădere. Fitilul lumînării arse a căzut deodată în sfeșnic; s-a întunecat, apoi iarăși a pîlpîit de cîteva ori o flăcăruie albastră, din ce în ce mai mică, pînă cînd, în cele din urmă, a mai strălucit o dată cu putere și s-a stins. Cred că era tîrziu; afară cîntau cocoșii; am căzut într-un somn greu și nesănătos, din care m-am trezit destul de tîrziu.

A doua zi am dormit pînă după micul dejun, așa că n-am mai putut s-o văd pe Hania pînă la masa de prînz, pentru că la ora două avea lecție cu doamna d'Yves. Dormisem zdravăn, în schimb, mă refăcusem și lumea nu mi se mai părea atît de rea. Am hotărît să fiu bun și îndatoritor cu Hania, răsplătind-o astfel pentru ieșirea mea de ieri. N-am prevăzut însă că ultimele cuvinte nu numai că o îndureraseră pe Hania, dar o și jigniseră. Cînd a coborît cu doamna d'Yves la masă, m-am ridicat repede și deodată, ca și cînd m-ar fi udat cineva cu apă rece, m-am retras în mine nu pentru că am vrut eu, ci pentru că am fost respins. Hania mi-a spus foarte politicoasă „bună ziua", dar atît de rece, încît am renunțat numaidecît la orice drăgălășenie. După care s-a așezat lîngă doamna d'Yves și tot timpul mesei s-a prefăcut că nu vrea să știe nimic de existența mea. Mărturisesc că atunci această existență mi se părea atît de prăpădită și vrednică de plîns, încît dacă mi-ar fi plătit-o cineva cu numai trei parale, m-aș fi declarat mulțumit. Dar ce puteam face? S-a trezit în mine dorința de împotrivire și am hotărît să-i plătesc Haniei cu aceeași monedă. Ciudată atitudine față de persoana iubită

mai mult decît orice pe lume. Puteam spune într-adevăr: „Huleşte gura ta, dar inima îţi plînge!" Cît a durat masa, n-am vorbit niciodată amîndoi decît prin mijlocirea unei terţe persoane. Cînd Hania a spus, de pildă, că spre seară va ploua, s-a adresat doamnei d'Yves, iar eu i-am răspuns tot doamnei d'Yves, nu Haniei, că nu sînt semne de ploaie. Această hîrjoană prefăcută avea pentru mine un farmec aţîţător. Sînt curios, dragă domnişoară, cum o să ne purtăm unul cu altul la Ustrzyca? Fiindcă trebuie doar să mergem la Ustrzyca, m-am întrebat în gînd. Acolo am s-o întreb înadins ceva faţă de ceilalţi, ea va fi nevoită să-mi răspundă şi aşa va crăpa gheaţa. Nutream iluzii mari în legătură cu mersul la Ustrzyca. Ce-i drept, avea să meargă cu noi şi doamna d'Yves, dar ce-mi păsa mie! Deocamdată mă interesa mai mult ca nimeni dintre cei de faţă să nu observe supărarea noastră. Dacă va băga de seamă cineva, mi-am spus, ne va întreba de ce sîntem supăraţi şi va ieşi totul la iveală. Numai la acest gînd îmi urca roşeaţa în obraji şi mi se strîngea inima de teamă. Dar, minune! mi-am dat seama că Hania se teme de asta mai mult decît mine şi că, văzîndu-mi spaima, îşi rîde de ea. La rîndul meu, m-am simţit umilit, dar n-aveam ce face. Mă aştepta Ustrzyca, aşa că m-am agăţat cu disperare de acest gînd.

Se vede că şi Hania se gîndea la acelaşi lucru, fiindcă după masă, cînd i-a adus tatei cafeaua neagră, i-a sărutat mîna şi i-a spus:

— Mă rog de iertare, aş putea să nu merg la Ustrzyca?

„Ah, ce nemernică, ce nemernică e Hania asta iubită!" am gîndit în sinea mea.

Dar tata, care era cam tare de ureche, n-a înţeles la început despre ce este vorba şi, sărutînd-o pe frunte, a întrebat:

— Ce vrei tu, femeie mică?

— Am o rugăminte.

— Ce rugăminte?

— N-aş vrea să merg la Ustrzyca.

— De ce, eşti bolnavă?

„Dacă va spune că-i bolnavă, am gîndit iarăşi, s-a dus totul de rîpă, cu atît mai mult, cu cît tata era bine dispus".

Totuşi Hania nu mintea niciodată, de aceea, în loc să pună totul pe seama durerii de cap, a răspuns:

— Nu, sînt sănătoasă, dar n-am chef să merg.

— Ei, atunci trebuie să mergi la Ustrzyca.

Hania s-a înclinat și a plecat fără un cuvînt. Cît despre mine, mă bucuram din tot sufletul și, dacă s-ar fi cuvenit, i-aș fi dat Haniei cu sîc.

Cînd am rămas însă numai eu cu tata, l-am întrebat de ce a silit-o să meargă.

— Vreau ca vecinii să se obișnuiască să vadă în ea o rudă de-a noastră. Într-un fel, Hania ne însoțește la Ustrzyca în locul mamei tale, pricepi?

Nu numai că pricepeam, dar îmi venea să-l sărut pe bunul tata pentru ajutorul acesta.

La ora cinci aveam să plecăm. În acest timp, Hania și doamna d'Yves se îmbrăcau sus. Am spus să înhame caii la șareta ușoară de două persoane, pentru că eu intenționam să merg călare. Pînă la Ustrzyca aveam vreo milă și jumătate, așa că pe timp frumos era o plimbare cum nu se poate mai plăcută. Cînd Hania a coborît, îmbrăcată într-adevăr în negru, dar cu grijă, cu eleganță chiar, deoarece așa dorea tata, nu mai puteam să-mi dezlipesc ochii de ea. Părea atît de frumoasă, încît am simțit pe dată că mi se topește inima, iar dorința de împotrivire și răceala prefăcută zboară undeva peste mări și țări. A trecut pe lîngă mine ca o adevărată regină, fără să se uite la mine, cu toate că mă îmbrăcasem și eu destul de bine. Între noi fie zis, era puțin contrariată, pentru că într-adevăr nu voia să meargă, nu cu intenția de a-mi face mie în necaz, ci din alte pricini, cu totul îndreptățite, cum am aflat mai tîrziu.

La cinci fix am încălecat pe cal, doamnele au urcat în șaretă și am plecat împreună. Pe drum am călărit de partea Haniei, vrînd cu orice preț să-i atrag atenția asupra mea. S-a uitat de bună seamă la mine, cînd mi s-a ridicat calul în două picioare, măsurîndu-mă cu privirea liniștită din creștet pînă-n tălpi; mi se pare că a și zîmbit imperceptibil, ceea ce deocamdată m-a încurajat, dar s-a întors repede spre doamna d'Yves și au început să vorbească amîndouă în așa fel, încît n-aveam cum să mă amestec.

Am ajuns, în sfîrșit, la Ustrzyca, unde l-am găsit și pe Selim. Doamna Ustrzyca nu era acasă, era numai stăpînul casei, două guvernante: o franțuzoaică și o nemțoaică, și cele două domnișoare: Lola, mai mare, de aceeași vîrstă cu Hania, o șatenă frumoasă și destul de cochetă din fire, și Marynia, aproape un copil. După primele cuvinte de

bun găsit, doamnele au plecat îndată în grădină la căpşuni, iar pe noi, pe mine şi pe Selim, domnul Ustrzycki ne-a luat să ne arate puşca nouă şi cîinii pentru mistreţi, pe care-i adusese cu mare cheltuială hăt! de la Wrocław. Am mai amintit că domnul Ustrzycki era cel mai împătimit vînător din ţinut, altminteri un om vrednic, bun la suflet şi tot atît de săritor, pe cît de bogat. Avea un singur defect care-l făcea plictisitor, rîdea întruna şi, tot la cîteva cuvinte, îşi lovea cu palmele abdomenul şi repeta: „E o farsă, binefăcătorule, cum îi zice?" Din această pricină i se spunea „vecinul-farsă" sau „vecinul-cum îi zice".

Vecinul-farsă ne-a condus deci la cuştile cîinilor, fără a se gîndi că poate preferam de o sută de ori să le însoţim pe doamne în grădină. Un timp i-am ascultat lămuririle cu răbdare, pînă cînd eu mi-am adus aminte că aveam o treabă cu doamna d'Yves, iar Selim i-a spus de-a dreptul:

— Toate astea sînt foarte bune, binefăcătorule! Cîinii sînt foarte frumoşi, dar ce să facem, dacă noi am vrea să ne ducem după doamne.

Domnul Ustrzycki şi-a lovit abdomenul cu palmele:

— A, e o farsă, binefăcătorule, cum îi zice? Atunci duceţi-vă, că vin şi eu!

Şi ne-am dus. M-am convins însă repede că nu merita să mă grăbesc atîta. Hania, care se ţinea mai la o parte de celelalte fete, s-a făcut în continuare că nu mă vede, ocupîndu-se poate înadins de Selim. Dealtfel, eu se cuvenea s-o distrez pe domnişoara Lola. Despre ce am vorbit cu domnişoara Lola, în ce fel i-am spus tot felul de absurdităţi şi cum i-am răspuns la întrebările ei politicoase, nu ştiu nici eu, fiindcă i-am urmărit mereu pe Selim şi pe Hania, ascultîndu-le discuţia, pîndindu-le privirile şi mişcările. Selim nu şi-a dat seama, dar şi-a dat seama Hania şi a coborît glasul într-adins, uitîndu-se cu anume cochetărie la partenerul ei care-şi îngăduia să suporte acest potop de binefaceri. „Aşteaptă, Hania, aşteaptă, tu-mi faci în ciudă mie, îţi voi face şi eu la fel". Şi gîndind astfel, m-am întors spre conlocutoarea mea. Am uitat să spun că domnişoara Lola avea o slăbiciune deosebită pentru mine, pe care mi-o arăta destul de limpede. Am început deci să fiu amabil cu ea, să glumesc şi să rîd, deşi îmi venea mai mult să plîng decît să rîd, iar Lola mă privea înveselită cu ochii ei umezi, albaştri închis, alunecînd treptat într-o stare romantică.

Ah, dac-ar fi ştiut cît o uram în clipa aceea! Eram atît de prins de rolul meu, încît am comis chiar o josnicie. Cînd domnişoara Lola a făcut, în timp ce vorbeam, o observaţie răutăcioasă în legătură cu Selim şi Hania, deşi atunci m-am cutremurat în mine de furie, nu i-am răspuns cum se cuvenea, şi am rîs doar cam prosteşte şi am tăcut. Ne-am plimbat aşa vreo oră, apoi s-a servit gustarea de după-amiază sub un castan, ale cărui ramuri coborau cu vîrfurile pînă la pămînt, alcătuind o boltă verde deasupra capetelor noastre. Abia atunci am înţeles că Hania nu pentru mine nu voise să vie la Ustrzyca, ci îşi avea pricinile ei mai bine întemeiate.

Lucrurile stau aşa: doamna d'Yves, provenind din vechea nobilime franceză şi fiind mai cultivată decît alte guvernante, se socotea mai presus decît franţuzoaica şi îndeosebi decît nemţoaica de la Ustrzyca; la rîndul lor, acestea se considerau mai presus decît Hania, deoarece bunicul acesteia fusese slujitor. Doamna d'Yves, bine crescută, nu le-o arăta însă în nici un fel, ele, în schimb, îşi manifestau pe faţă dispreţul pînă la cruzime. Erau ambiţii şi supărări obişnuite între femei, dar nu puteam îngădui ca draga mea Hania, de o sută de ori mai scumpă decît toată Ustrzyca, să le cadă victimă. Hania le suporta ifosele cu un tact şi o amabilitate care făceau cinste caracterului ei, dar îi părea rău. Cînd era de faţă doamna Ustrzycka, nici pomeneală să se întîmple una ca asta, dar acum amîndouă guvernantele profitau de absenţa ei. Cînd Selim s-a aşezat alături de Hania, au început îndată şoaptele şi aluziile, la care lua parte cîte puţin şi domnişoara Lola, invidioasă pe Hania pentru frumuseţea ei. Le-am respins glumele de cîteva ori cu asprime, poate cu prea multă asprime, dar în curînd m-a înlocuit, fără voia mea, Selim. Am văzut că un fulger de mînie i-a împreunat sprîncenele, dar s-a stăpînit, îndreptîndu-şi privirile batjocoritoare spre cele două guvernante. Sfichiuitor, glumeţ şi bun de gură, cum sînt puţini la vîrsta lui, le-a luat piuitul cît ai bate din palme, de nu mai ştiau ce să facă. L-am ajutat, e adevărat, doamna d'Yves, cu autoritatea ei şi eu care le-aş fi pălmuit cu plăcere pe cele două venetice. Ca să nu mă supere, domnişoara Lola a trecut de partea noastră şi, deşi nesinceră, a început să se poarte mult mai amabil cu Hania decît de obicei. Într-un cuvînt, izbînda noastră a fost deplină, din nenorocire însă şi spre marea mea supărare, şi

de astădată meritul principal îi revenea tot lui Selim. Cu tot tactul ei, Hania şi-a stăpînit cu greu lacrimile care i se îmbulzeau în ochi şi a început să se uite la Selim ca la salvatorul ei, cu recunoştinţă şi admiraţie. De aceea, cînd ne-am ridicat de la masă şi am pornit-o iarăşi perechi prin grădină, am văzut-o pe Hania aplecîndu-se spre Selim şi şoptindu-i mişcată :

— Domnule Selim, eu îţi sînt foarte...

S-a întrerupt brusc, temîndu-se să nu izbucnească în plîns, dar fără voia ei, a cuprins-o emoţia.

— Domnişoară Hania, să nu mai vorbim despre asta. Să nu iei în seamă şi... să nu-ţi faci griji.

— Vezi şi dumneata ce greu îmi vine să vorbesc, dar voiam să-ţi mulţumesc.

— Pentru ce, domnişoară Hania, pentru ce? Eu nu pot să suport lacrimile în ochii dumitale. Pentru dumneata eu aş....

A fost rîndul lui să nu sfîrşească, fiindcă n-a mai găsit cuvîntul potrivit sau poate şi-a dat seama la timp că s-a lăsat dus prea departe de simţămintele care-i umpleau pieptul ; a întors deci capul încurcat, ca să nu i se vadă emoţia, şi a tăcut.

Hania se uita la el cu ochii străluminaţi de lacrimi, iar eu nu i-am mai întrebat ce s-a întîmplat.

O iubeam pe Hania cu toată puterea sufletului meu tînăr, o divinizam, o iubeam cum numai în ceruri se iubeşte ; îi iubeam silueta, ochii, fiecare firicel de păr, sunetul glasului ; îi iubeam fiecare rochie, aerul pe care-l inspira, iar dragostea asta pătrunsese peste tot, nu era numai în inimă, ci în toată fiinţa mea, trăiam numai în ea şi prin ea, curgea în mine ca sîngele, iradia din mine asemenea căldurii. Pentru alţii poate că mai exista ceva pe lîngă dragoste, dar pentru mine, toată lumea exista numai prin ea, în afara ei nu mai era nimic. Pentru restul lumii eram orb, surd şi prost, pentru că mintea şi simţurile îmi erau legate de un singur sentiment. Simţeam că ard ca o torţă aprinsă, că flacăra ei mă mistuie şi pier, mor. Ce era această dragoste? Marea chemare a sufletului meu adresată altui suflet : „Divina mea, sfînta mea, iubita mea, auzi-mă!" Iată de ce n-am mai întrebat ce s-a întîmplat, fiindcă am înţeles că Hania nu mai poate răspunde la chemarea inimii mele. Omul însetat de iubire merge printre oamenii indiferenţi cum ar merge prin pădure, strigă şi

cheamă, aşteptînd să-i răspundă vreun glas înrudit, aşa că n-am mai întrebat ce s-a întîmplat şi pentru că, în timp ce eu iubeam şi strigam în zadar, am presimţit şi am auzit două glasuri înrudite, al lui Selim şi al Haniei! Se chemau unul pe altul cu glasul inimii, se chemau spre nefericirea mea fără să-mi înţeleagă durerea. Unul era ecoul celuilalt, unul se ducea după celălalt, cum se duce ecoul şi urma glasului. Ce puteam face împotriva acestei necesităţi pe care ei o numeau fericire, iar eu nenorocire? Ce puteam face împotriva rînduielilor firii, împotriva acestei fatale logici a lucrurilor? Cum se dobîndesc inima Haniei, cînd o forţă de neînvins o înclina în altă parte?

M-am răzleţit de ceilalţi şi m-am aşezat pe o bancă din grădină, în timp ce gîndurile mi se ciocneau în minte asemenea păsărilor dintr-un stol învălmăşit. M-a cuprins nebunia suferinţei şi a disperării. Mă simţeam singur în mijlocul familiei, printre atîtea inimi binevoitoare: lumea întreagă mi se părea atît de pustie, de infamă, cerul atît de indiferent faţă de suferinţa omenească, încît, fără să vreau, un singur gînd s-a înstăpînit în mine, le-a înghiţit şi le-a acoperit pe toate celelalte cu liniştea-i mohorîtă. Numele lui era: moartea. Şi după aceea: ieşirea din cercul acesta vicios şi sfîrşitul suferinţelor, deznodămîntul acestei triste comedii, tăierea tuturor nodurilor dureroase care-mi înlănţuiau sufletul şi alinarea după supliciu; ah, această alinare de care eram atît de însetat: alinare întunecată, alinarea nimicniciei, dar tăcută, veşnică!

Eram ca un om toropit de lacrimi, suferinţă şi de somn. „Să adorm, să adorm! gîndeam. Cu orice preţ, fie şi cu preţul vieţii". Apoi din tăriile albastre şi calme ale cerului, unde mi se refugia odinioară credinţa mea copilărească, a venit în zbor, ca pasărea, încă un gînd şi mi s-a cuibărit în creier. Gîndul acesta era cuprins în puţine cuvinte: „Şi dacă?"

Era un alt univers în care m-am cufundat în virtutea necesităţii implacabile. Ah, sufeream foarte mult, iar din aleea vecină ajungeau pînă la mine discuţii vesele sau frînturi din cuvintele liniştite ale celorlalţi, împrejur miroseau florile, prin copaci ciripeau păsărelele care se pregăteau de culcare; deasupra se întindea cerul senin, rumenit de aura amurgului. Pretutindeni era linişte şi fericire, numai eu scrîşneam din dinţi de durere şi-mi doream moartea în mijlocul naturii îmbobocite.

Deodată am tresărit, înaintea mea a fîşîit rochia unei femei.

M-am uitat şi am văzut-o pe domnişoara Lola. Era calmă şi blîndă, mă privea cu compătimire ori poate chiar mai mult decît cu compătimire. În strălucirile serii şi printre umbrele aruncate de copaci, părea palidă. Despletită ca din întîmplare, cozile bogate i se împrăştiaseră pe umeri.

În clipa aceea n-am mai simţit că o urăsc. „Suflet milostiv! am gîndit — vii oare să mă mîngîi?"

— Domnule Henryk, eşti trist, poate că eşti suferind?

— O, da, domnişoară! Sufăr într-adevăr! am izbucnit şi luîndu-i mîna, am pus-o pe fruntea-mi înfierbîntată, apoi am sărutat-o cu înflăcărare şi am fugit.

— Domnule Henryk! m-a chemat încet.

Tocmai atunci, la colţul aleii au apărut Selim şi Hania. Amîndoi asistaseră la răbufnirea mea, văzuseră cum am dus mîna Lolei la frunte şi am sărutat-o; văzuseră amîndoi, aşa că zîmbeau şi schimbau priviri între ei, spunîndu-şi parcă:

— Ei, ştim noi ce înseamnă asta.

Era însă vremea să ne întoarcem acasă. De la poartă, drumul lui Selim o lua în altă parte, dar, temîndu-mă că va voi să ne conducă, am încălecat în grabă şi am spus tare că s-a făcut tîrziu şi noi şi Selim trebuie să plecăm. Cînd ne-am luat rămas bun, am primit de la domnişoara Lola o ciudat de fierbinte strîngere de mînă, la care n-am răspuns, şi am pornit la drum.

Selim s-a despărţit de noi la poartă, dar mai înainte i-a sărutat mîna Haniei, în loc să spună noapte bună, şi Hania nu s-a mai împotrivit deloc.

Acum nu mai arăta îmbufnată. Era într-o dispoziţie prea îngăduitoare ca să-şi mai aducă aminte de supărarea de dimineaţă, eu însă îmi explicam această dispoziţie cum nu se poate mai rău.

Doamna d'Yves a adormit numaidecît şi a început să se clatine în toate părţile. Am privit la Hania, nu dormea; ochii ei erau larg deschişi şi parcă străluceau de fericire.

N-a întrerupt tăcerea, era pesemne prea ocupată cu propriile gînduri. Abia cînd am ajuns aproape de casă, s-a uitat la mine şi, văzîndu-mă îngîndurat, m-a întrebat:

— La ce te gîndeşti atît de adînc, la Lola?

Nu i-am răspuns nici un cuvînt, am strîns numai din dinţi şi am gîndit: „Sfîşie-mă, sfîşie-mă, dacă-ţi face plă-

cere, dar n-ai să smulgi nici un geamăt din mine".

Haniei însă nici prin minte nu-i trecea să mă chinuiască.

M-a întrebat deoarece era îndreptăţită s-o facă.

Mirată de tăcerea mea, a repetat întrebarea încă o dată. Iarăşi n-am răspuns nimic. A crezut că sînt încă supărat şi a tăcut şi ea.

VIII

Cîteva zile mai tîrziu, dis-de-dimineaţă, primele luciri roşietice ale zorilor au intrat prin inima tăiată în oblonul de la fereastră şi m-au trezit din somn. În curînd a ciocănit cineva în oblon şi în deschizătura trandafirie nu s-a ivit chipul Zosiei [1] lui Mickiewicz, care l-a trezit în acest fel pe Tadeusz, nici Hania mea, ci faţa bărboasă a pădurarului Wach, iar un glas gros m-a strigat:

— Domnişorule!

— Ce s-a întîmplat?

— Să-ncăţălează lupii prin tufişurile de la Pohor. Trebuie să mergem să-i momim.

— Numaidecît!

M-am îmbrăcat, am luat puşca, cuţitul de vînătoare şi am ieşit. Wach mă aştepta ud tot de roua dimineţii, cu puşca-i cu ţeavă lungă, ruginită, pe umăr; nu i se întîmplase niciodată să greşească ţinta. Era dimineaţa devreme, soarele nu răsărise, oamenii nu ieşiseră la muncă şi nici vitele pe cîmp. Dar cerul se colorase albăstrui, trandafiriu şi galben spre răsărit, iar la apus era întunecat. Bătrînul se grăbea.

— Am venit cu droaşca. Mergem la rovine — mi-a spus.

Am urcat şi am plecat. Cum am trecut de şuri, un iepure a ţîşnit din ovăz şi, tăindu-ne drumul, a fugit pe luncă, însemnîndu-şi trecerea cu urme întunecate prin roua argintie. Bătrînul a exclamat:

— Ne-a tăiat calea o pisică! Ducă-se pe pustii!

---

[1] Personaj din poemul *Pan Tadeusz* (n. tr.).

Apoi a adăugat:

— E tîrziu. Curînd pămîntul o să facă umbră.

Asta însemna că în curînd avea să răsară soarele, pentru că în lumina zorilor, corpul nu aruncă umbră pe pămînt.

— Şi dacă-i umbră, nu-i bine? l-am întrebat.

— Dacă-i mare, mai merge, dar de-i mică, treabă de pomană.

În limba curentă, asta însemna iarăşi: cu cît e mai tîrziu, cu atît e mai rău, fiindcă se ştie că mai aproape de amiază umbra e mică.

— De unde începem? l-am întrebat din nou.

— De la rovine, dar după ce intrăm în tufişurile de la Pohor.

Tufişurile de la Pohor acopereau o parte din pădurea neobişnuit de deasă, presărată cu rovine, adică gropi rămase de la copacii răsturnaţi de furtună.

— Şi crezi, Wach, că vom izbuti să-i înşelăm?

— O să fac ca lupoaica şi poate s-o ivi vreunul.

— Sau poate că nu.

— E, o să iasă el.

Ajungînd la coliba lui Wach, am lăsat calul şi droaşca în seama unui băiat, iar noi am pornit pe jos. După vreo oră şi jumătate de mers, cînd soarele începea să răsară, ne-am pitit în rovine.

În jurul nostru, lăstărişul era de nepătruns; doar din loc în loc se înălţau copacii uriaşi, iar rovina era atît de adîncă, încît nu ni se vedeau nici capetele.

— Acum spate la spate — a mormăit Wach.

Ne-am aşezat spate la spate astfel că ne ieşeau deasupra doar vîrful capetelor şi ţevilor puştilor.

— Stai şi dumneata la pîndă! m-a îndemnat Wach. Eu încep să cînt.

Şi-a băgat două degete în gură şi, modulîndu-şi astfel glasul gros, Wach a început să cînte, adică să urle ca lupoaica ce cheamă lupii.

— Dumneata stai la pîndă!

Şi şi-a lipit urechea de pămînt.

Eu n-am auzit nimic, dar Wach şi-a înălţat faţa de la pămînt şi a şoptit:

— Răspunde, da' e departe. Să tot fie la vreo două verste.

A mai aşteptat apoi un sfert de oră şi a urlat iarăşi, mişcîndu-şi degetele în gură. Un aulit, jeluitor şi ameninţător totodată, a străpuns desişul şi s-a rostogolit departe peste pămîntul ud, izbindu-se din pin în pin.

Wach şi-a apropiat iar urechea de pămînt.

— Răspunde, nu e la mai mult de-o verstă şi jumătate.

Parcă auzeam şi eu acum ecoul unui urlet foarte îndepărtat încă, abia perceptibil, dar care se putea desluşi printre foşnetele frunzelor.

— Dincotro vine? am întrebat.

— Dinspre dumneata.

Wach a urlat a treia oară, un urlet i-a răspuns de aproape. Am strîns cu putere puşca în mînă şi amîndoi ne-am ţinut răsuflarea. Era o linişte adîncă, doar vîntul scutura picăturile de rouă de pe aluniş, care cădeau foşnind printre frunze. De departe, din altă parte a pădurii, ajungea pînă la noi cîntatul cocoşului sălbatec.

Deodată, la vreo trei sute de paşi s-a iţit ceva în desiş, tufele de ienupăr s-au mişcat şi dintre acele întunecate s-a ivit un cap triunghiular cenuşiu cu urechile ascuţite şi ochi roşii. Nu puteam să trag, pentru că era încă prea departe, aşa că am aşteptat cu răbdare, deşi cu inima bătînd să-mi spargă pieptul. Curînd lupul a ieşit din lăstăriş şi, din cîteva sărituri nu prea mari, s-a apropiat de rovină, adulmecînd cu teamă în toate părţile. La o sută cincizeci de paşi s-a oprit şi a ciulit urechile, de parcă simţise ceva. Am ştiut că mai mult nu se va apropia şi am apăsat pe trăgaci.

Bubuitura s-a amestecat cu chelălăitul dureros al lupului. Am sărit afară din rovină. Wach m-a urmat, dar n-am mai găsit lupul. Wach a cercetat atent locul unde roua era ştearsă în luminiş şi a spus:

— Colorează!

Într-adevăr, pe iarbă se vedeau urme de sînge.

— N-ai greşit, domnişorule, deşi ai tras de departe, n-ai greşit, colorează, oho, colorează, trebuie să ne ducem după el.

Şi ne-am dus. Din loc în loc dădeam de iarbă călcată şi de urme mai mari de sînge; se vedea că lupul rănit se oprea să se odihnească din cînd în cînd. S-a scurs însă o oră de cînd băteam drumul prin desişuri, apoi încă una; soarele urcase sus; străbătuserăm o distanţă uriaşă fără să găsim nimic, afară de urmele care uneori dispăreau cu totul. Am

nimerit astfel la marginea pădurii, urmele au continuat vreo două verste pe cîmp, în direcţia bălţii şi, în cele din urmă, s-au pierdut în mlaştina acoperită de trestii şi obligeană. Mai departe nu puteam merge fără cîine.

— Acolo o să rămîie, am să-l găsesc eu mîine — m-a liniştit Wach şi am pornit-o înapoi spre casă.

Curînd am încetat să mă gîndesc la lup, la Wach şi la rezultatul cam nenorocos al vînătoarei, întorcîndu-mă la necazurile mele. Cînd ne-am apropiat de pădure, un iepure a zvîcnit aproape dintre picioarele mele, dar eu, în loc să trag în el, am tresărit doar ca trezit din îngîndurare.

— A, domnişorule! s-a revoltat Wach. Aş fi tras şi-n frate-meu, dacă-mi sărea aşa.

M-am mulţumit să zîmbesc şi am mers mai departe în tăcere. Cînd am ajuns la drumul din pădure, „drumeagul mătuşii" cum i se spunea, care dă în şoseaua ce duce spre Chorzele, am zărit pe pămîntul umed urme proaspete de copite potcovite.

— Wach, nu ştii ce urme sînt astea? am întebat.

— Eu cred că domnişorul de la Chorzele a trecut pe aici spre conac — a răspuns Wach.

— Atunci mă duc şi eu acasă — am răspuns. Rămîi sănătos, Wach!

Wach m-a rugat cu sfială să poftesc pe la coliba lui, care nu era prea departe, şi să-mbuc ceva. Ştiam că dacă-l refuz, îi fac o mare supărare, l-am refuzat totuşi, promiţîndu-i că voi veni a doua zi de dimineaţă. Nu voiam ca Selim şi Hania să stea prea multă vreme singuri, fără mine. În cele cinci zile care au urmat vizitei de la Ustrzyca, Selim venise în fiecare zi la noi. Simpatia dintre cei doi tineri creştea repede, sub ochii mei. Dar şi eu îi păzeam ca pe ochii din cap şi acum era prima dată cînd puteau să stea mai mult timp singuri. Ei bine, am gîndit, va trebui să spunem lucrurilor pe nume. Am simţit că pălesc, asemenea celui ce pierde pînă şi speranţa că mai poate spera.

Mă temeam de asta ca de o nenorocire, ca de sentinţa ireversibilă a morţii, despre care se ştie că trebuie să vie odată şi odată, dar pe care omul o amînă cît poate.

Cînd am ajuns acasă, l-am întîlnit în curte pe părintele Ludwik, cu un sac pe cap; în dreptul feţei pînza de sac era înlocuită cu o sită. Se ducea la prisacă.

— Părinte Ludwik, Selim este la noi? am întebat.

— Este, să tot fie vreo oră şi jumătate de cînd a venit.

Inima mi s-a zbătut nebunește.

— Unde-i acum ?

— S-a dus la eleșteu cu Hania și cu Ewunia.

Am dat fuga în grădină pe malul bălții, unde se aflau bărcile. Într-adevăr, una din cele mari lipsea de la locul ei ; m-am uitat pe apă, dar n-am văzut nimic. Am ghicit că Selim cotise la dreapta, spre tufele de arini, așa că barca și cei din ea erau acoperiți de trestiile care creșteau pe mal. Am pus mîna pe o vîslă și, sărind într-o bărcuță mică de o persoană, am pornit pe lîngă trestii, avînd grijă să nu ies din ele ; astfel puteam vedea tot fără să fiu văzut.

I-am zărit curînd. Barca lor încremenise într-un ochi mare de apă, vîslele erau ridicate. La un capăt, cu spatele la Hania și Selim, ședea surioara mea, Ewunia, iar la celălalt ei amîndoi. Aplecată peste marginea bărcii, Ewunia lovea apa cu mînuțele, părînd prinsă cu totul de această joacă ; Selim și Hania, în schimb, rezemați aproape unul de celălalt, erau adînciți într-o discuție. Nici cea mai slabă adiere de vînt nu încrețea luciul transparent al apei albăstrui, iar barca, Hania, Ewunia și Selim se răsfrîngeau în ea ca într-o oglindă, în liniște și nemișcare.

Era poate un tablou foarte frumos, dar la vederea lui mi s-a urcat sîngele la cap. Am priceput totul ; o luaseră pe Ewunia cu ei, pentru că fetița n-avea cum să-i încurce și să le înțeleagă mărturisirile de dragoste. O luaseră ca să salveze aparențele. „S-a întîmplat" mi-am zis ; „s-a întîmplat !" au foșnit trestiile. „S-a întîmplat !" a susurat valul care s-a lovit de luntrea mea și mi s-a întunecat în fața ochilor ; am simțit că mă ia cînd cu frig, cînd cu cald și mi se golesc obrajii de sînge ! „Ai pierdut-o pe Hania, ai pierdut-o !", hohoteau voci în mine și în afara mea. Am mai auzit aceleași voci exclamînd : „Isuse, Marie !", apoi șoptindu-mi : „Apropie-te mai mult printre trestii, vei putea vedea mai mult !" Am ascultat și am înaintat încet cu luntrea. Dar nici de la această depărtare nu puteam auzi ce vorbesc, îi vedeam însă mai bine ; ședeau unul lîngă altul pe aceeași banchetă fără să se țină de mînă, dar Selim era întors spre Hania ; o clipă am avut impresia că stă în genunchi înaintea ei, dar mi s-a părut. Era întors spre ea și o privea rugător. Ea însă nu se uita la el, privind parcă neliniștită în toate părțile, apoi și-a ridicat ochii la cer. Am văzut că era emoționată, că el o implora ceva, am văzut cum și-a împreunat mîinile în fața ei, cum încet, încet

ea și-a întors capul și s-a aplecat spre el, dar a tresărit deodată, revenindu-și și s-a tras spre marginea bărcii, iar el a prins-o de mîini, temîndu-se parcă să nu cadă în apă. Am văzut că nu i-a mai dat drumul la mînă, apoi n-am mai văzut nimic, fiindcă bezna mi-a întunecat privirile. Am scăpat vîsla din mînă și m-am prăbușit pe fundul luntrii. „Ajutor, ajutor, Doamne! am strigat în gînd. Aici este ucis un om!" Simțeam că mi se taie răsuflarea. O, cît de mult o iubeam și cît eram de nefericit! Zăcînd pe fundul luntrii și smulgîndu-mi cu turbare hainele de pe mine, îmi simțeam în același timp respirația și furia. Așa-i, eram neputincios, neputincios ca un atlet cu mîinile legate, căci ce mai puteam face? Puteam să-l omor pe Selim, să mă omor pe mine; puteam să le izbesc barca și să-i înec pe amîndoi, dar nu eram în stare să smulg din inima Haniei dragostea pentru Selim și s-o păstrez numai și numai pentru mine!

Ah, sentimentul mîniei neputincioase, convingerea că nu mai există nici o scăpare era în clipa aceea mai rea decît orice! Întotdeauna mi-a fost rușine să plîng pînă și față de mine însumi. Dacă se-ntîmpla ca durerea să-mi stîrnească lacrimile cu forța, mîndria le oprea numaidecît. Atunci însă turbarea neputincioasă care-mi sfîșia pieptul a cedat în sfîrșit și, în singurătate, față de luntrea cu perechea de îndrăgostiți care se răsfrîngeau în oglinda apei, față de cerul liniștit și de trestiile care fîșîiau trist deasupra capului meu, de tăcere, de nenorocire și de suferința mea, am izbucnit în suspine adînci, cu lacrimile curgîndu-mi șiroaie; zăceam pe spate cu mîinile împletite sub cap și aproape urlam de jalea-mi nemărginită.

Apoi m-am simțit fără putere. Mă cuprinse amețeala. Nu mai simțeam aproape nimic, afară de răceala din vîrful degetelor de la mîini și de la picioare. Eram tot mai vlăguit. Cu ultimele licăriri ale conștiinței. m-am gîndit că se apropie moartea și marea liniște înghețată. Mi s-a părut că această mohorîtă stăpînă a mormintelor mă ia în stăpînire, așa că am întîmpinat-o cu privirea calmă, sticloasă. „S-a sfîrșit!", mi-am spus în gînd și parcă am scăpat de povara ce-mi strivea pieptul.

Dar nu s-a sfîrșit nimic. Nu mi-am dat seama cît timp am zăcut așa pe fundul luntrii. Pe bolta cerească mi se perindau prin fața ochilor nourași mari și pufoși sau treceau în zbor, țipînd jalnic, nagîții și cocoarele. Soarele urcase sus pe cer și dogorea puternic. Vîntul se oprise și trestiile

învecinate nu mai fîşîiau. M-am trezit parcă din somn şi am început să mă uit împrejur. Luntrea cu Hania şi Selim nu mai era. Tăcerea, liniştea şi moleşeala care domneau în natură se completau ciudat cu starea de amorţeală somnolentă din care mă trezisem mai înainte. Pretutindeni se înstăpînişe calmul, buna dispoziţie. Caii droculuí se aşezau pe marginile bărcii şi pe frunzele de nufăr, late ca nişte scuturi; păsărulci cenuşii se legănau pe trestii, ciripind cu dulceaţă; pe alocuri se auzea bîzîitul harnic al vreunei albine rătăcite printre ape; la răstimpuri, prin tufele de obligeană măcăiau raţele sălbatice; lişiţele îşi scoteau puii prin luminişuri. Regatele şi republicele păsărimii îşi dezvăluiau ochilor mei viaţa zilnică, dar eu nu vedeam nimic. Somnolenţa încă nu-mi trecuse. Ziua era călduroasă, capul mă durea insuportabil. Aşa că m-am aplecat spre marginea luntrii, am luat apă în pumn şi am băut-o cu buzele fierbinţi. Mi-am mai revenit puţin în puteri. Am apucat vîsla şi am pornit înapoi spre stufăriş; era destul de tîrziu şi mai mult ca sigur că acasă întrebaseră de mine.

Am încercat să mă liniştesc, gîndind că, dacă Salim şi Hania îşi mărturisiseră iubirea, apoi poate că era mai bine că se întîmplase aşa. Cel puţin luau sfîrşit astfel blestematele zile de nesiguranţă. Nenorocirea îşi ridica viziera şi se afla înaintea mea cu faţa descoperită. Acum o cunoşteam şi trebuia să lupt cu ea. Ciudat lucru, ideea aceasta începea să aibă pentru mine un farmec dureros. Nu eram însă sigur şi m-am hotărît s-o cercetez cu îndemînare pe Ewunia, cel puţin atîta cît era cu putinţă.

Am picat acasă tocmai la masă. L-am salutat pe Selim cu răceală şi m-am aşezat în tăcere. Tata s-a uitat la mine şi m-a întrebat:

— Ce-i cu tine, eşti cumva bolnav?

— Nu, sînt sănătos, dar sînt obosit. M-am sculat de la trei noaptea.

— De ce?

— M-am dus cu Wach să vînăm lupi. Am împuşcat unul. M-am culcat mai tîrziu şi acum mă cam doare capul.

— Uită-te în oglindă să vezi cum arăţi.

Hania a încetat o clipă să mai mănînce şi m-a privit cu luare aminte.

— Domnule Henryk, poate că e de vină vizita de ieri de la Ustrzyca? a spus.

Am privit-o drept în ochi și am întrebat, aproape cu asprime :

— Ce înțelegi prin asta ?

Hania s-a intimidat și a început să lămurească ceva nu prea clar. Selim i-a sărit în ajutor.

— E foarte firesc. Cine iubește, slăbește.

I-am privit pe rînd pe amîndoi și am răspuns rar și apăsat, accentuînd fiecare silabă :

— Nu mi se pare că voi ați slăbit ; nici tu și nici Hania.

Amîndoi s-au făcut stacojii. S-a așternut o clipă de tăcere penibilă. Nici eu nu eram sigur dacă nu mersesem cumva prea departe ; din fericire, tata nu auzise tot ce se vorbise, iar părintele Ludwik socotea că nu-i decît o hîrjoneală obișnuită între tineri.

— Înțeapă ca o viespe ! s-a mirat, prizînd tutun. Știu că v-a zis-o. Vedeți, să nu vă mai agățați de el.

O, Doamne, cît de puțin mă mîngîia triumful meu și cu cîtă plăcere aș fi renunțat la el în schimbul înfrîngerii lui Selim !

După masă, trecînd prin încăperea de oaspeți, m-am uitat în oglindă. Arătam, într-adevăr, destul de rău. Aveam ochii încercănați, fața suptă. Mi se părea că m-am urîțit grozav, dar acum îmi era indiferent.

M-am dus s-o caut pe Ewunia. Amîndouă surioarele, care mîncau mai devreme decît noi, erau în grădină unde făceau gimnastica pentru copii. Ewunia ședea fără grijă pe un scăunel de lemn agățat cu patru frînghii de scîndura orizontală a leagănului. Vorbea singură, scuturîndu-și din cînd în cînd cîrlionții de pe căpșorul bălai și dînd din piciorușe.

Cînd m-a văzut, a zîmbit și mi-a întins mînuțele. Am luat-o în brațe și ne-am îndepărtat pe alee.

Ne-am oprit apoi să stăm pe o bancă și, așezînd-o pe Ewunia în față, am întrebat-o :

— Ewunia, ce-ai făcut tu azi toată ziua ?

— Ewunia a mels la plimbale cu bălbat și Hania — a răspuns fetița, lăudîndu-se.

Pentru Ewunia, Selim era bărbatul Haniei.

— Și ai fost cuminte ?

— Da.

— Deoarece copiii cuminți asculta totdeauna ce vor-

besc oamenii mari și caută să învețe mereu cîte ceva, Ţu îţi aduci aminte ce i-a spus Selim Haniei ?

— Am uitat.

— Ei, poate că totuși așa un pic tot îți mai amintești ?

— Am uitat.

— Nu ești cuminte ! Hai, adu-ți aminte, că să știi că nu te mai iubesc.

Fetița a început să-și șteargă un ochi cu pumnișorul, în timp ce cu celălalt, înlăcrimat, mă privea pe sub sprîncene. Gata să plîngă, cu colțurile gurii lăsate în jos ca o potcoviță, a răspuns cu glăsciorul tremurînd de lacrimi :

— Am uitat.

Ce putea să-mi răspundă biata fetiță ? Mi se părea că sînt un prost și-mi era rușine că-i vorbeam într-o limbă înșelătoare acestui îngeraș nevinovat ; una s-o întreb și alta să vreau să aflu. Ewunia era răsfățata casei, deci și a mea, așa că n-am vrut s-o mai chinuiesc. Am sărutat-o pe guriță, am mîngîiat-o și am lăsat-o să plece. Fetița a alergat îndată la leagăn, iar eu m-am îndepărtat tot atît de neștiutor ca și înainte, convins totuși că Selim și Hania își destăinuiseră dragostea.

În aceeași zi, spre seară, Selim mi-a spus :

— N-am să te mai văd o săptămînă, plec.

— Unde pleci ? am întrebat cu indiferență.

— Tata mă trimite să-i fac o vizită unchiului meu de la Szumna ; va trebui să stau vreo săptămînă acolo.

Am privit la Hania. Vestea n-a produs nici o schimbare pe fața ei. Se vede că Selim i-o împărtășise mai de mult.

A zîmbit însă și, ridicîndu-și ochii de la lucru, l-a privit strengărește, puțin supărată parcă, și l-a întrebat :

— Și dumneata ești bucuros că pleci ?

— Ca buldogul în lanț ! a răspuns repede, dar s-a stăpînit la timp.

Văzînd că doamna d'Yves, care nu suporta nici cea mai mică trivialitate, se strîmbă puțin, a adăugat :

— Îmi cer iertare pentru expresia folosită, eu îmi iubesc unchiul, dar vezi dumneata... eu mă simt mai bine aici... lîngă... doamna d'Yves.

Și spunînd acestea, i-a aruncat o privire romanțioasă doamnei d'Yves, făcîndu-i pe toți să rîdă, chiar și pe doamna d'Yves, care, deși supărăcioasă, nutrea o slăbiciu-

ne deosebită pentru Selim. L-a tras ușor de ureche și i-a spus cu un zîmbet binevoitor :

— Tinere, aș putea să-ți fiu mamă !

Selim i-a sărutat mîna și s-a făcut pace, iar eu am gîndit : „Ce mare deosebire există între mine și Selim ! Dacă eu aș avea dragostea Haniei, aș visa tot timpul privind la cer." Cum să-mi mai ardă mie de glume, el însă rîdea, glumea și era vesel de parcă nici nu-i păsa. Chiar atunci cînd înflorea de fericire, era totdeauna vesel.

Înainte de a pleca, mi-a spus :

— Știi ce, hai și tu cu mine !

— Nu merg. N-am deloc chef pentru așa ceva.

Răceala răspunsului l-a mirat pe Selim.

— Ai devenit cam ciudat — mi-a zis. De la o vreme nu te mai recunosc, dar...

— Sfîrșește.

— Dar unui îndrăgostit i se scuză totul.

— Numai să nu încurci ițele altuia — i-am răspuns cu glasul marelui Comandor de pe soclu.

Selim mi-a aruncat o privire străpungătoare ca un fulger, pătrunzîndu-mi pînă în adîncul sufletului.

— Ce tot spui ?

— Că nu merg și că nu se iartă totul !

Dacă n-ar fi fost de față toți ceilalți, Selim ar fi lămurit lucrurile numaidecît. Eu însă nu voiam să le lămuresc pînă cînd nu aveam dovezi mai sigure. Am văzut totuși că ultimele cuvinte l-au neliniștit pe Selim și au speriat-o pe Hania. S-a mai învîrtit o vreme, amînîndu-și plecarea cu pretexte mărunte, apoi, găsind o clipă potrivită, mi-a spus încet :

— Încalecă și condu-mă. Vreau să discut cu tine.

— Altădată — am răspuns tare. Azi mă simt cam slăbit.

IX

Selim a plecat într-adevăr la unchiul lui și a petrecut acolo nu numai o săptămînă, ci zece zile. La noi, la Litwinów, acest răstimp s-a scurs fără prea multă veselie. Ha-

nia părea că mă evită și mă privește cu o teamă ascunsă. N-aveam intenția să discut nimic cu ea pe față, deoarece mîndria îmi încremenea cuvintele pe buze, dar ea, nu știu de ce, făcea în așa fel ca să nu rămînem nici o clipă singuri. Era evident că tînjea și ea de dor. Slăbea și se împuțina, iar eu priveam înfiorat la zbuciumul ei și-mi spuneam: așadar nu e vorba numai de un capriciu trecător, ci, din nenorocire, de un sentiment adevărat și profund! Eram nervos și eu, întunecat și trist. În zadar tata, preotul și doamna d'Yves mă întrebau ce am, dacă nu sînt bolnav. Le răspundeam că nu, iar grija lor mă ațîța și mai mult. Petreceam zile întregi singur, pe cal, prin pădure sau cu luntrea prin zăvoi. Trăiam ca un sălbatic. O dată am stat toată noaptea în pădure cu pușca și cîinele lîngă focul pe care-l aprinsesem înadins. Alteori îmi pierdeam cîte o jumătate de zi cu ciobanul nostru care se pricepea la boli. Sălbăticit de atîta singurătate, culegea întruna felurite ierburi și le cerceta însușirile; pe mine mă introducea în lumea fantastică a eresurilor și a farmecelor. Totuși, cine-ar fi crezut? Erau clipe cînd tînjeam după Selim și după „supliciul" meu, cum îi spuneam.

O dată mi-a trecut prin minte să-i fac o vizită bătrînului Mirza la Chorzele. Impresionat că veneam numai pentru el, bătrînul m-a primit cu brațele deschise. Eu însă m-am dus acolo cu alt scop. Mi se năzărise să privesc în ochii acelui Mirza înfricoșător, colonelul petihorenilor din timpul lui Sobieski. Cînd am întîlnit ochii aceia amenințători care te urmăreau peste tot, mi-au venit în minte proprii înaintași, ale căror portrete atîrnau la noi în încăperea de oaspeți, la fel de aspri și îmbrăcați în fier.

Sub înrîurirea acestor impresii, ajunsesem într-o stare de exaltare ciudată. Singurătatea, liniștea nopții, viața în mijlocul naturii, toate astea s-ar fi cuvenit să acționeze întremător asupra mea, dar parcă purtam în mine un glonte otrăvit. Uneori mă abandonam visării care îmi înrăutățea și mai mult această stare. Cîteodată, lungit în cine știe ce colț de pădure sau în luntre, prin stufărișuri, îmi închipuiam că mă aflu în camera Haniei, la picioarele ei, că îi sărut picioarele, mîinile și rochia, chemînd-o cu cele mai mîngîietoare nume, iar ea îmi pune palmele-i divine pe fruntea înfierbîntată, zicîndu-mi: „Ai suferit destul, să uităm totul! A fost doar un vis urît! Henryk, eu pe tine te iubesc!" Dar după aceea urma trezirea și realitatea cenu-

şie, viitorul meu întunecat ca o zi noroasă, veşnic fără ea, pînă la capătul vieţii fără ea, mi se părea şi mai înfricoşătoare. Mă sălbăticeam deci tot mai mult, evitam oamenii, chiar şi pe tata, pe părintele Ludwik şi pe doamna d'Yves. Mi-era lehamite şi de Kazio, de vorbăria şi de curiozitatea lui de băiat-codană, de rîsul lui continuu şi de poznele lui. Bieţii de ei se străduiau să mă distreze şi sufereau pe ascuns din cauza stării mele, neştiind cum să şi-o explice. Hania, fie că ghicea, fie că nu, căci avea motive temeinice să creadă că sînt îndrăgostit de Lola Ustrzycka, făcea tot ce putea, ca să mă mîngîie. Eram însă atît de arţăgos şi cu ea, încît nu-şi putea stăpîni teama cînd vorbea cu mine. Pînă şi tata de obicei aspru şi fără menajamente/ încerca să-mi abată gîndurile şi să-mi stîrnească interesul, să mă cerceteze. Nu o dată încerca să discute cu mine lucruri care, credea el, ar fi trebuit să mă intereseze. Într-o bună zi, a ieşit cu mine în curte şi m-a întrebat, privindu-mă scrutător :

— Nu crezi şi tu la fel? Am vrut să te întreb mai de mult dacă nu ţi se pare că Selim se învîrteşte cam mult în jurul Haniei.

După o judecată simplă, s-ar fi cuvenit să mă bîlbîi şi să mă las prins, cum se spune, asupra faptului. Eram însă într-o dispoziţie care mi-a dat puterea să nu-mi trădez nici măcar printr-o tresărire impresia pe care au produs-o asupra mea cuvintele tatei, aşa că am răspuns liniştit :

— Nu, ştiu că nu-i adevărat...

M-am simţit jignit de amestecul lui în asemenea treburi. Socoteam că, de vreme ce era vorba numai de mine, numai eu sînt cel care trebuie să-mi rezolv problemele.

— Eşti sigur? a întrebat tata.

— Firește. Selim este îndrăgostit de o elevă din Varşovia.

— Vezi tu, eşti tutorele Haniei şi eşti dator să veghezi asupra ei.

Ştiam că bietul tata vorbea aşa numai ca să-mi stîrnească ambiţia şi interesul şi să-mi smulgă astfel gîndurile din cercul vicios în care păreau să se învîrtă; i-am răspuns însă parcă în ciudă, indiferent şi posomorît :

— Halal tutore mai sînt şi eu. Bătrînul Mikołaj mi-a încredinţat-o mie, pentru că dumneata nu erai acasă, aşa că adevăratul tutore nu sînt eu.

Tata s-a încruntat; văzînd că așa n-o scoate cu mine la capăt, a încercat altfel. A zîmbit pe sub mustața-i cărunță, m-a tras ușor de ureche și, chipurile familiar și hîrjonindu-se, m-a întrebat:

— Sau ție ți-a sucit capul Hania? Ia spune, băiete, nu-i așa?

— Hania? Nicidecum. Asta-i bună!

Mințeam de stingeam, dar era mai lesne decît mă așteptam.

— Atunci e vorba de Lola Ustrzycka? Ai?

— Lola Ustrzycka e o cochetă!

Tata și-a pierdut răbdarea.

— Atunci, dacă nu ești îndrăgostit, de ce dracu umbli ca recrutul după prima zi de instrucție?

— Știu și eu? N-am nimic.

Asemenea întrebări de care, din cauza îngrijorării lor, nu m-au scutit nici tata, nici părintele Ludwik și nici măcar doamna d'Yves, mă chinuiau și mă enervau și mai mult. În cele din urmă, relațiile mele cu ei au început să fie penibile. Mă înfuriam din te miri ce. Părintele Ludwik vedea în aceste manifestări unele însușiri, care ies la iveală cu vîrsta, ale unui caracter despotic și, uitîndu-se la tata, zîmbea semnificativ și spunea: „E din neamul găinilor moțate!" Dar cîteodată pînă și el își pierdea răbdarea. Între tata și mine au avut loc de cîteva ori discuții foarte neplăcute. Odată, într-o după-amiază, cînd într-o dispută despre nobilime și democrație mi-am luat avînt și am declarat că aș fi preferat de o mie de ori să nu mă nasc șleahtic, tata m-a dat afară. Femeile s-au pus pe plîns și, din această cauză, timp de două zile toate au mers anapoda. În ce mă privește, nu eram pe atunci nici aristocrat, nici democrat, eram doar îndrăgostit și nefericit. În mintea mea nu mai era loc pentru principii, teorii și convingeri sociale, iar dacă luptam în numele unora împotriva altora, o făceam numai din pricina iritării, în ciuda nu știu cui, și tot de aceea începeam dispute religioase cu părintele Ludwik, pe care le sfîrșeam trîntind ușile. Într-un cuvînt, le-am otrăvit viața tuturor, nu numai pe a mea. Iată de ce, cînd s-a întors Selim, după o absență de zece zile, toți au răsuflat ușurați. Eu nu eram acasă, cînd a venit la noi, rătăceam călare prin împrejurimi. Am ajuns acasă abia spre seară și am intrat de-a dreptul în

curtea fermei, unde băiatul de la grajduri, luîndu-mi calul, mi-a spus :

— A venit domnișorul de la Chorzele.

În aceeași clipă a sosit în fugă Kazio și mi-a confirmat vestea.

— Am aflat — i-am răspuns aspru. Unde-i Selim ?

— Mi se pare că e în grădină cu Hania. Mă duc să-l caut.

Am intrat amîndoi în grădină, dar Kazio a fugit înainte ; am luat-o și eu încet pe urma lui, căci nu prea mă grăbeam să dau ochi cu Selim.

Nu făcusem nici cincizeci de pași, cînd l-am văzut pe Kazio apărînd în fugă la colțul aleii.

Cum era o mare paiață, a început să-mi facă semne ciudate de departe, să se scălîmbăie ca o maimuță ; era roșu ca racul, și ținea un deget în gură și rîdea, încercînd să-și stăpînească hohotele. S-a apropiat de mine și m-a chemat încet :

— Henryk, hi, hi, hi. Pst !

— De ce te prostești așa ? l-am dojenit.

— Pst ! Să fiu al naibii ! hi, hi ! Selim stă în genunchi înaintea Haniei în chioșcul acoperit cu hamei. Pe viața mea !

L-am înșfăcat de umeri și l-am strîns cît am putut.

— Taci ! Rămîi aici ! Nici o vorbă nimănui, pricepi ! Rămîi aici, mă duc să văd singur, dar să taci și să nu sufli o vorbă la nimeni, dacă ții la viața ta !

Kazio care la început luase totul în glumă, văzînd paloarea de cadavru care-mi acoperea fața, s-a înfricoșat și a rămas locului cu gura căscată, în timp ce eu alergam ca un nebun în direcția chioșcului acoperit cu hamei.

Tîrîndu-mă repede și fără zgomot ca un șarpe prin tufele de dracilă care înconjurau chioșcul, am ajuns la fața locului. Pereții erau alcătuiți din scînduri subțiri așezate în cruce, așa că puteam să văd și să aud totul. Ceea ce făceam nu mi se părea deloc respingător. Am îndepărtat cu grijă frunzele și mi-am lipit urechea.

— E cineva pe aproape — am auzit șoapta înăbușită a Haniei.

— Nu-i nimeni ! Sînt frunzele care se mișcă pe ramuri — a răspuns Selim.

Am privit înăuntru prin perdeaua de frunze verzi. Selim nu mai sta în genunchi, ci ședea lîngă Hania pe băn-

cuţa scundă. Ea era albă ca pînza, ţinea ochii închişi, capul înclinat şi rezemat de umărul lui, iar el îi înconjura mijlocul cu braţul şi o strîngea cu dragoste şi încîntare.

— Te iubesc, Hania! Te iubesc, te iubesc! repeta cu patimă şi, aplecîndu-şi capul, îi căuta gura; ea se ferea, apărîndu-se parcă, dar buzele lor s-au întîlnit, s-au unit şi au rămas aşa, împreunate într-un sărut, ah! care mi s-a părut lung cît veşnicia.

Mi s-a mai părut după aceea că tot ce aveau să-şi spună, îşi spuneau sărutîndu-se. O ruşine neînţeleasă le oprea cuvintele. Îndrăzneau să se sărute, dar nu să şi vorbească. Se instăpînise o linişte de moarte; auzeam doar respiraţia lor gîfîitoare, pătimaşă.

M-am apucat cu mîinile de scîndurile de lemn ale chioşcului şi m-am temut să nu se sfarme în ţăndări în strînsoarea-mi spasmodică. Am văzut negru înaintea ochilor, am simţit că mi se învîrte capul, iar pămîntul aluneca undeva în adînc. Dar fie şi cu preţul vieţii, voiam să ştiu ce vor vorbi; m-am stăpînit deci şi, sorbind aerul cu buzele arse, cu fruntea lipită de scînduri, am ascultat, pîndindu-le fiecare răsuflare.

Tăcerea s-a prelungit o vreme, apoi Hania a început să şoptească:

— Ajunge! Nu mai cutez să privesc în ochii dumitale. Să mergem!

Şi, întorcîndu-şi capul într-o parte, se străduia să se smulgă din braţele lui.

— O, Hania! Ce se întîmplă cu mine? Cît sînt de fericit! a exclamat Selim.

— Să plecăm de aici. Să nu vie cineva.

Selim a sărit drept în picioare cu ochii scînteietori şi nările fremătînd.

— N-are decît să vie toată lumea — a răspuns. Eu te iubesc şi-am s-o strig în faţa tuturor. Nu ştiu nici eu cum s-a întîmplat. Am luptat cu mine însumi, am suferit, fiindcă mi se părea că te iubeşte Henryk şi tu-l iubeşti pe el. Acum însă nu-mi mai pasă de nimic. Tu mă iubeşti pe mine, deci despre fericirea ta e vorba. O, Hania, Hania!

Şi iarăşi s-a auzit un sărut, apoi Hania a început să vorbească cu glasul moale, parcă fără putere:

— Te cred, te cred, domnule Selim, şi am multe lucruri să-ţi spun. Se pare că vor să mă trimită în străinătate la doamna. Doamna d'Yves a vorbit ieri cu domnul despre

asta ; doamna d'Yves crede că Henryk se află în această stare din cauza mea. Ei cred că e îndrăgostit de mine. Nici eu nu știu dacă nu-i așa. Uneori așa mi se pare. Eu nu-l mai înțeleg și mi-e frică de el. Simt că el ne va sta împotrivă și ne va despărți, iar eu...

A sfîrșit abia auzit, în șoaptă :

— Te iubesc, te iubesc foarte mult !

— Ascultă, Hania — a răspuns Selim. Nici o putere omenească nu ne va despărți. Dacă Henryk îmi va interzice să mai vin aici, îți voi scrie. Am pe cineva care-ți poate aduce oricînd scrisoarea. Am să trec și eu pe drumul dinspre eleșteu. Cînd începe să se însereze, să te plimbi totdeauna prin grădină. N-ai să pleci nicăieri. Pe Dumnezeul meu ! Eu n-am să le-o îngădui, chiar dacă ei vor vrea să te trimită. Hania, nu mai vorbi de plecare că înnebunesc ! O, iubita mea, iubita mea !

I-a luat mîinile și și-a apăsat pătimaș buzele pe ele. Ea s-a ridicat deodată de pe bancă.

— Aud voci, vine cineva ! a strigat înfricoșată.

Au ieșit amîndoi, deși nu venea nimeni. Razele soarelui care apunea aruncau luciri aurii pe chipurile lor ; mie mi se părea că sînt roșii ca sîngele. M-am tîrît și eu încet spre casă. La cotitura aleii l-am întîlnit pe Kazio care sta la pîndă.

— Au plecat. I-am văzut — a șoptit. Spune-mi ce trebuie să fac !

— Împușcă-l în cap ! am răbufnit.

Kazio a roșit tot, iar ochii i-au devenit fosforescenți.

— Bine ! a răspuns.

— Stai, nu fi prost ! Să nu faci nimic. Nu te amesteca și, pe onoarea ta, taci ! Lasă totul în seama mea. Dacă voi avea nevoie de tine, am să-ți spun ; dar să nu sufli o vorbă nimănui.

— N-am să spun nimic, să mă și ucidă.

O vreme am mers în tăcere. Impresionat de importanța problemei și adulmecînd cine știe ce întîmplări amenințătoare, spre care-i da ghes inima, Kazio m-a privit cu ochi scrutători, apoi mi-a zis :

— Henryk !

— Ce-i ?

Vorbeam amîndoi în șoaptă, cu toate că nu ne auzea nimeni.

— Te vei bate cu Mirza ?

— Nu știu. Poate că da.

Kazio s-a oprit și mi-a înlănțuit gîtul cu brațele.

— Henryk, dragul, scumpul, singurul meu frate! Dacă vrei să te bați cu el, lasă-mă să te-nlocuiesc eu. Acum îl pot înfrunta și eu. Să-mi încerc și eu puterile. Hai, Henryk, lasă-mă!

Lui Kazio i se năzăreau isprăvi cavalerești, iar eu îl simțeam mai aproape de mine ca oricînd, ca pe un frate adevărat, așa că l-am strîns la piept cu toată puterea și i-am spus :

— Nu, Kazio, nu e încă nimic sigur. Și pe urmă, el n-ar fi de acord. Nu știu nici eu ce se va întîmpla. Deocamdată spune să-mi pună șaua pe cal din vreme. O să plec înaintea lui, am să-i țin calea și vom lămuri lucrurile. În acest timp, tu să nu-i scapi din ochi, dar să nu te trădezi că știi ceva. Du-te și spune să pună șaua pe cal.

— Iei și armele cu tine ?

— Ei, Kazio, dar nici el nu e înarmat. Nu, vreau numai să vorbesc cu el. Fii cuminte și du-te repede la grajd.

Kazio a pornit în goană, cum i-am spus, iar eu m-am întors încet acasă. Eram ca un om izbit în cap cu muchea baltagului. Dacă e să spun adevărul, nu știam nici eu ce trebuie să fac ; habar n-aveam cum să procedez. Pur și simplu îmi venea să strig de disperare.

Înainte de a avea siguranța că am pierdut inima Haniei, doream să am această siguranță, crezînd că astfel voi scăpa de povara ce-mi apăsa pieptul. Iată că acum nenorocirea își ridicase viziera și priveam la fața-i înghețată și în ochii-i de piatră, în timp ce în suflet mi se năștea o nouă nesiguranță, nu nesiguranța nenorocirii, ci sentimentul de o mie de ori mai rău al propriei neputințe, neștiința de a lupta cu ea.

Inima-mi era plină de fiere, de amărăciune și înverșunare. Glasurile generoase, altruiste care-mi răsunau mai de mult în suflet : „Renunță la Hania pentru fericirea ei ; la fericirea ei trebuie să te gîndești în primul rînd ; sacrifică-te!" tăcuseră cu totul. Îngerul mîhnirii calme, îngerul duioșiei și cel al lacrimilor zburaseră hăt! departe de mine. Mă simțeam ca un vierme pe care oamenii îl striviseră, uitînd că mai are și ac. Pînă acum mă lăsasem urmărit de nenorociri, ca lupul de cîini, dar prea hărțuit și încolțit, începeam să-mi arăt colții ca lupul. O nouă

forţă activă, al cărei nume era răzbunare, se trezea în inima mea. Am început să simt un fel de ură pentru Selim şi pentru Hania. Am să-mi pierd viaţa, gîndeam, am să pierd tot ce se poate pierde pe lume, dar n-am să le îngădui să fie fericiţi. Preocupat de acest gînd, m-am agăţat de el, cum se agaţă condamnatul de cruce. Era un motiv ca să trăiesc ; orizontul s-a luminat înaintea mea, am răsuflat adînc, foarte adînc şi liber, ca niciodată. Gîndurile împrăştiate şi învălmăşite se adunau iarăşi, îndreptîndu-se cu toată puterea împotriva lui Selim şi Haniei. Cînd am ajuns acasă, eram aproape liniştit, rece. Înăuntru se aflau doamna d'Yves, preotul Ludwik, Hania, Selim şi Kazio care se întorsese de la grajduri şi nu-i scăpa din ochi.

— Calul pentru mine-i gata? l-am întrebat pe Kazio.

— Te aşteaptă.

— Vrei să mă conduci ? a întrebat Selim.

— Aş putea. Mă duc la stoguri să văd de nu-i vreo stricăciune. Kazik, lasă-mă pe mine în locul tău.

Kazio s-a ridicat, iar eu m-am aşezat alături de Selim şi Hania pe canapeaua de lîngă fereastră. Fără să vreau, mi-am amintit cum şedeam aşa mai de mult, imediat după moartea lui Mikołaj, atunci cînd Selim ne-a povestit basmul din Crimeea despre sultanul Harun şi vrăjitoarea Lola. Atunci Haniulka, un copil încă, şi-a rezemat căpşorul bălai pe pieptul meu şi a adormit ; acum aceeaşi Hania, profitînd de întunericul care învăluia încăperea, îi strîngea pe ascuns mîna lui Selim. Atunci ne unea pe toţi trei sentimentul prieteniei, acum dragostea şi ura aveau să intre curînd în luptă. În aparenţă, totul era calm, cei doi îndrăgostiţi îşi zîmbeau, eu eram mai vesel decît de obicei şi nimeni nu bănuia ce se ascunde sub această veselie. Doamna d'Yves l-a rugat pe Selim să cînte ceva. Acesta s-a ridicat, s-a aşezat la pian şi a început să cînte mazurcile lui Chopin[1], aşa că se uita la Selim ca la soare, zburînd pe aripile muzicii în ţara visurilor, de aceea am hotărît s-o readuc pe pămînt.

— Nu-i aşa, Hania, că Selim este foarte talentat ? am întrebat. Cîntă din gură, la pian...

— O, e adevărat! a răspuns.

— Şi ce faţă frumoasă are, uită-te acum la el.

---

[1] Frederyk Chopin (1810—1849) — pianist şi compozitor polonez de orientare romantică (n. tr.).

Hania a privit în direcţia pianului. Selim şedea în întuneric, doar capul îi era luminat de razele amurgului; aureolat astfel, cu ochii în sus, arăta foarte inspirat, cum şi era în clipa aceea.

— Ce frumos e, nu-i aşa Hania? am repetat.

— Dumneata ţii mult la el?

— Asta n-are nici o importanţă, dar femeile se dau în vînt după el. Ah, cît îl mai iubea eleva aceea, Józia.

Pe fruntea netedă a Haniei s-a aşternut neliniştea.

— Dar el? m-a întrebat.

— Ei, el azi iubeşte pe una, mîine pe alta! Nu poate iubi prea mult timp o singură femeie. Aşa-i e firea. Dacă-ţi va spune vreodată că te iubeşte, să nu-l crezi (aci am început să vorbesc apăsat); vrea numai sărutările tale, nu şi inima ta, pricepi?

— Domnule Henryk!

— Ai dreptate, de ce-ţi spun eu ţie toate astea! Pe tine nu te interesează. Şi pe urmă, tu eşti atît de sfioasă, încît n-ai fi în stare să-ţi dai sărutul unui străin. Hania, iartă-mă, mi se pare că te-am jignit numai presupunînd una ca asta. Tu n-ai îngădui niciodată aşa ceva. Nu-i aşa, Hania?

Hania s-a ridicat repede şi a vrut să plece, dar am prins-o de mînă şi am oprit-o cu forţa. Mă străduiam să fiu chipurile liniştit, dar simţeam cum mă încearcă turbarea şi-mi pierd cumpătul.

— Răspunde! i-am spus cu furie înăbuşită — altfel nu-ţi dau drumul!

— Domnule Henryk! Ce vrei de la mine? Ce tot spui?

— Spun... spun... — am şoptit cu dinţii încleştaţi — spun că n-ai pic de ruşine!

Hania s-a aşezat iar fără putere pe canapea; am privit-o, era palidă ca ceara. Dar nu mai aveam nici un fel de milă pentru această biată orfană. Am apucat-o de mînă şi, strîngîndu-i degetele, am continuat:

— Ascultă-mă, Hania! M-ai avut la picioarele tale; aş fi dat lumea întreagă pentru tine...

— Domnule Henryk!...

— Taci, am văzut şi am auzit tot! Eşti o nerușinată! Şi tu şi el!

— Doamne, Dumnezeule!

— Eşti o nerușinată! Eu n-aş fi cutezat să-ţi sărut nici tivul de la rochie, iar el te-a sărutat pe gură. Tu însăţi

erai lacomă după sărutările lui! Hania! Te disprețuiesc! Te urăsc!

Glasul mi s-a frînt în piept. Am început să respir mai repede, căci mi se tăia răsuflarea.

— Ai ghicit — am urmat după o clipă — că vă voi despărți. Vă voi despărți, fie și cu prețul vieții, de-ar trebui să vă ucid pe amîndoi și apoi să mor și eu. Nu-i adevărat ce ți-am spus mai înainte. El te iubește și nu te-ar părăsi, dar am să vă despart eu.

— Despre ce vorbiți cu atîta înflăcărare? a întrebat neașteptat doamna d'Yves care ședea în celălalt capăt al încăperii.

O clipă am vrut să mă ridic în picioare și să spun totul în gura mare, dar m-am stăpînit și am răspuns cu glasul aparent liniștit, deși puțin întretăiat:

— Ne certăm, fiindcă nu știm care dintre chioșcurile din grădină este mai frumos, cel acoperit cu trandafiri sau cel învăluit de hamei?

Selim s-a oprit brusc din cîntat și s-a uitat la noi cu luare aminte, apoi a răspuns cu cea mai mare indiferență:

— Eu le-aș da pe toate celelalte pentru cel cu hamei.

— N-ai gusturi proaste — am răspuns. Hania e de altă părere.

— E adevărat, domnișoară Hania? a întrebat.

— Da! a șoptit.

Am simțit iarăși că nu mai sînt în stare să continui discuția. Cercuri roșii îmi zburau pe dinaintea ochilor. M-am ridicat repede și, străbătînd în fugă cîteva încăperi pînă în sufragerie, am înșfăcat carafa cu apă de pe masă și mi-am turnat-o în cap. Apoi, fără să-mi mai dau seama ce fac, am trîntit-o de pămînt de s-a spart în mii de cioburi, și am ieșit în tindă.

Calul meu și al lui Selim așteptau înșeuați la intrare.

M-am dus pentru o clipă în camera mea, ca să mă șterg de apă, apoi m-am întors în sala de oaspeți.

Aici i-am găsit pe părintele Ludwik și pe Selim cum nu se poate mai înspăimîntați.

— Ce s-a întîmplat? am întrebat.

— Haniei i s-a făcut rău, a leșinat.

— Cum? Ce-a făcut? am strigat, apucîndu-l pe preot de braț.

— Îndată după ce-ai plecat, a izbucnit în hohote de plîns, apoi a leșinat. Doamna d'Yves a luat-o la ea.

Am alergat fără o vorbă în camera doamnei d'Yves. Hania izbucnise într-adevăr într-un plîns cu suspine și căzuse în nesimțire, dar criza trecuse. Cînd am văzut-o am uitat de toate și, aruncîndu-mă în genunchi lîngă patul ei, ca un nebun, am strigat fără să-mi mai pese de prezența doamnei d'Yves :

— Hania, scumpa mea ! Iubita mea ! Ce ai ?

— Nimic ! Acum nu mai am nimic ! a răspuns moale și a încercat să zîmbească. Nu mai am nimic.

Am stat lîngă ea vreun sfert de oră. Apoi i-am sărutat mîna și m-am întors în salon. Nu-i adevărat ! N-o uram ! O iubeam mai mult ca oricînd ! În schimb, cînd l-am văzut pe Selim, îmi venea să-l strîng de gît. O, pe el îl uram acum din adîncul sufletului. Și el și părintele Ludwik au alergat spre mine.

— Ei, cum e ?

— Acum e bine.

Și întorcîndu-mă spre Selim, i-am șoptit la ureche :

— Du-te acasă. Ne întîlnim mîine la gorganele de la marginea pădurii. Vreau să discut cu tine. Să nu mai vii aici. S-o sfîrșim odată !

Lui Selim i s-a urcat sîngele în obraji.

— Ce înseamnă asta ?

— Am să-ți explic mîine. Azi n-am chef. Pricepi ? N-am chef. Mîine la șase dimineața.

Cu aceste cuvinte, m-am întors în camera doamnei d'Yves. Selim a fugit cîțiva pași în urma mea, dar s-a oprit la ușă. După cîteva minute l-am văzut pe fereastră plecînd.

Am stat vreo oră în încăperea de lîngă cămăruța Haniei. Nu puteam să intru la ea, fiindcă, slăbită de atîta plîns, adormise. Doamna d'Yves și părintele Ludwik coborîseră la tata să se sfătuiască împreună. Am stat singur pînă la vremea ceaiului.

La ceai, am băgat de seamă că tata, părintele Ludwik și doamna d'Yves aveau fețele pe jumătate misterioase, pe jumătate aspre. Recunosc că m-a cuprins teama. Ghiciseră oare ceva ? Se prea poate, deoarece în ziua aceea, între noi tinerii, se întîmplaseră lucruri destul de neobișnuite.

— Azi am primit o scrisoare de la mama — mi-a spus tata.

— Cum se simte ?

— Foarte bine, dar e neliniştită de cele ce se petrec acasă. Vrea să se întoarcă repede, dar n-am s-o las, trebuie să mai stea măcar vreo două luni acolo.

— De ce-i neliniştită mama ?

— Ştii şi tu că prin sat bîntuie vărsatul de vînt ; am făcut o imprudenţă că i-am scris.

La drept vorbind, nu ştiam că prin sat bîntuie vărsatul de vînt. Poate că auzisem, dar vestea se izbise ca de un perete de nepăsarea mea.

— Şi dumneata nu te duci la mama ? am întrebat.

— Văd eu. O să mai vorbim despre asta.

— A trecut aproape un an, de cînd doamna e în străinătate — a remarcat părintele Ludwik.

— Sănătatea ei o impune. Abia iarna viitoare o va putea petrece aici. Scrie că se simte mult mai bine, dar îi este dor de noi şi e neliniştită — a spus tata.

Apoi s-a întors spre mine şi a adăugat :

— După ce-ai să vii în camera mea. Am ceva de vorbit cu tine.

— Bine, tată !

Ne-am ridicat de la masă şi am mers cu toţii la Hania. Îşi revenise cu totul ; voia să se scoale din pat, dar tata nu i-a dat voie. Pe la ora zece seara, o brişcă a duruit în faţa pridvorului. Venise doctorul Stanisław care îşi petrecuse toată după-amiaza prin casele sătenilor. A consultat-o cu grijă pe Hania şi a declarat că nu e bolnavă, dar are nevoie de distracţie şi de odihnă. I-a interzis să mai înveţe, recomandîndu-i să fie cît mai veselă.

Tata s-a sfătuit cu el dacă nu-i mai bine să trimită fetiţele undeva pînă cînd va trece epidemia, decît să le ţină acasă. Doctorul l-a liniştit, asigurîndu-l că nu există nici o primejdie ; chiar i-a scris înadins mamei să fie liniştită. Apoi s-a dus să se culce, deoarece cădea din picioare de oboseală. L-am condus cu o lumînare în mînă în camera în care avea să doarmă cu mine şi tocmai voiam să mă culc şi eu, vlăguit de impresiile zilei, cînd a intrat Franek şi mi-a spus :

— Domnişorule, te cheamă domnul la el.

M-am conformat numaidecît. Tata se afla în camera lui, aşezat la biroul pe care am văzut scrisoarea de la mama. Mai erau de faţă părintele Ludwik şi doamna d'Yves. Inima a început să-mi bată mai tare de teamă, asemenea unui vinovat care trebuie să se înfăţişeze la judecată ;

eram aproape sigur că vor să mă cerceteze în legătură cu Hania. Tata a început să-mi vorbească despre lucruri foarte serioase. Pentru liniștea mamei hotărîse să trimită fetițele cu doamna d'Yves la unchiul de la Kopczany. În acest caz, Hania ar fi trebuit să rămînă singură cu noi și tata nu credea că e bine. Mi-a mai spus cu acest prilej că știe că între noi tinerii se petrec lucruri pe care nu vrea să le afle, dar pe care nu le poate lăuda; se așteaptă ca plecarea Haniei să le pună capăt.

S-au uitat cu toții la mine, dar nu mică le-a fost mirarea cînd eu, în loc să mă împotrivesc, am acceptat cu bucurie plecarea Haniei. Socoteam că astfel vor lua sfîrșit relațiile cu Selim. Pe de altă parte, pîlpîia în sufletul meu speranța, asemenea unui foc rătăcitor, că eu și nu altcineva o voi conduce pe Hania la mama. Știam că tata nu poate pleca din cauza secerișului, iar părintele Ludwik nu mai fusese niciodată în străinătate, așa că rămîneam numai eu. Slabă nădejde, care s-a stins curînd tot ca un foc rătăcitor, cînd tata a spus că doamna Ustrzycka pleacă peste cîteva zile să facă băi de mare și a acceptat s-o ia și pe Hania și s-o ducă la mama. Hania avea să plece deci peste două zile. Vestea m-a întristat foarte mult; în orice caz, decît să rămînă, preferam să plece, fie și fără mine. Mărturisesc totuși că am simțit o bucurie nemăsurată, întrebîndu-mă ce va face și cum va primi vestea Selim, cînd i-o voi spune a doua zi.

X

A doua zi la șase dimineața am fost la goruri, unde mă aștepta Selim. Pe drum, mă legasem solemn față de mine însumi, că voi fi calm.

— Ce voiai să-mi spui? a întrebat Selim.

— Voiam să-ți spun că știu totul. O iubești pe Hania și ea te iubește pe tine. Mirza, te-ai purtat josnic, înlănțuind inima Haniei. Asta voiam să-ți spun în primul rînd.

Selim a pălit, dar mintea i s-a învolburat; și-a îmboldit calul, rezemîndu-l aproape de al meu, și a întrebat:

— De ce? De ce? Măsoară-ți cuvintele!

— Mai întîi pentru că tu eşti musulman şi ea creştină, nu vă puteţi căsători.

— Îmi voi schimba religia.

— Tatăl tău nu-ţi va îngădui.

— Oho, îmi va îngădui, dar la urma urmei...

— Mai sînt şi alte piedici. Chiar dacă-ţi vei schimba religia, nici eu, nici tatăl meu nu ţi-o vom da pe Hania în ruptul capului! Înţelegi?

Mirza s-a aplecat din şa spre mine şi mi-a răspuns, accentuînd fiecare silabă:

— Parcă eu o să vă întreb pe voi! Pricepi?

Eram liniştit, deoarece vestea plecării Haniei o păstram pentru la urmă.

— Nu numai că nu va fi a ta — i-am răspuns rece şi la fel de apăsat — dar nici măcar n-ai s-o mai vezi. Ştiu că ai vrut să-i trimiţi scrisori; voi fi însă foarte atent şi cînd îţi voi prinde trimisul, voi porunci să fie bătut cu vergile. Iar tu nu mai ai ce căuta pe la noi. Îţi interzicem să mai vii!

— Vom vedea! a răspuns înecîndu-se de furie. Acum e rîndul meu să vorbesc. Nu eu, ci tu te porţi ca un netrebnic. Acum văd limpede. Te-am întrebat dacă o iubeşti şi mi-ai spus că nu. Voiam să mă retrag, cît mai era vreme, dar tu mi-ai respins sacrificiul. Cine-i vinovat? Ai minţit că n-o iubeşti. Din vanitate şi mîndrie egoistă, ţi-a fost ruşine să-ţi recunoşti iubirea. Tu ai iubit-o pe ascuns, iar eu făţiş, tu pe întuneric, eu la lumină. Tu i-ai otrăvit viaţa, eu m-am străduit s-o fac fericită. Cine-i vinovat? M-aş fi retras, Dumnezeu mi-e martor că m-aş fi retras. Acum e însă prea tîrziu. Acum ea mă iubeşte pe mine, aşa că ascultă ce-am să-ţi spun: n-aveţi decît să-mi interziceţi să vă calc pragul şi să-mi preluaţi scrisorile, dar vă jur că la Hania nu voi renunţa, n-o voi uita, o voi iubi mereu şi o voi căuta pretutindeni. Eu mă port simplu şi cinstit, dar o iubesc, o iubesc mai mult decît orice pe lume, viaţa mea e această dragoste, fără de care aş muri. Nu vreau să aduc nenorocirea în casa voastră, dar ţine minte, că acum simt în mine ceva de care mă tem eu însumi. Sînt în stare de orice. O, dacă o veţi nedreptăţi pe Hania...

A spus toate acestea în grabă, palid şi cu gura încleştată. O dragoste atotputernică pusese stăpînire pe firea acestui oriental impulsiv şi dogorea ca vîlvătaia, dar eu n-am luat-o în seamă şi i-am răspuns cu hotărîre şi răceală:

— N-am venit aici să-ţi ascult mărturisirile. Îmi bat joc

de amenințările tale și-ți repet încă o dată că Hania nu va fi niciodată a ta.

— Ascultă — a spus Selim — cît și cum o iubesc pe Hania, n-are rost să-ți mai spun, deoarece eu n-aș ști s-o fac și nici tu s-o înțelegi. Cu toate acestea, îți jur că dacă ea te-ar iubi pe tine, deși o iubesc, aș găsi în sufletul meu atîta putere ca să renunț la ea pentru totdeauna. Henryk, noi la ea trebuie să ne gîndim. Tu te-ai purtat întotdeauna cu noblețe. Ascultă-mă deci, renunță la ea și cere-mi ce vrei, fie și viața mea. Uite mîna mea, Henryk! E vorba de Hania, nu uita!

Și s-a plecat spre mine cu brațele deschise, dar eu mi-am dat calul înapoi.

— Grija ei las-o în seama mea și a tatălui meu. Dealtfel, ne-am și gîndit la ea. Am onoarea să te anunț că Hania va pleca poimîine în străinătate și n-o vei mai vedea. Și acum, adio!

— Aha, dacă-i așa, o să mai vedem!

— O să mai vedem!

Am întors calul și am pornit spre casă fără să mă mai uit în urmă.

Cele două zile care mai rămăseseră pînă la plecarea Haniei s-au scurs într-o atmosferă posomorîtă. Doamna d'Yves și surorile mele au plecat a doua zi după discuția cu tata. Am rămas numai eu, tata, părintele Ludwik și Hania. Biata de ea știa că trebuie să plece; primise vestea cu disperare. Probabil că voia să-mi ceară ajutor, să-și caute salvarea la mine, dar, ghicindu-i intenția, mă străduiam să nu rămînem nici o clipă singuri. Mă cunoșteam îndeajuns și știam că lacrimile ei vor face tot ce vrea ea din mine, că nu voi fi în stare s-o refuz. Îi evitam parcă și privirea, pentru că nu puteam suporta rugămintea aceea de milă care i se citea în ochi ori de cîte ori se uita la mine sau la tata.

Pe de altă parte, știam prea bine că, dacă aș fi intervenit la tata pentru ea, ar fi fost zadarnic, fiindcă el nu-și schimba niciodată hotărîrile. Și mai era și rușinea care mă ținea departe de Hania. Mi-era rușine de ea pentru ultima discuție cu Mirza, pentru asprimea pe care i-o arătasem nu demult, pentru rolul meu nenorocit și pentru că o pîndeam de departe fără să mă apropii de ea. Aveam însă pricini întemeiate s-o urmăresc. Știam că Mirza dă tîrcoale ziua și noaptea casei noastre ca o pasăre de pradă; chiar a doua zi, după discuția de la gorgane, am văzut-o pe Hania ascun-

zînd speriată o bucăţică de hîrtie ; nu încăpea nici o îndoială, era o scrisoare de la el sau pentru el. Presupuneam că se vor şi vedea, dar oricît l-am pîndit seara pe Selim, nu l-am putut prinde. În acest timp, cele două zile au zburat ca săgeata prin aer. În seara zilei în care Hania avea să-şi petreacă noaptea la Ustrzyca, tata a plecat la tîrg, să cumpere cai, şi l-a luat şi pe Kazio, ca să-i încerce. Pe Hania trebuia s-o conducem eu şi părintele Ludwik.

Am băgat de seamă că, pe măsură ce se apropia ora plecării, Hania era tot mai neliniştită. Făcea feţe-feţe şi se înfiora toată. La răstimpuri, se cutremura parcă înfricoşată. În sfîrşit, a scăpătat soarele, parcă mohorît, în spatele norilor groşi şi învălmăşiţi de culoare gălbuie, care ameninţau cu grindină şi furtună. În partea de apus a cerului s-au auzit de cîteva ori un duruit îndepărtat, asemănător vuietului îndepărtat al furtunii care se apropia. Aerul era înăbuşitor, cald şi încărcat de electricitate. Păsările se ascundeau pe sub streşini, prin copaci şi numai rîndunelele se avîntau neliniştite în văzduh ; frunzele au încetat să mai fremete prin copaci, atîrnînd parcă fără viaţă ; din curtea fermei se auzea mugetul jalnic al vitelor care se întorceau de la cîmp. O teamă mohorîtă stăpînea întreaga natură. Părintele Ludwik a poruncit să se închidă ferestrele. Aveam de gînd să ajung la Ustrzyca înainte de izbucnirea furtunii, aşa că m-am ridicat să mă duc la grajduri şi să spun să tragă la scară. În clipa cînd ieşeam din încăpere, s-a ridicat şi Hania, dar s-a aşezat îndată la loc. Am privit-o. Roşea şi pălea cu schimbul.

— Parcă mă-năbuş ! a exclamat şi, aşezîndu-se lîngă fereastră, a început să-şi facă vînt cu batista. Neliniştea-i ciudată creştea văzînd cu ochii.

— Poate că ar fi bine să mai aşteptăm ? mi-a spuse părintele Ludwik. Furtuna va izbucni peste vreo jumătate de oră.

— Într-o jumătate de oră — i-am răspuns — ajungem aproape de Ustrzyca. Cine ştie dacă nu ne speriem degeaba ! şi am dat fuga la grajduri.

Calul meu era înşeuat, dar cu cei de la trăsurică se întîrzia ca de obicei. A trecut o jumătate de oră pînă cînd vizitiul a tras în faţa pridvorului ; eu îl urmam călare. Furtuna părea gata să înceapă, dar n-am vrut să mai aştept. Au fost aduse numaidecît cuferele Haniei şi legate la spate. Părintele Ludwik aştepta în pridvor îmbrăcat într-un halat

alb de pînză și cu o umbrelă uriașă, toată albă, în mînă.

— Hania unde-i? E gata? l-am întrebat.

— E gata. De vreo jumătate de oră s-a dus să se roage în capelă.

M-am dus și eu la capelă, dar n-am găsit-o pe Hania acolo, de la capelă am trecut prin sufragerie, apoi prin salonul de oaspeți, nici urmă de Hania.

— Hania! Hania! am început s-o chem.

N-a răspuns nimeni.

Neliniștit întrucîtva, m-am îndreptat spre camera ei; mă gîndeam că i s-a făcut iar rău. Aici am găsit-o plîngînd pe bătrîna Węgrosia.

— E timpul să ne luăm rămas bun de la domnișoara? a întrebat.

— Unde-i domnișoara? i-am retezat vorba nerăbdător.

— Domnișoara s-a dus în grădină.

Am alergat și eu în grădină.

— Hania, Hania, trebuie să plecăm!

Tăcere...

— Hania! Hania!

Parcă în semn de răspuns, au foșnit neliniștite frunzele la prima răsuflare a furtunii, au căzut cîteva picături mari de ploaie și iarăși s-a așternut tăcerea.

„Ce-i asta?" m-am întrebat și am simțit că mi se ridică părul în cap de spaimă.

— Hania! Hania!

O clipă mi s-a părut că-i aud răspunsul din capătul celălalt al grădinii. Am răsuflat ușurat. „Ah, prostul de mine!", mi-am spus și am dat fuga în partea de unde venea glasul.

N-am găsit nimic și pe nimeni.

Grădina se sfîrșea la gardul de uluci, dincolo de care se întindea un drumeag de cîmp spre stîna oilor. M-am prins de uluci și m-am uitat pe drum. Era pustiu, doar Ignac, băiatul de la fermă, păștea gîștele pe șanț, lîngă uluci.

— Ignac!

Ignac și-a scos căciula și a dat fuga la gard.

— N-ai văzut-o pe domnișoara?

— Ba am văzut-o. Adineaurea a luat-o încolo.

— Ce, cum? Încotro a plecat?

— Păi spre pădure, era cu domnișorul din Chorzele. Oho, mînau de mama focului!

— Isuse! Maria! Hania a fugit cu Selim.

Mi s-a întunecat înaintea ochilor, apoi parcă mi-a tre-

cut un fulger prin minte. Mi-am amintit neliniștea Haniei și scrisoarea aceea pe care am văzut-o în mîna ei. Așadar totul fusese pus la cale? Mirza îi scrisese și se văzuse cu ea. Aleseseră clipa dinaintea plecării, pentru că știau că atunci ai casei vor fi cu toții ocupați. Isuse! Maria! M-a scăldat o sudoare rece și părul mi s-a ridicat în vîrful capului. Nu-mi mai aduc aminte cum am ajuns în pridvor.

— Calul, calul! am strigat cu glas puternic.

— Ce s-a întîmplat? Ce s-a întîmplat? a întrebat părintele Ludwik.

I-a răspuns însă numai bubuitul tunetului, care a răsunat în clipa aceea. Vîntul îmi șuiera în urechi în goana turbată a calului. Cînd am ajuns în aleea teilor, am cotit în direcția drumului pe care fugiseră; am sărit un gard, apoi pe al doilea și am gonit mai departe. Urmele erau vizibile. În acest timp, a început și furtuna și s-a întunecat; pe trîmbele negre ale norilor au început să se deseneze zigzagurile orbitoare ale fulgerelor; din cînd în cînd tot cerul se aprindea ca o vîlvătaie, apoi se lăsa bezna și mai deasă; turna cu găleata. Copacii de pe marginea drumului se răsuceau convulsiv în toate părțile. Calul meu, șfichiuit de loviturile cravașei și îmboldit cu pintenii, a început să sforăie și să geamă, cum gemeam și eu din cauza furiei. Aplecat pe grumazul calului, urmăream semnele de pe drum, nefiind în stare să știu sau să mă gîndesc la altcineva. Așa am intrat în pădure. Abia atunci furtuna s-a dezlănțuit de-a binelea. Stihia a cuprins cerul și pămîntul. Pădurea se încovoia ca un lan de grîu, fluturîndu-și ramurile negre, ecoul tunetului se rostogolea în întuneric de la un pin la altul, bubuitul trăznetului, freamătul coroanelor, troznetul crengilor frînte — toate se învălmășeau ca sunetele unei orchestre a iadului. Nu mai vedeam urmele, dar zburam înainte ca vijelia. Abia după ce am ieșit din pădure, le-am deslușit din nou la lumina fulgerelor, cînd am băgat de seamă cu înfricoșare că fugarul meu își întețește gemetele și își încetinește goana. Am îndoit loviturile de cravașă. De la marginea pădurii începea o adevărată mare de nisip, pe care eu puteam s-o ocolesc, dar Selim trebuia să treacă prin ea. Asta putea să-i mai întîrzie fuga.

Am înălțat ochii la cer: „O, dă, Doamne, să-i ajung, apoi ucide-mă, dacă așa ți-i voia!" am strigat cu disperare. Ruga mi-a fost ascultată. Un fulger roșu a împrăștiat brusc întunericul și, la lumina-i sîngerie, am văzut brișca în goană.

N-am deslușit fețele fugarilor, dar eram sigur că sînt ei. Erau la vreo jumătate de verstă ; nu înaintau totuși prea repede, fiindcă prin întuneric și prin bălțile făcute de ploaie, Selim era nevoit să meargă cu grijă. Am scos un chiot de turbare și de bucurie în același timp. Acum nu mai puteau să scape.

Selim s-a uitat înapoi, a chiuit și el și a început să bată cu biciul caii înfricoșați. La lumina fulgerelor m-a recunoscut și Hania. Am văzut-o cum s-a agățat disperată de Selim, iar acesta i-a spus ceva. După cîteva secunde eram atît de aproape, încît am putut auzi glasul lui Selim :

— Am pistoalele la mine ! a strigat din întuneric. Să nu te apropii, că trag !

Dar n-am mai ținut seama de nimic și am înaintat tot mai mult.

— Stai ! m-a somat Selim. Stai !

Eram la vreo cincisprezece pași, dar drumul era acum mai bun și Selim a pornit iar caii în galop. Depărtarea dintre noi a crescut o clipă, apoi m-am apropiat din nou. Atunci Selim s-a întors și m-a ochit cu pistolul. Era amenințător, dar a țintit liniștit. Încă o clipă și m-aș fi agățat cu mîna de brișcă. Deodată a răsunat o împușcătură... Calul meu s-a zmucit într-o parte, s-a mai opintit de cîteva ori, apoi a îngenuncheat pe picioarele din față ; l-am ridicat, s-a lăsat pe cele dinapoi și s-a prăbușit horcăind greu odată cu mine.

Am sărit în sus numaidecît și am început să alerg cît mă țineau picioarele, dar totul era zadarnic. Brișca se depărta din ce în ce mai mult, apoi am mai văzut-o doar cînd un fulger a împrăștiat întunericul. A pierit în depărtare și beznă asemenea speranței din urmă. Am încercat să strig, dar n-am putut, mi se tăia răsuflarea. Huruitul roților ajungeau din ce în ce mai slab pînă la mine, pînă cînd m-am împiedicat de o piatră și am căzut.

M-am ridicat totuși, numaidecît.

— S-au dus, au fugit, au pierit ! am repetat cu voce tare și nici eu nu mai știu ce s-a petrecut în sufletul meu.

Mă simțeam fără putere, singur în mijlocul furtunii și al nopții. Mirza, diavolul, mă învinsese. Ah, dacă n-ar fi plecat Kazio cu tata, dacă l-am fi urmărit amîndoi ! „Dar așa ? Ce se va întîmpla ? Ce se va întîmpla acum ?“ am strigat cu voce tare, ca să-mi aud propriul glas și să nu înnebunesc. Mi s-a părut că vîntoasa își bate joc de mine și șuieră : „Tu ai rămas aici în drum, fără cal, iar el e acolo cu ea“. Și vîntul urla atît de tare, și rîdea, și chicotea ! M-am întors

încet la calul meu. Din nări i se prelingea o șuviță de sînge negru care se închega, dar mai trăia ; răsufla greu, întorcîndu-și spre mine ochii în care se stingea viața. M-am așezat lîngă el, mi-am sprijinit capul de șoldul lui și am avut impresia că mor și eu. Și în acest timp, vîntul șuiera deasupra mea, rîdea și striga : „El e acolo cu ea!“ Uneori mi se părea că aud huruitul drăcesc al trăsuricii care se depărta în întuneric odată cu fericirea mea. Iar vîntul șuiera: „El e acolo cu ea!“ M-a cuprins o amorțeală ciudată. Cît a durat, nu știu nici eu. Cînd mi-am revenit, furtuna trecuse. Pe cer se alergau nourași alburii printre care se zărea adîncul albastru și lumina luna. De pe cîmpuri se înălțau aburi jilavi. Calul meu mort, care se răcise, mi-a adus aminte cele întîmplate. Am privit împrejur, ca să-mi dau seama unde mă aflu. Spre dreapta am văzut licărind departe niște ferestre luminate și am pornit într-acolo. S-a arătat că eram aproape de Ustrzyca.

Am hotărît să merg la curte și să mă văd cu domnul Ustrzycki. Mi-era și mai ușor să-mi îndeplinesc gîndul, deoarece domnul Ustrzycki nu locuia la conac, ci într-o căsuță numai a lui, unde sta mai tot timpul și unde și dormea. Ferestrele erau încă luminate. Am ciocănit la ușă.

A deschis el însuși și s-a retras înfricoșat.

— E o farsă! a exclamat. Henryk, în ce hal arăți?

— Trăznetul mi-a ucis calul nu departe de Ustrzyca, așa că n-am avut încotro și am venit aici.

— În numele Tatălui și al fiului! Ești ud leoarcă, ai răcit. Dar ce să mai vorbim? E o farsă! Spun îndată să-ți aducă ceva să mănînci și să te îmbraci.

— Nu, nu! Vreau să mă întorc numaidecît.

— Ei, asta-i! Hania de ce n-a venit? Soția mea pleacă mîine la două. Credeam că o veți trimite să doarmă aici.

M-am hotărît brusc să-i spun totul, fiindcă aveam nevoie de ajutorul lui.

— Domnule Ustrzycki! am răbufnit. La noi s-a întîmplat o nenorocire. Contez pe faptul că dumneata nu vei spune nimănui nimic, nici soției, nici fiicei și nici guvernantelor. E vorba de onoarea familiei noastre.

Eram sigur că nu va vorbi, dar știam prea bine că în curînd avea să iasă totul la iveală. Preferam, de aceea, să-l previn eu, ca să lămurească lucrurile la momentul potrivit. I-am povestit deci totul, sărind doar peste iubirea mea pentru Hania.

— A, păi tu va trebui să te baţi cu Selim? E o farsă! Nu? a întrebat după ce m-a ascultat pînă la capăt.

— Întocmai. Vreau să ne batem chiar mîine. Astăzi însă vreau să-i urmăresc mai departe, aşa că te rog să-mi împrumuţi repede cei mai buni cai.

— N-are rost să-i mai urmăreşti. N-au unde să se ducă prea departe. Au bătut diferite drumuri, dar se vor întoarce la Chorzele. Unde ar putea să fugă? E o farsă! S-au întors la Chorzele şi au căzut în genunchi la picioarele bătrînului Mirza! Altceva nu puteau face. Bătrînul Mirza l-a încuiat pe Selim în hambar, iar pe domnişoară... pe domnişoara o va duce acasă la voi. E o farsă, nu? Ia uite la Hania! Hm! Măi să fie!

— Domnule Ustrzycki!

— Ei, nu te supăra, copile dragă! Eu nu i-o iau în nume de rău. Cînd e vorba de femeile din casa mea, e altceva! Dar de ce să pierdem vremea?

— Chiar aşa, să nu mai pierdem vremea!

Ustrzycki s-a gîndit o clipă.

— Acum ştiu cum trebuie să procedăm. Eu am să plec numaidecît la Chorzele, iar tu du-te acasă, sau mai bine aşteaptă-mă aici. Dacă Hania mai e la Chorzele, o iau şi o duc la voi. Crezi că s-ar putea să nu mi-o dea? Aş! E o farsă! Vreau să-l însoţesc însă pe bătrînul Mirza, fiindcă tatăl tău e un om aprig la mînie. E în stare să-l provoace la duel pe bătrînul care n-are nici o vină. Nu?

— Tata nu e acasă.

— E cum nu se poate mai bine!

Domnul Ustrzycki a bătut din palme.

— Janek, vino-ncoace!

A intrat cameristul.

— Caii şi brişca să fie gata în zece minute. Ai priceput?

— Şi caii pentru mine? am întrebat.

— Tot aşa pentru dumnealui! E o farsă, binefăcătorule!

Am tăcut un timp, apoi am spus:

— Îmi îngădui să-i scriu lui Selim? Prefer să-l provoc la duel în scris.

— De ce?

— Mă tem că bătrînul Mirza nu-i va da voie să se bată. Îl va ţine sub cheie o vreme şi va socoti că-i deajuns. Pentru mine însă asta-i puţin, mult prea puţin! Dacă Selim e închis, dumneata n-ai să-l poţi vedea, iar cu bătrînul nu se poate vorbi, scrisoarea însă poate fi lăsată cuiva. Nici eu

nu-i voi spune talei că vrem să ne batem. Te pomenești că-l provoacă pe bătrîn, iar bătrînul n-are nici o vină. Dacă va afla după ce ne vom bate, nu va mai face nimic. Dealtfel și dumneata spuneai că trebuie să mă bat cu Selim.

— Eu așa socotesc! Să te bați, să te bați! Pentru un șleahtic, e cel mai bun mijloc, iar de-i bătrînul sau cel tînăr, e totuna! Pentru altul poate fi un lucru de nimic, dar nu pentru un șleahtic. Așa că scrie! ai dreptate!

M-am așezat și am scris cele ce urmează:

„Ești un nemernic. Te pălmuiesc cu această scrisoare. Dacă mîine nu vii la coliba lui Wach cu pistoalele sau cu sabia, ești ultimul dintre lași; probabil că asta și ești."

Am lipit scrisoarea și i-am dat-o domnului Ustrzycki. După care am ieșit amîndoi în curte, pentru că ne așteptau trăsuricile. Înainte de a urca mi-a trecut prin minte un gînd înfricoșetor.

— Domnule Ustrzycki, dar dacă Selim n-a dus-o pe Hania la Chorzele? am întrebat.

— Dacă nu s-a dus la Chorzele, atunci a cîștigat timp; e noapte, sînt o sumedenie de drumuri în toate părțile și... caută acul în carul cu fîn. Dar unde ar fi putut s-o ducă?

— În orașul N.

— Șaisprezece mile cu o singură pereche de cai? Atunci fii liniștit. E o farsă, nu? Am să mă reped mîine la N., astăzi încă, dar mai întîi mă duc la Chorzele; îți repet, fii liniștit!

După o oră, am ajuns acasă. Era noaptea tîrziu, chiar foarte tîrziu, dar prin ferestre se vedeau luminițe mișcîndu-se în toate părțile. Oamenii umblau cu lumînarea prin toate încăperile. Cînd brișca mea a tras în fața pridvorului, a scîrțîit ușa și a ieșit părintele Ludwik cu o lumînare în mînă.

— Tăcere! mi-a șoptit, ducîndu-și un deget la buze.

— Hania? am întrebat înfrigurat.

— Vorbește mai încet. Hania e acasă. A adus-o bătrînul Mirza. Hai la mine să-ți povestesc totul.

Am intrat în camera preotului.

— Ce s-a întîmplat cu tine?

— I-am urmărit. Mirza mi-a împușcat calul. Tata a venit?

— S-a întors îndată după plecarea bătrînului Mirza. Ce nenorocire! Ce nenorocire! Acum e doctorul la el. Am crezut că va avea un atac de apoplexie. Voia să plece să-l

provoace la duel pe bătrînul Mirza. Să nu te duci la el, fiindcă asta s-ar putea să-i facă rău. Ai să-l rogi mîine să nu-l provoace pe Mirza. Mare păcat, iar bătrînul nu-i vinovat. Pe Selim l-a bătut și l-a închis, iar pe Hania a adus-o acasă, poruncindu-le slujitorilor să nu sufle o vorbă. Mare noroc că nu l-a găsit acasă pe tatăl tău.

După cum se vede, bătrînul Ustrzycki prevăzuse totul de minune.

— Hania cum se simte?

— A venit udă leoarcă. Are fierbințeală mare. Tata a certat-o cu asprime. Biata copilă!

— Doctorul Staś a văzut-o?

— A văzut-o și i-a spus să se culce numaidecît. Bătrîna Węgrosia stă cu ea. Așteaptă-mă aici. Mă duc să-i spun tatălui tău că ai sosit. A repezit oameni călare în toate părțile după tine. Kazio a plecat și el să te caute. Doamne! Doamne atotputernic, ce-a fost aici!

Spunînd acestea, preotul a plecat la tata, iar eu n-am mai putut sta în camera lui și am alergat la Hania. Nu voiam s-o văd, o, nu! Aș fi suferit prea mult. Mai degrabă voiam să mă asigur că se întorsese într-adevăr, că se afla din nou în siguranță în casa noastră, aproape de mine, ferită de furtună și de întîmplările zilei de azi. Mă încercau simțăminte ciudate în timp ce mă apropiam de camera ei. Nu mînia, nici ura, ci o jale grea, adîncă îmi sfîșia inima, o milă nespusă pentru această biată victimă a nebuniei lui Selim. Mă gîndeam la ea ca la o porumbiță prinsă de uliu. Cîtă umilință trebuie să fi îndurat, biata de ea, ce rușine trebuie să-i fi fost la Chorzele, înaintea bătrînului Mirza. M-am jurat să nu-i reproșez nimic nici acum și nici mai tîrziu, să mă port cu ea ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

Cînd am ajuns la camera ei, s-a deschis ușa și a ieșit bătrîna Węgrowska. Am oprit-o și am întrebat-o:

— Domnișoara doarme?

— Nu doarme, nu doarme, sărmana! mi-a răspuns băbătia. O, domnișorule scump de-ai ști ce-a fost aici! Cînd s-a răstit domnul la domnișoară (aici bătrîna Węgrowska și-a ridicat poala șorțului și a început să-și șteargă lacrimile), am crezut că biata de ea o să-și dea duhul. Era atît de înfricoșată și de udă, o, Isuse, Isuse!

— Cum se simte acum?

— O să vezi, domnișorule, că va scăpa cu bine. Noroc că doctorul e la îndemînă.

I-am spus Węgrowskăi să se întoarcă îndată la Hania şi să nu închidă uşa, deoarece voiam s-o văd, fie şi de departe. Uitîndu-mă din încăperea întunecată prin uşa întredeschisă, am văzut-o şezînd pe pat îmbrăcată în cămaşa de noapte. Avea obrajii roşii ca focul şi ochii strălucitori ; respira greu. Probabil că avea temperatură.

O vreme, am stat în cumpănă, să intru, să nu intru, dar tocmai atunci părintele Ludwik m-a luat de braţ.

— Te cheamă tatăl tău — mi-a spus.

— Părinte Ludwik, ea e bolnavă !

— Doctorul se va duce îndată iarăşi la ea. În acest timp ai să stai de vorbă cu tatăl tău. Hai, du-te, că-i tîrziu.

— Cît e ceasul ?

— Unu după miezul nopţii.

M-am lovit cu palma peste frunte. La cinci dimineaţa aveam să mă bat cu Selim..

XI

După discuţia cu tata, care a durat vreo jumătate de oră, m-am întors în camera mea şi nu m-am mai culcat. Ca să ajung la cinci la coliba lui Wach, socotisem că trebuie să plec de acasă cel mai tîrziu la ora patru, aşa că nu mai aveam nici trei ore întregi. Dealtfel, în curînd a venit şi părintele Ludwik să vadă dacă nu cumva sînt bolnav după goana prin ploaie şi dacă îmi schimbasem hainele ude. Ud sau uscat, mie-mi era totuna. Preotul a insistat să mă întind numaidecît în pat, dar s-a luat cu vorba şi aşa a mai trecut o oră.

Mi-a povestit amănunţit ce spusese bătrînul Mirza. Din istorisirea lui, am aflat că Selim făcuse pur şi simplu o nebunie, dar, cum îi spusese tatălui său, nu mai văzuse altă scăpare. Credea că tatăl său, pus în faţa faptului împlinit, nu va mai putea face altceva decît să-i binecuvînteze, iar noi, să i-o dăm pe Hania. Am mai aflat că, după discuţia cu mine, nu numai că i-a scris Haniei, dar s-au şi văzut şi atunci a convins-o să fugă cu el. Cu toate că nu-şi dădea seama de urmări, fata s-a împotrivit din răsputeri, dar Selim a îmbrobodit-o cu rugăminţile şi dragostea lui. I-a

înfățișat fuga ca pe o simplă plimbare pînă la Chorzele, după care aveau să fie uniți pentru totdeauna și fericiți. A asigurat-o că, după aceea, o va aduce el însuși înapoi, ca pe logodnica lui, că tata va fi de acord, iar eu nu voi avea de ales și, mai mult, mă voi mîngîia la Ustrzyca cu Lola Ustrzycka. A rugat-o, i-a vorbit, a implorat-o. I-a spus că el ar sacrifica totul pentru ea, chiar și viața, că nu va putea suporta despărțirea, că se va îneca, își va trage un glonț în cap sau se va otrăvi. Apoi i s-a aruncat la picioare și a izbutit s-o convingă să-i accepte propunerile. Totuși, cînd a venit vremea faptelor și au fugit, Hania s-a înspăimîntat și l-a rugat cu lacrimi în ochi să se întoarcă, dar el n-a vrut, fiindcă uitase atunci de lumea întreagă.

Așa-i povestise bătrînul Mirza părintelui Ludwik și-i povestise poate și pentru a dovedi că, deși Selim făcuse o nebunie, o făcuse de bună credință. Avînd în vedere toate acestea, părintele Ludwik nu împărtășea mînia tatălui meu, pe care-l revoltase nerecunoștința Haniei. După el, Hania nu era nerecunoscătoare, ci doar rătăcită de dragostea-i lumească. Din această cauză, mi-a împărtășit și mie cîteva învățături despre simțirile profane, cu toate că eu nu-i purtam pică Haniei pentru dragostea ei lumească; aș fi plătit însă cu prețul vieții ca ea să fie îndreptată spre altcineva. Față de Hania simțeam o mare milă, îmi pătrunsese atît de mult în inimă, încît despărțirea de ea ar fi produs o adevărată nenorocire. L-am mai rugat pe părintele Ludwik s-o apere în fața tatei și să-i explice fapta ei așa cum mi-a explicat-o și mie, după care a plecat, fiindcă voiam să rămîn singur.

După plecarea preotului, am luat de pe perete sabia veche, dăruită de tata, și pistoalele, ca să pregătesc totul pentru întîlnirea de a doua zi. Pînă atunci nu avusesem nici timp și nici chef să mă gîndesc la asta. Voiam să mă bat pe viață și pe moarte, asta era totul. Eram convins că Selim nu-mi va înșela așteptările. Am șters cu grijă sabia cu vată moale; pe lama-i lată, albăstruie, veche de peste două sute de ani, nu se vedea nici cea mai mică zgîrietură, cu toate că nu puține coifuri și umerare despicase la vremea ei, slobozind sînge suedez, tătar și turcesc. Inscripția aurie, „Isus, Maria!" lucea limpede; i-am încercat tăișul, era subțire ca marginea unei panglici de mătase turcoazele albastre de pe mîner făceau ape-ape, rugîndu-se parcă să fie strînse în pumn și încălzite.

Sfîrșind cu sabia, am trecut la pistoale, deoarece nu știam ce armă va alege Selim; am uns cu ulei cocoașele și peticelele de pînză pentru gloanțe, apoi le-am încărcat cu prudență. Se crăpa de ziuă. Era ora trei dimineața. Terminîndu-mi treaba, m-am aruncat într-un fotoliu și am căzut pe gînduri. Din desfășurarea evenimentelor și din cele povestite de părintele Ludwik, reieșea tot mai limpede un lucru; anume că, pentru cele întîmplate, purtam și eu o mare parte din vină. M-am întrebat dacă mi-am îndeplinit cum se cuvine îndatoririle de tutore, lăsate în seama mea de bătrînul Mikołaj, și mi-am răspuns: nu. Dacă m-am gîndit numai la Hania și nu la mine? Mi-am răspuns: nu. Pe cine aveam în vedere în toată povestea asta? Numai pe mine. Iar Hania, această făptură blîndă și fără apărare, sta între noi, cum stă porumbița în cuibul răpitoarelor. Nu puteam scăpa de gîndul neplăcut că eu și Selim ne-o smulgeam unul altuia ca pe o pradă ispititoare; în această luptă, în care răpitorii se gîndeau numai la folosul lor, ea suferea cel mai mult, deși era cea mai puțin vinovată. Peste cîteva ceasuri aveam să dăm lupta de pe urmă pentru ea. Erau gînduri negre, apăsătoare. Se vădea că lumea noastră de șleahtici era prea aspră pentru Hania. Din nefericire, mama era plecată de mult de acasă, iar noi, bărbații, aveam mîinile prea aspre și boțeam această floare delicată, aruncată de soartă printre noi. Eram cu toții vinovați și vina noastră trebuia spălată cu sîngele meu sau al lui Selim.

Eram pregătit pentru amîndouă.

Zorii zilei pătrundeau în încăpere. Afară au început să ciripească rîndunelele, întîmpinînd aurora dimineții. Am stins lumînările care ardeau pe masă; se luminase aproape de-a binelea. În casă a bătut ora trei. „E timpul!" am gîndit și, aruncîndu-mi pe umeri o mantie, ca să nu mi se vadă armele în caz că aveam să mă întîlnesc cu cineva, am părăsit camera.

Cînd am trecut pe lîngă casă, am observat că ușa principală de la tindă, care de obicei se închidea cu lacăt în formă de bot de leu, era deschisă. Se vede că cineva ieșise din casă, trebuia deci să fiu foarte prudent, ca să nu mă întîlnesc cu el. Furișîndu-mă în tăcere printr-un colț al curții spre aleea teilor, am privit cu grijă în toate părțile, dar mi s-a părut că împrejur totul doarme încă liniștit. Abia cînd am ajuns în alee, am înălțat capul, sigur că nu

mai poate să mă vadă nimeni din casă. După furtuna de ieri, dimineaţa era transparentă şi frumoasă. În alee, teii uzi m-au întîmpinat cu aroma lor de miere, puternică. Am apucat-o la stînga spre fierărie, moară şi dig, pentru că pe acolo ducea drumul spre coliba lui Wach. Prospeţimea dimineţii şi a vremii mi-a alungat departe somnul şi oboseala. Eram plin de curaj şi parcă o voce lăuntrică îmi spunea că, în lupta care avea să aibă loc, eu am să învîng. Într-adevăr, Selim trăgea cu pistolul ca un adevărat maestru, dar nici eu nu trăgeam mai rău ; în mînuirea sabiei mă întrecea de bună seamă în îndemînare, în schimb, eu eram mult mai puternic, atît de puternic, încît abia putea face faţă loviturilor mele. „Dealtfel, fie ce-o fi — am gîndit — bine că se sfîrşesc toate, iar dacă nu se va dezlega, cel puţin va fi tăiat nodul acesta gordian care mă cetluia şi mă înăbuşea de atîta vreme". În plus, cu bună sau rea credinţă, Selim o nedreptăţise mult pe Hania, deci trebuia să plătească.

Gîndind astfel, am ajuns la marginea bălţii. Din văzduh, ceaţa şi aburii coborau spre apă. Zorii împrumutau luciului albăstrui al eleşteelor culorile aurorei. Dimineaţa abia începea cu adevărat ; aerul devenea tot mai transparent şi pretutindeni era reavăn, senin, trandafiriu şi tăcut ; doar din stufărişuri ajungea pînă la urechile mele măcăitul raţelor sălbatice. Eram aproape de ecluză şi de pod, cînd m-am oprit încremenit.

Pe pod se afla tata cu mîinile împreunate la spate şi luleaua stinsă într-o mînă ; sta rezemat de balustrada podului şi privea îngîndurat în apă şi la aurora dimineţii. Probabil că nu putuse dormi nici el, ca şi mine, şi ieşise să respire aerul dimineţii sau poate să mai supravegheze ici şi colo treburile gospodăriei.

Nu l-am observat de la început, fiindcă mergeam pe marginea drumului, iar sălciile îmi acopereau balustrada podului ; mai aveam numai vreo zece paşi pînă la el. M-am ascuns după o salcie, neştiind nici eu deocamdată ce trebuie să fac.

Tata continua să stea în acelaşi loc. M-am uitat le el ; pe faţă i se citeau grija şi nesomnul. Privirile-i rătăceau pe boltă în timp ce îngîna rugăciunea de dimineaţă. Am auzit limpede :

„Ave Maria, cea de graţie plină, Domnul cu tine!" Continuarea a rostit-o în şoaptă, apoi iarăşi mai tare :

„Şi binecuvîntat să fie rodul pîntecului tău. Amin"

N-am mai avut răbdare să stau în dreptul sălciei şi am hotărît să mă strecor peste pod în tăcere. O puteam face, deoarece tata sta întors cu faţa spre apă şi, cum am mai spus-o, nici nu auzea prea bine, fiindcă încă de pe vremea cînd era oştean, surzise din cauza bubuiturilor de tun. Păşind deci cu grijă, m-am furişat pe pod prin spatele sălciilor, dar din nenorocire, grinzile prost îmbinate au început să scîrţîie şi tata a întors capul.

— Ce faci tu aici ? m-a întrebat.

Am roşit ca sfecla.

— Mă duc să mă plimb, tată, doar să mă plimb.

Tata s-a apropiat de mine şi, dînd la o parte pulpana mantiei pe care o strîngeam cu grijă, a arătat spre sabie şi pistoale şi mi-a zis :

— Dar cu astea ce-i ?

N-am mai avut încotro, a trebuit să-i mărturisesc totul.

— Tată, am să-ţi spun tot — am răspuns — mă duc să mă bat cu Mirza.

Credeam că tata va izbucni furios, dar împotriva aşteptărilor mele, s-a mulţumit să întrebe :

— Cine pe cine l-a provocat ?

— Eu pe el.

— Fără să te sfătuieşti cu mine, fără să-mi spui o vorbă ?

— L-am provocat ieri, după ce l-am urmărit, la Ustrzyca. N-am mai putut deci să te întreb nimic şi, pe urmă, mi-a fost teamă că nu-mi vei da voie.

— Ai ghicit. Întoarce-te acasă. Lasă totul în seama mea.

Inima mi s-a strîns de durere şi disperare ca niciodată.

— Tată — i-am spus — te implor pe tot ce ai mai sfînt, pe memoria bunicului, lasă-mă să mă bat cu tătarul. Ţin minte că odată mi-ai spus că sînt democrat şi te-ai supărat pe mine. Iată că acum mi-am amintit că în mine curge sîngele bunicului şi al tău. Tată, el a nedreptăţit-o pe Hania şi nu poate fi iertat. Să nu spună oamenii că neamul nostru a îngăduit să fie nedreptăţită o orfană, fără a o răzbuna. Eu mă simt foarte vinovat ; am iubit-o şi dumitale nu ţi-am spus nimic, dar jur, chiar dacă n-aş fi iubit-o, pentru soarta ei tristă, pentru familia şi numele nostru, aş fi făcut la fel. Conştiinţa îmi spune că aşa se cuvine, iar dumneata, tată, n-ai să mă împiedici ; dacă-i aşa cum gîn-

desc eu, nu cred că-mi vei interzice să mă port ca un adevărat șleahtic ; nu cred, nu cred, tată ! Tată, ține minte că Hania a fost nedreptățită și eu l-am provocat, eu mi-am dat cuvîntul. Știu că sînt încă minor, dar un minor n-are și el aceeași cinste, aceeași onoare ca și un adult ? Eu l-am provocat, eu m-am legat prin cuvînt și nu o dată m-ai învățat că onoarea e legea supremă pentru un șleahtic. Eu mi-am dat cuvîntul, tată ! Hania a fost nedreptățită, onoarea casei noastre e pătată și eu mi-am dat cuvîntul. Tată ! tată !

Ducîndu-i mîna la buze, am izbucnit în plîns ca un copil ; m-am rugat de tata și, pe măsură ce vorbeam, chipul aspru i se înmuia și se îmblînzea tot mai mult ; și-a înălțat ochii și o lacrimă grea, de părinte, mi-a căzut pe frunte. O luptă aprigă se ducea în sufletul lui ; ținea la mine ca la ochii din cap și mă iubea mai mult decît orice pe lume, așa că se temea pentru mine. În cele din urmă, și-a înclinat capul cărunt și mi-a șoptit abia auzit :

— Dumnezeul părinților tăi să fie cu tine. Du-te, copile, du-te să te bați cu tătarul !

Am căzut unul în brațele celuilalt. Tata m-a strîns multă vreme la pieptul lui. Apoi și-a stăpînit emoția și m-a îndemnat mai vesel :

— Apoi să te bați, copile, să se audă pînă la cer !

I-am sărutat mîna, iar el m-a întrebat :

— Cu sabia sau cu pistolul ?

— El va alege.

— Și martorii ?

— Fără martori. Eu am încredere în el și el în mine. Ce nevoie avem de martori, tată ?

Și iarăși m-am aruncat la pieptul lui, pentru că era timpul să plec. După ce m-am depărtat cîteva zeci de pași, am privit înapoi ; tata era tot pe pod și mă binecuvînta, făcînd semnul crucii asupra mea. Primele raze ale soarelui, care răsărea, cădeau pe silueta-i înaltă, parcă înconjurînd-o cu o aureolă luminoasă. Cum sta așa în lumină, cu brațele ridicate, veteranul încărunțit semăna cu un vultur bătrîn care-și binecuvînta puiul de departe, slobozindu-l într-o viață înaripată, plină de primejdii, așa cum îi plăcuse și lui odinioară.

M-am simțit atît de îmbărbătat atunci, aveam atîta curaj, credință și înflăcărare, încît dacă la coliba lui Wach

m-ar fi aşteptat nu unul, ci zece ca Selim, n-aş fi pregetat o clipă să-i provoc pe toţi la luptă.

Am ajuns la colibă. Selim mă aştepta la marginea pădurii. Cînd l-am văzut, recunosc că m-am uitat la el cum se uită lupul la prada pîndită. Ne-am privit în ochi ameninţător şi curios în acelaşi timp. Selim se schimbase mult în cele cîteva zile; slăbise şi se urîţise ori poate mi se părea mie că se urîţise. Ochii-i luceau aprins, iar colţurile gurii îi tremurau.

Ne-am îndreptat amîndoi numaidecît spre adîncul pădurii; tot drumul n-am schimbat nici o vorbă. Cînd am ajuns într-un luminiş, străjuit de pini, m-am oprit şi am spus:

— Aici. De acord?

A încuviinţat din cap şi a început să-şi descheie surtucul, ca să se dezbrace.

— Alege! l-am îndemnat, arătîndu-i sabia şi pistoalele.

A optat pentru cea dintîi; îşi adusese o sabie turcească de Damasc încovoiată mult la vîrf.

Mi-am dezbrăcat şi eu surtucul; el mi-a urmat exemplul, dar mai înainte a scos o scrisoare din buzunar.

— Dacă voi muri, te rog să i-o dai domnişoarei Hania.

— Nu primesc.

— Nu conţine declaraţii de dragoste, ci lămuriri.

— De acord.

În timp ce vorbeam, ne-am suflecat mînecile de la cămaşă. Abia acum am simţit că inima începe să-mi bată mai tare. În sfîrşit, Selim a pus mîna pe sabie şi s-a îndreptat într-o poziţie de scrimă, sfidătoare, mîndră; ţinea sabia vertical, mai sus de linia capului; m-a vestit scurt:

— Sînt gata.

Am luat aceeaşi poziţie, sprijinindu-mi sabia pe sabia lui.

— Gata?

— Gata.

— Începem!

L-am atacat dintr-o dată atît de insistent, încît a fost nevoit să se retragă cîţiva paşi, parîndu-mi loviturile cu greutate; mi-a răspuns totuşi la fiecare lovitură şi cu atîta iuţeală, că atacul şi contraatacul se auzea aproape în acelaşi timp.

Rumeneala i-a îmbujorat obrajii; nările i s-au lărgit, ochii i s-au alungit pieziş, tătăreşte, şi au început să arun-

ce fulgere. Un timp s-a auzit doar zăngănitul lamelor, scrîșnetul uscat al oțelului și răsuflarea noastră gîfîitoare. Selim a înțeles curînd că, dacă lupta se prelungește, el va trebui să cedeze, pentru că îl lăsau puterile și plămînii. Broboane mari de sudoare îi apăruseră pe frunte, răsuflarea îi devenea tot mai șuierătoare. Era cuprins și el de turbare, de nebunia luptei. Părul, răzlețit din cauza mișcărilor, îi cădea pe frunte, printre buzele întredeschise îi luceau dinții albi, încleștați. De parcă se trezea în el firea-i tătărască și se sălbăticea simțind sabia în mînă și adulmecînd mirosul sîngelui. Aveam totuși asupra lui ascendentul furiei egale și al forței mai mari. O dată nu mi-a putut para lovitura și sîngele i-a țîșnit din umărul stîng; după cîteva secunde, vîrful sabiei mele i-a atins iarăși fruntea. Era înfricoșător cu șuvița aceea sîngerie care, amestecată cu sudoare, i se scurgea pe față, peste gură și peste bărbie. Părea că asta îl înverșuna și mai mult. Sărea spre mine și se depărta ca un tigru rănit. Vîrful sabiei lui se răsucea cu iuțeala înspăimîntătoare a unui fulger de foc în jurul capului meu, al umerilor și pieptului. Param cu greu aceste lovituri amețitoare, cu atît mai mult, cu cît gîndeam cum să lovesc la rîndu-mi. Uneori ne apropiam atît de mult, încît pieptul meu se izbea de al lui. Deodată Selim a sărit înapoi, sabia i-a șuierat pe lîngă tîmpla mea, dar i-am respins-o cu atîta putere, încît capul i-a rămas o clipă descoperit; am vrut să-i dau o lovitură în stare să i-l despice în două și... parcă m-a izbit trăznetul drept în moalele capului; am strigat „Isuse, Maria!" Sabia mi-a căzut din mînă și m-am prăbușit cu fața la pămînt.

XII

Nu știu și nici nu-mi aduc aminte ce s-a întîmplat cu mine multă vreme. Cînd m-am trezit, zăceam pe spate în patul din camera tatălui meu care ședea alături într-un fotoliu, cu capul dat pe spate, palid și cu ochii închiși. Obloanele erau trase, pe masă ardeau lumînări, iar în tăcerea adîncă ce domnea în încăpere auzeam numai ticăitul ceasului. Un timp am privit în tavan fără gînduri și mi-am

adunat gîndurile leneșe, apoi am încercat să mă mișc, dar n-am putut din cauza unei dureri insuportabile la cap. Durerea mi-a adus aminte de tot ce se întîmplase și am rostit cu glasul vlăguit:

— Tată!

Tata a tresărit și s-a aplecat peste mine. Bucuria amestecată cu duioșie i se citeau pe față, cînd a spus:

— Îți mulțumesc, Doamne, că și-a recăpătat cunoștința. Ce-i, fiule?

— Tată, eu m-am bătut cu Selim?

— Da, dragul meu! Nu te mai gîndi la asta!

O clipă a domnit tăcerea, apoi am întrebat iar:

— Tată, cine m-a adus aici din pădure?

— Eu te-am adus în brațe, dar nu mai spune nimic, nu te mai chinui.

N-au trecut totuși nici cinci minute și i-am pus alte întrebări. Vorbeam însă foarte rar:

— Tată!

— Ce-i, copilul meu?

— Ce s-a întîmplat cu Selim?

— A leșinat și el din cauza pierderii de sînge. Am dat poruncă să-l ducă la Chorzele.

Am vrut să-l mai întreb de Hania și de mama, dar am simțit că iarăși mi se învălmășesc gîndurile. Mi se părea că niște cîini negri și galbeni se joacă în două labe în jurul patului meu, vedeam o față care apărea și dispărea în perete. Nu mi-am pierdut cunoștința cu totul, dar aveam temperatură și mi se încurcau gîndurile; a durat totuși destul de mult. În răstimpuri, mă simțeam puțin mai bine și atunci aproape că recunoșteam chipurile care-mi înconjurau patul; erau cînd tata și părintele Ludwik, cînd Kazio și doctorul Staś. Mi-aduc aminte că dintre chipurile acelea lipsea unul, dar nu-mi dădeam seama care, știu însă că resimțeam această absență și căutam instinctiv. Într-o noapte, am adormit adînc și m-am trezit abia spre dimineață. Lumînările ardeau încă pe masă. Eram foarte, foarte slăbit. Deodată am văzut pe cineva aplecîndu-se deasupra patului. La început, nu mi-am dat seama cine este, dar la vederea acelui chip, m-am simțit atît de bine, de parcă aș fi murit și aș fi ajuns în ceruri. Era o față îngerească, atît de bună și de sfîntă cu lacrimile șiroindu-i pe obraji, încît am simțit că-mi vine și mie să plîng. Atunci mi s-au mai limpezit gîndurile și am rostit încet:

— Mamă !

Chipul de înger s-a aplecat peste mîna-mi slăbită care se odihnea pe plapomă şi şi-a lipit buzele de ea. Am încercat să mă ridic, dar am simţit iarăşi durerea de la tîmple, aşa că am spus doar :

— Mă doare, mamă !

Mama, căci ea era, a început să-mi schimbe bandajele cu gheaţă, care-mi acopereau capul. De obicei, cînd mi se schimbau compresele, sufeream foarte mult, dar atunci mîinile acelea dragi au început să umble cu atîta grijă şi gingăşie în jurul bietului meu cap hărtănit, încît n-am mai simţit nici cea mai mică durere şi am şoptit :

— E bine, o, ce bine e !

După aceea, mintea mi s-a limpezit, doar spre seară aveam temperatură. O vedeam atunci pe Hania, deşi cînd n-aveam fierbinţeală, n-o vedeam niciodată. Totdeauna mi se părea că o ameninţă nu ştiu ce primejdie. O dată se repezea la ea un lup cu ochii roşii, altădată o răpea cineva, parcă Selim, dar parcă nu era el, căci avea faţa plină de păr şi coarne pe cap. Atunci ba strigam, ba-l rugam respectuos şi umil pe cel cu coarne să n-o răpească. În astfel de momente, mama îmi punea mîna pe frunte şi vedeniile pieream numaidecît.

În cele din urmă, am scăpat cu totul de fierbinţeală ; mintea mi s-a limpezit, dar asta nu însemna că eram sănătos. S-a mai pripăşit parcă pe lîngă mine şi altă boală, o slăbiciune fără margini, din cauza căreia mă stingeam văzînd cu ochii. Priveam ziua şi noaptea într-un punct din tavan. Ştiam ce se întîmplă cu mine, dar eram indiferent la toate. Nu mă interesa nici viaţa, nici moartea şi nici persoanele care vegheau la patul meu. Înregistram impresiile, vedeam tot ce se petrecea în jurul meu ; ţineam minte totul, dar n-aveam destulă putere să-mi adun gîndurile şi să simt. Într-o seară am început probabil să agonizez. Ai casei au adus lîngă pat o lumînare mare, apoi l-am văzut pe părintele Ludwik îmbrăcat în odăjdii. M-a împărtăşit şi m-a uns cu uleiul sfînt, hohotind de plîns şi aproape să-şi piardă cunoştinţa. Pe mama au scos-o leşinată din încăpere ; Kazio suspina într-un colţ şi îşi smulgea părul din cap ; tata şedea cu mîinile atîrnîndu-i fără vlagă, ca o stană de piatră. Vedeam bine toate acestea, dar eram cu totul indiferent şi priveam ca de obicei cu ochii sticloşi, fără viaţă, în tavan, la tăblia

patului sau la fereastra prin care pătrundea lumina lunii în snopi de raze argintii, lăptoase.

După aceea, s-au îmbulzit înăuntru slujitorii ; strigătele, suspinele și vaietele au umplut întreaga încăpere, doar tata ședea împietrit ca mai înainte ; în sfîrșit, cînd au îngenuncheat cu toții, iar preotul a început litania și s-a întrerupt înecat de lacrimi, tata s-a ridicat deodată și, mugind „O, Isuse, Isuse !" s-a întins cît era de lung pe podea. Atunci am simțit că vîrfurile degetelor de la mîini și de la picioare încep să mi se răcească și m-a cuprins o somnolență ciudată. „Aha, acum mor !" mi-am spus în gînd și am adormit.

Într-adevăr, în loc să mor, am adormit numaidecît, am adormit atît de adînc, că nu m-am trezit decît după douăzeci și patru de ore, și atît de în putere, încît nici eu nu înțelegeam, ce se petrecuse cu mine. Nepăsarea m-a părăsit, organismul tînăr, puternic învinsese moartea și se trezea cu noi puteri la o nouă viață. La patul meu au avut loc iarăși asemenea scene de bucurie, că nici măcar nu mai încerc să le descriu. Kazio parcă se țicnise de fericire. Mi s-a povestit mai tîrziu că îndată după duel, cînd tata m-a adus rănit acasă și doctorul n-a putut garanta de la început că voi trăi, bietul Kazio a trebuit să fie închis, deoarece îl pîndea pe Selim ca pe un animal sălbatic și se jurase că, dacă voi muri, îl va împușca oriunde îl va întîlni. Din fericire, Selim, rănit ușor, a fost nevoit să stea și el un timp în pat.

În acest timp, cu fiecare zi care trecea, eu mă înzdrăveneam tot mai mult. Îmi revenea pofta de viață. Tata, mama, preotul și Kazio vegheau ziua și noaptea lîngă patul meu. Cît îmi erau de dragi atunci și cum îi mai doream, cînd părăsea vreunul încăperea. Odată cu viața, mi s-a trezit iarăși în inimă vechiul sentiment pentru Hania. Cînd mi-am revenit din somnul acela lung, pe care toți îl socotiseră începutul veșniciei de dincolo, am întrebat imediat de Hania. Tata mi-a răspuns că e sănătoasă, dar a plecat cu doamna d'Yves și cu surioarele mele la unchiul nostru din cauza vărsatului de vînt care se răspîndea tot mai mult prin sat. Mi-a mai spus, tot atunci, că a iertat-o, că a uitat, și m-a rugat să stau liniștit. Mai pe urmă am discutat nu o dată despre ea cu mama care, văzînd că asta mă interesează mai mult decît orice, ea însăși începea discuția și o sfîrșea cu făgăduieli dumnezeiești, deși nu prea clare, că după ce mă voi însănătoși, va vorbi cu tata despre multe lucruri, care

vor fi foarte plăcute pentru mine, dar acum trebuie să fiu liniștit și să mă străduiesc să-mi revin cît mai curînd.

Spunînd acestea, zîmbea cu tristețe, iar mie îmi venea să plîng de bucurie. Cîteodată însă se petreceau lucruri care-mi tulburau liniștea, stîrnindu-mi spaima. Într-o seară, în timp ce mama ședea lîngă mine, a intrat slujitorul Franek și a chemat-o la domnișoara Hania.

M-am ridicat îndată în capul oaselor.

— A venit Hania ? am întrebat.

— Nu ! a răspuns mama. N-a venit. Mă cheamă în camera Haniei, pentru că acolo se văruie și se pune un tapet nou.

Alteori aveam impresia că un nor greu de tristețe, cu neputință de ascuns, apăsa fruntea persoanelor din jurul meu. Nu pricepeam ce se petrece, iar la întrebările mele nu căpătam răspunsuri lămuritoare. L-am cercetat pe Kazio, dar mi-a răspuns ca și ceilalți, că acasă toate sînt bune, că surioarele, doamna d'Yves și Hania se vor întoarce curînd, așa că să fiu liniștit.

— Dar de unde tristețea asta ? am întrebat.

— Uite, am să-ți povestesc tot. Selim și bătrînul Mirza vin în fiecare zi la noi. Selim se chinuiește mereu, plînge, vrea să te vadă neapărat, dar părinții se tem că vizita lui îți va face rău.

Am zîmbit.

— Nu e prost Selim ! am spus. Cît pe ce să-mi crape țeasta, iar acum plînge pentru mine. Dar la Hania se mai gîndește ?

— E... nu-i arde lui de Hania acum. La drept vorbind, nu știu, că nu l-am întrebat, dar cred că a renunțat definitiv la ea.

— Asta-i bună !

— În orice caz, altul se va bucura de ea, fii liniștit !

Kazio s-a strîmbat ca un elev și a adăugat ca un strengar :

— Știu și cine. Numai să dea Dumnezeu să...

— Să ce ?

— Să se întoarcă mai repede — a adăugat în grabă.

Aceste cuvinte m-au liniștit pe deplin. După cîteva zile, într-o seară, tata și mama se aflau lîngă mine. Am început să joc șah cu tata. Mama a ieșit curînd, lăsînd deschisă ușa prin care se vedeau mai multe camere, la capătul cărora era încăperea Haniei. Am privit într-acolo, dar n-am putut să văd nimic, fiindcă celelalte camere, afară de a mea, nu erau

luminate, iar ușa de la camera Haniei, după cîte mi-am dat seama, era închisă.

A intrat însă acolo cineva, parcă doctorul Stanisław, și n-a închis bine ușa.

Inima a început să-mi bată neliniștită. În camera Haniei era lumină.

În încăperea alăturată pătrundea o dîră de lumină, pe fondul căreia mi s-a părut că văd rotocoale transparente de fum care se învălătuceau asemenea prafului în lumina soarelui.

Treptat, am simțit o aromă slabă care devenea tot mai puternică. Brusc mi s-a ridicat părul măciucă în vîrful capului, am recunoscut mirosul de ienupăr.

— Tată, ce-i asta? am strigat cu putere, aruncînd cît colo tabla de șah și piesele.

Tata s-a ridicat descumpănit, a simțit și el mirosul blestemat și a închis ușa cît a putut de repede.

— Nimic, nu-i nimic! a răspuns îngrijorat.

Dar eu am sărit în picioare și, deși mă clătinam, am înaintat repede spre ușă.

— De ce afumă acolo cu ienupăr? am strigat. Vreau să mă duc acolo.

Tata m-a cuprins de mijloc.

— N-ai să te duci acolo! Nu-ți dau voie!

M-a cuprins disperarea, am început să-mi sfîșii bandajele de la cap, țipînd cu furie:

— Bine, de-i așa! Îți jur că voi rupe bandajele și voi scormoni rana cu propriile mîini. Hania a murit! Vreau s-o văd!

— Hania n-a murit, îți dau cuvîntul meu! a răspuns tata, apucîndu-mă de mîini și luptîndu-se cu mine. S-a îmbolnăvit, dar acum e mai bine! Liniștește-te, liniștește-te! Nu s-au întîmplat destule nenorociri? Am să-ți povestesc totul, dar întinde-te în pat. La ea nu poți să te duci. Ar fi pierdută. Liniștește-te și culcă-te. Îți jur că e mai bine.

Puterile m-au părăsit și am căzut pe pat, repetînd:

— Doamne, o, Doamne!

— Henryk, vino-ți în fire. Parc-ai fi o femeie! Poartă-te ca un bărbat. Acum nu mai e nici o primejdie. Ți-am făgăduit că-ți povestesc totul și o voi face, numai să-ți revină puterile! Saltă-ți capul pe pernă! Așa! Acoperă-te și stai liniștit.

L-am ascultat.

— Acum sînt liniştit, dar spune mai repede, tată, mai repede. Să aflu o dată tot ce s-a întîmplat. E într-adevăr mai bine? Ce-a avut?

— Bine, ascultă! În noaptea în care a răpit-o Selim, a fost furtună. Hania era îmbrăcată doar într-o rochie subţire şi s-a udat pînă la piele. Pe de altă parte, fapta nebunească a costat-o destul de mult. La Chorzele, unde a dus-o Mirza, n-a avut în ce să se schimbe, aşa că s-a întors acasă în aceeaşi rochie udă. În aceeaşi zi a început să tremure şi a făcut temperatură mare. Bătrîna Węgrowska n-a ştiut să-şi ţină gura şi i-a spus a doua zi ce s-a întîmplat cu tine. I-a spus chiar că ai fost ucis. Firește, asta i-a făcut şi mai rău. Spre seară şi-a pierdut cunoştinţa. Multă vreme doctorul n-a ştiut ce are, pînă cînd, în sfîrşit... Ştii şi tu că în sat bîntuie şi acum vărsatul de vînt. Ei, bine, Hania s-a îmbolnăvit de vărsat de vînt.

Am închise ochii, fiindcă mi se părea, că-mi pierd şi eu cunoştinţa, apoi l-am îndemnat:

— Spune mai departe, tată, vezi doar că sînt liniştit.

— Au fost momente — a continuat tata — de mare primejdie. În ziua cînd am crezut cu toţii că te pierdem, a fost şi ea aproape de moarte. Criza a trecut însă cu bine pentru amîndoi. Acum e şi ea în convalescenţă, ca şi tine. Peste vreo săptămînă va fi pe deplin sănătoasă. Dar ce-a fost în casa asta! Ce-a fost!

Tata şi-a sfîrşit istorisirea şi m-a privit cu luare aminte. Se temea ca mintea-mi încă slăbită să nu fi fost zdruncinată de cele auzite; eu însă zăceam nemişcat. Multă vreme a domnit tăcerea. Îmi adunam gîndurile şi examinam noua nenorocire. Tata s-a ridicat şi a început să se preumble cu paşi mari prin încăpere, uitîndu-se din cînd în cînd spre mine.

— Tată! l-am chemat după o tăcere îndelungată.

— Ce-i, copile?

— Boala a... a... sluţit-o rău?

Glasul îmi era liniştit şi slab, dar inima îmi bătea cu putere în aşteptarea răspunsului.

— Da! a răspuns tata. Cum se întîmplă după vărsat. S-ar putea totuşi să nu rămînă nici un semn. Acum se văd, dar vor pieri, vor pieri cu siguranţă mai tîrziu.

M-am întors cu faţa la perete; mă simţeam mai rău ca înainte.

Cu toate acestea, după vreo săptămînă am început să merg pe picioarele mele, iar după încă una am văzut-o pe Hania. Ah, nici nu mai încerc să descriu ce devenise feţişoara aceea frumoasă, ideală. Cînd a ieşit sărmana din camera ei şi am văzut-o prima dată, deşi îmi jurasem să nu-i arăt în nici un fel zbuciumul meu, mi s-a făcut rău şi am leşinat. O, cît era de desfiguratā !

Cînd mi-am revenit din leşin, Hania plîngea în hohote pentru ea, firește, dar şi pentru mine, fiindcă şi eu semănam mai degrabă cu o umbră decît cu un om adevărat.

— Numai eu sînt vinovată ! repeta, suspinînd. Numai eu.

— Haniulko, frumoasa mea, nu mai plînge, eu te voi iubi totdeauna ! am strigat şi i-am apucat mîinile vrînd să i le duc la buze, ca mai de mult.

Dar m-am cutremurat deodată şi le-am lăsat în jos. Mîinile ei, atît de albe, delicate şi frumose odinioară, erau înfricoşătoare. Acoperite în întregime cu pete negre, deveniseră aspre, aproape respingătoare.

— Te voi iubi întotdeauna ! am repetat cu efort.

Mințeam. Inima îmi era plină de o milă uriaşă, o milă de frate, dar vechiul sentiment pierise fără urmă.

M-am dus în grădină şi, în acelaşi chioşc acoperit de hamei, în care avusese loc declarația lui Selim şi a Haniei, am plîns ca după moartea unei ființe scumpe.

Într-adevăr, Hania de odinioară murise pentru mine, sau mai degrabă murise dragostea mea, lăsîndu-mi în inimă doar pustiul şi durerea unei răni neogoite, la amintirea căreia mi se umpleau ochii de lacrimi.

Am stat aşa multă, multă vreme. Aurora amurgului a început să tivească vîrfurile copacilor cu lumini roşietice în seara calmă de toamnă. M-au căutat în casă, într-un tîrziu tata a intrat în chioşc.

S-a uitat la mine şi mi-a respectat durerea.

— Biet copil ! a rostit. Dumnezeu te-a încercat greu, dar ai încredere în el, fiindcă ştie totdeauna ce face.

Mi-am rezemat capul pe pieptul tatei şi un timp am tăcut amîndoi.

Într-un răstimp, tata m-a întrebat :

— Ai ţinut foarte mult la ea. Dacă ţi-aş spune acum : „Eu ţi-o dau, să fie a ta pentru toată viaţa", ce mi-ai răspunde ?

— Tată! l-am strigat — dragostea mea s-a spulberat, dar cinstea mi-a rămas, sînt gata să-mi leg viaţa de a ei.

Tata m-a sărutat din toată inima.

— Dumnezeu să te binecuvînteze. Acum te recunosc, dar asta nu-i datoria ta, ci a lui Selim.

— El va mai veni pe la noi?

— Va veni însoţit de tatăl său, care a aflat totul.

Într-adevăr, pe înserat a sosit Selim. Cînd a văzut-o pe Hania, a roşit, apoi s-a făcut alb ca varul. O vreme i se putea citi pe faţă lupta grea dintre inimă şi conştiinţă. Se vedea că şi din sufletul lui zburase pasărea înaripată care se numeşte dragoste. Dar firea-i nobilă a învins; s-a ridicat, i-a întins mîinile, apoi a căzut în genunchi în faţa Haniei şi a spus:

— Hania mea! Eu am rămas acelaşi; nu te voi părăsi niciodată, niciodată!

Boabele lacrimilor au şiroit pe obrajii Haniei, dar l-a îndepărtat uşor pe Selim.

— Nu cred, nu cred că mă mai poate iubi cineva acum! a răspuns, apoi şi-a acoperit faţa cu mîinile.

— O, cît sînteţi de buni şi de nobili cu toţii! Eu nu sînt vrednică, eu am păcătuit cel mai mult, dar acum totul s-a sfîrşit, acum sînt alta!

Şi, cu toate insistenţele bătrînului Mirza, cu toate rugăminţile lui Selim, n-a vrut să se căsătorească. Cea dintîi furtună a vieţii a frînt această frumoasă floare abia îmbobocită. Biata fată, acum, după furtună, avea nevoie de un adăpost sfînt şi liniştit, în care să-şi vindece conştiinţa şi să-şi mîngîie inima.

Şi-a găsit într-adevăr acest adăpost sfînt şi liniştit, devenind soră de caritate. Mai tîrziu, alte întîmplări şi o furtună înfricoşătoare au îndepărtat-o din mintea mea pentru multă vreme.

Totuşi, după cîţiva ani, am revăzut-o pe neaşteptate; liniştea şi pacea se întipăriseră pe trăsăturile-i îngereşti; urmele bolii dispăruseră cu totul; în rochia neagră şi cu pălăria albă de călugăriţă era mai frumoasă ca oricînd; o frumuseţe nepămînteasă, mai mult angelică decît omenească.

SELIM MÎRZA

I

Toate acestea se petreceau într-o primăvară, în timpul războiului franco-prusac. Belfort era înconjurat de nemţi, dar detaşamentul de puşcaşi voluntari, în care slujeam eu şi Selim, tovarăşul meu din anii copilăriei, acţiona în spatele lor, luptînd aproape în fiecare zi, prinzînd curierii cu depeşele şi atacînd convoaiele cu alimente.

Detaşamentul acesta era o adunătură de tot felul de aventurieri, în cea mai mare parte străini, oameni înclinaţi spre jaf, prădăciuni şi alte abuzuri, care nu preţuiau viaţa şi nu aveau nimic de pierdut; pe jumătate sălbăticiţi în hărţuieli permanente, făceau războiul din instinct, cu plăcerea animalelor de pradă. Noi înşine ne spuneam vînători de oameni, deşi era greu de precizat cine era vînătorul şi cine vînatul, pentru că şi noi eram urmăriţi fără cruţare, cu toată îndărătnicia şi perseverenţa nemţească. Nu-i lăsam în pace, dar nici noi n-aveam linişte zile şi nopţi de-a rîndul. Ziua stam ascunşi, cea mai mare parte a timpului, prin tufişuri, păduri şi vii, iar noaptea, mai ales dacă se întîmpla să fie o noapte întunecoasă şi ploioasă, ieşeam la pradă, ne furişam pînă aproape de bivuacurile prusace, prindeam străjile, lichidam patrulele şi pîndeam trenurile, pitiţi prin şanţurile căilor ferate sau scoteam şinele, tăiam firele de telegraf etc.

Nu ştia nimeni niciodată, nici chiar guvernul lui Gambetta [1], unde sîntem, ce facem şi încotro ne îndreptăm. Eram

---

[1] Léon Gambetta (1838—1882) — avocat şi om politic francez. Republican, deputat de Paris (1869), ministru de interne şi de război în guvernul Apărării Naţionale (1870), se străduieşte să organizeze rezistenţa în provincie. Deputat al Adunării Naţionale, ajunge şeful Uniunii republicane. Preşedinte al Camerei (1879) şi al Consiliului (1881—1882)

un detaşament care acţiona de capul lui. Nu primeam solda niciodată, de cele mai multe ori mîncam ce luam de la prusieni, beam votca ulanilor prusaci şi, înconjuraţi din toate părţile — închişi, s-ar putea spune, jur-împrejur de un zid de tunuri şi baionete — nu aprindeam focul aproape niciodată ; udaţi de ploaie, ne uscam la soare, amorţiţi de frig, ne încălzeam în toiul luptelor.

— Stăm în ceafa nemţilor — vorbeau soldaţii noştri.

Într-adevăr, departe, în spatele nostru era Franţa luptătoare, care se retrăgea, erau oraşele franceze, guvernul francez, armata, dictatorul cu un singur ochi, manifestele, generalii în uniforme aurite, gazetele, spitalele militare şi rezervele de alimente, dar toate astea existau departe de noi. Mai aproape erau detaşamentele prusace, bavareze, saşe şi noi în mijlocul lor.

Uneori, mîna de fier a vreunui general neamţ se lăsa asupra noastră tăcută şi prudentă, ca mîna unui om care vrea să prindă o insectă supărătoare. Aşteptînd clipa potrivită, mîna se abătea, în sfîrşit, ca trăznetul şi prindea numai aerul, căci noi eram în altă parte.

Cîteodată aşezam şi noi baioneta cu vîrful în sus şi atunci palma se retrăgea cu strigăte de turbare.

Luptele neîntrerupte, trădările şi ambuscadele educaseră în aceşti oameni un adevărat instinct de lup. Aproape că nu mai aveam nevoie de comandant ; acţionam în linişte, cu îndemînare şi prudenţă. Atunci cînd eram vînaţi, nu încetau nici o clipă să vîneze ei înşişi ; erau în stare să pîndească şi să-şi ţină răsuflarea nopţi întregi, încordîndu-şi privirea în direcţia din care avea să vină prada.

Riscînd mereu totul, ştiau să păstreze prudenţa pisicii. Nu o dată, în timp ce ne ascundeam prin desişuri, detaşamentele prusiene treceau atît de aproape de noi, încît mi se întîmpla să aud comenzile ofiţerilor, dar, dacă detaşamentul era prea numeros, nu trăgea nimeni.

Orice regiment care mărşăluieşte în lumina soarelui, e urmat de umbra lui.

— Am fost întotdeauna siguri că vă ascundeţi în umbra noastră — ne-a spus odată un prizonier.

Eram într-adevăr umbra nemţilor.

Oamenii noştri pierduseră treptat orice sentimente omeneşti ; n-aş putea spune că luptau pentru Franţa, luptau de dragul de a lupta. Nu le păsa de Franţa. Pe ceilalţi soldaţi francezi, din alte detaşamente sau din armata regulată, nu-i

puteau suporta, ca și pe prusieni ; de dispreţuit însă, îi dispreţuiau mai mult decît pe aceştia. Cînd îi întîlneau, altminteri foarte rar, se ajungea întotdeauna la certuri și încăierări.

— Prusacii ar da bir cu fugiţii dacă v-ar vedea feţele — îi batjocoreau pe ceilalţi soldaţii noștri — dar nu văd niciodată altceva decît... turul nădragilor voștri.

Într-un cuvînt, era un detașament ieșit din comun din toate punctele de vedere, dar nu prea numeros, dimpotrivă, se împuţina tot mai mult atît din pricina luptelor neîntrerupte, cît și a greutăţilor aproape neomenești. Soarta răniţilor sau a bolnavilor din detașamentul nostru era înfricoșătoare. Erau părăsiţi pur și simplu în pădure. Odată, cînd un om a căzut din cauza epuizării nervoase și s-a rugat să fie ucis, am auzit că i s-a răspuns :

— Nu te teme, berbecelule, aici te vor găsi lupii.

Alţi amatori nu prea se îmbulzeau, fiindcă asemenea slujbă nu atrăgea pe nimeni, deși speranţa unei prăzi îmbelșugate putea tenta. Oamenii noștri aveau atîtea ceasuri, bani și inele luate de la morţi, încît nu mai știau ce să facă cu ele. Nici nu le păsa de ele. Cărţi n-aveau voie să joace, de cumpărat n-aveau ce să cumpere și nici de unde, iar de ascuns n-avea nici un rost să le ascundă, deoarece fiecare știa că, mai devreme sau mai tîrziu, va pieri.

Detașamentul se topea deci văzînd cu ochii ; candidaţii lipseau și pentru că nu întrevedeau nici o răsplată. Soldatul purta în buzunar moartea, nu bastonul de mareșal. Guvernul Apărării Naţionale amintea foarte rar de noi în buletinele sale.

— Ei habar nu au de noi ! spunea comandantul nostru care nu prea avea la inimă acest guvern.

Cu toate acestea, dictatorul cu un singur ochi a vrut să ne vadă și i-a trimis ordin lui La Rochenoire, comandantul nostru, să se înfăţișeze într-un loc anume, dar la Rochenoire n-a ascultat ordinul, și, în loc să se prezinte la locul indicat, a plecat să organizeze o capcană.

— Dacă vrea să ne vadă — a spus — n-are decît să vie cu balonul la noi, că la asta se pricepe.

Dealtfel, detașamentul nostru n-ar fi făcut faţă bună la o paradă. Oamenii erau slăbiţi, înnegriţi de fum, cu uniformele ferfeniţă și cu ochii năpădiţi de sînge ; unii aveau capetele bandajate cu batiste pătate de sînge închegat, erau nepieptănaţi și nespălaţi, semănînd mai degrabă cu niște animale decît cu oamenii.

Eu mă aflam în acest detaşament cu totul întîmplător, mă convinsese Selim. Cînd s-a dezlănţuit războiul şi trebuia să plecăm amîndoi din Paris, eu voiam să intru în armata regulată, dar Selim m-a îndemnat :

— Hai să mergem la La Rochenoire.

— Cine mai e şi ăsta ?

— Formează un detaşament de puşcaşi.

— Îi cunoşti ?

— Da.

De unde-l ştia, n-a vrut să-mi spună niciodată, iar bănuielile mele în această privinţă nu se întemeiază pe nici o certitudine. Ştiu doar că, încă înainte de izbucnirea războiului, Selim care avea o groază de bani, mai mulţi chiar decît putea să cheltuiască, îşi cam făcuse de cap prin Paris ; ştiam că avusese un duel cu cineva din aristocraţia franceză şi-i smulsese de trei ori sabia din mînă, dar amănunte şi nume precise n-am ştiut niciodată. Era pe vremea cînd nu trăiam prea aproape unul de altul. Mai întîi pentru că el era foarte bogat, apoi, acum, ne despărţea amintirea Haniei. Ce-i drept, Selim se purtase cu Hania ca un om de onoare, totuşi nu puteam scăpa de gîndul că, dacă nu era el, draga mea Hania n-ar fi trecut printr-o boală îngrozitoare, n-ar fi îmbrăcat veşmintele de călugăriţă şi, în sfîrşit, eu aş fi fost fericit ; n-aş mai fi avut în suflet pustiul pe care-l purtam de opt ani de zile şi, se prea poate, în loc să rătăcesc prin străinătate, aş fi arat liniştit ogorul părintesc.

In sfîrşit, mai sufeream şi pentru că eu, care eram mai puţin vinovat faţă de Hania, îmi purtam mîhnirea şi regretele în suflet, în timp ce Selim o uitase cu totul. Venind la Paris, se lăsase prins de viaţa zgomotoasă şi trepidantă a marelui oraş cu toată patima naturii lui de oriental. Selim n-a ştiut niciodată ce-i opreliştea în nici o privinţă. Averea lui, numele neamului Mirza Dawidowicz, neam de şleahtici mîndri, educaţia lui, agerimea spiritului, înclinaţia spre glumă şi frumuseţea moştenită de la mama lui îi deschideau toate uşile plăcerilor din capitala lumii. Era primit pretutindeni şi toţi şi-l disputau. Ah, pentru că frumos mai era acest flăcău, ca întruparea unei idei artistice, cu ochii lui angelici care te cucereau, cu trăsăturile feţei ieşite parcă sub dalta sculptorului, cu statura-i înaltă şi mlădie, tinereţea înaripată şi viaţa atît de tumultuoasă, încît, cu cît o risipea mai mult în toate părţile, cu atît se arăta mai bogată.

Nu era însă un bărbat frumos în sensul bulevardier, cum obişnuia să înţeleagă frumuseţea Parisul, în accepţia comună, banală. Totul, începînd cu mintea şi bogăţia vieţii cu care nu mai ştia ce să facă, şi terminînd cu trăsăturile feţei, era original.

Pentru parizieni, acest tînăr tătar cu chip de înger, forţă de atlet, curaj de leu şi blazon de cavaler era o floare cu parfum şi culoare necunoscute. Nu e prea greu de închipuit cum arătau pe lîngă el marchizii de pe malul Secvanei ; pe ei, viaţa nebunească îi vlăguise, pe el părea să-l întărească, ei aveau sufletele stinse, ca nişte lămpi arse, pe cînd el ardea ca vîlvătaia, ei îşi trăiseră viaţa, el nu ştia ce să mai facă cu ea, ei erau nişte dezamăgiţi, iar el era întruparea farmecului care-l înconjura ca o aureolă.

Pentru ei orgiile însemnau aţîţarea nervilor tociţi, pentru el nu erau decît astîmpărarea sîngelui prea focos. În plus, tulbureala de la fundul paharului nu se prindea de buzele lui, răul era respins de firea-i nobilă, ca nisipul uscat de stîncă.

Caracterul acesta se formase sub ochii mei, îl urmărisem cum se dezvoltă aproape de pe o zi pe alta, de aceea îl cunoşteam pe de-a-ntregul. Era acelaşi Selim din anii copilăriei, ridicat însă la o mare putere.

Conştiinţa propriei forţe îi dăduse siguranţă, iar nimicnicia şi aparenţele înşelătoare ale celor mai mulţi dintre oameni îl învăţaseră să dispreţuiască bărbaţii. Rezervele de energie nestrunite şi spiritul de iniţiativă, pe care le manifestase încă din anii copilăriei, crescuseră acum în cel mai înalt grad, se consolidaseră, făcînd din el, într-un fel, un om primejdios.

Îşi păstrase vioiciunea de altădată şi puţină imprudenţă care, cu firea-i pătimaşă, îl împingeau lesne spre pierderea cumpătului şi nebunie, dar de acestea îl apăra conştiinţa de sine, pe care le-o dă oamenilor educaţia şi modul de receptare subtilă, pînă la un punct filosofică, a fiecărei fapte, cuvînt, situaţii sau idei.

Nu fusese niciodată sentimental, iar dacă ceva asemănător cu sentimentalismul se manifestase în anii copilăriei, fie şi într-un singur atom, în firea lui, acum se spulberase fără urmă. Iată de ce amintirea Haniei nu lăsase în el nici umbră de tristeţe sau de regrete. Putea să iubească cu veselie şi bucurie, printre hohote de rîs şi sărutări, dar să ofteze nu era în stare.

Acest fel de a fi se potrivea cu caracterul și dispoziția femeilor din capitala lumii, care erau înnebunite după el, deși știau că le va trăda tot atît de ușor, pe cît de fără scrupule. Cînd am vorbit o dată cu el despre asta, mi-a spus :

— Nu e neapărat necesar, mă distrez doar. Dacă aș afla adevărata dragoste, aș fi în stare de orice, dar dacă ea există, dintre noi doi, tu o vei căuta cel mai mult și probabil că o vei găsi.

— Așadar minți, cînd spui că iubești ?

A zîmbit.

— Nu ! Știu, e drept, că voi înșela mai tîrziu, dar atunci cînd o spun, nu mint.

Bărbații cu care se întîlnea se împărțeau în două tabere, unii nu mai puteau după el, alții îl urau. Cît despre Selim, el avea o părere foarte originală despre ei.

— Îi prefer pe aceia care țin la mine, dar îi respect mai mult pe cei care mă urăsc, căci sînt mai independenți — îmi spunea adesea.

Apoi, de obicei, adăuga :

— Dealtfel, nu-mi pasă de nimeni.

Era totuși un companion foarte bun. Avea un suflet cinstit și generos, la îndemîna tuturor, așa că ajuta pe oricine de cîte ori avea prilejul, dar prieteni nu-și făcea prea ușor. Dacă se întîmpla să împartă totul cu cineva, cum împarți cu un frate, atunci simțămintele lui erau sincere, aproape naive, izvorînd din adîncul sufletului, dar pe urmă reintrau în normal, căci Selim lua totul cam prea ușor.

Cu toate acestea, cînd, din pricini pe care le-am amintit, m-am depărtat puțin de el și am început să trăiesc mai închis în mine, Selim a suferit foarte mult. La început m-a întrebat nu o dată :

— Ce vrei de la mine, nebunule ?

Mai tîrziu a încetat să mă mai întrebe, dar n-a încetat să sufere. Adesea fugea din îmbulzeala, plăcerile și strălucirea societății înalte în cămăruța mea din Montmartre și, așezîndu-se lîngă fereastră, mă urmărea grijuliu cu privirile-i angelice, de parcă voia să pătrundă în inima mea. În ce mă privește, nu încetasem să țin la el, din contră, poate tocmai pentru că firile noastre erau de-a dreptul contrare, nutream pentru el cel puțin tot atîta slăbiciune, cîtă prietenie. Dar umbra Haniei, care pentru el încetase să mai existe, pentru mine se afla încă între noi. Și mai erau și alte cauze.

Pe lîngă că eu eram trist, iar el vesel, nici nu-mi puteam îngădui să duc o viaţă la fel cu a lui. Aveam deci destule motive să mă ţin departe de Selim, dar nu i le puteam dezvălui, pentru că mă temeam de compătimirea lui. Era în firea mea să nu-mi împărtăşesc amărăciunea nimănui. Cînd simţeam un ghimpe în inimă, mă zăvoram cum se zăvorăşte scoica în care pătrunde un grăunte de nisip. Dealtfel, nu mă încredinţam nimănui nici cînd eram fericit. Cine o face, o face dintr-o nevoie lăuntrică, eu nu simţeam această nevoie.

În asemenea condiţii trăiam, aşadar, de cîţiva ani la Paris. Eu vegetam, iar el înflorea. În acest timp a izbucnit războiul. Amîndoi am primit vestea cu indiferenţă. Întregul Paris considera la început că va fi mai mult o paradă militară. Se credea că numai la vederea zuavilor bărboşi şi a negrilor din Africa, nemţii se vor împrăştia în cele patru zări ale lumii. Zuavii şi tuciuriii plecau din Paris spre răsărit cum pleacă stolul de răpitoare după pradă. Ardeau de dorinţa de a lupta şi de a vărsa sînge, tremurau de nerăbdare să ajungă cît mai repede în fumul, bubuiturile şi tăvălugul războiului. Parisul se amăgea, iar în privinţa viitorului era liniştit.

— O izbîndă mai mult — se credea — şi totul se va sfîrşi.

Dar cînd s-a împrăştiat fumul tunurilor de la Wissenburg, Gravelotte şi Sedan, ochii francezilor înspăimîntaţi au văzut cea mai cumplită înfrîngere care se abătuse vreodată asupra lor. Regimentele acelea pestriţe, roşii şi negre, au dat bir cu fugiţii dinaintea legiunilor de fier ale nemţilor, asemenea păsărilor pădurii dinaintea unui stol de ulii. Capitala lumii era înconjurată din ce în ce mai strîns de zidul negru şi ameninţător al soldaţilor prusaci. La porţile Parisului, noaptea, a început să se audă nechezatul calului lui Atila. Din cînd în cînd, în oraşul tăcut se auzeau paşii curierilor şi răsuna strigătul: „Ai noştri au fost bătuţi! O nouă înfrîngere!" Parisul a îngenuncheat o clipă, asemenea buhaiului izbit cu baltagul între coarne, dar s-a ridicat îndată şi a mugit.

Tot poporul lua parte la apărare. Cumplitul dictator cu un singur ochi a zburat din oraş cu balonul. Balanţa războiului a început să se încline iarăşi. În toată Franţa, la miazănoapte şi la miazăzi, la răsărit şi la apus, se formau detaşamente, armatele creşteau ca ciupercile din pămînt. Toată ţara s-a umplut de baionete.

În asemenea împrejurări, într-o seară, Selim a intrat valvîrtej la mine cu obrajii în flăcări și ochii scînteietori. A intrat și m-a luat în brațe.

— Mergem la luptă ! a strigat.

Voiam și eu s-o fac mai de mult, așa că i-am primit cuvintele cu răceală. A crezut că e vorba de aceeași răceală care ne ținea departe unul de celălalt de cîțiva ani și a adăugat repede :

— E adevărat, a fost ceva între noi, dar, pe prorocul meu ! hai să dăm totul uitării. Henryk, din nou scară lîngă scară!

Mi-am adus aminte ce mi-a spus tata înaintea duelului cu Selim :

— Apoi să te bați, fiule, să se audă pînă la iad.

Așa că i-am răspuns și eu la fel lui Mirza :

— Da, Selime, o să ne batem să se audă și-n iad.

După care ne-am îmbrățișat și am început să ne cioroväim. Eu voiam să rămîn la Paris și să lupt sub zidurile lui, iar Selim dorea să plece din oraș și să se înroleze ca pușcaș voluntar.

— Aici gloata burgheză o s-o ia la sănătoasa.

Apoi a început să-mi povestească despre La Rochenoire și mi-a garantat că sub comanda lui vom găsi ce căutăm.

— Pe mine nu mă poate suferi — mi-a spus — dar e un om deosebit. N-am întîlnit niciodată un caracter asemănător. Mi-aș da viața pentru el.

Cititorii știu că l-am întrebat în zadar pe Selim despre amănuntele duelului cu La Rochenoire. Bănuiam că el era marchizul căruia îi smulsese de trei ori sabia din mînă, dar Selim avusese o mulțime de dueluri, așa că era destul de greu să spui ceva hotărît.

— Ascultă ce-ți spun eu, mai mult de trei oameni ca el nu întîlnești pe lume — a insistat.

În cele din urmă, am cedat, fiindcă îi cedam întotdeauna lui Selim, dar am făcut-o fără plăcere. La Paris era destul să iei pușca în mîini și să ieși în afara zidurilor, ca să lupți cît poftești, dar ca să ajungi în altă parte trebuia să pleci din oraș cu balonul. Călătoria asta prin văzduh nu-mi surîdea deloc. Dealtfel, voiam să mă înrolez la călărime, iar detașamentul lui La Rochenoire era de pedestrași, dar Selim s-a încăpățînat și am cedat.

Am plecat deci după două zile cu balonul, ducînd cu noi o mulțime de înștiințări pentru dictator. Era o zi înno-

urată, ploioasă. Nava noastră, care în oraș s-a înălțat dintr-odată la cîteva mii de picioare, a coborît în afara zidurilor la două bătăi de pușcă de pămînt, tîrîndu-se greoaie pe deasupra bivuacurilor prusace. Vedeam ca-n palmă întreaga tabără, marea albă de corturi, șanțurile, tunurile, străjile cu coifuri ascuțite, care stăteau nemișcate ca niște statui în jurul taberei. Grupuri mai mici sau mai mari de soldați ne arătau cu degetul, generalii se uitau la noi cu luneta ; fierbea întreaga tabără, al cărei freamăt ajungea pînă la noi. Au tras în balon cu un tun mic de cîmp, dar n-am auzit nici măcar șuieratul ghiulelelor. Domnul Vaucourt, căpitanul balonului, un aeronaut destoinic, dar un mare laș, mai să moară de frică pe fundul nacelei. Selim rîdea ca un copil, bătea din palme, le făcea plecăciuni nemților și striga la ei în toate limbile, ba mai legăna și nacela, sporind și mai mult spaima domnului Vaucourt, în timp ce eu mă întrebam cu pușca în mînă dacă n-aș putea să trag, dar depărtarea prea mare și legănarea nacelei nu mi-o îngăduiau.

Cu toate acestea, cînd am ajuns la ultimele străji ale taberei, balonul a coborît și mai mult. Acum și Selim a pus mîna pe pușcă, iar ochii i-au devenit scăpărători ca ai lupului. S-a uitat cu luare aminte într-o parte și, după o clipă, mi-a spus :

— Privește !

Am privit în direcția arătată și, prin ceața străvezie prin care pluteam atunci, am văzut cum din uriașa masă neagră de oameni s-au desprins cîteva zeci și au pornit în urma noastră.

În curînd puteam deslușI cu ochiul liber căciulile pătrate ale ulanilor, uniformele, lănciile și culoarea steguleților. De jos ajungeau pînă la noi strigătele lor ; se aflau aproape sub noi. În acest timp, balonul a coborît și mai mult, înaintînd din ce în ce mai încet.

— Sînt ulanii ! i-a recunoscut Selim.

— *Nous sommes perdus !* a gemut domnul Vaucourt.

Ulanii goneau ca vijelia într-o mare dezordine. În frunte călărea ofițerul, un bărbat spătos cu barba cînepie. Calu-i roib, mai iute decît ai celorlalți, galopa nebunește chiar sub balon, zvîrlind pămîntul cu copitele. Fără să ia seama la drum, cu capul ridicat, ofițerul se uita ca la soare la balon, strigînd nemțește :

— Sînteți ai noștri ! Sînteți ai noștri !

— Prinde-ne ! i-a răspuns Selim rîzînd.

Zburam acum pe deasupra unei lunci presărate cu desișuri de stuf și pesemne cam mlăștinoasă, de vreme ce caii ulanilor au început să se poticnească și să cadă ; aproape jumătate au rămas în urmă și s-au oprit, dar ofițerul și încă vreo douăzeci de călăreți nu se desprindeau deloc de noi.

— Ce cai grozavi ! i-am spus lui Selim.

— Acum putem trage ! mi-a răspuns.

Într-adevăr, n-aveam mai mult de două sute de pași înălțime, dar nu puteam trage decît cu mare greutate din cauza legănării nacelei care se înclina uneori pînă aproape de orizontală.

— Nu poți să faci în așa fel ca nacela asta diabolică să nu mai danseze ca o balerină ? a strigat aţîţat Selim, de parcă domnul Vaucourt era surd.

— *Nous sommes perdus !* a gemut domnul Vaucourt.

Atunci Selim, ținîndu-se cu o mînă de frînghii, s-a ridicat în nacelă, iar cu cealaltă l-a ochit cu pușca pe ofițer, ca și cînd ar fi tras cu pistolul.

— Ai să dai greș ! i-am spus.

— Încerc totuși.

Împușcătura a răsunat surd și de jos au răspuns îndată strigăte de furie. Mi-am aruncat privirea : ofițerul nu se mai uita în sus ; căzuse cu fața pe grumazul calului și se prăbuși la pămînt.

Între timp, coborîserăm atît de mult, încît frînghia de siguranță, care atîrnă sub orice balon, aproape că atingea pămîntul. Din fericire, ulanii s-au oprit lîngă ofițerul ucis, așa că am izbutit să ne depărtăm cîteva sute de pași.

Venindu-și în fire, domnul Vaucourt a aruncat din nacelă tot ce putea fi aruncat, dar se vede că gazul se împrăștia prin pînza udă sau poate că în partea de sus apăruseră crăpături, destul că frînghia de siguranță se tîra cu aproape o treime din lungime pe pămînt, făcînd nacela să se clatine cumplit.

Văzînd aceasta, ulanii au pornit iar în urmărirea noastră, dar caii obosiți n-au mai putut alerga multă vreme, astfel că în curînd au mai rămas doar cinci, apoi, după aproape un sfert de oră, a mai căzut unul și nu s-a mai ridicat.

— Mai sînt numai patru ! s-a bucurat Selim.

— Trage și vor rămîne trei.

— E prea departe, iar nacela parcă a turbat.

— N-are rost să mai fugim.

— Dacă-i aşa, prea bine! Domnule Vaucourt, deschide supapa să iasă gazul, vrem să coborîm.

— Domnilor! s-a împotrivit francezul disperat. V-aţi pierdut minţile? Cum aşa, patru diavoli gonesc în urma noastră şi noi vrem să ne predăm de bună voie? Niciodată!

— Domnule Vaucourt, deschide supapa şi aruncă ancora! a repetat Selim ameninţător.

— Niciodată.

Atunci Mirza s-a întors spre mine şi mi-a spus liniştit:

— Fii aşa de bun şi lipeşte ţeava puştii la tîmpla domnului Vaucourt; n-are decît să aleagă.

M-am întors şi, ţinîndu-mă cu o mînă de frînghii, cu cealaltă am îndreptat puşca spre tîmpla domnului Vaucourt.

— Îţi dau un minut de gîndire.

Domnul Vaucourt a început să blesteme naţionalitatea noastră, ziua în care a venit pe lume, să se blesteme pe sine însuşi, Parisul şi pe prusieni, dar a aruncat ancora şi cu mîini tremurătoare a deschis supapa cu asemenea grabă, de parcă era în joc salvarea Franţei. Balonul a început să cadă ca o ghiulea.

— Ţine-te! a strigat Selim.

Nu pusesem însă la socoteală un lucru, anume că din nacela unui balon nu se coboară ca dintr-o trăsură. Ancora s-a agăţat, ce-i drept, de un tufiş, dar nacela s-a izbit cu atîta putere de pămînt, că toţi trei am zburat afară ca din praştie. Colac peste pupăză, puşca mi-a scăpat din mînă şi am căzut cu faţa în tufăriş.

M-am ridicat numaidecît, dar n-am mai avut cînd să-mi arunc ochii la puşcă, pentru că lîngă ureche am auzit sforăitul unui cal şi fîlfîitul steguleţului de la lancea ulanului.

— La dreapta, la dreapta! a strigat Selim.

N-am apucat să sar într-o parte, cînd a bubuit împuşcătura şi călăreţul care era gata să mă ucidă cu lancea, şi-a holbat ochii parcă lovit de trăznet şi s-a prăbuşit greoi din şa.

Aha, se vede că Mirza nu scăpase puşca în cădere.

Am pus şi eu mîna pe a mea şi am privit în jur. Acum Selim se afla în pericol. Doi călăreţi se îndreptau spre el în goana cailor, urlînd şi ţipînd ca nebunii. El însă, cu pă-

rul vîlvoi, fără pălărie, cu nările fremătînd și cu bujori în obraji, îi aștepta calm, strîngînd pușca în amîndouă mîinile. Unul dintre călăreți l-a ochit cu pistolul și... am apăsat pe trăgaci.

Din cei trei atacatori mai rămăsese unul, așa că eram liniștit în privința rezultatului luptei. Mirza era prea priceput în mînuirea oricărei arme albe, ca rezultatul să fie cel puțin îndoielnic.

Mai era al patrulea ulan, dar acesta, văzînd de la două sute de pași rezultatul luptei, și-a strunit calul cu zăbala, de i s-au înfundat în iarbă picioarele dinapoi, și a spălat putina pe cît îi îngăduiáu puterile fugarului obosit.

Selim a tras în el, dar a greșit ținta, fiindcă depărtarea era prea mare.

Mîna prusacului pe care-l împușcase Selim lîngă mine nu scăpase dîrlogii, de aceea calul sta cu capul aplecat peste corpul fără viață al stăpînului său.

Eu și Selim am scos cu greutate frîul din mîna, cu degete înțepenite, după care Selim a sărit în șa și a pornit în galop după ceilalți doi cai, din care unul, nu prea inteligent se vede, păștea iarba, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, iar al doilea alerga în galop pe luncă, nechezînd scurt de durere.

Prinderea cailor i-a luat lui Selim vreun sfert de oră, timp în care eu am plecat să-l caut pe domnul Vaucourt, pentru că nu știam ce se întîmplase cu el.

L-am găsit zăcînd cu fața în jos după stufăriș și am început să-l scutur de umăr.

— Ridică-te, domnule Vaucourt!

— *Pardonnez, moi!* a gemut domnul Vaucourt, crezînd că un ulan îl îndemna să se ridice.

Bietul de el, nu-i trecea prin minte că prusacul n-ar fi vorbit franțuzește cu el.

— Domnule Vaucourt, sîntem noi, tovarășii dumitale. Am scăpat de ulani!

Domnul Vaucourt a înălțat capul și sprijinindu-se în amîndouă mîinile, fără să se ridice, mă privea prostit, nevenindu-i să-și creadă ochilor. Selim care aștepta alături cu caii, rîdea ca un nebun.

— Așa-i, așa-i! am scăpat de prusieni! a repetat.

Domnul Vaucourt s-a uitat la noi, la caii ulanilor și la trupurile întinse pe luncă, apoi a fost cuprins dintr-odată

de o bucurie atît de mare, încît am crezut că şi-a pierdut minţile.

— *Eh bien ! vous êtes donc des diables !* a exclamat, neputîndu-şi veni în fire.

— El a făcut totul — am spus arătînd spre Selim.

— Cum aşa, acest tînăr cu faţa de... domnişoară ?

— Nu, nu ! Noi amîndoi ! a răspuns Selim.

Domnul Vaucourt rîdea, juca, ne punea întrebări, apoi iar juca, într-un cuvînt îşi pierduse cumpătul. Apoi a alergat să vadă morţii, dar cînd s-a oprit lîngă trupul celui mai apropiat neamţ care, cu faţa schimonosită de convulsii, gura plină de sînge şi dinţii încleştaţi, se uita la el cu ochii sticloşi, i s-a făcut rău şi a pălit atît de tare, încît credeam că va leşina.

Selim l-a îndemnat să cotrobăiască prin buzunarele morţilor, dar francezul n-a îndrăznit s-o facă. Noi însă am luat numai coifurile şi, încălecînd pe cai, am pornit mai departe.

— Mai bine aşa, decît cu maşinăria aia drăcească — a spus Selim, cînd am trecut pe lîngă balonul căzut pe iarbă, care, dezumflat, oferea o privelişte destul de tristă.

Între timp se înserase şi în curînd s-a făcut noapte de-a binelea. Am apucat-o pe un drumeag care nu ştiam dacă nu ne va duce în vreun sat plin de prusaci. Trebuia să fim foarte prudenţi, pentru că primejdia nu trecuse cu totul. Ne aflam într-o regiune ocupată de vrăjmaş şi în orice clipă ne puteam întîlni cu vreo patrulă. Era foarte posibil, de asemenea, să fi fost trimişi şi alţi urmăritori după noi. În acest timp, domnul Vaucourt, odată pornit pe vorbă, nu se mai putea opri şi ne arăta „nesfîrşita" lui recunoştinţă cu atîta înflăcărare, încît Mirza i-a spus să tacă din gură.

— De ce ? a întrebat.

— S-ar putea ca nemţii să nu fie prea departe.

— *Avec vous, je m'en fiche !* a răspuns cu toată încrederea.

Curajul lui era la fel de „neţărmurit" ca şi recunoştinţa.

Drumeagul din pădure se îngusta tot mai mult. Deseori, speriaţi de cine ştie ce fîşîit, coteam într-o latură, oprind caii şi ţinîndu-ne răsuflarea. O dată, o căprioară cu un pui ne-au tăiat drumul şi, uitîndu-se la noi, au alergat în sărituri scurte pînă în luminişul apropiat şi au început să pască liniştiţi iarba. Parcă ştiau şi animalele că oamenii

sînt prea ocupaţi să se omoare între ei, pentru a mai avea timp şi de ele. Uneori ramurile copacilor ne loveau faţa sau se agăţau de hainele noastre, alteori vreunul din cai sforăia neliniştit, sau trunchiul cîte unui copac de pe margine împrumuta în întunericul nopţii formele fantastice ale unui om cu braţele desfăcute sau ridicate spre cer. Atunci opream caii, domnul Vaucourt rămînea în urmă, iar eu şi Selim, armam cocoaşele şi ne apropiam încet de obiectul suspect. Pădurea fremăta, ploaia mai încetase, dar s-a iscat vijelia. Pe cerul întunecat pluteau zdrenţe de nori, aci acoperind lumina lunii, aci descoperind tăriile presărate cu stele palide.

Nervii tovarăşului nostru au început iarăşi, să se manifeste mai gălăgios. Cît despre mine, mă simţeam pe deplin fericit. Liniştea, singurătatea, ungherul acesta sălbatic de pădure, noaptea, vuietul vîntului, nesiguranţa şi primejdia fiecărei clipe aveau pentru mine farmecul de neînţeles parcă al revenirii la viaţă. Zidurile oraşului mă înăbuşeau şi mă apăsau, dar aici respiram liber, cu tot pieptul, ca Farys[1] în Arabistan. În oraş mă împotmoleam în fiecare zi în cercul propriilor gînduri şi amintiri, aici scara mea se lovea de scara tătarului-frate, înaintea mea se întindea zarea largă — alt frate — puşca în mînă, libertatea, uitarea vieţii, beatitudinea... moartea...

Dacă siguranţa tovarăşilor mei nu mi-ar fi stat împotrivă, mi-aş fi înălţat faţa spre cer şi aş fi strigat din toate puterile: „Hei, hei, codrule fremătător!" Apoi aş fi ascultat cu luare aminte ce-mi răspunde pădurea prin care vîntul cînta ca la orgă. Mi-au revenit în minte codrii lituanieni, pe jumătate sălbatici, şi am avut impresia că mă aflau în Ponarska sau în Białowieza, printre desişuri şi mlaştini în care apele se îngînă la miezul nopţii, ţipetele ascuţite ale ielelor străpung văzduhul, putregaiul luceşte albăstrui, iar animalele vorbesc ca oamenii prin bungete.

Nu mă mai gîndeam la primejdii şi nu-mi mai păsa de ele în clipa aceea, dar Mirza veghea. Sprîncenele-i împreunate vădeau atenţia încordată, cerceta din ochi fiecare tufiş, fiecare trunchi de copac. Drumul devenea din ce în ce mai prost; era mai degrabă una din acele poteci de pădure care pe la noi se numesc „drumurile mătuşii".

---

[1] Erou romantic din poemul cu acelaşi nume de A. Mickiewicz (n. tr.)

În sfîrșit, după o jumătate de oră de mers, Selim a spus :

— Trebuie să lăsăm caii să se odihnească.

Am cotit într-o parte și, înaintînd vreo sută de pași în pădure, am descălecat, am scos zăbala din gura cailor și ne-am lungit sub copaci cu frîiele în mînă ; tăceam toți trei, deoarece eram foarte trudiți ; tăcerea era întreruptă doar de iarba ruptă de dinții cailor.

Ședeam așa de vreun sfert de oră, deodată eu și Selim am zvîcnit în picioare.

— Ce-i asta ? am șoptit în același timp.

Din beznele tăcute ale pădurii se auzea pînă la noi un glas ciudat ; era ceva între plînsul unui copil și behăitul unui miel.

— Behăie vreun țap ! a fost de părere Mirza.

— Nu, e un liliac ! am răspuns.

Caii au încetat și ei să mai mestece iarba, ciulindu-și urechile și sforăind.

Ciudat, dar glasul acela se auzea uneori dinspre dreapta, alteori dinspre stînga ; cînd răsuna mai aproape, cînd mai departe, de fiecare dată tot atît de slab și de jalnic.

Nu ! Nu putea fi nici țap și nici liliac. Era ceva misterios în toate acestea și glăsciorul părea înfricoșător și supranatural. Cu siguranță că ne-am fi temut mai puțin de urletul lupilor sau de împușcături.

Selim care, cu tot curajul lui de leu, era puțin superstițios, și-a ațintit privirile în întunericul nopții și a murmurat :

— Nu-mi place deloc, nu-mi plac primejdiile care nu știu de unde vin.

— *Mon Dieu* ! a gemut domnul Vaucourt, căruia i s-a ridicat părul măciucă în creștetul capului.

— Uite că se vede ceva alb — a șoptit iarăși Selim, arătînd spre colțul întunecat al pădurii.

Am privit în direcția indicată, dar Mirza se înșelase, nu era nimic, nici alb și nici negru.

— Îmi iau pușca și mă duc — am spus. Doar n-o să pună dracul mîna pe mine.

Am plecat, cu toate că și eu eram de părere că cea mai rea dintre primejdii e aceea pe care n-o cunoști. Ce-i drept, judecînd după glasul acela care se auzea în jurul și deasupra mea, eram gata să presupun că sufletele morților,

cocoțate prin copaci ca graurii, se chemau între ele sau se jeluiau.

Și nervii mei au început s-o ia razna. Tresăream la fiecare surcică frîntă sub tălpile mele. O dată mi s-a părut că aud un glas șoptindu-mi la ureche: „Hei, *Polonais*!" Era însă o iluzie.

Am înconjurat o bucată bună de pădure în jurul copacului sub care ne opriserăm. Glasul răsuna mereu împrejur, așa că în curînd a încetat să mă mai înspăimînte și a început să mă plictisească.

— Să te ia dracul! m-am înfuriat în gînd și m-am întors sub copac.

Aici l-am găsit numai pe domnul Vaucourt care, în clipa cînd m-am apropiat, era convins că însuși Lucifer a coborît în persoană să-i ia sufletul.

— Unde-i Mirza? l-am întrebat.

— A plecat în cer... cer... cetare — a răspuns francezul clănțănind din dinți.

S-a scurs un sfert de oră, apoi o jumătate. Selim nu se întorcea.

Am început să mă tem și eu cu adevărat. Poate că se întîmplase cea mai mare nenorocire și primejdie: îndepărtîndu-se prea mult, Mirza se rătăcise în această pădure drăcească și nu mai putea nimeri drumul de întoarcere.

Au trecut trei sferturi de oră. Selim nu se întorcea.

Puteam într-adevăr să trag cu pușca sau să strig și să-i arăt drumul, dar puteam să-l arăt în același timp și patrulelor prusace. N-aveam însă altă ieșire. N-aș fi plecat de sub copac fără Selim, de m-ar fi înconjurat întreaga armie prusacă. I-am destăinuit intenția mea domnului Vaucourt.

Acesta a căzut în genunchi în fața mea, implorîndu-mă să nu fac una ca asta.

— Asta înseamnă să ne pierzi pe toți trei! mi-a spus.

Am încercat să sîsîi, dar mi-a răspuns tăcerea; a tăcut pînă și behăitul acela de berbec sau de diavol. Am strigat deci de două ori:

— Mirza, hei, hei!

Tăcere.

Mi s-a înfiorat părul în cap de teamă pentru Selim. În clipa aceea, flăcăul acesta mi se părea mai scump decît orice pe lume. Fără să mai stau pe gînduri, am ridicat pușca și am tras un foc.

A irumpt o lumină roșietică, apoi a răsunat bubuitura. Întreaga pădure a tăcut înspăimîntată, numai domnul Vaucourt a strigat :

— Doamne, primește sufletul meu !

— Nici dracul n-are nevoie de el ! am răspuns enervat.

Liniștea n-a durat totuși mai mult de cinci minute, după care am deslușit troznete ușoare de vreascuri călcate parcă de picior omenesc.

Putea să fie Selim, dar putea să fie și altcineva, așa că eu și Vaucourt ne-am pitit sub copac.

Curînd o siluetă neagră s-a ițit printre tufișuri. Din nenorocire, chiar atunci norii au acoperit luna și s-a făcut atît de întuneric, încît abia mai 'distingeam arătarea.

Silueta, cu capul aplecat înainte, se apropia încet și cu prudență, oprindu-se la fiecare pas. Am observat că ține în mînă o pușcă de vînătoare.

La cinci pași, silueta neagră s-a oprit. Mi-am încordat privirile, nu era Selim.

Din cauza întunericului, nu-mi dădeam seama dacă era prusac sau nu și nici dacă aveam de-a face cu un soldat. Vedeam într-adevăr că noul sosit nu avea coiful ascuțit pe cap, dar nici bavarezii și nici sașii nu mai purtau coifuri ascuțite ; dealtfel și prusacii aveau căciuli.

Oricine ar fi fost însă acest bărbat uriaș, care se afla la cinci pași înaintea mea, aveam nevoie de el viu, așa că m-am hotărît să-l prind.

— Pst ! a chemat noul sosit.

— Pst ! am răspuns de după copac.

Era un adevărat joc de-a baba-oarba, de astădată periculos întrucîtva, dar nu mai puțin interesant.

Noul venit a mai înaintat doi pași. Cît ai clipi din ochi, m-am aruncat asupra lui ca un tigru, iar o secundă mai tîrziu mă aflam călare pe pieptul lui și, strîngîndu-l de gît cu amîndouă mîinile, i-am strigat :

— Taci și nu mișca, dacă ți-e dragă viața.

Se vede însă că noul venit era înzestrat cu o forță neobișnuită, pentru că se zvîrcolea ca un nebun. Și eu eram destul de puternic și-l strîngeam ca-n clește, dar abia puteam să-i fac față. Gîfîia și izbea cu picioarele, cît pe ce să mă răstoarne.

Cu toate acestea, s-a potolit deodată, ca și cînd o nouă forță de fier l-ar fi țintuit la pămînt. Am privit înapoi și l-am văzut pe prietenul meu Selim care i se așezase în ge-

munchi peste picioare și, aplecîndu-se peste umerii mei, i-a lipit baioneta de față.

— Încă o mișcare și ești mort! l-a amenințat.

Dar necunoscutul nici nu se gîndea să se miște. Selim s-a ridicat de pe picioarele lui, a luat pușca și, ținîndu-i, mi-a spus:

— Dă-i drumul.

I-am dat ascultare; necunoscutul zăcea nemișcat.

— Acum o să mă ucideți? a întrebat.

— Ridică-te.

Bietul om s-a ridicat în picioare și a început să vorbească, sorbind aerul cu nesaț.

— Cine sînteți voi? Ce vreți de la mine? N-am făcut nimănui nici un rău. Mi-ați zdrobit mîinile și picioarele. Dacă sînteți paznicii pădurii, luați-mi pușca. O să plătesc amendă... dar nu-mi mai rupeți oasele. Acum e război. Vînatul e al celui care vrea să mănînce. Neamțul îl vînează pe francez... lupul oile... pisica șoarecii... iar eu căprioare și iepuri. Așa e timpul... vînează cu toții...

— Tu cine ești?

— Pe mine mă cheamă Mathieu Benoit! sau bătrînul Mathieu, dacă vă place mai mult.

— Atunci, bătrîne Mathieu, liniștește-te! Nu sîntem paznici, așa că n-ai să faci pușcărie, n-o să-ți luăm pușca și n-ai să plătești amendă, ai să ne arăți doar drumul.

— Da, dar mi-ați rupt bătrînele ciolane — a mormăit hoțul de pădure.

Cîțiva gologani de aur au zornăit în palma lui Selim.

— Cumpără-ți altele noi, iar acum răspunde la întrebările mele.

— Ascult.

— Nemții sînt aici?

— Sînt.

— Francezii?

— Sînt și francezii. Se omoară unii pe alții, aprinzînd satele, iar Dumnezeu privește la toate și nu-i trăznește.

— Atunci, ascultă. Să ne conduci la francezi pe un drum pe care să nu ne întîlnim cu prusacii.

— Știu mai multe.

— Dacă întîlnim mai mult de trei prusaci, îți trag un glonte în cap. Și ca să nu-ți vie pofta s-o ștergi, ai să mergi legat cu o frînghie lîngă calul meu.

— Acum și cîinele-i mai bun decît omul — a mormăit drept răspuns Mathieu.

Am încălecat pe cai și am pornit. Bătrînul Mathieu, care era ceea ce pe franțuzește se numește *„un braconnier"*, iar în polonă „puitor de capcane" sau, cum se spune în Bealowieża, „trăpaș", ne-a călăuzit pe poteci numai de el știute.

— Pe aici — a spus, arătînd drumeagul pe care venisem — ați fi ajuns la Pont Vert, unde ține han doamna Frolie. Se vorbește că are bani mulți. Și acolo sînt prusacii care nu de mult l-au împușcat pe tînărul Vauhart, dar eu cunosc pădurea ca pe propriul buzunar și am să vă conduc bine. Dumnezeu a trimis asupra noastră asemenea timpuri că moartea bîntuie pe drum, liniște e doar în pădure, neamțul stă în biserică și împăratul după gratii. Eu însă sînt un prost care nu știe nimic! a adăugat repede.

— Cui vinzi vînatul? l-a întrebat Selim.

— Uneori francezilor, alteori nemților, iar dacă mi-l iau cu forța, îl dau și pe degeaba. Războiul cumpără, dragă domnule, și pentru marfă îți plătește cu gîrbaciul pe... spinare.

Bătrînului i s-a dezlegat limba. În cele ce spunea era un amestec de prostie și filosofie din care se putea deduce că atunci cînd cei mari se bat între ei, cei mici suferă și cred că Dumnezeu a adormit.

Am mai întrebat-o pe călăuza noastră de chemarea aceea ciudată pe care o auziserăm. Am aflat că braconierii se înștiințau astfel unii pe alții și, pentru că Mathieu venise în pădure cu cei trei fii, semnalul se auzea din toate părțile.

— Dar se prea poate — a adăugat bătrînul — ca și diavolul să behăie tot așa.

Apoi a mai spus:

— Dacă nimereați peste fiul meu Jakub — zis și „Mînă strîmbă" — nu v-ar fi mers tot atît de ușor, deși sînteți puternici ca niște turci.

Era poate ora două după miezul nopții cînd pădurea a început, în sfîrșit, să se rărească și am ajuns într-o trecătoare, ale cărei laturi erau acoperite cu tufișuri. Mathieu ne-a povestit că pădurea din care ieșisem nu era prea mare, dar drumul nostru o înconjura aproape în întregime nu departe de margine, așa că ocoliserăm destul de mult.

Abia se crăpa de ziuă, cînd am auzit cîntatul îndepărtat al cocoșilor și în curînd, prin ceața străpunsă de razele palide ale zorilor, am zărit acoperișurile caselor și turla bise-

ricii din orășelul ocupat de francezi. Strigătul străjii „Qui vive" ? ne-a oprit înaintarea. Am fost nevoiți să mai aștep-tăm pînă cînd a sosit patrula care asigura gărzile și ne-a luat cu ea ; așa am ajuns la destinație.

Am fost puțin mirați, cînd am văzut că nu-l trezesc nu-maidecît pe generalul a cărui locuință se afla la primărie, deși am spus că aducem din Paris depeșe pentru dictator. Ni s-a dat totuși o încăpere așternută cu fîn și am fost lăsați sub pază. Ne-am întins pe fîn și am adormit adînc.

Abia a doua zi, la ora zece, am fost chemați la generalul al cărui nume nu mi-l aduc aminte, întrucît am pierdut o parte din notele referitoare la acea vreme. Domnul general, cu ochii verzi și fața aducînd cu un cap de pește, și rotofei pe deasupra, reprezenta perfect, nu tipul războinicului, ci al unui gurmand și papă-lapte.

Peste zece ofițeri superiori îl înconjurau într-o tăcere plină de respect. Domnul Vaucourt a luat cuvîntul și a început să povestească foarte expresiv peripețiile călătoriei noastre, peripeții aproape incredibile, a căror realitate o demonstrau caschetele ulanilor prusaci și caii cu care veniserăm pînă aici.

Domnul Vaucourt spunea adevărul. Bietul om n-a mai amintit că i-am lipit țeava puștii de tîmplă ca să-l conving să deschidă supapa balonului. Spunea mereu „noi am ucis", „noi am coborît" în loc de „ei".

Eu și Selim am stat tot timpul cît a durat istorisirea umăr lîngă umăr, rezemați amîndoi în puști ; ofițerii ne priveau în tăcere. În sfîrșit, cînd domnul Vaucourt a terminat de povestit, generalul s-a ridicat și a început să vorbească :

— Domnilor, vă prezint pe acest viteaz fiu al Franței ! a spus, arătînd cu degetul spre domnul Vaucourt. Dacă toți francezii s-ar purta ca el... așa... țara noastră n-ar mai fi ocupată de vrăjmaș. Acest viteaz n-a ținut seama de pri... așa... ci printre gloanțe și... asta... a venit la noi... și iată-l, domnilor, iată-l domnilor !...

Aici generalul a început să-și șteargă buzele cu șervetul, ofițerii au zîmbit, viteazul fiu al Franței a roșit ca sfecla și, încurcat, a început să ne arunce priviri care implorau mila. Selim și-a mușcat buzele, iar eu m-am străduit să-l asigur din ochi pe viteazul fiu al Franței că n-avem nici cea mai mică intenție să protestăm împotriva laudelor pe care le primea.

În acest timp, generalul a desprins una din crucile care alcătuiau o constelaţie prea numeroasă pe pieptul său şi a continuat:

— Apropie-te, viteaz fiu al Franţei... Cred că... aşa... dictatorul va fi de acord cu purtarea mea, ca şi cu crucea cu care te împodobesc.

Unul dintre ofiţeri, un bărbat înalt cu faţa aspră şi neprietenoasă, nu s-a mai putut stăpîni şi a intervenit:

— Iertare, generale!... mi se pare că aceşti doi domni...

Dar generalul i-a făcut semn cu mîna să tacă şi s-a întors spre noi:

— Iar voi, străinilor — a spus — care abia v-aţi înrolat sub stindardele franceze, luaţi pildă de la acest erou şi poate că şi pe piepturile voastre vor străluci asemenea distincţii.

M-am temut că Selim nu se va mai putea stăpîni şi va izbucni în rîs, dar nu, a rămas liniştit, deşi se vedea că această scenă îl înfurie şi-l amuză în acelaşi timp.

Dealtfel, sărmanul domn Vaucourt a început să explice că nu lui i se cuvenea crucea, ci nouă, drept care inteligenţa generalului s-a găsit în situaţia de a dezlega o şaradă: în domnul Vaucourt precumpăneşte oare vitejia sau modestia? După care ne-am despărţit.

În aceeaşi zi, seara, Mirza i-a invitat pe ofiţeri la cină, cheltuind ca un prinţ. Iar a doua zi am plecat spre La Rochenoire.

Aşa a avut loc plecarea noastră de la Paris.

II

Pînă la departamentul Haute-Sâone am mers printr-un ţinut ocupat mai mult sau mai puţin de francezi, deşi oştile bavareze care acţionau în sud ţineau legătura cu armata care asedia capitala. Primejdia ne ameninţa numai din partea fugarilor francezi care înţesau drumurile, îngăduindu-şi ici şi colo să prade şi să jefuiască. Nu ne temeam de ei, cu atît mai mult cu cît călătoream din nou în trei, fiindcă, deşi „viteazul fiu al Franţei", domnul Vaucourt, plecase pe alt drum spre Bordeaux, în a doua zi de călătorie ni s-a alăturat un oarecare Jean Marx, alsacian de origine, un flăcău

de optsprezece ani, care nu se temea de nimic pe lume și, după numai o zi de mers împreună, ar fi fost în stare să ne urmeze și în iad.

Țara purta pretutindeni urmele războiului. Din loc în loc, vedeam sate distruse, ai căror locuitori se ascundeau la apropierea noastră, cîmpurile rămăseseră nelucrate și pe alocuri întîlneam grupuri de oameni slăbiți și înfometați, rătăcind pe tarlalele de cartofi din anul de dinainte și scormonind pămîntul în căutarea cartofilor putreziți. Războiul se abătuse peste întreaga țară, peste tot ne însoțea mirosul de ars. Noaptea, marginile zării se înroșeau adesea de aura pojarului, iar din pustietățile îndepărtate se auzeau pînă la noi urletele cîinilor. De cîteva ori am trecut prin cîmpuri de bătălie, pe care, e drept, nu mai erau cadavre de cai și de oameni, dar pe care le-am cunoscut după mulțimea peticelor de hîrtie albă folosite la încărcătură. Ici și colo aceste petice acopereau pămîntul ca omătul, în alte locuri erau mai rare. O dată am ajuns într-un sat cu totul pustiu, în care, afară de niște găini prăpădite ce s-au împrăștiat cotcodăcind la apropierea noastră, am mai găsit doar o bătrînă cu mintea rătăcită. Ședea pe prispa colibei pe jumătate dărîmate și vorbea singură. Abia am putut înțelege din răspunsurile ei dezlînate că locuitorii satului trăseseră cu cîteva zile înainte în ulani, iar acum fugiseră cu toții, crezînd că satul va fi ars. Într-o noapte, am bătut în ușa unei colibe, în fereastra căreia se vedea lumină. Multă vreme n-au vrut să ne deschidă, dar, în cele din urmă, ne-a deschis un om a cărui față semăna atît de mult cu un cap de lup, încît am crezut că lupul însuși ne primea în ospeție. Marx a fost de părere că e un jefuitor de cadavre și ne-a sfătuit să nu înnoptăm acolo, fiindcă, spunea, noaptea te poți trezi cu un cuțit sub coaste, dar pentru că eram foarte obosiți, am hotărît să rămînem. În curînd însă, au mai venit încă patru asemenea măcelari și au început să se uite piezișe la noi, cătînd cu lăcomie la lucrurile noastre de drum. Marx a rămas lîngă cai afară, iar Mirza, fără să se gîndească prea mult, și-a înfipt mîna în gîtul lupului nostru, l-a proptit în perete și, îndreptînd pistolul spre fața lui, l-a amenințat :

— Lovi-te-ar boala, diavole ! Dă-i afară pe necioplițiii ăștia, că altfel vă împușc pe toți, iar dacă mîine ne va lipsi ceva, am să te spînzur.

Cuțitarii au murmurat amenințător, unul dintre ei a declarat chiar că este de la primărie și ne-a cerut documen-

tele, dar Selim drept răspuns a pus mîna pe cravașă și a început să-i altoiască fără milă, nescutind îndeosebi spinarea celui de la primărie. Noaptea s-a scurs liniștită și a doua zi am pornit mai departe la drum.

Înaintam însă din ce în ce mai greu. Acum ținutul era ocupat aproape numai de nemți, printre care se furișau rare detașamente de pușcași voluntari, hărțuiți și urmăriți pretutindeni ca fiarele sălbatice. În schimb, satele și orașele erau mai puțin distruse pe aici, decît pe drumurile pe care se întîlniseră și luptaseră cele două oștiri. Populația nu se punea în poară cu nemții și le suporta asuprirea ; era aproape cu neputință să capeți vreun ajutor sau lămuriri. Am hotărît să ajungem la La Rochenoire, cu toate că era aproape peste puterile omenești, deoarece pe de o parte, nu știa nimeni pe unde hălăduiește La Rochenoire, care-și schimba locul în fiecare zi, iar pe de altă parte, ca să ajungi pînă la el, trebuia să te strecori pînă în colții prusacilor care-l pîndeau și-l urmăreau cu mai multă înverșunare decît pe celelalte detașamente.

Pot spune că, atunci, eu, Marx și Mirza am început cu adevărat să luptăm pe cont propriu. Mergeam numai noaptea, conducîndu-ne după veștile despre convoaiele preluate, cetele nimicite, patrulele prinse și altele asemenea. Toți trei ne potriveam de minune, parcă eram făcuți unul pentru altul.

Ah, ce flăcău grozav era Marx cu flegma lui alsaciană, franțuzeasca-i stricată, comică și indiferența față de tot ce se întîmpla în jurul lui. Uneori aveam impresia că îndrăzneala lui izvorăște din absența oricărei sensibilități și din neînțelegerea primejdiei, dar nu era adevărat. Marx îi ura pe nemți cu toată puterea sufletului său, iar în cazul temperamentelor flegmatice asemenea simțăminte sînt cum nu se poate mai înverșunate. Avea însă prudența ogarului și mai mult sînge rece decît noi amîndoi.

III

Doar o mică parte din drum am mers cu trenul, deoarece, în ținuturile ocupate de francezi, căile ferate erau în-

tr-o stare de plîns, şi în deruta şi învălmăşeala generală, nu se mai îngrijea nimeni să le repare. Mişcările trupelor erau încetinite astfel, dar pe atunci totul se întorcea împotriva Franţei.

Departamentul Haute-Sâone, în care se află La Rochenoire, era în stăpînirea nemţilor, aşa că, după trecerea hotarului, am înaintat iarăşi prin păduri şi aproape numai în timpul nopţii. Ziua ne ascundeam prin cîmpurile de hamei sau prin vii, dormind, cercetînd locul şi gîndindu-ne la drumul cel mai scurt pînă la La Rochenoire.

Cu cîteva zile înainte de a ajunge la el, am ocolit prin satul La Mare ; nu era în drumul nostru, dar Selim a susţinut că trebuie să se vadă cu domnul La Grange care trăia acolo de la un timp şi pe care-l cunoştea de la Paris.

Ne-am apropiat cu foarte mare grijă, întrucît era posibil ca în sat să se afle patrule bavareze sau prusace. Se lăsa întunericul, soarele scăpătase şi prin văzduh se stingeau ultimele luciri ale amurgului. Ferestrele caselor începeau ici-colo să se lumineze. Totul părea liniştit. Ne tîram prin cîmpul de hamei ca nişte şerpi, dar cîinii ne-au adulmecat şi au început să latre la noi. Am zărit îndată cîteva siluete întunecate care stăteau lîngă gard şi sporovăiau cu jumătate de glas.

Ne-am pitit în tarlaua de hamei. Glasurile au tăcut, dar una dintre siluetele întunecate s-a aplecat peste gard şi a privit cu luare aminte prin hăţiş. Apoi în întuneric s-au auzit iarăşi cuvinte franţuzeşti.

— De ce te uiţi, cumetre Grousbert ?

— Latră cîinii şi parcă se mişcă ceva acolo.

— Aş, răsare luna şi cîinii sînt neliniştiţi ca de obicei.

Alt glas a adăugat :

— Poate că sînt sufletele morţilor ? Cîinii le simt cînd vin, aşa se spune.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh !

După care au început să ofteze.

Mirza mi-a şoptit :

— Trebuie să fie vreo patrulă.

Pe drum a început iarăşi discuţia, dar parcă mai încet şi mai tainică.

— Mai rătăcesc şi lupii care s-au înmulţit în timpul războiului odată cu toate relele.

— Ehei, astăzi amurgul a fost sîngeriu ; s-au bătut iar pe undeva.

— Primarul a zis că iar vin prusacii la noi.

— Sfîntul Hubert să ne păzească de ei!

Selim s-a ridicat atunci din ascunzătoare și a strigat:

— Hei, hei, oameni buni! Pe unde ajungem la domnul La Grange?

— O, o! au exclamat glasuri înfricoșate. Dar voi cine mai sînteți?

— Azi încă soldați, mîine ce-o da Dumnezeu! Arătați-ne drumul și nu mai puneți întrebări.

Unul dintre săteni a răspuns:

— Vă duc eu.

Am pornit pe ulița largă a satului. Era un întuneric de nu se vedea om cu om. După cîteva sute de pași, am apucat-o la dreapta. În fața ochilor noștri a apărut în depărtare o biserică nu prea mare, împrejmuită cu un zid alb și scund, iar mai aproape o mulțime de copaci, printre care străluceau ferestrele luminate. Săteanul ne-a spus:

— Acolo e biserica Sf. Hubert, iar aici locuiește La Grange.

Am intrat într-un parc năpădit de verdeață, crengile acopereau aleile și potecile. Părea lăsat în părăginā. La mijloc se înălța o casă arătoasă, ca un adăpost elvețian, acoperită complet de viță sălbatică sau de altă plantă agățătoare, astfel că ferestrele-i luminate păreau ca ochii unei măști.

Ușa de la verandă era deschisă, am intrat deci fără să vedem și să întrebăm pe nimeni. În verandă nu era aprinsă lampa, dar luna se vedea prin fereastră și lumina atît de puternic, încît puteam deosebi toate lucrurile: masa de la mijloc și dulapurile de lîngă perete cu buchete de spice uscate deasupra.

Mirza a ciocănit cu patul puștii în podea. Atunci am auzit pași, ușa de la încăperea vecină s-a deschis și a apărut o femeie, slujitoarea probabil, care a dispărut numaidecît, înfricoșată parcă. Mirza a ciocănit mai tare.

După o clipă femeia a revenit cu o lampă în mînă, urmată de un bătrînel cu părul alb ca laptele. Apropiindu-se, și-a pus mîna streașină la ochi și a întrebat cu glasul rar și blînd, dar foarte ridicat:

— De ce faceți atîta gălăgie, prieteni?

După care și-a făcut mîna pîlnie la ureche și a întrebat:

— A?

Chiar dacă făcuserăm gălăgie, mai mult ca sigur că bietul bătrînel nu auzise nimic, căci era surd.

— Nu mă mai cunoşti, domnule? a strigat Mirza, aplecîndu-se la urechea lui.

Bătrînul s-a uitat la el, şi-a cercetat memoria, s-a gîndit şi, în cele din urmă, a spus :

— A, dumneata eşti, conte?

Apoi a rostit pentru sine, dar cu voce tare :

— Ce caută el prin părţile astea?

— Mă înrolez voluntar — a răspuns Mirza.

— Fii binevenit, fii binevenit! Ai?

Selim ne-a prezentat pe mine şi pe Marx, după care bătrînul ne-a invitat în altă încăpere ; trebuia să ne schimbăm însă, deoarece arătam ca nişte cerşetori. Slujitoarea ne-a arătat camera.

În timp ce ne îmbrăcam, Mirza a spus :

— A îmbătrînit grozav şi a dat în mintea copiilor.

— Ce treabă poţi să ai tu cu el? Nu mai e în stare de nimic.

— O să-ţi spun tot la noapte.

După care am coborît.

Bătrînul ne aştepta cu masa pusă ; în curînd a venit şi o domnişoară frumoasă, înaltă, cu talia subţire şi cu părul negru. La Grange a prezentat-o drept nepoata lui.

M-am înclinat destul de indiferent, în tăcere ; deodată am observat ceva care m-a uluit.

Cînd l-a văzut pe Mirza, domnişoara La Grange a pălit ca ceara, iar el era la fel de emoţionat.

„Văd că avea motive să vie aici" — am gîndit.

Ne-am aşezat la masă şi am mîncat în tăcere. În aceste vremuri de cumpănă, oamenii nu iroseau cuvintele în zadar ; fiecare vorbea încet, cu teamă parcă şi în aşteptare.

Între Selim şi domnişoara La Grange se petrecea ceva. Ea îi evita privirea, dar se uita ciudat la el cînd el privea în altă parte. Prietenul meu se străduia zadarnic să lege discuţia. Tăcerea devenise de-a dreptul penibilă cînd, abia la sfîrşitul mesei, bătrînul a privit în tavan şi nici una, nici două a spus :

— Luni, marţi, miercuri, joi, da, azi e joi.

După cină, Mirza l-a luat de braţ şi au plecat să discute în altă cameră. Mi se pare că i-a cerut o călăuză, dar nu sînt sigur ; deşi vorbeau foarte tare, n-am auzit nimic limpede, fiindcă mă aflam aşezat lîngă domnişoara La Grange şi mă străduiam s-o amuz.

În orice altă situaţie, aş fi izbutit cu uşurinţă. Fata era foarte frumoasă, simpatică, avea ochii verzi, inteligenţi şi mîini delicate cu degetele subţiate la vîrf, cu care-şi aranja părul din cînd în cînd. De astă dată însă, discuţia nu se închega. Eu eram obosit, iar domnişoara La Grange îngîndurată.

Am întrebat-o de cînd îl cunoştea pe Mirza.

Atunci s-a înviorat brusc şi, în loc să-mi răspundă, a început să mă întrebe ea pe mine de ce am venit prin aceste locuri. I-am explicat că mie mi-e totuna unde voi lupta, dar Mirza s-a încăpăţînat să se înroleze în acest detaşament. Curiozitatea şi neliniştea-i înfrigurată au sporit. Poate că mi-aş fi dat silinţa să aflu şi eu ceva de la ea, dar cădeam din picioare de epuizare. Marx adormise în fotoliu şi sforăia, iar eu mă gîndeam mai mult la somn decît la toate domnişoarele din lume.

În acest timp, Mirza şi bătrînul au revenit din camera alăturată. Bătrînelul s-a aşezat lîngă mine şi, punîndu-mi mîna pe genunchi, a început să îndruge verzi şi uscate, făcînd dinainte toate gesturile care trebuiau să ilustreze ce-mi spunea. În acest răstimp, Mirza s-a apropiat de domnişoara La Grange. I-am auzit schimbînd cuvinte repezi, iar Mirza părea că o roagă ceva cu insistenţă. Am auzit bine doar o propoziţie: „Voi lămuri totul!", dar tocmai atunci bătrînul a făcut cîteva gesturi prealabile şi a spus:

— O să dormiţi în casa cealaltă... N-aveţi decît să deschideţi uşa din spate şi aţi şi ajuns în cîmpul de hamei, iar de acolo... în pădure.

Şi-a înconjurat apoi urechea cu palma şi a întrebat:

— A?

În cele din urmă, am plecat la culcare. A doua casă era ridicată în fundul parcului, la cîteva zeci de paşi de cea din faţă. Se vede că nu locuia nimeni în ea, deoarece cînd am intrat înăuntru, m-a întîmpinat un miros de lîncezeală şi de hamei; sus era un fel de magazie, unde se usca hameiul. Una dintre odăi era însă pregătită pentru noi; pe podea se aflau trei saltele cu perne şi cearşafuri. Un aşternut atît de moale nu mai văzusem de mult, aşa că m-am întins numaidecît, fără să mă mai dezbrac. Selim şi Marx s-au culcat şi ei îmbrăcaţi; toţi trei ţineam puştile la îndemînă.

Mirza mi-a zis:

— Ascultă, a venit vremea să-ţi destăinui şi să-ţi explic totul...

Doar atît am auzit din lămuririle lui, pentru că am adormit imediat și pot să spun că am dormit tun, deși somnul n-a durat decît cîteva ore.

În jurul orei două după miezul nopții m-am trezit deodată.

La început nu puteam să-mi aduc aminte, unde mă aflam, dar mi-am scuturat amorțeala și am privit pe fereastra, în fața căreia erau așternute culcușurile noastre.

Slabe luciri trandafirii, ca ale zorilor, albeau geamurile.

Nu era însă lumina zorilor, ci răsfrîngerile unui incendiu îndepărtat.

„Arde — am gîndit, fără să mă ridic din așternutul cald. Acolo se bat".

Așa și era.

În curînd mi-a ajuns la urechi ecoul îndepărtat al unor împușcături regulate.

Bubuiturile, îndepărtate, înăbușite, dar repezi și regulate ca o gamă muzicală încetau în răstimpuri, apoi reîncepeau cu putere sporită.

În pauze auzeam sforăitul lui Marx.

După o vreme, mi s-a părut că împușcăturile se apropie, apoi au răsunat una după alta două bubuituri de tun, care au făcut geamurile să zăngăne jalnic. Nu-mi venea să mă scol, dar pentru orice eventualitate am hotărît să-l trezesc pe Mirza.

— Selim ! am strigat.

Selim nu mi-a răspuns.

— Selim ! am repetat mai tare.

Drept răspuns, am auzit sforăitul lui Marx.

Zarea se lumina tot mai mult. În lucirile-i roșietice am privit la așternutul lui Selim ; era gol.

Am crezut că a ieșit să vadă cum se desfășoară bătălia, mi-am luat deci pușca și am ieșit în grădină.

Luna lumina puternic. Razele ei, amestecate cu lucirile incendiului, inundau grădina cu o lumină tainică, pe jumătate lăptoasă, pe jumătate sîngerie. Frunzele copacilor foșneau ușor, bătînd în argintiu și arămiu ; pe pămînt se întindeau umbre lungi, negre. În grădină era liniște. Ferestrele casei din față rămîneau întunecate. Se vede că oamenii de aici se obișnuiseră cu zgomotele luptelor și aura pojarului.

Totul părea tainic și solemn. Pe de o parte, melancolia și liniștea grădinii adormite, iar acolo, în depărtare, lucirile

sîngerii ale bătăliei, focul și larma semănînd cu zgomotul mării.

Eram atît de obișnuit să mă tot ascund într-una după plecarea din Paris, că și acum, fără să vreau, mergeam ca și cînd m-aș fi apropiat de posturile prusace.

Deodată l-am văzut pe Mirza și m-am oprit încremenit.

Pe o bancă, în umbra tufișului, ședea domnișoara La Grange, iar în fața ei îngenunchease Mirza și-i acoperea mîinile cu sărutări.

Îi lumina luna și pojarul.

— Numai tu exiști pentru mine! șoptea Mirza cu patimă. Mă ierți? a adăugat după o clipă.

Șoaptele și sărutările erau acoperite de împușcăturile regulate care se apropiau din ce în ce mai mult.

Am mai auzit totuși o frază întreruptă:

— Înadins am venit aici...

În grădină, văzduhul devenea tot mai trandafiriu. Lumina lunii pălea și se subția, dar cei doi îndrăgostiți parcă nu auzeau și nu vedeau nimic.

M-am gîndit totuși că lupta poate să ajungă pînă la La Mare, iar siguranța noastră ne impunea să fim cu băgare de seamă. M-am retras deci în spatele unui tufiș și am început să fluier încet după semnalul pe care-l convenisem.

Era un semnal pe care-l știam amîndoi de mult. Melodia lui vestea chemarea: „Haideți, copii, adunarea!" etc.

Într-adevăr, frunzele au fîșîit, iar după o clipă a apărut Mirza cu ochii scînteietori și obrajii îmbujorați, tremurînd de emoție.

— Ce-i acolo? a întrebat.

— Se bat.

— E departe. Să nu mai abuzezi de semnal, că nu mai știu ce să cred. Semnalul înseamnă primejdie apropiată.

— V-am deranjat cumva?

Mirza s-a oprit deodată.

— Ai văzut tot?

— Da.

A tăcut o clipă, apoi m-a luat în brațe.

— Atunci e bine! s-a bucurat. Să mergem înăuntru, trebuie să vorbesc cu tine despre multe lucruri. Acum cred că n-ai să mai adormi.

— N-o să adorm.

Ne-am întors. Eu m-am întins iar pe salteaua mea, Mirza s-a culcat pe a lui și a început să vorbească:

— O să crezi poate că m-am purtat ca un egoist, dar am socotit că ţie îţi e indiferent unde vei lupta. Pe de altă parte, eu am izbîndit totdeauna, tu însă nu, de aceea m-am gîndit că, legîndu-ţi soarta de a mea, vei avea şi tu norocul meu. Firește, totul se poate schimba. Eu m-am angajat să îndeplinesc o treabă foarte primejdioasă. Îţi spun îndată despre ce e vorba. Dacă nu-ţi convine, poţi să te retragi. Mai e timp. Spune-mi totuşi mai întîi dacă ai fi plecat la luptă indiferent de condiţii ?

— Da.

— Bine, deci nu eu te-am tras după mine ?

— Nu.

— Acum ascultă-mă. La Paris, înainte de război, am cunoscut-o pe Lidia La Grange şi m-am îndrăgostit de ea. Dragostea mi-a fost împărtăşită, dar pe urmă totul s-a întrerupt şi ştii din cauza cui ?

— Nu ştiu.

— Din cauza lui La Rochenoire.

— La Rochenoire ?

— Întocmai. N-am timp să-ţi povestesc amănuntele. La Rochenoire o iubea şi el, dar nu era agreat de nimeni, pe deasupra mai era şi sărac lipit, cu tot titlul lui de noblețe, şi avea şi o reputaţie proastă, aşa că l-am învins cu uşurinţă. Atunci m-a provocat la duel cu pistolul. De trei ori i-am ochit tîdva şi de trei ori i-am dăruit viaţa. El nu ştie să tragă. Puteam să-l ucid şi am făcut o mare prostie că nu l-am ucis, pentru că pe urmă a căutat mereu să se răzbune. Eu, ştii şi tu, am iubit totdeauna pe unde am fost ; nu o dată mi s-a întîmplat să încep o legătură nouă fără să fi renunţat cu totul la cele dinainte. Aşa era pe atunci. Cu un an înainte de a o cunoaşte pe Lidia am întîlnit la Jockey-club un tînăr locotenent de marină, pe nume Marillac, care a nutrit de la început o simpatie ciudată pentru mine. Era un flăcău de ispravă, curajos, de onoare, într-un cuvînt — un adevărat cavaler, cum prea puţini mai există. După cîteva săptămîni, m-a invitat la el acasă şi mi-a oferit prietenia lui, iar eu — Dumnezeu să mă ierte ! — am început să-i fac curte tinerei şi frumoasei lui soţii. La noi, asta se socoteşte o crimă, dar la Paris e un lucru obişnuit. Nu eram nici eu mai bun decît anturajul meu. Ce-i drept, situaţia nu-mi convenea deloc. Soţul lipsea deseori de acasă, dar cînd se întorcea, trebuia să mă prefac că sînt prietenul lui, lucru peste puterile mele, fiindcă mi-era silă de mine. Cînd am

cunoscut-o pe Lidia, am vrut să rup cu trecutul, nu pentru că dragostea mea pentru Lidia ar fi fost ceva serios, asta s-a întîmplat abia mai tîrziu, ci fiindcă nu mă pot preface. Am crezut că totul va merge foarte uşor, dar am greşit. Doamna Marillac a aflat de noua mea dragoste pentru Lidia şi, împinsă de gelozie şi răzbunare, s-a înţeles cu La Rochenoire. El nu e în stare să ierte nimic şi nu s-a dat niciodată în lături de la nimic, s-a folosit de primul prilej pentru a mă depărta de Lidia şi a se răzbuna. I-a povestit că o iubesc pe cealaltă, dar n-a vrut să creadă şi a fost nevoit să-i aducă dovezi. Am primit atunci o scrisoare de la doamna Marillac care mă chema, chipurile, la ultima întîlnire. I-am răspuns că n-am să mă duc şi am primit o a doua scrisoare care conţinea doar cîteva cuvinte: „Ştii că a venit soţul meu şi te temi de el!" Asta m-a convins. M-am dus. Era o capcană. La Rochenoire avea s-o aducă pe Lidia ca să-i demonstreze înşelăciunea mea. Dar nu i-a fost de ajuns. Nemernicul, ca să se răzbune pe mine, n-a pregetat să-şi sacrifice propria complice; i-a dat de ştire despre întîlnire nu numai Lidiei, ci şi lui Marillac. Se aştepta ca Marillac să mă provoace la duel şi să mă ucidă, deoarece acesta era cel mai vestit scrimeur din Franţa, cu care nu voia să se bată nimeni. Catastrofa a urmat. Cred că ai auzit şi tu de ea, pentru că tot Parisul nu vorbea decît despre asta. Eram hotărît să mă las ucis de Marillac, dar cînd am văzut sîngele, s-a trezit în mine firea mea nenorocită şi i-am împlîntat sabia în piept pînă la mîner. Şi-acum aud scrîşnetul oţelului zdrobindu-i şira spinării.

Mirza s-a cutremurat. Faţa-i era palidă, ochii aprinşi, pe chip i se citea durerea, dar şi o înverşunare surdă, ameninţătoare.

Şi-a acoperit faţa cu mîinile şi a tăcut. Curînd am auzit împuşcăturile luptei care se apropia.

— Spune mai departe, că n-o să ne ajungă timpul — l-am îndemnat.

— Ce-a urmat după aceea — a continuat — e lesne de înţeles. Lidia mi-a arătat uşa şi atunci am început s-o iubesc cu adevărat. M-aş fi răzbunat cumplit pe La Rochenoire, dar nu ştiam ce rol jucase. Dealtfel, îndată după nenorocire, a primit ordin să plece la Marsilia, pentru că el era pe atunci locotenent de marină. Înainte de plecare, i-a cerut mîna Lidiei care, într-o clipă de îndoială şi deznădejde, i-a oferit-o. Eu am început să duc o viaţă nebunească, aruncînd

banii în toate părțile. Eram conducătorul Jockey-clubului. Ei mă socoteau un erou, iar eu, un nemernic. Am suferit îngrozitor. Pe Lidia o iubeam din ce în ce mai mult și asta mă făcea și mai nefericit.

— Cum ai aflat de La Rochenoire ?

— Făcîndu-mi de cap, am întîlnit-o pe cealaltă femeie. Căzuse foarte jos, dar eu m-am străduit s-o ridic din mocirlă. Era însă prea tîrziu, se îmbolnăvise de tuberculoză. A și murit curînd, dar înainte de moarte mi-a mărturisit totul. Am jurat atunci să mă răzbun pe La Rochenoire. Aș fi făcut-o numaidecît, așa să-mi ajute Dumnezeu, dacă nu izbucnea războiul. Am crezut — și-a urmat istorisirea — că l-am pierdut în vălmășagul luptelor și m-am rugat de Dumnezeul creștinilor și de prostul meu de Mahomed să-l salveze și să-l păstreze pentru mine. Nu peste multă vreme, numele lui a ieșit la suprafață din vîltoarea războiului, înconjurat de acea faimă tristă care a făcut din el unul dintre cei mai cunoscuți partizani. Atunci mi-am zis și eu : a venit timpul.

— Ce-ai de gînd să faci ?

Mîrza a rupt cu mîinile tremurătoare căptușeala chipiului său și, scoțînd o hîrtie, mi-a dat-o, îndemnîndu-mă :

— Citește.

Am început să citesc la lumina incendiului care se lățea și mi s-a părut că visez, că tot ce văd e numai un vis ciudat care va pieri spre dimineață.

Bucata de hîrtie pe care o țineam în mînă nu era nici mai mult, nici mai puțin decît numirea lui Selim Mirza drept comandant al detașamentului lui La Rochenoire, în același timp, trimiterea în judecata unui tribunal de război a aceluiași La Rochenoire și îndeplinirea sentinței.

I-am înapoiat hîrtia în tăcere.

În acest timp, Mirza s-a apropiat de mine. Pe fața lui apăruse iarăși acea asprime care împrumuta trăsăturilor expresia unei cruzimi orientale.

— Jur pe noaptea asta, pe incendiul ăsta, pe cei care mor acum acolo că voi da ordin să-l împuște fără milă.

Apoi a deschis fereastra. Pesemne că simțea nevoia să respire aer curat.

Eu însă tot nu înțelegeam ce rost avea numirea lui, așa că l-am îndemnat :

— Explică-mi ce înseamnă toate astea.

Un timp a continuat să umble tăcut prin încăpere

— Te miră numirea mea și ordinul de trimitere în judecată a unui comandant care luptă fără preget împotriva nemților — a răspuns în cele din urmă. Există pricini întemeiate. Acest om are impresia că acum, cînd se află în fruntea unui detașament, nu mai are pe nimeni deasupra lui. Este un aristocrat. Soldații lui strigă în timpul luptei „Vive le roi!" ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea. El nu slujește Republica, ci pe Henric al V-lea. În plus, margraful se poartă cu oamenii fără prea multă ceremonie. În satul Branche Verte, a dat ordin să fie împușcat primarul, la Agneaux a spînzurat doi săteni, iar la Maric a poruncit să dea foc satului, pentru că n-au vrut să-i dea alimente. Cînd Chauzy i-a trimis un curier cu un ordin, a pus să-l biciuiască pe curier, iar lui Chauzy i-a răspuns cu grosolănie. Numai pentru asta și trebuie să moară. Vrea să fie un stăpîn absolut în fruntea detașamentului său. Luptă pe cont propriu, iar asta nu se iartă. Oho, dictatorul a avut destule motive. I-a luat comanda în absență, dar cînd postul s-a eliberat, n-a vrut nimeni să-i ia locul, pînă cînd n-am aflat eu. Aflînd că mi-am prezentat documentele, pe care dictatorul de acum le cunoștea ca și mine încă de la Jockey-club, am fost numit fără dificultate. M-au avertizat doar că La Rochenoire, neavînd nimic de pierdut, iar soldații fiind de partea lui, va da ordin să-l împuște pe cel ce va veni cu numirea.

— Cum așa? Guvernul n-are putere să-l schimbe?

— Guvernul are putere; ar putea să-l înconjoare și să-l nimicească, dar dictatorul e interesat de ce va zice țara. Numele lui La Rochenoire a devenit foarte popular, detașamentul lui a luptat de patruzeci de ori, ieșind aproape întotdeauna învingător. Mi s-a recomandat deci să acționez fără grabă, lucru care nu-mi place deloc. Îl voi cruța pe La Rochenoire atîta timp cît va avea soldații de partea lui, dar și pentru ei a început să devină o povară. Se poartă si cu ei cu aceeași cruzime. Nu trebuie să arăt numirea numaidecît, ci abia după ce voi cîștiga soldații de partea mea. Numai dacă La Rochenoire va ordona să mă împuște imediat, îi voi trage un glonte în cap și voi arăta numirea, dar mă îndoiesc că se va ajunge pînă acolo. La Rochenoire știe că eram în relații bune cu dictatorul. Împușcarea mea ar însemna distrugerea oricărei posibilități de împăcare, lucru pe care nu și-l poate dori. Dealtfel vom vedea. Probabil că nu se va ajunge la violență. Guvernul n-o dorește. La

Rochenoire nu știe nimic. Iată cum stau lucrurile. Acum spune-ți și tu părerea.

— Părerea mea e că ai fi făcut bine să-mi mărturisești totul de la început.

— Am făcut rău, e adevărat, dar mă temeam că mă vei împiedica să acționez.

— Și de aceea m-ai luat cu tine ?

— Ai tot timpul să te retragi. Mi-ai spus că ți-e indiferent, unde vei lupta. Nu prea departe de aici se află detașamentul lui Corbeau. Poți să te duci la el. Ți-am făcut și actele pentru orice eventualitate.

— Ascultă ! m-am burzuluit. Dacă vrei să te răzbuni, n-ai decît, dar mie nu-mi place cum procedezi. Aș înțelege dacă te-ai duce de-a dreptul la La Rochenoire și l-ai împușca, dar tu vrei întîi să-i cîștigi încrederea și pe urmă să-l trădezi.

— Nu eu am ales această cale. Așa sună instrucțiunile pe care sînt nevoit să le îndeplinesc întocmai. Am acceptat, deoarece pentru mine e prea puțin să-l ucid. Mai întîi trebuie să-l umilesc îngrozitor. Dacă se cade sau nu se cade, asta-i mai puțin important. Eu sînt tătar. Eu vreau răzbunare.

Într-adevăr, în clipa aceea semăna cu un tătar.

— Cînd mă gîndesc ce mi-a făcut ! cînd mă gîndesc că Lidia e logodnica lui !...

A început să-și frămînte mîinile, de-i trozneau degetele.

Apoi a spus :

— Așadar, mergi cu mine sau nu ?

— Merg. Dacă totul se rezolvă repede, sînt gata să te ajut, dar dacă va dura, nu vreau să intru în joc.

— Nici nu-i nevoie. Ne-am înțeles deci. Îți mulțumesc.

Mi-a strîns mîna.

— În orice caz — a adăugat — nu vreau să ajungem amîndoi odată, ca să nu atragem nici o bănuială asupra noastră. Întîi, mă duc eu, apoi veniți tu și Marx. Ne vom preface că nu ne cunoaștem. Astfel veți fi feriți de răzbunarea lui.

N-am fost de acord, dar Mirza m-a convins, spunîndu-mi că n-are rost să-l implicăm în această primejdie și pe nevinovatul Marx. Am cedat.

— Cînd pleci ? l-am întrebat.

— Cînd se va lumina de ziuă. Voi mai rămîneți aici cîteva zile.

Mi-a luat mîna.

— Să fii bun cu Lidia. Eu o iubesc foarte mult. Fii alături de mine măcar în această privinţă. Ea merită prietenia ta... mai mult decît mine. A suferit mult, fiindcă n-a încetat niciodată să mă iubească. Acum s-au lămurit toate.

Mi-a încolăcit gîtul cu braţele şi şi-a aşezat capul pe pieptul meu. Apoi s-a ridicat deodată şi mi-a spus :

— Mă duc.

— Unde ?

— Să-mi iau rămas bun de la ea. Mă aşteaptă, sărmana.

Şi-a luat puşca şi a ieşit. Am rămas singur cu Marx care dormea. Ecourile luptei se auzeau şi acum din ce în ce mai limpede. Doar aura focului pălea învinsă de luciri zorilor. Ferestrele se albeau. Contururile crengilor de afară deveneau tot mai clare. M-am rezemat într-un cot şi am început să mă gîndesc. Nu mă gîndeam la cele întîmplate. În firea mea era o indiferenţă care mă făcea să privesc faptele trecute ca pe o necesitate, ca pe turcescul „kişmet"[1], cu o nepăsare marmoreană. Un fel de pasivitate care-mi slujea adesea în acea vreme drept principiu alinător. Mi se părea că viaţa nu merită nici un *sous*[2]. Eram în epoca scepticismului ; trăisem prea mult numai în lăuntrul meu şi-mi secaseră rezervele. De aceea căutam pe atunci impresii care să miroasă a praf de puşcă, puternice, cu mare primejdie, care să mă smulgă din neant şi de la gîndurile apăsătoare despre nimicnicie. Mă gîndeam deci numai la Mirza, la această bogăţie de încredere în viaţă şi în sine, la viaţa care fremăta în el şi se revărsa în afară. Lupta, iubea, se răzbuna şi în adîncul sufletului era convins că totul merită osteneala. În sufletul lui nu era nici umbră de îndoială. N-avea nici o picătură din sîngele lui Hamlet. Asemenea oameni sînt socotiţi oameni de acţiune. Răspîndea în jur căldura vieţii la care îmi încălzeam şi eu sufletul amorţit.

Acum îşi lua rămas bun de la frumoasa domnişoară şi sărutînd-o, uita de lumea întreagă. Din nefericire, în locul lui, eu aş fi simţit că sărut buze care mai devreme sau mai tîrziu vor trebui să moară.

Se lumina de ziuă. Întunericul se subţia. În satul La Mare au început să cînte cocoşii, îndemnîndu-se unul pe

---

[1] *Kişmet* = destin, soartă (lb. turcă).

[2] *Sous* = monedă franceză egală cu o para, ban (lb. fr.).

altul. M-am apropiat de fereastra deschisă, ca să privesc în zare, şi am văzut deodată apropiindu-se din tulbureală lumina lăptoasă a unei lanterne ; în acelaşi timp, am auzit lipăitul grăbit al unor papuci de lemn, cum poartă ţăranii din Franţa.

În curînd, un băiat cu părul lăţos, fără căciulă, a ajuns în fugă la intrare, a ridicat lanterna şi, văzîndu-mă la fereastră, a strigat gîfîind :

— Nu dormiţi ?

— Ce-i acolo ?

— Prusacii intră în sat.

— Stinge lanterna şi şterge-o — i-am spus încet.

L-am trezit pe Marx, apoi am ieşit afară şi am fluierat din nou : „Haideţi copii, adunarea" etc.

Mirza a apărut numaidecît.

— Hei, hei ! a strigat.

— Nemţii sînt în sat !

Am intrat în cîmpul de hamei care se întindea pînă la pădure. Nu eram nevoiţi să ne depărtăm prea mult, fiindcă nemţii nu ştiau nimic despre noi, aşa că ne-am aşezat liniştiţi într-un desiş şi am început să ascultăm zgomotele din La Mare. Lupta încetase, iar pojarul se stinsese. La început nu se auzea nimic în sat, era linişte, dar după aceea au ajuns pînă la noi zgomote îndepărtate care se apropiau tot mai mult. Curînd puteam deslusi tropotele şi nechezatul cailor, sunetele trompetelor de alarmă, răpăitul tobelor. Au răsunat, în sfîrşit, şi cîntecele de luptă. Călărimea cînta „*Wacht am Rhein*"[1], iar glasurile se auzeau pînă departe în tăcerea dimineţii. Exprimau o forţă şi o bravură copleşitoare ; se simţea că erau glasurile izbînzii, că regimentele trudite, acoperite încă de praful luptei şi de sînge, îmbătate de bucurie, sărbătoresc în acest fel o nouă victorie.

În acest timp, primele raze trandafirii ale răsăritului înconjurau probabil ca o aureolă steagurile lor înalte. Ascultam în tăcere. Flegmaticul Marx pălise de mînie şi murmura printre dinţii încleştaţi, în limba lui stîlcită : „*C'est pien ! Nous ferrons !*"[2] Mirza trăia şi el din plin impresiile momentului. Neîndoielnic, acest norocos uitase atunci de toate, simţind cît pentru doi o emoţie oricum mai de preţ decît reflecţiile hamletiene.

---

[1] De strajă la Rin (lb. germ.)

[2] Pine ! fom fedea ! (lb. fr.)

Se vede însă că era numai un marş al trupelor, deoarece larma, tropotul şi cîntecul s-au îndepărtat treptat, au slăbit cu încetul în intensitate, s-au confundat cu fîşîitul frunzelor de hamei, au trecut ca o părere, apoi numai adierile mai puternice ale vîntului mai aduceau pînă la noi ecourile cîntecului.

În cele din urmă, au amuţit cu totul.

— Au trecut — a şoptit Selim.

— Au trecut.

— E timpul să plec şi eu. Voi întorceţi-vă la La Mare.

Ne-am luat rămas bun îndelung şi cu emoţie. După care Mirza şi-a şters o lacrimă, şi-a luat puşca la spinare, şi-a răsucit chipiul într-o parte şi a plecat îngînînd încet:

— „Tu cusut-ai steguleţe!"

S-a mai întors o dată şi ne-a făcut semne de rămas bun. Eu şi Marx am revenit tăcuţi la La Mare.

IV

Trei zile mai tîrziu, seara, ne apropiam de tabără. Inima îmi bătea ca un ciocan, nu ştiam dacă-l voi mai găsi în viaţă pe Mirza. Pe drum l-am învăţat pe Marx cum trebuie să se poarte şi i-am spus ce se putea spune. Acest flăcău vrednic, care ţinea la Selim ca la un frate, mi-a declarat că dacă Selim nu mai trăieşte, cu mîna lui îl va împuşca în cap pe La Rochenoire ca pe un cîine.

Ne conducea spre tabără un ţăran care era spionul lui La Rochenoire şi în acelaşi timp se prefăcea omul prusacilor de la care primea bani. Se numea Hugon.

Ca să scap de neliniştea care mă apăsa, am început să vorbesc cu el.

— Cred că ai venituri frumoase? l-am întrebat.

Hugon şi-a întors spre mine faţa-i de animal şi a zîmbit, semănînd cu un cîine care-şi arată colţii.

— Plata-i proastă — a răspuns — dar Dumnezeu dă uneori şi mai mult. Se întîmplă să dau peste vreun mort şi, cînd îl cotrobăiesc, găsesc la el taleri, ceas şi inel în deget. Altfel aş muri de foame.

— Aha, deci jefuieşti cadavrele?

— Şi ce-i cu asta? Pentru fiecare spun cîte o „veşnică să-i fie odihna", iar dacă meritä, şi două. Alţii nu fac nici atîta. Dumnezeu e milostiv. Pe francezi îi slujesc pe gratis. Corbeau, înghiţi-l-ar pămîntul, a poruncit să mă spînzure, e drept că lucram atunci numai pentru nemţi, dar la Rochenoire m-a scăpat de la moarte. De acum înainte, mi-a spus, vei lua bani de la nemţi, dar mă vei sluji pe mine. Îl şi slujesc, credincios, ca un cîine. Cunosc fiecare tufiş pe aici. Îi conduc pe nemţi acolo unde-mi porunceşte el şi nu se supără că mă mai învîrt şi eu pe lîngă morţi. El îmi zice totdeauna „animalule!", da' el are voie, că e boier.

Am mers mai departe în tăcere. După o vreme, Hugon m-a vestit:

— Ajungem îndată!

Tabăra se afla într-un hăţiş de pădure, printre copacii răsturnaţi de furtună. Călăuza noastră a ţipat ca o cucuvea şi i-a răspuns straja, reţinîndu-ne pînă la venirea patrulei care ne-a dus mai departe.

Cînd am intrat în tabără, scăpăta soarele. Pe lîngă rădăcinile răsucite şi prin tufişuri nu era nici un cort, peste tot se vedeau grămezi de paie aduse de săteni. Într-o latură, stăteau vreo zece căruţe la care erau înhămate nişte gloabe amărîte. Printre căruţe şedeau cărăuşii din sat şi mîncau pîine cu brînză. Cea mai mare parte dintre soldaţi se întinseseră pe paie, unii acoperindu-se cu totul, de li se vedeau numai capetele. Arătau cu toţii cum nu se poate mai rău; feţele supte şi murdare, ochii năpădiţi de sînge, uniformele jerpelite, toate acestea îi făceau să semene mai degrabă cu nişte jefuitori, decît cu nişte soldaţi. Am avut parte de o primire nu prea călduroasă. Cînd patrula ne-a condus prin luminiş, ici şi colo, de prin gropi şi printre rădăcini, s-au iţit capete noţeşti şi glasuri răguşite au întrebat:

— Hei, pe cine-au adus?

— Ia, nişte coţcari de pe bulevard.

— Fă-te-ncoa, pui de ciocîrlie! a strigat un găligan la Marx. Ţara are nevoie de tine pe cărbuni.

— Prost mai eşti — i-a răspuns altul, uitîndu-se la faţa fără mustăţi a tovarăşului meu. Asta nu-i pui de ciocîrlie, ci fată îmbrăcată în nădragi. Nu vezi cum îşi ridică degetele cînd calcă?

— Suci-ţi-ar dracu degetele! Dar-ar ciuma-n tine! Dacă-i fată, cu atît mai bine. Nimeri-te-ar glonţul!

— Aşa, gîsculiţă dragă! Vulpea-ţi trimite închinăciune.

Marx le-a arătat pumnul, iar eu l-am căutat în jur pe Mirza cu ochii, dar nu l-am găsit. Am gîndit că va trebui să ne răfuim cu La Rochenoire. Deocamdată însă am fost conduşi printre nişte copaci uriaşi, sub care răsunau ţipete de durere. Cînd m-am apropiat şi am privit într-acolo, mi s-a luat o piatră grea de pe inimă, fiindcă primul om pe care mi-au căzut privirile, a fost Mirza. Îmbrăcat într-o uniformă de ofiţer adjutant, discuta familiar cu un omuleţ cu părul blond cîrlionţat, înfăţişare de preot şi faţa gălbejită, în care l-am ghicit pe La Rochenoire. Puţin mai încolo, stătea un bărbat de statură atletică; faţa-i era ciupită de vărsat, ciudat de sluţită. Pe cap, în locul chipiului de soldat, avea o batistă murdară, pătată de sînge. Era, cum am aflat mai tîrziu, locotenentul Simon, în toate mîna dreaptă a lui La Rochenoire.

Patrula s-a oprit la oarecare depărtare şi a aşteptat în tăcere. Mirza s-a uitat spre noi cu o privire indiferentă, apoi s-a întors cu spatele, ca şi cînd nu ne-ar fi cunoscut vreodată, şi a început să scuture scrumul de la ţigară. Nici La Rochenoire şi Simon nu ne-au acordat vreo atenţie la început, ocupaţi fiind unul de discuţia cu Mirza, al doilea cu supravegherea biciuirii ţăranilor acuzaţi, cum ne-a spus ofiţerul patrulei, că, torturaţi de nemţi cu o săptămînă înainte, le arătaseră locul de tabără. Aceşti sărmani tremurau din tot trupul. Simon le-a poruncit să se uite unul la altul. Doi dintre aceşti nefericiţi se aşezau pe al treilea şi-l biciuiau pînă la sînge, după care cel bătut se ridica, bea o înghiţitură de vin şi trecea la următorul, spunîndu-i:

— E rîndul tău, cumetre!

Simon supraveghea operaţia, dînd ritmic din mînă şi repetînd:

— Mai tare!

Din cînd în cînd, La Rochenoire şi Mirza îşi spuneau ceva în şoaptă. Păreau în cele mai bune relaţii.

În cele din urmă, operaţia de pedepsire a luat sfîrşit. Ofiţerul patrulei i-a raportat lui La Rochenoire despre venirea noastră. Atunci privirea lui s-a abătut din nou spre noi. De cînd sînt, n-am văzut asemenea ochi. Culoarea cenuşie aproape că nu se vedea din cauza luminii. Semănau cu ochii unui mort.

— Simon, i-ai în primire! a rostit cu glasul sec, de ofiţer adevărat.

Simon a scos o cărţulie soioasă, respingătoare, ne-a scris numele, apoi ne-a încredinţat unui ofiţer tînăr, care se numea Touvenir, indicînd:

— Secţia patra, în locul lui Blain şi Renard.

Touvenir ne-a arătat o grămadă de paie, îndemnîndu-ne:

— Odihniţi-vă!

Astfel a decurs instalarea noastră în tabără.

După cîteva zile, într-o noapte, m-am trezit puţin bolnav. Aşternutul de paie era umed; imediat după apusul soarelui, cerul se acoperise de nori şi începuse să bureze; o ceaţă deasă, pătrunzătoare, se lipea de frunzele copacilor, căzînd sub formă de picături pe aşternuturile noastre. Zgomotul acestor picături îmi călca pe nervi. Eram descurajat şi abătut. Mi se părea că totul merge cum nu se poate mai prost. De cînd venisem în tabără, îl vedeam zilnic pe Mirza, dar nu schimbam o vorbă cu el. Nu-mi puteam explica atitudinea lui faţă de La Rochenoire. De unde atîta prietenie? Selim era adjutantul lui, de unde numirea asta neaşteptată? Bănuiam o cursă; bănuiam că francezul, mai viclean, se distrează cu Mirza ca pisica cu şoarecele. Eram neliniştit. În acest timp, picăturile de ploaie cădeau fără încetare, prelingîndu-se de pe o frunză pe alta, din ce în ce mai dese. M-a cuprins fierbinţeala şi închipuirea mi-a luat-o razna. La gîndul că vom rămîne aici, în această tabără bîntuită de trădări şi capcane, mă apuca disperarea. Cu cîtă nostalgie mă gîndeam atunci la armata regulată, la acele regimente de călărime gonind, ca vijelia, la atac ziua în amiaza mare. Pe cînd noi, noi eram siliţi să orbecăim ca lupii pe întuneric, să ne pitim prin desişuri şi să muşcăm pe neaşteptate.

Mi se urîse cu viaţa asta înainte de a o cunoaşte.

Nu puteam să adorm, dar după un timp, m-am simţit ameţit. Cîteva ore am ascultat fără gînduri fîşîitul picăturilor şi piuitul vreunei păsări sau al diavolului, care se auzea monoton într-un copac din apropiere. Ce pasăre n-avea astîmpăr noaptea şi pe ploaie? Uneori îmi trecea prin minte că e vreo fiinţă supranaturală care-mi vesteşte moartea.

Apoi am început să aiurez. Beznele pădurii s-au strîns din toate părţile, alcătuind pereţii unei încăperi. Parcă era

o cameră din casa noastră. Pe masă ardea lampa, în jurul mesei şedeau tata, mama, fratele meu şi surorile mai mici. Apoi aceste persoane au pierit şi în locul lor am văzut două domnişoare necunoscute care se uitau într-o cronică veche cu gravuri. Înfăţişa în trăsături neîndemînatice bătălia de la Azincourt. Jos scria limpede, cu litere gotice: *Bătălia de la Azincourt.* M-am cutremurat deodată fără motiv, vedeniile au dispărut; împrejur am văzut iarăşi pădurea, adîncurile întunecate, negre, şi am auzit fîşîitul picăturilor şi răsuflările tovarăşilor de arme.

Atunci mi-am spus de mai multe ori, luptînd împotriva halucinaţiilor: „Te afli în pădure, în armată, comandant este La Rochenoire, Mirza e adjutantul lui, iar lîngă tine doarme Marx".

După aceea, nici eu nu ştiu de ce, am simţit că mi-e frică. Mi-era atît de frică, încît voiam să strig după ajutor.

Brusc, şuieratul ascuţit al fluierului ne-a trezit pe toţi. Am răsuflat adînc. Cel puţin asta era realitate. Soldaţii au sărit drept în picioare şi, după un sfert de oră, aşteptam aliniaţi şi cu arma în mînă. Locotenenţii, cu săbiile scoase, fiecare la compania lui, îşi transmiteau ordinele cu glasuri răguşite. În curînd a apărut La Rochenoire şi, la apropierea lui, murmurul acela care se aude chiar la instrucţie în toate unităţile, mai ales în cele franceze, a încetat pretutindeni, de parcă soldaţii au văzut apropiindu-se însăşi moartea. La Rochenoire era însoţit de Mirza. Amîndoi înaintau fără grabă, inspectînd rîndurile. Soldaţii se încordau ca nişte strune, prezentînd armele. Ici şi colo La Rochenoire rostea cîte o vorbă, pe care locotenenţii o prindeau din zbor. După o clipă a răsunat o comandă puternică şi rîndurile s-au frînt în două... jumătate din detaşament sub conducerea lui La Rochenoire şi a lui Mirza a luat-o spre dreapta, iar cealaltă jumătate, în care eram şi eu cu Marx, a pornit sub comanda lui Simon drept înainte. Era încă noapte neagră. Siluetele întunecate ale copacilor, trunchiurile răsturnate cu rădăcinile în sus se iţeau în forme fantastice, de apocalips. Pădurea era de-a dreptul înfricoşătoare. Mergeam într-o tăcere deplină, fără cel mai mic zgomot. Pentru un om care gîndeşte, serviciul militar mai are încă o parte proastă, aceea că niciodată nu ştii ce faci. Parcă o mînă te mişcă asemenea unui pion şi asta-i totul. Aşa era şi cu mine. Ştiam că La Rochenoire luase parte la bătălia ale cărei ecouri le auzisem în La

Mare, şi fusese învins, credeam deci că mergem să răzbunăm înfrîngerea, dar încotro ne îndreptam şi cu ce torţe aveam să ne măsurăm, n-aveam nici cea mai mică idee. Pădurea s-a sfîrşit curînd. În zarea nopţii s-a conturat o colină cu o moară de vînt, iar mai departe vreo treizeci de căsuţe spre care am început să ne furişăm. Fereastra morii era luminată, iar sub aripi se zărea silueta nemişcată, neagră, a unei străji prusace cu coiful ascuţit, rezemată în puşcă. Cu toate că eram acoperiţi de tufişuri şi înaintam cu multă prudenţă, straja a auzit. Un „*Werda?*"[1] puternic a spart tăcerea nopţii şi numaidecît a bubuit o împuşcătură, împrăştiind în văzduh o lumină roşietică. Atunci am scos un strigăt şi am pornit în goană spre colibele din care au izbucnit împuşcături. S-a încins lupta. Eu, Marx şi încă vreo zece soldaţi, sub comanda lui Simon, am ajuns la uşa unei căsuţe şi am început să izbim în ea cu patul armelor, în timp ce din pod şi de la ferestre se trăgea în noi de la cîţiva paşi. Uşa a cedat, s-a spart şi am năvălit înăuntru. Nemţii ne-au întîmpinat cu foc la gura ţevii, dar fără pagube prea mari. Atunci a început lupta cu patul armelor, cu baionetele, în sfîrşit, cu ghearele, dinţii şi pumnii. Soldaţii noştri au intrat în celelalte colibe aproape în acelaşi timp, astfel că împuşcăturile au încetat peste tot, lăsînd loc încăierării cu armele albe. În coliba noastră, înverşunarea obişnuită a luptei a crescut repede, ajungînd la turbare. Se mai auzea doar troznetul puştilor frînte, scrîşnetul baionetelor, horcăitul şi răsuflarea gîfîitoare a luptătorilor care se tăvăleau pe jos, se trăgeau de păr şi se muşcau cu dinţii. Un găligan înalt l-a înşfăcat de gît pe Marx şi s-au prăbuşit amîndoi pe podea, dar Marx, puternic ca un buhai, într-o secundă a fost deasupra, i-a pus un genunchi pe piept şi a început să-l dea cu capul de podeaua de cărămidă. Alt prusac i-a sărit îndată în spate. Am vrut să sar în ajutorul lui Marx, dar am primit o lovitură cu patul puştii în piept şi m-am întins cît eram de lung alături de căminul în care ardea focul.

Cît am zăcut acolo, nu ştiu. La început, cînd mi-am venit în fire, nu puteam să mă mişc. În colibă era linişte. Focul sta să se stingă. Cu mare trudă m-am întors cu faţa în jos şi m-am ridicat puţin într-o mînă. Primul lucru pe care l-am văzut în lumina jăraticului, a fost cadavrul lui Simon cu gura deschisă şi dinţii rînjiţi.

[1] Cine-i acolo (lb. germ.).

Am leşinat iarăşi.

Cînd m-am trezit a doua oară, era mult mai bine. Acum mă aflam întins într-un pat, nu mai eram pe jos. Privirea mi-a căzut mai întîi pe faţa simpatică a lui Mirza care se aplecase îngrijorat deasupra mea.

— Tu eşti ? am întrebat.

— Eu sînt — mi-a răspuns vesel. M-ai băgat în sperieţi, dar n-ai nimic.

Într-adevăr, mă simţeam mult mai bine.

Lovitura pe care o primisem în piept, îmi tăiase răsuflarea, fără să-mi facă şi alt rău. Acum respiram liber şi fără dureri.

Nu-mi venea să mă scol din pat ; îmi plimbam privirile împrejur. Era aceeaşi încăpere în care luptasem cu o zi sau două înainte. Urmele încăierării se vedeau peste tot : geamuri sparte, căminul pe jumătate dărîmat, pete de sînge pe pereţi, resturi de tencuială pe podea, dar nici un mort. Prin găvanele ferestrelor lumina soarele şi pătrundeau pale de vînt, învălătucind fumul din căminul în care focul ardea din nou. Mirosul de ars umplea aerul.

— Cît timp am dormit ? l-am întrebat pe Mirza.

— O zi şi o noapte, buştean.

— Tu n-ai fost rănit ?

— A, nişte zgîrieturi.

Spunînd acestea, şi-a suflecat mîneca de la cămaşă şi şi-a întins mîna-i albă ca marmura, pe care se vedea o dungă lungă, roşie, şi urmele vineţii ale unei muşcături.

— Nemţii ăştia — a meditat — nu se lasă tăiaţi ca oile.

— I-am bătut ?

— Aşa puţin. N-au scăpat prea mulţi.

— Voi aţi sărit în ajutorul nostru ?

— Da.

— Marx unde-i ? am întrebat după o clipă de tăcere.

— În patrulă. Marx a ajuns caporal.

— Mi se pare că Simon a murit.

— L-am şi înmormîntat.

— Cine-i în locul lui ?

— Eu.

M-am ridicat în capul oaselor pe pat.

— Explică-mi şi mie ce-nseamnă toate astea ?

Mirza a început să rîdă.

— Ofiţerii cam strîmbă din nas — a spus — dar prietenul

meu La Rochenoire, nici n-a vrut să audă de altcineva în locul lui Simon.

— Nu înţeleg nimic.

— Totuşi e foarte simplu. Se vorbeşte de încetarea focului. Firește, nu-i adevărat, dar se vorbeşte. Oricum, dacă se va ajunge la armistiţiu, La Rochenoire, certat cu guvernul, va fi într-o situaţie dificilă.

— Şi de ce te protejează pe tine ?

— Pentru ca la momentul potrivit să-l protejez şi eu pe el. Fiind un străin bogat, la Paris mi s-au deschis toate uşile şi am cunoscut o mulţime de oameni care acum se află sus de tot. Mai mult, ţineau cu toţii la mine. Eram „*persona grata*" [1] şi cuvîntul meu poate să însemne astăzi ceva. Prezenţa mea şi gradul superior în tabăra lui îl vor împăca pînă la un punct pe La Rochenoire cu oamenii aceştia, ameliorîndu-i situaţia. Ah, dacă n-ar fi fost aşa, probabil că unul din noi n-ar mai fi acum în viaţă. Cînd am venit în tabără, s-a uitat la mine cu ochii lui cenuşii, cum se uită lupul la capra care a venit să-i ceară să înnopteze în bîrlogul lui. Eu i-am spus că viu pur şi simplu să lupt, iar pentru că el o face cel mai bine, am venit la el ; a adulmecat ceva şi a rîs de mine ca de un prostănac. Se şi întorsese spre Simon să-i dea ordine în privinţa mea, dar s-a gîndit pesemne că împuşcarea mea însemna ruptura cu dictatorul şi alte personalităţi din guvern. Fără îndoială, i-a trecut prin minte că va scăpa mai uşor de mine în prima bătălie. Văzîndu-i zîmbetul, i-am spus : „Ţi se pare probabil caraghios că viu tocmai în momentul cînd se vorbeşte despre încetarea focului ?" Era prima carte pe care o aruncam pe masă. S-a posomorît şi a început să întrebe ce ştiu despre asta. I-am răspuns că, dacă l-aş fi văzut pe dictator, i-aş fi putut să-i spun ceva mai sigur, încît dictatorul m-a onorat întotdeauna cu încrederea şi prietenia lui. Era al doilea atu. Cu toate că La Rochenoire nu se teme de nimeni, ştie că nu-i de glumit cu Chiorul. Ce ar fi putut să mai facă în timpul armistiţiului ? Mai mult ca sigur că dictatorul ar fi încheiat socotelile cu el. Pe de altă parte, La Rochenoire îşi are şi el planurile lui ; un om ambiţios ca el crede în reîntoarcerea lui Henric al V-lea, alături de care visează o carieră strălucită. Speră să se răfuiască atunci cu toţii, ajungînd dintr-un biet margraf, care la Paris n-avea bani destui nici

---

[1] Persoană dorită (lb. lat.)

pentru trabuce, o personalitate influentă. O, da, în timpul restaurației acest om ar avea un mare viitor, dacă n-aș mai fi și eu pe lume.

— Ai intrat într-un joc primejdios.

— Îmi dau seama, dar sînt liniștit. Ascultă mai departe. La Rochenoire știe totuși că, înainte de Henric, trebuie să suporte stăpînirea Chiorului, altfel ar putea muri înainte de a-și vedea visul împlinit, mai ales că îl cunoștea pe Gambetta mai de mult, de la club, și nu se aveau bine deloc. Trebuie deci să se asigure pentru această perioadă și crede că o poate face numai cu ajutorul meu.

Mirza a început să rîdă.

— E un joc primejdios, dar voi învinge, fiindcă eu îi cunosc toate cărțile, iar el habar n-are de ale mele.

— Știi însă cum se numește jocul tău?

În loc să-mi răspundă, Mirza s-a înfuriat.

— Intrigă! — a strigat — trădare! Ăsta-i jocul lui. Moartea lui Marillac, decăderea și moartea soției lui, lacrimile Lidiei — iată roadele acestui joc. Iar eu să preget acum și să-mi aleg mijloacele pentru a mă răzbuna? Ce să fac? Unde să mă duc? Cum să procedez mai departe? Dacă știi, spune-mi tu, învață-mă! Să-i trag oare un glonte în cap, ca să nu știe nici măcar de ce și de a cărui mînă moare? Asta poate s-o facă oricare soldat prusac în locul meu. Și pe urmă? Slava i-ar încununa numele și ar deveni un erou. Mulțumesc pentru asemenea răzbunare. Dealtfel, tu nu te amesteci, așa că nu mai face pe moralistul. Poate că tu i-ai da-o pe Lidia și l-ai mai și binecuvînta pe deasupra, apoi te-ai uita în oglindă să vezi dacă-ți stă bine cu sacrificiul tău. Eu însă sînt din alt aluat. Pentru mine sînt bune orice mijloace care duc la îndeplinirea scopului. Pe de altă parte, am și instrucțiuni în acest sens și trebuie să le urmez. Eu sînt soldat.

— Fă cum îți place, dar păzește-te. Prezența ta atît de aproape de La Mare îi va stîrni bănuielile, orb să fie și...

Selim a mai gîfîit o vreme, dar în cele din urmă și-a luat seama și a răspuns:

— Nu, totul se potrivește de minune ca să-i leg ochii acestui cîine. După ruptura cu Lidia, am mai avut și alte legături, mi-am făcut de cap. Îmi cunoaște firea blestemată. Am iubit, mai degrabă m-am prefăcut că iubesc, de peste zece ori. Aveam nevoie de dragoste. De aceea, La Roche-

noire, care știe tot, nici nu visează că-mi mai aduc aminte de Lidia.

După care a adăugat repede și parcă fără să vrea :

— Mă mir și eu de mine...

Am izbucnit în rîs.

— Dar să n-o nedreptățești pe Lidia, și nici pe mine, cu bănuielile tale — a strigat cu violență. O iubesc sincer, ca un om cinstit.

— Te gîndești să te însori cu ea ?

— Ce ? Da, sigur !

— Și pe urmă o să te întorci în țară, nu ? Bătrînul tău tată, stînd cu lupoaica lîngă foc, așteaptă să te revadă.

Mirza nu mi-a răspuns nimic, dar pe chipul lui s-a așternut o umbră de duioșie și parcă de dor de casă, de viața tihnită în cuibul familiei. Cunoșteam neamul lui Mirza ca și pe al meu. Ardeau cu toții ca vîlvătaia în tinerețe, dar, potolindu-și focul, se întorceau la cuib. Așa fuseseră bunicul și tatăl lui, așa era și el. M-am gîndit că își va respecta făgăduiala față de Lidia, că se vor căsători și se vor întoarce în țară.

Ne-a întrerupt discuția intrarea ofițerului Touvenir pe care-l cunoșteam.

— Ordin de la comandant ! a spus.

Mirza și-a aruncat ochii pe hîrtia adusă și a răspuns :

— Bine.

O oră mai tîrziu mărșăluiam spre La Rochenoire.

V

Întîlnirea cu restul detașamentului a avut loc noaptea ; a doua zi însă, la amiază, ne-am bătut iarăși, mai exact, am atacat un convoi de răniți și l-am nimicit. Atunci a început o viață de trudă și sforțări aproape supraomenești, de marșuri incredibile, foame, nopți nedormite și urmăriri neîncetate, de capcane și exterminare reciprocă, neîntreruptă. Prusacii își pierduseră cu totul răbdarea. Învingînd armate mari, nu puteau îngădui ca un detașament alcătuit din cinci sute de oameni să lățească măcelul pe lîngă bivuacurile lor. Comandanții coloanelor prusace mobile au socotit, prin urma-

re, că onoarea îi obligă să-i stîrpească pe franctirorii aceştia blestemaţi, pe care nici măcar nu-i considerau soldaţi adevăraţi. Nicicînd nu fusese mai adevărat ce spuneau ostaşii noştri : „Stăm în ceafa prusacilor". Cercul de fier se închidea în fiecare zi în jurul nostru şi de fiecare dată degeabà. Oamenii noştri se sălbăticiseră treptat în timpul acestor încăierări permanente şi, cu toată disciplina înfricoşătoare, se dedau nu o dată la excese cumplite nu numai faţă de prizonieri, ci chiar faţă de ţăranii francezi.

Deseori comandanţii coloanelor prusace mobile aveau impresia că ei ne urmăresc pe noi, în acest timp însă, chipurile retrăgîndu-ne şi furişîndu-ne, nu încetam nici o clipă să-i pîndim. Orice imprudenţă din partea lor o plăteau cu o nouă înfrîngere. Niciodată însuşirile militare deosebite ale lui Rochenoire n-au strălucit mai puternic ca în acele vremuri de cumpănă. Cutezanţa lui întrecea orice limite, iar norocul îi surîdea mereu. Uneori credeai că s-a lăsat înconjurat de bunăvoie, dar izbea năpraznic pe neaşteptate. Odată s-a întîmplat ca un detaşament de aproape opt sute de oameni să înainteze cît putea de repede, convins că merge pe urmele noastre, în realitate însă noi îl urmăream şi, atacîndu-l noaptea într-un loc mlăştinos, am nimicit o treime din el. Altădată, La Rochenoire a făcut în aşa fel încît două detaşamente prusace să tragă pe întuneric unul în celălalt timp de cîteva ore, crezînd că trag în noi. Sîngele-i rece era pe măsura talentului. Nu o dată, în timpul bătăliei, la lumina împuşcăturilor, l-am văzut pe acest omuleţ cu trabucul în gură, fără nici o armă, stînd în calea gloanţelor şi privind parcă flegmatic cu ochii lui cenuşii la desfăşurarea luptei.

Nu cruţa oamenii, n-avea milă de soldaţi, deseori se purta cum nu se poate mai crud cu ei, şi cu sătenii, dar nu se cruţa nici pe sine. Urmărindu-l mereu, mi-am format părerea despre caracterul lui. Omul acesta cu patimi înnăscute, dintre cele mai violente, fusese crescut de iezuiţi, primise probabil chiar prima iniţiere. Această educaţie împrumutase făpturii şi pornirilor lui un fel de a fi liniştit, politicos şi domolit, prin care temperamentu-i viforos răzbătea cu atît mai cumplit. Trăind la Paris, îşi pierduse mai întîi credinţa, apoi învăţase să dispreţuiască oamenii. Era sărac, aşa că la acest dispreţ s-a alăturat curînd şi ura. Devenise astfel un aristocrat nu atît în principiu, cît în obiceiuri şi în purtarea faţă de ceilalţi. Înaltul titlu de margraf, care în

sărăcia lui era mai degrabă o batjocură, îl împinsese şi mai departe pe drumul aristocraţiei. Îl dorea cu toată ardoarea pe Henric al V-lea, pentru că ştia că sub domnia lui oamenii ca el vor fi totul şi vor putea să-i calce în picioare pe ceilalţi, ceea ce pentru el însemna cea mai mare plăcere. Totuşi, cu toate înclinaţiile lui legitimiste, era un sceptic nu numai în privinţa ideilor religioase, ci şi în viaţă. Nu numai că nu iubea Franţa, dar o şi disprețuia din tot sufletul. Purta război de dragul războiului. În atmosfera lîncedă de la Paris pierduse simţul binelui şi al răului. Pentru el era acelaşi lucru. Cu asemenea convingeri şi temperament vijelios, devenise unul dintre cei mai primejdioşi oameni, mai ales că din fire era un tip de acţiune, deloc meditativ.

Cu un asemenea om se încleştase pe viaţă şi pe moarte Mirza. La început, eram convins că va cădea răpus în această luptă, dar mă convingeam pe zi ce trecea că şi Mirza era o pasăre tot atît de primejdioasă. În aparenţă, pînă acum între ei domnise pacea. Cu prusacii luptaseră cu succes şi trebuie să recunosc că la acest succes contribuise considerabil şi Mirza, care-l întrecea pe Simon din toate punctele de vedere.

În cele din urmă, totuşi, la vreo lună după jocul acela de-a baba-oarba prin pădure cu nemţii, situaţia noastră a devenit disperată. Coloanele mobile ne-au înconjurat din toate părţile. Cum nici vorbă nu putea fi să ne furişăm afară din încercuire cu un detaşament de cinci sute de oameni şi cum, pe de altă parte, nu mai găseam destulă hrană, sfatul de război a hotărît să ne împărţim în două. O jumătate avea s-o conducă Mirza, cealaltă La Rochenoire. Amîndoi credeau că în acest fel vor izbuti să se strecoare din departamentul Haute-Sâone şi să găsească mai uşor alimente. Au stabilit, cu toate acestea, să rămînă mereu la o distanţă nu mai mare de o zi unul de celălalt, pentru a se putea ajuta la nevoie.

De atunci Mirza a început să acţioneze aproape numai pe cont propriu. Recunosc că eram curios cum o să se descurce, fiindcă situaţia era deosebit de dificilă. Aveam într-adevăr încredere în el, dar mi-a întrecut toate aşteptările. În prima zi după împărţirea detaşamentului, a avut o ciocnire de toată frumuseţea cu ulanii, în care era cît pe ce să-şi piardă viaţa; apoi a scăpat cu atîta îndemînare, încît mi se părea uneori că-l întrece şi pe La Rochenoire. Uneori mă gîndeam că se naşte un nou talent militar şi ştiu

că și el era convins că-i așa. Soldații l-au îndrăgit repede și-l urmau orbește în luptă. Mirza se purta totuși cu ei aproape tot atît de aspru ca și La Rochenoire, dar era mult mai grijuliu cu viața lor. Cînd vreun soldat săvîrșea vreo abatere, iar Selim se uita la el și pălea, acesta știa că-i vai de pielea lui. Între ei îi ziceau „domnișoara" din cauza frumuseții neobișnuite. Odată, în timpul unui popas, am auzit doi ostași vorbind.

— Cînd „domnișoara" pălește, a pus moartea ochii pe tine.

— Ei și ce! i-a răspuns al doilea. Domnișoara știe să fie și diavol, dar și mamă, pe cînd La Rochenoire a numai diavol.

În această viață ostășească, grea, chinuitoare, fără siguranța zilei de mîine, nu lipseau totuși și părțile comice. Mi-aduc aminte că, o dată, pe cînd mărșăluiam prin pădure, dintr-un copac a coborît brusc un om, ca și cînd ar fi picat din cer. „Stai! Cine ești?" Răspunde: „Wolak". Provenea din Galiția, slujise în oastea turcească, italiană și în legiunea străină franceză, fusese în Mexic și în Algeria. Ce voia? Să intre în armată. L-am înrolat. N-a trecut nici o jumătate de zi și Wolak îi păcălise pe toți soldații. Le-a venit de hac pînă și celor mai buni de gură, i-a învinețit un ochi celui mai puternic, unora le-a găsit porecle, de la cîțiva a împrumutat bani, care nu-i foloseau la nimic, pe alții i-a lăsat lefteri la cărți — și cu toți se purta ca un învățător cu copiii. În fiecare seară cînta un cîntec cum nu se poate mai idiot despre un chelar, care-i făcea pe toți să rîdă în hohote. Ultimele cuvinte ale cîntecului erau: „Iar tu, domne chelar, dă-mi cheia de la..." Cînd spunea „domne chelar", Wolak arăta cu degetul spre unul dintre soldați. Să fii numit chelar în acest fel, nu era cea mai mare onoare. Din această cauză se ajungea la certuri și la bătaie.

— Pe mine n-o să mă facă niciodată chelar! a exclamat un soldat, dînd cu chipiul de pămînt.

— Tu chelar, cucuveao, tu care-ai venit pe lume cu trei ani mai devreme? a răspuns Wolak. Păi tu știi unde cresc peștii, ce înseamnă o moară de apă sau de vînt? Domnul trăiește cu viorele. Da' tu ceas ai? Și e bărbat sau femeie? Ia uite la el!

Și înainte ca soldatul amețit să-și vie în fire, ceilalți izbucneau în hohote de rîs, pe care cîteodată le întrerupeau împușcăturile prusacilor.

În acest fel s-au scurs vreo două săptămîni. În acest răstimp s-a întîmplat să dăm o luptă, faţă de care toată faima de pînă atunci a lui La Rochenoire a pălit cu totul. Într-o seară au venit la noi vreo trei sute de oameni din detaşamentul lui Emile Corbeau şi odată cu ei aproape cincizeci de cai.

Ofiţerul care-i conducea, a declarat că detaşamentul fusese distrus cu o zi înainte de o coloană mobilă care-i urmăreşte probabil şi acum pe cei scăpaţi cu viaţă din cei opt sute de oameni. Ostaşii erau cu adevărat într-o stare de plîns. Cu toate acestea, Mirza, întărit acum şi cu ei, a hotărît să primească lupta cu coloana mobilă, mai degrabă să meargă în întîmpinarea ei şi s-o surprindă pe drum într-o ambuscadă. Coloana număra nouă sute de oameni, din care aproape două sute de călăreţi erau conduşi de un ofiţer tînăr, dar foarte priceput, Otto von Hohenstein, o adevărată sperietoare a franctirorilor. Mirza s-a lăsat ademenit de speranţa că va învinge un potrivnic atît de cunoscut, prin urmare, îngăduindu-le oamenilor lui Corbeau numai să mănînce, a pornit în direcţia drumului. Era noapte, peste pădure se lăsase o ceaţă atît de deasă, încît nu se vedea nimic la doi paşi. Am stat ascunşi în tufişuri, pe amîndouă părţile drumului, vreo două ore într-o tăcere adîncă, auzindu-ne bătaia propriilor inimi. Sub ameninţarea pedepsei cu moartea, nu aveam voie să rostim nici o vorbă, aşa că am fost nevoit, ca ofiţer ce ajunsesem, să veghez şi asupra oamenilor, îndeosebi a lui Wolak care numai cu mare greutate putea sta liniştit. Aveam instrucţiuni precise. Mirza avea să dea semnalul atacului trăgînd cu pistolul. Lîngă mine auzeam inimile celorlalţi bătînd neliniştite. Nu exista nimic mai enervant, chiar şi pentru soldaţii mai vechi, decît aşteptarea la pîndă. S-a mai scurs încă o jumătate de oră şi, în sfîrşit, am auzit din depărtare scîrţîitul roţilor şi paşii măsuraţi ai pedestraşilor. S-a aşternut o asemenea tăcere că auzeam foşnetul fiecărei frunze din copaci. Paşii se apropiau. În cele din urmă, a apărut o patrulă călare alcătuită din şase ulani. Fumau pe furiş. Cînd au trecut pe lîngă noi, unul s-a aplecat spre cel de lîngă el şi l-am auzit spunînd :

— *Bruder* [1], dă-mi un foc !

— O să-ţi dea francezii.

Au trecut de noi şi iarăşi s-a aşternut liniştea. S-a apropiat în fine grosul trupei. În frunte mergea călărimea, urma-

[1] Frate (lb. germ.)

tă de pedestraşii care nu respectau ordinea. Se vedea că oamenii nu se aşteptau la nimic rău şi înaintau fără grijă. Repetau, după obiceiul nemţilor, în tactul paşilor de marş, accentuînd fiecare silabă : „*Fünf-Paar-lederne Strümpfe !...*"[1]

Iar moartea îi pîndea din amîndouă părţile drumului.

Cînd au ajuns în mijlocul capcanei, în liniştea surdă a răsunat o împuşcătură de pistol.

I-a răspuns numaidecît salva tunătoare a puştilor din stînga drumului. S-a iscat o larmă de nedescris, în care se auzeau pocnetele puştilor, strigătul : „Formaţi rîndurile !" şi glasul liniştit, răsunător, dominînd în răstimpuri toate zgomotele, al comandantului neamţ. Au făcut front spre stînga şi atunci au căzut peste noi crengi şi frunze din tufişurile secerate de gloanţe. Vrednicii ostaşi nemţi au format rîndurile într-o clipită. În aceeaşi clipă însă, a doua salvă a cutremurat văzduhul dinspre dreapta. Nemţii au format două fronturi, timp în care Mirza a închis amîndouă capetele drumului. Împuşcăturile bubuiau din toate părţile.

Fumul a îngroşat şi mai mult întunericul de nepătruns. Soldaţii noştri urlau acum în jurul nemţilor ca o haită de lupi înfometaţi. Nefericiţii se credeau încercuiţi de cine ştie ce forţe uriaşe. Trăgeau orbeşte. Caii ulanilor, înfricoşaţi şi speriaţi, au început să sforăie de spaimă şi să strice rîndurile. Întreg detaşamentul s-a mişcat înainte şi a fost întîmpinat de gloanţe, a pornit înapoi şi a păţit la fel. Deodată a explodat o ladă cu pulbere. Caii au înnebunit de-a binelea, învălmăşeala a crescut. Au răsunat glasuri : „Lumină ! Lumină !" Atunci comandantului neamţ i-a venit ideea nefericită de a lumina drumul. Am văzut ostaşii prusaci ridicînd în vîrful baionetelor mănunchiuri de paie. Flăcările sîngerii au luminat drumul şi copacii din apropiere, dar a fost numai în folosul nostru, fiindcă acum vedeam în cine tragem. „În ofiţer ! în ofiţer !" au început să strige ostaşii noştri. La lumina paielor aprinse, am zărit o siluetă înaltă, mîndră, cu coiful ascuţit şi monoclu aurit la ochi, care sta sfidătoare într-o căruţă şi împărţea ordine. Flăcările îl luminau din cap pînă-n picioare. „Trageţi în ofiţer !" au repetat glasurile. Gloanţele au şuierat, din legăturile de paie s-au împrăştiat scîntei şi fire aprinse, dar ofiţerul a rămas neatins. Atunci a alergat spre noi Mirza.

— Trageţi în ofiţer ! a ordonat şi, smulgîndu-i puşca lui Wolak, a dus-o la ochi.

[1] **Aici cu sensul :** Trei — patru — ăl cu paie !...

Împuşcătura a pornit, tînărul ofiţer s-a clătinat şi a căzut pe spate cu capul în paiele care ardeau.

Paiele aprinse de prusieni s-au stins curînd, salvele deveneau din ce în ce mai slabe şi mai rare. Se mai apărau, ce-i drept, dar fără nici o speranţă, în vreme ce focul nostru se înteţea tot mai mult, iar răcnetele soldaţilor cutremurau văzduhul.

După încă cinci minute, comanda „La baionetă!" a răsunat în toate rîndurile noastre. L-am văzut o clipă pe Mirza înaintînd cu sabia scoasă, odată cu valul strălucitor de baionete, dar în mijlocul prusacilor s-a aprins deodată un mănunchi de paie şi alături a fost înălţată în vîrful a două baionete o batistă albă.

— Stai, se predau! s-a strigat din toate părţile.

Aşa şi era. Lupta se încheiase.

După o jumătate de oră, liniştea s-a lăsat iarăşi peste drumul însîngerat; am dat ordin să se ridice răniţii. Eu însumi am găsit capul lui Otto von Hohenstein cu faţa pîrjolită de flăcări şi i-am luat documentele, printre care era şi un portret al soţiei sau al logodnicii, pe care-l păstrez şi acum. Apoi am plecat să-l caut pe Mirza. L-am găsit stînd mai la o parte, pe rădăcinile copacilor şi respirînd greu. Avea părul ud de sudoare, faţa înnegrită de pulbere, mîinile îi tremurau, dar în ochi îi strălucea o mîndrie neţărmurită, pe care nici nu încerca s-o ascundă. În zilele următoare, mîndria lui a crescut şi mai mult. Nu mai asculta părerea nimănui, mai exact, n-o mai cerea de la nimeni. Cu ofiţerii se purta ca un tiran; chiar şi cu mine se arăta schimbat, drept care relaţiile noastre s-au răcit considerabil.

Despre La Rochenoire n-am mai vorbit nimic, dar vedeam că Mirza se ridică deasupra lui şi începe să-şi dispreţuiască potrivnicul. Mai mult, acum se afla în fruntea unei forţe de două ori mai mari, care ar fi sărit şi în foc pentru el, aşa că nu mai avea de ce să se teamă.

Două zile mai tîrziu a atacat cătunul Deux-Ponts, unde se afla o garnizoană prusacă. N-a mai atacat noaptea, ci ziua în amiaza mare. A primit lupta deschisă, încununîndu-şi tîmpla cu o nouă frunză de laur.

A procedat astfel împotriva ordinelor lui La Rochenoire. Ştia că aceasta va provoca ruptura dintre ei, dar s-a gîndit pesemne că a venit timpul s-o facă.

Atunci am primit veste că La Rochenoire, atacat între timp, suferise pierderi însemnate. Cînd a aflat, Mirza le-a spus ofiţerilor :

— La Rochenoire o să-mi piardă oamenii de care am atîta nevoie.

Ofiţerii s-au privit în tăcere.

În loc să atace Deux-Ponts, Mirza putea să sară în ajutorul lui La Rochenoire, fiindcă pe atunci eram mai liberi în mişcări. Coloanele mobile erau mai rare, deoarece nemţii mobilizaseră unităţile mai mari împotriva armatelor regulate.

În seara aceleiaşi zile a sosit un ofiţer cu ordin de la La Rochenoire ca Mirza să se îndrepte fără întîrziere spre cartierul general.

Îmi amintesc momentul acela şi acum. Eram în primăria din Deux-Ponts. Ofiţerul se oprise în uşă, cu mîna la chipiu, iar Mirza şedea la masă, citind ordinul fără grabă.

Îl priveam cu luare aminte. Greutăţile războiului se citeau şi pe faţa lui. Slăbise. Era palid şi parcă îmbătrînise, o umbră de asprime se aşternuse peste trăsăturile-i altădată atît de plăcute, tinereşti. Se vedea în el omul care se obişnuise să poruncească, nu să asculte de alţii.

S-a ridicat brusc, s-a apropiat de ofiţer şi, rupînd ordinul în faţa lui, a împrăştiat bucăţelele de hîrtie pe jos.

— Spune-i lui La Rochenoire că mă duc la La Mare! a rostit cu răceală.

Ofiţerul s-a înclinat şi a ieşit. Atunci Mirza s-a întors spre mine :

— Te rog să convoci pe toţi ofiţerii detaşamentului.

I-am adus în cîteva minute pe toţi. Mirza le-a arătat liniştit numirea, spunîndu-le :

— Domnilor, binevoiţi şi citiţi tare acest document.

Unul dintre ofiţeri a dat citire poruncii dictatorului. În tot acest timp, Mirza a aşteptat mîndru şi rece.

S-a lăsat o tăcere adîncă.

— Domnilor ! a spus Selim. Dintr-un detaşament de jefuitori, scos în afara legii, deveniţi din nou ostaşi ai Republicii. Vitejia voastră, arătată în atîtea bătălii, a determinat guvernul legal să vă ierte. Am dreptul să pedepsesc, dar prefer să iert. Acelora dintre voi, cărora nu le-a plăcut purtarea mea de cînd am venit în tabără, le declar că am urmat instrucţiunile ; dealtfel nu trebuie să mă dezvinovăţesc în faţa voastră. Cu acest prilej, vă anunţ că voi da ordin să fie

împuşcat imediat oricine va arăta cea mai mică nesupunere.

Nici un protest n-a întrerupt această cuvîntare energică. După o vreme, cel mai vîrstnic dintre ofiţeri, un italian încărunţit, pe nume Michaelis, a luat poziţie de drepţi, a dus mîna la tîmplă şi a spus :

— Aşteptăm ordine.

— Înştiinţaţi soldaţii de schimbarea comandantului.

Ofiţerii au ieşit şi curînd strigătele „*Vive la Republique !* „*Vive Mademoiselle !*" şi „*A bas la Rochenoire !*" ne-au convins că schimbarea fusese primită.

Dacă la Rochenoire ar fi putut auzi aceste strigăte, ar fi fost îndreptăţit să repete odată cu regii Solomon şi Gelimar : „Totu-i deşertăciune !"

După o oră, am plecat spre La Mare.

VI

Am ajuns acolo noaptea tîrziu. Nu i-am găsit acasă nici pe domnul La Grange, nici pe Lidia. Obloanele ferestrelor erau închise, în casă şi grădină domnea liniştea. Am văzut că absenţa neaşteptată a Lidiei i-a produs o mare dezamăgire lui Selim. Venise aici să se odihnească, dînd frîu liber simţămintelor delicate pe care inima lui nu le mai încercase de mult, dar speranţele i se spulberaseră. Poate că se aştepta la vreun semn de viaţă, la vreo scrisoare, pentru că a descusut-o pe slujitoare care n-a ştiut să-i spună decît că stăpînii au plecat şi se vor întoarce peste trei zile. Pentru mine plecarea lor era cu totul naturală, dar Mirza suferea din această pricină mai mult decît mă aşteptam şi nu se pricepea deloc să-şi ascundă tulburarea. Pentru el era una din acele întîmplări care nu înseamnă nimic în sine, dar care par trimise înadins de soarta potrivnică. Dar prezenţa în casa Lidiei părea să aibă efecte binefăcătoare asupra lui. De pe faţă i-a dispărut umbra aceea de asprime, luîndu-i locul o expresie mai blajină. Ne-am apropiat iarăşi. Acest cumplit comandant de puşcaşi voluntari mi-a adus aminte din nou de Selim, studentul îndrăgostit. Mă luă de braţ şi rătăceam prin toată casa. Casa în care locuieşte fiinţa iubită are pentru orice îndrăgostit un farmec deosebit. Duioşia

amintirilor se amestecă în această vrajă cu tristeţea şi ecourile cu care răspund pereţii părăsiţi. Fiecare din aceste ecouri pare să spună: „Ea nu este". La început ne-am dus în camera Lidiei. În vaze de porţelan, pe amîndouă părţile garderobei, se aflau flori veştejite, iar pe garderobă rămăsese un pieptene în formă de coroană, din acelea pe care femeile le poartă înfipte în păr. Mirza s-a întors chipurile spre fereastră, dar l-am văzut ducînd pieptenul la buze. O iubea cu adevărat pe Lidia. Dealtfel, în încăpere nimic nu trăda prezenţa ei. Perdelele de la pat erau scoase, aşternutul lipsea, se vede că cineva făcuse ordine, ştergînd urmele celei care locuise aici. Mobilele în huse albe erau aşezate unele peste altele, oglinzile şi fotografiile de pe pereţi, acoperite cu muselină. Mirza a tras pînza de pe fotografii. Una din ele o înfăţişa pe Lidia, copilă încă, în rochiţă scurtă. Era un vechi dagherotip îngălbenit. Faţa se vedea bine, dar ciorăpeii albi de copil nu mai erau decît două pete, iar rochiţa de culoare închisă se confunda cu fondul. Mi-a venit să rîd de fotografia asta, deoarece Lidia nu fusese prea frumoasă de mică, avea o înfăţişare speriată, gura deschisă şi o expresie cam prostuţă. Selim s-a întors cu spatele la mine, ca şi cînd n-ar fi vrut să mă uit cu priviri indiferente, poate chiar răutăcioase, la acest dagherotip. M-am gîndit că lui trebuie să i se pară ciudat de fermecător, dar judecam în funcţie de mine. Mirza era prea lucid şi prea puţin sentimental. Într-adevăr, a dat la o parte portretul şi a spus:

— Asta-i o caricatură!

Am izbucnit amîndoi în hohote de rîs. Apoi l-am lăsat cu amintirile lui şi am plecat la ofiţerii care se tolăniseră în sufragerie, bînd vin şi pufăind din lulele.

Înainte de culcare, am luat o patrulă şi m-am dus să schimb străjile. Noaptea era rece, întunecoasă. La marginea pădurii, dincolo de cîmpul de hamei, urla un lup, iar urletul lui ameninţător părea ciudat de trist. Cînd tăcea, dinspre sat se auzea glasul unui ţăran care-şi chema soţia sau fiica:

— Rozyna! Rozyna!

M-am întors prin grădină. Ferestrele de la camera Lidiei erau luminate. Pesemne că Selim mai era acolo.

Am crezut că-l voi surprinde adîncit în visare, dar l-am găsit aplecat deasupra hărţii.

— Nemţii sînt la o zi de drum — mi-a spus. Sînt destul de mulţi, dar poimîine îi voi ataca.

— Cine știe dacă mîine nu te vei răfui cu La Rochenoire — am răspuns.

A dat din mînă cu nepăsare.

— Asta n-are nici o importanță. E timpul să sfîrșesc cu el, deși pentru mine e un potrivnic care nu merită osteneala.

— Te prețuiești prea mult.

— Viitorul o va demonstra.

Rostind cuvîntul „viitor", a privit pe hartă și a lovit-o cu palma.

A doua zi și-a petrecut toată dimineața împărțind ordine. Se aștepta la o bătălie. Dar mai întîi „kișmet" a vrut s-o dea pe aceea pe care i-o prevestisem.

Era ora trei, ședeam la masă, cînd ușa s-a deschis brusc și a intrat La Rochenoire.

În treizeci și șase de ore făcuse un drum pentru care, în mod obișnuit, era nevoie de trei zile. Era acoperit de praf și parcă obosit. Fața-i era liniștită, ochii ficși nu trădau nici un fel de emoție ; semăna mai mult ca oricînd cu un preot.

Cînd a intrat, foștii lui ofițeri au zvîcnit fără voie în picioare.

Mirza s-a uitat la el cu o privire nedefinită, ochii îi scăpărau, dar a rămas liniștit. Se vede că era pregătit, pentru că i-a făcut semn adjutantului care a ieșit numaidecît din încăpere.

La Rochenoire a înaintat cîțiva pași, oprindu-și privirile amenințătoare asupra lui Mirza.

— Ieri ți-am trimis un ordin — a vorbit încet.

— Iar eu am crezut că-i mai bine să nu-l execut.

Jumătate din fața lui La Rochenoire a început să tremure nervos, cum tremura de obicei în timpul luptelor.

— Domnule, ești arestat ! i-a spus liniștit lui Mirza.

Mirza a înălțat din umeri și, întorcîndu-se, a poruncit :

— Machaelis, luați-l pe nebunul ăsta !

Atunci, în ușa întredeschisă, a apărut adjutantul însoțit de patru soldați. Aceștia s-au apropiat cu mișcări automate de La Rochenoire și s-au oprit în tăcere la stînga și la dreapta lui.

— Domnule, în numele Republicii ești arestat ! a spus adjutantul.

Într-o clipită, omulețul s-a strîns în el și fața i s-a întunecat. A înțeles totul dintr-odată, și răzbunarea și drumurile

lui Mirza. Şi-a dat seama că a căzut într-o capcană cumplită, din care nu mai putea scăpa decît în mormînt.

Nu era însă omul care să irosească vorbele zadarnic. Învingător în atîtea bătălii, acest partizan înfricoşător n-a mai încercat nimic. Pe faţa lui nu se citea nici mîndria prefăcută, nici dispreţul artificial ; nu l-a fulgerat pe Mirza din priviri, a rămas pasiv parcă, simţind că tot ce-ar fi putut întreprinde, n-ar fi fost decît zbucium zadarnic, nepotrivit pentru demnitatea lui.

Dimpotrivă, faţa lui Mirza exprima autoritatea puterii. Nici măcar nu se mai uita la La Rochenoire. În ochii lui nu mai era un rival, un adversar egal, ci un sărman obişnuit în faţa judecăţii, *„pauvre diable"* de care nu merita să se ocupe mai mult decît o cereau paragrafele codului penal militar.

În toate acestea, în această neaşteptată schimbare de roluri şi relaţii, în această umilire profundă a unui om atît de mîndru ca La Rochenoire era ceva atît de tragic, încît ceea ce avea să urmeze păleа în faţa clipei prezente.

— Duceţi-l ! a ordonat Mirza.

Paşii măsuraţi ai soldaţilor au răsunat prevestitor de rău. La Rochenoire a fost dus în casa în care înnoptasem prima dată în La Mare.

După plecarea arestatului, în încăpere s-a înstăpînit o tăcere surdă. Se simţeau cu toţii apăsaţi de un simţămînt ciudat.

De obicei, oamenii războiului nu sînt nişte buni creştini, nu-şi iartă potrivnicii cînd îi prind, dar acum simţeam în mine o pornire neînţeleasă împotriva lui Mirza.

La Rochencire venise fără arme, iar el acţionase cu aceeaşi neîndurare, dar cu o putere mai mare, încrezător în izbîndă, în propria siguranţă, în autoritatea puterii, maiestatea judecătorului şi în legile militare, în forţă.

Într-un cuvînt, de o parte totul, de cealaltă nimic.

În plus, ştiam că Mirza nu-l va ierta. S-a constituit completul de judecată. Judecătorii erau Michaelis, Marx şi eu. Mirza avea obligaţia să prezideze. Touvenir era secretar.

A fost adus La Rochenoire. Cînd m-am uitat la el, mi s-a părut că într-o oră îmbătrînise cu cel puţin un an, dar era calm, mai degrabă indiferent.

După citirea acuzaţiilor, era de ajuns şi una singură ca să-l condamne la moarte, Mirza l-a întrebat dacă are ceva de spus în apărarea lui, dar arestatul s-a mulţumit să ri-

dice din umeri. Înainte de pronunţarea sentinţei, l-au dus iarăşi la arest. După care am început să deliberăm. Mirza s-a abţinut de la vot.

Le-am amintit judecătorilor că acuzatul condusese peste patruzeci de lupte victorioase. Mi s-a părut că vorbele mele au făcut oarecare impresie.

În cele din urmă, am votat.

La Rochenoire a fost condamnat la moarte.

Am fost ales eu ca să-i comunic sentinţa. Am făcut-o fără nici o plăcere.

În ciuda aşteptărilor, m-a primit nu numai liniştit, ci chiar politicos. Mi-am îndeplinit trista însărcinare şi mă pregăteam să plec, dar m-a oprit şi mi-a spus :

— Am ştiut că dumneata vei vota împotriva morţii. Dacă ar fi precumpănit părerea dumitale, mi-ai fi făcut o mare nedreptate.

După care am plecat, nu înainte de a aşeza străjile, doi ostaşi la uşă şi unul la fereastra dinspre cîmpul de hamei.

În nici un caz La Rochenoire nu se putea salva prin fugă.

M-am întors după aceea la cartierul general, dar nu-mi era sortit să mă odihnesc în noaptea aceea. Întrucît sentinţa avea să fie îndeplinită în faţa tuturor oştenilor lui La Rochenoire, am primit ordinul să aduc şi acea parte a detaşamentului care se afla acolo unde o lăsase La Rochenoire.

Aveam nevoie de două zile pline.

N-aveam nici un chef să plec, dar nu voiam să-l rog pe Mirza să trimită pe altcineva.

Am luat deci vreo zece călăreţi din fostul detaşament al lui Corbeau şi am pornit la drum.

Dincolo de La Mare, soldaţii au văzut lîngă biserică un om care voia să dispară în spărtura zidului ce împrejmuia cimitirul. L-au prins şi l-au adus la mine.

L-am recunoscut pe Hugon, vechea noastră călăuză.

— Ce faci aici ? l-am întrebat ameninţător.

Hugon era beat sau se prefăcea.

— Cu... cunosc fiecare tufiş — a mormăit. Cu îngăduinţa domniilor voastre, mă duc la casa din parc. Acolo sînt mulţi soldaţi. M-am tîrît pe brînci prin hamei, crezînd că sînt nemţi şi cînd colo, unul cu baioneta a vrut să mă... lîngă uscătorie... era de-al nostru, un neamţ...

Hugon a început să plîngă.

— Du-te şi te culcă, eşti beat.

— De supărare, domnia ta, de supărare. Azi eşti jos şi mîine sus... sau altfel. Ieri se temeau soldaţii de el, iar mîine o să-l împuşte.

Mi-a trecut prin minte o bănuială.

— L-ai văzut pe La Rochenoire? am întrebat.

— Acolo sînt mulţi soldaţi, domnia ta. Nu lasă pe nimeni. Şi m-am gîndit să dorm în cimitir. Astăzi omul trăieşte şi mîine-l duc acolo.

O clipă am crezut că La Rochenoire a găsit mijlocul de a se înţelege cu Hugon şi l-a trimis la soldaţii săi. Am rîs însă şi eu de gîndul meu. Selim avea de două ori mai mulţi oameni, iar Hugon nu putea ajunge acolo înaintea mea. L-am lăsat în drum şi am plecat mai departe.

Nu ştiu prin ce minune vestea despre soarta lui La Rochenoire a ajuns la detaşament înaintea mea. Ofiţerii şi soldaţii m-au primit într-o tăcere surdă.

Nici unul nu s-a arătat împotrivă. Acum erau ca o turmă de oi, cu care puteam să fac ce voiam.

Am dat ordinul de plecare şi am pornit numaidecît.

Pe la amiază, am lăsat ostaşii să se odihnească două ore, apoi i-am îndemnat din nou să se grăbească. Prin sate ţăranii se ascundeau de noi. Vrînd să ajung cît se poate de repede la La Mare, rechiziţionam în drum toate căruţele cu cai. De fiecare dată însă, la prima întrebare, primarul îmi răspundea:

— N-avem.

Atunci îi băgam pistolul sub nas şi atingerea ţevii reci avea însuşirea de a stimula patriotismul primarului; căruţele se găseau, scoase parcă din pămînt.

Ne apropiam de La Mare noaptea tîrziu într-o ordine desăvîrşită. Eu mergeam înainte cu călăreţii mei, la o jumătate milă franceză de detaşament. Voiam să ajung primul, fiindcă trebuia să spun parola străjilor puse de Mirza.

Dinspre sat nu se auzea nici cel mai mic zgomot, pretutindeni domnea întunericul. Mirza era şi mai prudent ca La Rochenoire şi nu aprindea focul niciodată în timpul nopţii.

Ne aflam nu departe de biserică. Subofiţerul meu s-a apropiat de mine:

— Domnule locotenent — mi-a spus — străjile au adormit.

— Nu e cu putinţă — am răspuns — asta se plăteşte cu moartea.

Luna lumina ca ziua. Cît cuprindeai cu ochii, nu se vedea nici o strajă.

„Ce-i asta ?“ m-am întrebat cu înfiorare.

La poarta cimitirului credeam că voi auzi dintr-o clipă în alta :

„*Qui vive ?*“

Împrejur domnea liniștea.

Subofițerul s-a apropiat iarăși de mine și mi-a șoptit :

— Aici s-a întîmplat ceva. Geamurile de la biserică sînt sparte.

Am privit în lumina lunii. Razele-i palide se răsfrîngeau în ferestrele bisericii, dar în cîteva locuri se vedeau găuri mari, negre și tăcute ; într-adevăr, geamurile erau sparte.

— Cred că aici a avut loc o luptă — a continuat subofițerul.

Poarta cimitirului era deschisă și am intrat.

Deodată copita calului meu s-a lovit de un obiect tare, care a produs un ecou surd.

Am crezut că e vreo tidvă omenească, ascunsă prin iarbă, și i-am spus unui soldat s-o ridice.

Soldatul a descălecat, s-a aplecat și mi-a arătat un coif prusac.

Era deci limpede că Mirza luptase în absența mea și, după bătălie, plecase în altă parte.

Am mers mai departe prin cimitir, cercetînd fiecare ridicătură de pămînt.

La cincizeci de pași de locul unde găsisem coiful, zăcea cadavrul unui pedestraș neamț. Se afla acolo de peste zece ore așa că lupta avusese loc cu o zi înainte.

Prin iarbă și prin buruieni apăreau tot mai multe semne ale încăierării. Pe alocuri, petece de pămînt de peste zece coți erau acoperite ca de omăt de bucățele de hîrtie folosite la încărcătură ; mai încolo se aflau numai trupuri prusace apoi numai franceze, și mai departe și de unele și de altele, răsturnate pe spate sau cu fața în jos, adesea cu capetele sau piepturile proptite unul de celălalt. Aici se luptaseră cu arme albe. Razele lunii luminau mereu alte și alte trupuri adormite parcă.

— La casa din parc ! am strigat cu putere.

Am pornit ca vijelia și am ieșit la drum.

De departe se vedeau venind mase negre de oameni ; detașamentul meu ajunsese la zidul cimitirului. Am oprit

înaintarea cu un semn din mînă, iar eu și oamenii mei am galopat mai departe, ferind trupurile tot mai dese care acopereau drumul. Un minut mai tîrziu, casa a apărut în fața noastră ;ferestrele de la o cameră erau luminate și deschise la perete, ca și ușile de la tindă.

Am intrat în fugă.

Prima încăpere era goală și întunecată ; un firicel de lumină pătrundea din odaia vecină prin ușa crăpată.

Am deschis-o și am rămas încremenit.

La mijloc se afla o sofa joasă, fără rezemătoare, pe care era întins mortul acoperit cu un cearceaf ; profilu-i nemișcat ieșea în relief sub năsălie.

La căpătîiul răposatului ardeau două lumînări groase. La picioare sta în genunchi o femeie îmbrăcată în negru, cu fruntea rezemată de marginea sofalei și cu mîinile strînse deasupra capului.

Cînd am intrat, s-a ridicat. Am recunoscut-o pe Lidia. Fața-i era palidă, aspră, subțiată de nesomn, obosită, de piatră și îmbătrînită, dar fără lacrimi.

— Domnișoară Lidia !... am strigat cu glasul înăbușit.

S-a apropiat în vîrful degetelor, temîndu-se parcă să nu tulbure liniștea celui răposat, și a rostit în șoaptă, cum se vorbește în fața morților :

— A murit.

S-a sprijinit de umărul meu. Suspine uscate i-au zguduit pieptul.

Abia atunci mi-a trecut prin minte că mortul ar putea fi bătrînul la Grange.

M-am apropiat repede și am ridicat giulgiul. De sub cearșaf se împrăștia o răceală de mort. Lumina gălbuie a lumînărilor cădea pe fața învinețită cu buzele umflate, schimonosite, respingătoare.

Era fața lui... Selim Mirza.

VII

A doua zi de dimineață am făcut cercetări din care au reieșit cele ce urmează. La Rochenoire se înțelesese într-adevăr cu Hugon, căruia îi poruncise să-i vestească pe

prusaci că Mirza se afla la La Mare. Hugon îi condusese prin hamei cu atîta iscusință, încît străjile dăduseră semnalul de primejdie abia după ce întregul detașament fusese încercuit. Începuse lupta. Mirza căzuse de la început. În schimb, La Rochenoire care, vrînd numai să se răzbune, nu credea că va scăpa, izbutise în vînzoleala generală să fugă în cîmpul de hamei cu ajutorul lui Hugon și de acolo să se strecoare în pădure.

După război, la vreun an de zile, am aflat că stă la Veneția. Moștenise o mare avere în Bretania, se căsătorise și trăia liniștit.

N-am putut verifica dacă soția lui era Lidia La Grange.

DOUĂ CĂI

I

Miś Rossowski şedea într-un fotoliu adînc în faţa lui Jaś Ztotopolski care se aşezase în celălalt. Miś fuma trabuc şi slobozea fumul spre Jaś, iar Jaś fuma şi el trabuc şi slobozea fumul spre Miś.

Tăceau. În cele din urmă, Miś privi întunecat la nasturii jambierelor sale şi întrebă :

— Ei şi acum ce-ai să faci ?

— Ştiu şi eu ?!

Urmă iarăşi o clipă de tăcere. Jaś îi turnă lui Miś un pahar de porter, iar el sorbi cu resemnare din al său. Pe faţa amîndurora se putea citi îngrijorarea. Ai ghicit, cititorule, se aflau la mare ananghie.

— Dac-ai să vinzi Złotopole, o să-ţi mai rămîie şi ţie ceva ? întrebă din nou Rossowski.

— Nimic.

— Chiar nimic ?

— Ei, doar cîteva vechituri acolo.

Se vede că nevoia despre care vorbeau se chema sărăcie. Deşi aparenţele nu lăsau să se întrevadă nimic. Îmbrăcămintea lor era croită după ultima modă, fotoliile în care şedeau erau tapiţate cu catifea, locuinţa mobilată cu gust şi îndestulător, iar în faţa lor se afla un serviciu elegant pentru micul dejun. Nu lipsea nimic, poate numai bună dispoziţia conlocutorilor.

— Şi-atunci ce intenţionezi să faci ?

— Ţi-am spus doar că nici eu nu ştiu.

— Of, ce vremuri grele, în care pînă şi nişte oameni ca noi sînt siliţi să-şi poarte singuri de grijă.

— Într-adevăr ! confirmă Złotopolski.

— N-am putea încheia ce-am început cu familia Bujnicki ?

— Ba da, chiar și azi. Mama este de partea mea iar domnișoara n-are, desigur, nimic împotrivă.

— Dacă-i așa, pune-i punct.

— Dragul meu, te asigur că viitorul meu papa are datorii și mai mari ca ale mele.

— Atunci de ce-i mai faci curte fiicei ?

— Pentru că o iubesc.

Jaś Ztotopolski rosti aceste cuvinte pe asemenea ton încît, deși nu prea-i ardea de rîs, începu și el să rîdă, înveselindu-l și pe Rossowski.

— Jaś, ești delicios, dar hai, lasă gluma și vorbește.

— Despre ce ?

— Despre Fanny Bujnicka.

— Prea bine. Uite, mă însor cu Fanny pentru aceleași motive pentru care nu mă însor cu Berlińska.

— Berlińska are o singură calitate.

— Care ?

— O sută de mii de ruble.

— Iartă-mă, pentru mine are opt sute de mii.

— Cum așa ?

— Se vede că nu știi ce-a făgăduit papa Berliński ; dacă fata nu se va căsători cu un nobil, va căpăta numai o sută de mii de ruble, dar dacă va lua un nobil, mai ales unul ca mine sau ca tine, atunci el îi va da opt sute de mii. Berliński mai are însă o calitate despre care poate că n-ai auzit.

— Așa-i, n-am auzit nimic.

— Păi are un bunic într-o sectă, care dănțuiește pios și acum cu cele zece porunci pe cap.

— Ei, aici e buba !

— Fanny are cel puțin un nume.

— La care se adaugă datoriile tatălui !

— Și asta-i o dificultate.

— Ascultă, Jaś, eu nu te mai înțeleg. Eu nu m-aș însura niciodată cu o fată fără nume, dar n-aș lua de asemenea pentru nimic în lume nici un nume fără parale. Berlińska are una, Fanny pe cealaltă, dar cu amîndouă nu poți să te căsătorești.

— A fi... sau a nu fi ?

— Ia te uită, ai început să citezi din Shakespeare.

— Ehei, Miś Rossowski ! Miś Rossowski !

— Ce vrei ?

— Ești un naiv.

— Așa crezi ?

— Întocmai. Ascultă-mă cu atenție. Dacă Fanny ar avea bani acum, nu m-ar lua pe mine, pentru că eu nu-i am. Pentru Berlińska, am cel puțin numele, de care Fanny n-are nevoie, ei îi trebuie bani.

— Și ție îți trebuie bani.

Jaś Złotopolski fredonă :

Ne trebui' nouă parale,
Dar Venus nu vrea să ne dea...

— Așa că, stimate Miś Rossowski, întrucît Venus nu vrea să ne dea bani, iar noi amîndoi de asta avem nevoie, Fanny va accepta să mă ia de soț, iar eu m-am și hotărît.

— Zi mai departe, dragul meu... ești atît de spiritual uneori ! Așadar vă veți căsători și după aceea ?

— Eu o să fiu soțul ei, iar ea soția mea.

— Și apoi ?

— Ghicește, Miś. Eu nu sînt dintre oamenii care fac ceva fără un motiv anume. Fanny se căsătorește cu mine acum, fiindcă n-are nimic, iar eu mă însor cu ea, nădăjduind că odată și odată va avea și ea ceva. Acum pricepi, dragă domnule ? Voi avea o soție cum tu n-ai să afli niciodată, cu toate că ai moșia de la Rossowce. Înțelegi ?

— Te gîndești la mătușa ei ?

— Așa-i, mă gîndesc că trăiește din renta de la fostul ei bărbat, care-i și unchiul Fannyei, deci nu se poate să nu capete nimic.

— Și dacă nu va căpăta ?

Złotopolski puse mîna pe umărul lui Rossowski.

— Prietene, moartea nu uită pe nimeni. Cînd îi vor cînta mătușii *Dies irae*, tu, dragă Miś, îmi vei cînta mie ceva mai vesel, de pildă...

— Pan Tadeusz, chiar mai înainte de *Dies iræ* pentru mătușă. Adu-ți aminte melodia, fiindcă ai să ai nevoie de ea.

Złotopolski se întristă.

— *Yes !* Dacă-mi vor vinde Złotopole, Fanny nu se va mai căsători cu mine, nici înainte și nici după moartea mătușii.

— *Yes !*

— Of, decît să te-apuci acum să-ți gospodărești moșia, mai bine-ți legi un pietroi de gît ! îl întrerupse Złotopolski.

— Oho, mai bine nu te nășteai, într-adevăr !

— Cîtă bătaie de cap!
— De cînd n-ai mai fost pe la Złotopole?
— De un an. Dar tu la Rossowce?
— Tot de un an, dragă Jaś.
— Noi înţelegem cel mai bine ce înseamnă administrarea unei moşii.
— A da, tocmai pentru că stăm la Varşovia.
— În felul acesta putem aprecia cît de mici ne sînt veniturile.
— Dealtfel, din rapoartele administratorilor noştri...
— Ştii, Miś, noi sîntem nişte mucenici!
— Îndurăm cu resemnare, *noblesse oblige!*
— *Diable,* ţie îţi convine să faci pe englezul, dar mie îmi vor vinde moşia.
— Sună cineva.
— N-are decît să sune. Dacă-i vreun creditor, n-am să-i dau nici o para; dar hai să ne mai înveselim şi noi. Franciszek, lasă-l să intre!

După o clipă, Franciszek, lacheul, deschise uşa domnului avocat Maszko. Acesta era un om încă tînăr care ajunsese prin muncă la o bucăţică de pîine şi datora totul numai sieşi. În afară de avocatură, se ocupa de tot felul de afaceri şi o ducea bine. Provenea însă dintr-o familie de burghezi din Przytyk, astfel că era natural să întreţină legături cu tinerii nobili care-l tolerau, iar adesea se distrau pe socoteala lui. Dar domnul Maszko avea o judecată sănătoasă şi prefera ca asemenea oameni să-şi bată joc de el, decît să nu aibă cunoştinţe printre ei. Domnul Maszko era chiar înţelept, întrucît aceşti oameni îi încredinţau interesele lor imobiliare, de pe urma cărora cîştiga şi el; mai mult, domnul Maszko avea şi caracter, îi slujea în fel şi chip pe aceşti oameni, îi căuta, se simţea onorat că-i cunoaşte, dar bani nu le împrumuta.

— *Bonjour, bonjour, mes amis!* îi salută domnul Maszko, întinzîndu-le mîna la amîndoi.

Tinerii îi dădură mîinile fără să se ridice.

— Ah, Maszko, niciodată n-ai să deprinzi adevăratele maniere — îi spuse rece Rossowski. Parcă nu ţi-ar curge prin vine sîngele nostru.

— Mai întîi — răspunse noul sosit — află că cei din neamul Maszko sînt tot atît de nobili ca şi toţi ceilalţi, iar în al doilea rînd, spune-mi şi mie ce li se poate reproşa manierelor mele?

— Cum dai tu mîna?

— Cum s-o dau? Întind palma și strîng mîna celui cu care mă salut.

— Asta-i de *mauvais genre* în cel mai înalt grad.

— În cel mai înalt grad! confirmă Złotopolski.

— Pe bunul Dumnezeu, ce trebuie să fac?

— Cum așa, tu nu știi? Doar pe noi nu trebuie să ne învețe nimeni, noi avem asta în sînge.

— Bine dar și eu o am în sînge, vă garantez; numai că nu știu, ce mai, nu știu! O am în sînge, dar... în embrion... Orice lucru trebuie să se dezvolate.

— Află atunci că, după principiile *bon ton*-ului, brațul nu se întinde.

— Dar ce se face cu el?

— Se îndoaie numai.

— Ai milă, dacă eu voi îndoi brațul, iar cel cu care mă salut va face la fel, atunci n-o să ne mai salutăm.

— Nu vă salutați, dar nu veți știrbi cu nimic regulile înstăpînite printre oamenii bine crescuți. Cînd întinzi brațul, ții palma dreaptă lîngă piept sau aproape de subțioară. Fii atent, brațul trebuie să fie îndoit, palma întinsă și înălțată pînă la subțioară. Cine vrea, n-are decît să se întindă după ea. Așa procedează un om bine educat.

— Păi vezi, totdeauna parcă-mi spunea mie ceva că așa se dă mîna. Da, da, așa-i cel mai bine. Jaś, dragul meu, vin la tine cu un interes. Dar ce ai, parcă ești cam trist?

— Am mai multe datorii decît fire de păr în cap.

— A, într-adevăr, asta-i foarte neplăcut.

— Ce sfat îmi dai?

— Să plătești.

— De unde să iau banii?

— Vinde Złotopole.

— De mult vreau s-o fac, dar de unde cumpărător?

Maszko zîmbi.

— Tocmai de-asta am venit la tine.

— Salvatorule!

— Oamenii ca noi trebuie să se ajute unii pe alții. Se va găsi un cumpărător.

— Cine?

— Nemții.

— Care?

— Coloniștii.

— Aha!

— Dar trebuie să mergi și tu la Złotopole.

— De ce?

— Să punem la cale afacerea. Vin și eu cu tine.

— Și dacă vînd Złotopole, îmi mai rămîne ceva?

— Iubitule, Złotopole alături de Kalinowszczyzna alcătuiesc o mare avere; dacă ai vinde altui nobil, nu numai că tu n-ai căpăta nimic, dar nici de creditori n-ai scăpa cu totul. Altceva e colonizarea.

— Cît ar putea să-mi rămînă?

— Vreo trei sute de mii — răspunse Maszko parcă într-o doară. Dealtfel, fii atent, deoarece Złotopolski se leagă bine de Złotopole, am să găsesc un mijloc ca să vinzi Złotopole și totuși să-l păstrezi.

— Spună oricine ce vrea, dar acest Maszko rămîne un gentleman. Cum ai de gînd să procedezi?

— Îți foarte mulțumesc. Sînt un gentleman și tocmai de aceea înțeleg situația unui alt gentleman care are mai multe datorii decît fire de păr în cap. Vinzi nemților Złotopole, dar îți oprești conacul, grădina și cîteva pogoane de pădure pentru parc. Toate acestea se vor numi, firește, Złotopole.

— Maszko!

— Iubite Jaś, așa-i și în străinătate; adevăratul nobil se ocupă cu vînătoarea, nu cu agricultura. Złotopole îți va sluji drept *pied-à-terre.*

— Vezi, Miś — strigă Złotopolski — Maszko este egal cu noi din toate punctele de vedere. Cu toate acestea, Miś, dragul meu, între noi și Maszko este o mare deosebire.

— Care?

— Aceea că Maszko are cap, iar noi nu-l avem.

Rossowski răspunse cu indiferență:

— Cine știe dacă Dumnezeu nu i-a dat capul lui Maszko tocmai pentru a nu ne împovăra pe noi cu o greutate prea mare.

— Tu trebuie să te simți foarte ușor, dragă Miś!

— Și tu la fel, iubite Jaś.

— Dar, prieteni! strigă Maszko. N-aveți nimic să vă reproșați. Jaś mă voi ocupa de afacerile tale cu o condiție.

— Care-i acea condiție?

— Să ne oferi la tine, la Złotopole, un prînz prietenesc; mă inviți pe mine, pe Miś, pe Antoś și pe cine mai vrei tu din grupul nostru.

— Proiectul e minunat.

— Atunci cel mai tîrziu poimîine plecăm la Złotopole. *Adieu Mich ! Fare well John !*

Aici Maszko îşi luă pălăria şi, plasîndu-şi mîna aproape de subţioară, întinse degetele în direcţia lui Miś şi a lui Jaś care, ridicîndu-şi şi ei mîinile aproape de subţioară, întinseră degetele spre Maszko. Palmele li se întîlniră.

După plecarea lui Maszko, Miś stinse brusc în scrumieră trabucul fumat pe jumătate şi rosti cu mînie :

— Mă *ambetează* acest Maszko !

— Recunoaşte totuşi că el are cap.

— Tocmai, capul ăsta, spiritul afacerilor, acest dar de a se descurca în viaţă, scuză-mă, dar noi nu sîntem aşa.

— Parcă printre noi nu sînt şi oameni cu cap ?

— Ba da, dar nu pentru afaceri. Ştiu că Władzio are cap, tatăl meu de asemenea...

— Şi tu ai talent de orator.

— Ei, cînd ţin şi eu vreun *speech* cîteodată.

— O să ţii unul la prînzul de la Złotopole. Ce să mai vorbim ! Maszko şi nemţii să trăiască.

— Ştii ce-am să-ţi spun, Jaś ?

— Miś, nu sînt Mafalda, aşa că n-am cum să ghicesc.

— Cred că nemţii au şi mai puţină minte decît noi.

— Bine zis, *mais pourquoi ça ?*

— Pentru că ne dau bani lichizi şi primesc pămînt.

— Bine zis.

— Parcă Dumnezeu i-a creat ca să salveze nobilimea polonă ; iau pămînt şi dau taleri. Înţelegi, Jaś, taleri !

— Înţeleg şi simt că vor fi ai mei. Să nu spui nimic familiei Bujnicki ; vreau să-i fac Fannyei o surpriză.

— Bine. *Adieu !*

— *Adieu !*

II

Domnişoara Fania Bujnicka, perla împrejurimilor, *fleur de Cuyavie*, se afla în salon cu mama ei şi cu un musafir, un oarecare domn Maciej Iwaszkiewicz, inginer. Discuţia se purta în legătură cu vestea neobişnuită şi neaşteptată că Złotopolski se muta probabil la ţară.

Iwaszkiewicz se uita la domnișoara Fania, care, uneori, îi întorcea privirea; dacă cineva ar dori să ia lucrurile mai exact, poate că și mai des decît îi îngăduie *bon ton*-ul unei domnișoare să se uite la un om care se află mai jos decît ea pe scara socială.

Fiindcă domnul Iwaszkiewicz se afla într-adevăr mai jos. El era fiul unui profesor, iar ea fiica unui proprietar de moșie. Nici vorbă de comparație. Se cunoșteau însă de mult. Familia Bujnicki, cu toate că avea moșie, sau poate că tocmai de aceea, locuia la Varșovia, iar tatăl lui Iwaszkiewicz, ca profesor, deasemenea la Varșovia, în aceeași casă cu Bujnicki, așa că domnișoara și flăcăul se știau de mici, de cînd se jucau adesea în aceeași grădiniță, deoarece doamna Bujnicka îi îngăduise fiicei să se joace cu el, deși tînărul Iwaszkiewicz se numea Maciuś și era fiu de profesor.

— Fanny dragă — îi spunea de obicei — chiar și oamenii care n-au moșie sînt semenii noștri. Să nu uiți asta, Fanny iubită!

Cumnata doamnei Bujnicka, altă domnișoară Bujnicka, o dojenea pe mama Faniei pentru asemenea familiarități.

— Eu nu i-aș îngădui fiicei mele — spunea — să se joace cu un băiat care are un prenume atît de trivial. M-aș teme ca fetița să nu deprindă cine știe ce obiceiuri de prost gust.

— E adevărat, draga mea, dar micul Iwaszkiewicz are un accent foarte bun, îi răspundea mama Faniei. Nu pricep de unde pot să aibă asemenea oameni un accent atît de bun.

Este îndeobște cunoscut că la noi un accent bun poate face minuni. Miś Rossowski pretindea chiar că nu poate înțelege cum un om onest ajunge să aibă un accent prost.

Așadar, numai datorită limbii franceze Maciuś putuse să se joace cu domnișoara Bujnicka. Și se jucaseră și ei ca orice copii, vorbind, ciripind, zburdînd. Ea alerga înainte, iar el se ținea după cîrlionții ei aurii, fluturați de vînt în timp ce fugea, și-i culegea floricele, pietricele lucioase și ce mai da Dumnezeu, numai ca Fania să-și înveselească ochișorii albaștri și să zică „*merçi!*"

Trec anii ca norii pe bolta cerului și, pe măsură ce copiii creșteau, le plăcea tot mai mult să se joace împreună. Poate că idila s-ar fi transformat în altă poemă, dacă n-ar fi intervenit proza care, întrupată în proprietarul clădirii, nu i-a mai îngăduit lui Maciuś să se joace cu Fania.

Pur și simplu profesorul, tatăl lui Maciuś, n-a mai avut cu ce să-și plătească locuința și a fost nevoit să se mute, în timp ce domnul Bujnicki, care avea cu ce plăti, a rămas.

Și anii trec iarăși ca valurile Vistulei. S-au scurs unul după altul și nici Maciuś n-a mai văzut-o pe Fania, nici Fania nu l-a mai văzut pe Maciuś Au uitat unul de celălalt, după cum le poruncea timpul, adică anii-valuri.

Destinul e însă milostiv și totdeauna face în așa fel încît cei care s-au văzut în anii fragezi ai copilăriei, să se întîlnească iarăși mai tîrziu. De aceea, ei se pot iubi mai departe, iar romancierul poate să-și continue povestirea.

Deci Fania n-a mai știut absolut nimic despre Maciuś. Ea a crescut, devenind domnișoara Fanny Bujnicka, „perla împrejurimilor", iar el...

Într-o seară, la familia contelui W., Fania a zărit deodată prin roiul de fracuri negre, busturi albe, mustăți, bărbi, brelocuri și binocluri, un tînăr cu fața bronzată și barba neagră, care a intrigat-o întrucîtva. A intrigat-o, fiindcă i se părea că-l cunoaște.

— Cine-i domnul acela înalt? o întrebă în șoaptă pe prietena ei, Mania Rossowska.

Mania Rossowska privi cu atenție spre tînărul arătat de Fania și răspunse:

— E nou pe aici.

— Știi, eu parcă l-aș cunoaște.

— Eu nu l-am văzut niciodată.

Vă rog să vă imaginați uimirea Faniei cînd, după o clipă, necunoscutul se prezentă mamei ei, apoi se apropie de ea însoțit de fiul amfitrionului.

— *Mademoiselle!* i se adresă fiul gazdei — *j'ai l'honneur de vous présenter monsieur Iwaszkiewicz, ingénieur.*

Fania roși, împotriva oricăror reguli ale bunei cuviințe, care recomandau indiferența, și nu se putu stăpîni să nu-și manifeste destul de zgomotos mirarea.

După care se uită curioasă la tovarășul din anii copilăriei. Cît de mult se schimbase! Odinioară era bunul și timidul Maciuś, iar acum se afla lîngă ea un bărbat matur, care părea mai degrabă s-o cerceteze, decît să se străduiască s-o distreze. Și mai vorbea și foarte serios, fără a se referi la amintirile din grădiniță. Maciuś nu-i mai plăcea Faniei.

În schimb Fania îi plăcea lui Maciuś. Avea aceleași bucle aurii, aceiași ochi veseli, albaștri, și își ținea atît de fru-

mos brațele goale în coroniţele de dantelă, tiul și voal, încît păreau că vor să zboare ca doi porumbei gemeni din aceste coroniţe și să zburde prin văzduh, ca mai de mult prin grădiniţă.

După ce se șterse prima impresie, Maciuś îi plăcu Faniei mai mult. Terminase facultatea la Paris, era inginer, se afla în fruntea unei fabrici, vorbea degajat și, ceea ce i se părea curios Faniei, cuvintele lui, deși la fel de afabile ca și ale celorlalţi domni, aveau totuși un sens anume, ceva deosebit.

De atunci se văzură mereu.

Și pentru că în cartea amintirilor, pe care o scrie fiecare mai bine sau mai rău, cel mai mult durează amintirile din anii copilăriei, Iwaszkiewicz venea tot mai des în vizită la familia Bujnicki, iar Fania îi devenea din ce în ce mai dragă.

Venea deci de multe ori și cine știe ce s-ar fi întîmplat, dacă Złotopolski nu începea să-i facă Faniei curte.

Oricine ar fi fost acest Iwaszkiewicz, rămînea un Iwaszkiewicz, nu era un Złotopolski. De aceea, atuurile lui scăzuseră mult mai ales în ochii doamnei Bujnicka. El mergea pe jos, iar Złotopolski cu trăsura ; el era fabricant sau ceva acolo, iar Złotopolski moșier : Złotopolski avea cal de călărie, iar el nu ; Złotopolski avea un *groom* cu inexprimabili strîmţi pe picior și nasturi sidefii pe șolduri, iar el nu avea *groom* cu inexprimabili strîmţi pe picior și nasturi sidefii pe șolduri.

— Cu toate acestea, lucru de mirare — spunea domna Bujnicka — se pare că acest Iwaszkiewicz are venituri considerabile, ar putea avea tot ce are Złotopolski, și totuși nu ! Lui îi lipsesc aceste instincte care la Złotopolski sînt înnăscute.

Mai poţi oare să suspectezi lumea mare de vreun interes ! Ne face plăcere să luăm apărarea tînărului. Doamna Bujnicka știa că Iwaszkiewicz are venituri chiar mai mari decît Złotopolski, dar nu ezita să acorde prioritate celui din urmă, așa că și spuse odată fiicei sale :

— Fania, pentru numele lui Dumnezeu ! nu-i îngădui lui Iwaszkiewicz să fie atît de familiar cu tine.

Fania își ridică ochii albaștri spre mama sa.

— *Soyez tranquille, chère mère !*

— Eu știu că tu nu poţi să te gîndești la el, dar chiar și relaţiile familiare cu un asemenea om sînt compromiţătoare întrucîtva.

Atuurile lui Iwaszkiewicz atinseră cota minimă.

Îl primeau atît de rece, încît ar fi făcut bine să lase totul baltă şi să nu mai vie. Cu toate acestea, el venea, căci fiecare om are un călcîi al lui Ahile, iar pentru Iwaszkiewicz acest punct slab era atracţia nespusă a ochilor albaştri ai Faniei.

Złotopolski nu-l socotea nici măcar vrednic de a-i fi rival.

— E un *parvenu* care s-a insinuat în *gramund* — spunea despre el.

În limba polonă civilizată „gramund" înseamnă lumea mare, subţire.

Iwaszkiewicz, în schimb, îl socotea pe Złotopolski drept rival şi desigur, numai de aceea îndrăznea să spună că-i lipseşte o doagă.

Złotopolski însă îl învinse pe Iwaszkiewicz.

Îl învinse cel puţin pînă cînd în *gramund* se răspîndi vestea că pe ipoteca moşiei Złotopole sînt cel puţin atîtea datorii cîţi snopi pe tarlalele ei. Nu puţine mame din lumea mare strîmbară atunci din nas.

— Bunul şi iubitul Jaś — se spunea — se pare că stă foarte prost, dar e un băiat atît de bun şi de manierat.

Tot atunci se auzi că Iwaszkiewicz, din administrator, devenise coproprietar al fabricii de maşini.

Cînd vestea ajunse şi la familia Bujnicki, mama intră foarte serioasă în camera fiicei şi-i spuse:

— Złotopole e plin de datorii.

— De unde ştii, mamă?

— O ştie toată lumea.

Domnişoara tăcea întunecată.

— Acum dumneata ce zici să fac?

— Se pare că Złotopolski a renunţat la *groom*-ul cu inexprimabili strîmţi pe picior şi perle sidefii pe şolduri.

— Asta mai lipsea.

— Poate că nu-i adevărat, dar ştii ce-am auzit?

— Ce altceva mai rău puteai să auzi?

— E vorba de altceva, într-adevăr. Iwaszkiewicz se trage din nobilimea... scoţiană.

— Şi numele-i sună puţin scoţian.

— Ei, da' de unde! Familia însă putea să-şi schimbe numele. Fania, recunoaşte că acest Iwaszkiewicz e „feblefea" ta.

— Cum socoteşti şi dumneata, mamă.

— Buna mea copilă!

Atuurile lui Iwaszkiewicz crescură dintr-odată.

Fiindcă și treburile familiei Bujnicki începuseră să meargă tot mai prost. Domnul Bujnicki, care locuia la țară și care pe parcursul vieții sale trudite fusese furnizorul general al doamnei Bujnicka, se cam îngreunase la bătrînețe și își neglija tot mai mult îndatoririle. El zicea că nu mai poate să facă față, că face datorii. Într-un fel, era și greu să nu-l crezi, ba era chiar mai ușor să te convingi că împrumuta bani de la alții. Familia Bujnicki se mîngîia însă cu gîndul că nici în privința datoriilor nu rămînea în urma celorlalți.

De aceea, atuurile lui Iwaszkiewicz urcau tot mai mult.

Iar cînd se mai auzi prin lume că Złotopolski pleacă la țară, fapt care nu însemna, se credea, nimic bun, atuurile lui Iwaszkiewicz ajunseră la valoarea maximă.

Tocmai în acest moment îl vedem stînd la familia Bujnicki și discutînd cu mama și cu domnișoara. El se uită deseori la „perla împrejurimilor" care pare gînditoare și serioasă.

— Deci și dumneata ai auzit că Złotopolski pleacă la țară? întrebă doamna Bujnicka.

— Așa-i! răspunse inginerul.

— Curios, de ce o face?

— De nevoie, mai mult ca sigur.

— Și se va întoarce curînd?

— Se pare că nu prea curînd. Mi-a spus Maszko că a invitat la un prînz la Złotopole și cîțiva tineri din sfera lui. Maszko zicea că e vorba de o masă de adio.

Doamna Bujnicka își privește neliniștită fiica.

— S-ar putea să vie să-și ia la revedere de la dumneavoastră! zice inginerul.

— Se prea poate — răspunde Fania nepăsătoare.

— Cine știe — adăugă doamna Bujnicka cu un zîmbet semnificativ. Poate tocmai pentru că pleacă, nu va mai veni. *Vous savez...* Sînt situații în care, deși cineva pleacă, nu mai vine....

În ochii inginerului sticli deodată o rază de bucurie, mai ales cînd i se păru că, la vorbele mamei, Fania zîmbi forțat, iar obrajii i se acoperiră de o rumeneală ușoară.

„L-a refuzat. Acum înțeleg totul!" gîndi.

— Iertați-mă, dragii mei, că vă las o clipă singuri, vreau să le spun ceva slujitorilor. *Pardon, monsieur!* Fanny, stai tu cu domnul.

Pe fața lui Iwaszkiewicz nu se vedea deloc că se simte jignit pentru că doamna Bujnicka îl lasă singur cu Fania; iar doamna Bujnicka ieși într-adevăr pentru o clipă și, întîlnind un slujitor, îi spuse:

— Dacă vine domnul Złotopolski, anunță-l că-l vom primi peste o oră.

Doamna Bujnicka nu dorea, de bună seamă, ca Złotopolski să-l întîlnească aici pe Iwaszkiewicz.

În acest timp, Iwaszkiewicz se afla în salon numai cu Fania. Tăcură amîndoi o vreme, apoi Iwaszkiewicz se mișcă neliniștit și zise:

— Lumea bună va pierde mult prin plecarea domnului Złotopolski.

Din mina acră a inginerului se putea crede că voise cu siguranță să spună altceva, dar așa îi ieșise.

— Dumneata așa crezi?, întreba Fanny.

— Eu? A, nu domnișoară! Eu credeam că dumneata gîndești așa.

— Crede-mă, domnule, că în clipa asta mă gîndeam cu totul la altceva. Eu mă gîndeam la grădinița noastră din copilărie. Dumneata îți mai aduci aminte de grădinița noastră?

— Dacă vreunul din noi doi a uitat-o, acela nu sînt eu.

Fania își coborî privirile.

— Nici eu...

— Domnișoară — zise Iwaszkiewicz — îți mulțumesc din toată inima pentru aceste cuvinte. Eu nu risipesc niciodată vorbele în zadar și presupun că nici dumneata nu le-ai rostit, dacă n-ai simți cu adevărat așa.

— Domnule, ți-am făcut eu vreun rău cîndva, de mă judeci atît de aspru?

— Eu?

— Știu eu— vorbi mai departe Fania cu tristețe în glas. Dumneata, atît de inteligent, mă socotești o fată de lume, superficială și răsfățată, dumneata nu crezi că eu pot spune ceva cu toată sinceritatea, și totuși...

În ochii albaștri ai Faniei luci ceva care semăna cu lacrimile.

— Și totuși mai am și acum cîteva flori presate din grădinița noastră... dar eu sînt o fată superficială și răsfățată, eu nu sînt în stare să-mi aduc aminte, nu-i așa?

— Nu, domnișoară, eu n-am îndrăznit să cred că dumneata mai ții minte.

— De aceea nu m-ai întrebat niciodată nimic?

— Întocmai. M-am temut să te întreb, fiindcă țineam prea mult la aceste aminitiri. Așa-i, mi-a fost frică să nu le spulberi cu un zîmbet indiferent.

— O, Doamne! Atîta se vorbește despre energia dumitale, iar dumneata ești atît de sfios. Oare numai cu mine?

— Numai cu dumneata.

— Bine, dar noi ne cunoaștem de pe vremea cînd dumneata îmi ziceai... cum să spun?... cînd dumneata îmi ziceai „Fania".

— O, domnișoară, dacă asta-i o glumă, e o glumă răutăcioasă...

— Potrivită cu o fată superficială și răsfățată? Dacă-i așa, s-o lăsăm baltă. Poate că dumneata preferi să vorbim despre altceva. Uite că vine și mama. Ai mult de lucru la fabrica dumitale?

În acest timp, doamna Bujnicka intră în salon și, aruncînd o privire pătrunzătoare spre Fania, întrebă binevoitoare:

— Despre ce discutați, despre fabrică?

— Da, stimată doamnă, tocmai discutam despre fabrică.

— Trebuie să-ți fie urît să stai de dimineața pînă seara printre muncitori?

— Nu, doamnă.

— Totuși, sînt oameni fără educație; îmi închipui ce maniere înfricoșătoare au.

Iwaszkiewicz zîmbi.

— Foarte potrivite cu ciocanele și focurile ce împrăștie scîntei.

— E totuși dificil să-ți placă asemenea treburi.

— Eu le-am îndrăgit cu tot sufletul, iar acum (aici ochii lui Iwaszkiewicz se înviorară) fac o mare experiență care, dacă va reuși...

— Îți va aduce profituri mari?

— Asta poate nu. Treaba e alta. Vreau să scot toți oamenii străini din fabrică și să angajaz în locul lor muncitori de aici, din împrejurimi. În felul acesta nădăjduiesc să dezvolt treptat printre noi dragostea de industrie. La noi e nevoie să încurajăm industria.

— Am auzit oameni foarte distinși spunînd că industria nu se potrivește cu caracterul nostru.

— Deseori și oamenii distinși spun absurdități.

— Dumneata așa crezi?

— Așa gîndesc, într-adevăr. Nu neg că în condițiile țării noastre agricultura va constitui principala ocupație a majorității, dar nici economia agrară nu trebuie să se mulțumească numai cu producerea materiei prime; ea trebuie să devină industrială ori să... iasă din mîinile noastre.

— Mi s-a spus că industria necesită capitaluri mari.

— Fără îndoială.

— Și de unde să le luăm?

— Din munca rațională care nouă ne lipsește mai mult chiar decît capitalul.

III

La Złotopole — larmă, înghesuială și veselie. Venise stăpînul însoțit de cîțiva prieteni. Din Prusia sosiseră de asemenea și domnii Szulc, Miller, Mitke, Jausch și Wiseman, împuterniciții coloniștilor. Negocierile merg strună și înaintează destul de repede. Viitorii proprietari ai moșiei Złotopole fac întruna drumul de la administrator, unde trăseseră, la curte, unde sta boierul cu prietenii săi. Coloniștii se bucură privind cum vîntul leagănă grînele din lanurile mazoviene, în timp ce tînărul moșier cercetează cu mulțumire buzunarele pline ale domnilor Szluc, Miller, Jausch *et comp.* Doar satul se teme de viitorii vecini, dar cui ce-i pasă? Gospodarii se adună în grupuri și se sfătuiesc. Atîta lucru le e îngăduit și lor, să se gîndească fiecare la ale lui. Întregul Złotopole se trezise la viață și părea mai frumos decît de obicei. Era cum nu se poate mai bine; cu cît arăta mai înfloritor, cu atît nemții aveau să dea mai mulți bani pentru el.

Exceptîndu-i pe țărani, toți sînt mulțumiți. Domnul Maszko mai să-și iasă din piele de bucurie, fiindcă iată, prințul Antoś, care are și el o moșie de colonizat, merge alături de el, ținîndu-l de braț, sau îl bate pe umăr și-i zice *cher ami*, iar domnul Maszko, la rîndul lui, îi spune bunul Antoś. Jaś Złotopoli poruncește să se pună masa, iar Miś își pregătește *speech*-ul pe care-l va rosti cînd vor închina primul pahar.

— Jaś, Jaś! întrebă în cele din urmă prințul Antoś — ai văzut-o pe Fanny înainte de plecare?

— Nu, n-am văzut-o; vreau să-i fac o surpriză.

— Se va bucura mititica! intervine Maszko.

— Cred și eu — răspunde Złotopolski. Are destulă minte pentru asta.

— N-are importanță! îl întrerupse prințul Antoś. Dar e atît de frumoasă canalia. Cînd e vorba de femei, eu nu mă uit la inteligență!

Domnul Maszko izbucnește în rîs din toată inima; el e de aceeași părere, dar n-ar fi știut să se exprime atît de sugestiv.

— Ei nu, domnilor — strigă domnul Maszko — Antoś e grozav! Ha! ha! ha! ați auzit cum a spus: „Cînd e vorba de femei, eu nu mă uit la inteligență!"

— Dar, iubite Maszko! oricui i se poate întîmpla să spună ceva spiritual — se apără modest prințul Antoś.

— Nu, nu, nu chiar oricui!

În acest timp, se apropie Miś Rossowski și, auzind despre ce e vorba, zice:

— În ce o privește, știu că Fanny se poate număra printre cele mai cultivate femei. Asta v-o garantez eu.

— Păi cum ți-ai dat seama? întrebă Złotopolski.

— Cum mi-am dat seama? La Vicia Zdzierzycka, căreia știți și voi că-i place să treacă drept învățată, am văzut-o cu ochii mei pe Fanny ținînd în mînă o carte cu filosofia lui Hegel.

— Ei și ce-i cu asta?

— Ce-i cu asta! Păi cînd a văzut că e Hegel, a spus „a!" E simplu deci, dacă n-ar fi auzit de Hegel, n-ar fi spus „a!"

— Trebuia să fi spus „b!" îl ironizează prințul Antoś. Așa ai fi trecut și tu drept un savant.

Domnul Maszko explodează într-un rîs, încît i se rupe butonul de la guler, iar Miś Rossowski răspunde:

— Nu te avînta, dragă Antoś, asupra alfabetului, fiindcă mă îndoiesc că vei ajunge pînă la sfîrșit.

— *Ma foi!* și eu mă îndoiesc. Jaś, să mergem la masă. Miś, pregătește *speech*-ul!

Intrară cu toții în sufrageria de pe pereții căreia privesc la ei chipurile mustăcioase, amenințătoare, ale strămoșilor lui Złotopolski. Maszko se uita la ei ca vulpea la struguri. Se așează cu toții în jurul mesei.

— Ce-i cu nemții tăi? întrebă Miś.

— Nădăjduiesc că nu vor sta cu noi — răspunde Jaś. Le-am trimis băutură și petrec și ei acum la administrator.

— Dar știi că sînt doldora de parale.

— Cum altfel? Numai asupra noastră s-au abătut asemenea vremuri că în curînd nu vom mai avea nici ce să băgăm în gură. Antoś, porter sau bere englezească?... Splendid!... Miś, ce vin bei după supă?

— Bine, dar *speech*-ul meu?

— O să-l rostești cînd se va aduce licoarea. Da, domnii mei, trăim vremuri grele și trebuie să ne strîngem al dracului.

— Singura noastră scăpare este colonizarea.

— Trăiască colonizarea!

— Să colonizăm, să parcelăm! Trăiască colonizarea!

— Domnilor, numai să nu ne înflăcărăm — spune Miś. Adevărații gentlemani nu-și ies din fire înainte de biftec. Așa se cuvine.

— *Yes, yes!*

Între timp se servește biftecul, după care pînă și oamenilor cu educație superioară le este îngăduit să fie veseli, și se aduce vinul care are însușirea de a înveseli oamenii de toate categoriile. Prințul Antoś se uită în lumină la bulele care susură spărgîndu-se la suprafața băuturii aurii, apoi se ridică și închină:

— În sănătatea gazdei!

— În sănătatea gazdei! repetă domnul Maszko.

— S-ajungem să trăim timpuri mai bune!

— S-ajungem să trăim timpuri mai bune! repetă iar Maszko.

— Tăcere! strigă Miś.

Se așează cu toții. Miś rămîne în picioare cu paharul în mînă și glăsuiește:

— Domnilor, vorbesc serios, fiindcă *speech*-ul trebuie rostit cu seriozitate. Ne-am adunat aici, ca să ne odihnim după efortul și truda pe care le investim în capitală pentru binele tuturor. E drept, și acolo, prin viu grai ori în scris, prin reviste, ni se reproșează că nu facem absolut nimic. Eu protestez! („Și eu!" se alătură Maszko). Maszko, nu mă întrerupe! Eu protestez! Pînă și în vremurile grele de acum, noi sîntem cei care menținem demnitatea lumii noastre. Întreb: De ce? Păi, cine înviorează societatea aleasă? Cine statornicește legile *bon ton*-ului, cine menține stră-

lucirea lumii bune, cine dictează legile eleganței? Noi! Dacă n-am fi noi, n-ar mai fi nici ceea ce numim societatea înaltă. Anglia își are lorzii ei, Franța nobilimea ei, Germania baronii ei. La noi, acest echilibru îl păstrăm noi. Așa-i rînduiala firii. Cine nu crede, să se uite la cai și la oi. Printre cei dintîi există gloabele țărănești și caii pur sînge, iar oile se împart în obișnuite și merinos. Natura însăși a hotărît așa și tot ea ne-a așezat pe noi în fruntea celorlalți. Pentru că noi sîntem caii pur sînge, noi sîntem oile din rasa merinos! (Bravo! bravo!). Nu mă întrerupeți! Iar acum, domnilor, dacă vorbele mele vă sînt pe plac, cine a făcut în așa fel ca să le auziți? Złotopolski. Cine dintre noi ne arată prin colonizare cum să întoarcem vremurile bune de odinioară, cînd oamenii ca noi nu aveau datorii? Złotopolski. Și tot el mai e și un pur sînge atît de bun, un exemplar merinos tot atît de curat ca oricare dintre noi. Domnilor, socotesc, de aceea, că acest gentleman merită să-i strigăm: hip! hip! Așa că: hip! hip! Și încă o dată: hip! hip! (Maszko, țipi ca un mazovian, nu ca un englez) ura! ura!

Jaś Złotopolski le mulțumește companionilor, ciocnind pe rînd cu fiecare. El știe că oricare dintre ei poate proceda ca și el, așa că nu vede în fapta lui nimic vrednic de admirație. Coloniști sînt destui doar.

— Domnilor, să nu ne firitisim unii pe alții!

În fine, se mai ciocnesc paharele de cîteva ori și prînzul se sfîrșește.

— Acum cafeaua, trabucul și plimbarea — anunță amfitrionul.

Cît e de plăcut la țară, cînd pornești toamna la plimbare, după o masă bună și o cafea, cînd afară stăruie vremea bună, frunza nu foșnește, iar în potopul de raze solare unduiesc pînzele albe de funigei. Firișoarele din țesătura Maicii Domnului plutesc atît de lin, asemenea vieții unui nobil polonez fără pată pe conștiință și fără bunuri ipotecate. Toamna polonează, cînd zîmbește, deși înduioșătoare parcă, e atît de bună și deschisă, încît îți cîștigă sufletul și inima cu zîmbetul ei. Se veselește și se bucură atunci omul de la țară. E timpul să se odihnească după muncă; timpul pîinii, timpul grîului. Prin miriști țîrîie avan cosașii, iar pe ogor păstorul, deși s-a lăsat de caval, cîntă și fără el cu toată rîvna un cîntec rustic:

„Se zbenguie lebedele cenușii prin apă!"

Tinerii domni de la Złotopole erau foarte bine dispuși; abia se ridicaseră de la un prînz îmbelșugat și băuseră și cafeaua. Vremea era frumoasă, plină de soare, funigei, de larma cosașilor și de cîntecele satului.

Cu trabucele în gură, tocmai ieșiseră în grădină; două perechi, Miś cu Złotopolski și prințul Antoś cu Maszko. Prințul Antoś avea fața cam congestionată, ochii rîzători și nu se ținea prea bine pe picioare; era puțin amețit.

— Jaś, iubitule! Złotopole ăsta al tău e minunat, pe onoarea mea! spuse întorcîndu-se spre gazdă.

Într-adevăr, Złotopole arăta splendid și de aproape și de departe. Palatul era impunător, cu adevărat încăpător; în spatele palatului se întindea grădina foșnitoare cu copacii seculari, parceluită de alei, iar dincolo de copaci lucea uriașă oglinda apei și se vedea moara, joagărul, digul sădit cu scorușe pe amîndouă părțile, cît cuprindeai cu ochii — lanurile mazoviene și la marginea orizontului liziera pădurii de brad, neagră și fremătătoare.

— Złotopole ăsta al tău e minunat! repetă prințul Antoś. În care parte mergem?

— Haidem la valul suedez; de acolo se vede o priveliște încîntătoare.

— Unde-i asta?

— Dincolo de grădină, nu departe de iaz.

După ce parcurseră cam o jumătate de verstă, domnii ieșiră din grădină și zăriră numaidecît un val înalt de pămînt acoperit cu iarbă-neagră și buruieni, de pe care se deschidea într-adevăr o priveliște largă asupra împrejurimilor.

— Aici e? întrebă Miś. Priveliștea-i frumoasă, ce-i drept.

— Ăsta-i valúl suedez.

— Cum a apărut?

— E de pe vremea luptelor cu suedezii. Pesemne că aici s-a apărat stră-străbunicul meu împotriva lui Carol al XII-lea.

— Ehe, aici a fost o bătălie?

— Desigur. Dacă rîcîi pămîntul, dai îndată de oase.

— Ha! ha!

— Privește! strigă deodată prințul Antoś. Uite o tidvă!

Într-adevăr, într-o mică adîncitură făcută de ploi, pe un aşternut de buruieni, se afla o tidvă îngălbenită de vreme; soarele îşi revărsa razele peste acest craniu al cine ştie cărui oştean catolic care îşi pierduse cîndva viaţa aici, proslăvind numele Mariei şi chinurile însîngeratului Christos. Tivda privea cu găvanele goale ale ochilor şi la Jaś Złotopolski şi la Miś Rossowski, şi la prinţul Antoś. Izbit pesemne cu paloşul sau cu baltagul, creştetul capului îşi arăta lăuntrul negru plin cu pămînt şi buruieni.

— *Apreś diner c'est un peu dégoûtant* — observă Maszko.

Jaś Złotopolski zîmbi.

— Sînt curios ce-o să facă nemţii cu oasele pe care le vor găsi aici. Oare (aici Złotopolski se adresă lui Maszko) valul e cuprins în măsurători sau e al meu?

— *Nein, nein!* Al nost' fa fi se auzi deodată un glas gros în spatele lui Jaś.

Era vocea domnului Jausch care sta lîngă domnul Wiseman şi îşi ştergea de sudoare obrazul uriaş şi roşu. Ţinîndu-şi lulelele de porţelan în mînă, domnul Jausch şi domnul Wiseman se uitau cu luare aminte la val şi la tinerii care stăteau pe el. Domnul Jausch era gras, domnul Wiseman, slab, dar amîndoi aveau legături roşii la gît şi veste lungi cu nasturi lucioşi. Domnul Jausch îşi mîngîie bărbia cu mîna şi repetă:

— Noi fenit aici spaţiren, da fal al nost' fa fi.

După care se căţără pe înălţime cu domnul Wiseman.

— Ce veţi face cu el? întrebă prinţul Antoś.

— Noi nu prost, să lase aşa pun loc stricăm, aici fa 'flori castrafeţi.

— E un vechi cimitir, peste tot sînt numai oase.

— Nu face nimic, luăm oase şi aici fa 'flori castrafeţi.

— Se vede că vă plac castraveţii?

— Place! place! O!... strigă domnul Jausch văzînd tivda. Adevărat că oase aici, *aber* fa fi aşa cu ele!

Aici domnul Jausch lovi cu piciorul tidva oşteanului catolic care, gemînd ca un ecou, se rostogoli în jos printre smocurile de iarbă-neagră.

— Ha! ha! ha! cap la polon tare. Aici va 'flori castrafeţi.

Domnul Jausch rîse din toată inima, iar domnul Wiseman îi ţinu isonul.

Lui Złotopolski i se urcă sîngele la cap și ochii îi scăpărară ca tăciunii aprinși. Încă o clipă și domnul Jausch s-ar fi rostogolit în șanț pe urma tidvei soldatului, dar gazda se stăpîni... Coloniștii veniseră numai pentru a salva un nobil moșier, doar bunul Dumnezeu pentru asta îi crease. Dacă-i salvează pe cei vii, n-au decît să dea cu piciorul morților. *Honny soit qui mal y pense!*

Tinerii se întoarseră la conac, unde îi aștepta o nouă surpriză. Bătrînii din obștea așezării Złotopole veniseră cu treburi la boier, așa că acesta fu nevoit să-i primească.

Jaś și prietenii săi ieșiră pe terasă și țăranii se apropiară.

— Voi ce vreți? îi întrebă.

— Lăudat fie numele Domnului!

— În vecii vecilor. Ce doriți?

Un sătean bătrîn făcu o plecăciune și începu să vorbească în numele celorlalți:

— Noi am venit, c-am auzit că domnia ta vinzi Złotopole coloniștilor.

— Da și ce vă privește pe voi? Voi aveți pămîntul vostru, eu îl am pe al meu.

— Altfel nu poate fi, da' noi am venit să te rugăm să nu vinzi Złotopole. Aici au trudit părinții noștri și tatăl domniei tale aici a trăit și a murit; totdeauna am fost de-ai noștri, iar cu coloniștii n-o să ne-mpăcăm. Cu ei nu să-mpacă nimeni; nouă ne e frică de ei, o s-ajungem în sapă de lemn din cauza lor. Să nu vinzi Złotopole, boierule. Ăsta e pămîntul ălor din Mazowia, nu al coloniștilor. Dacă boierul de la Brzeźnica i-a lăsat, acum e vai de el și de săteni. Noi am vrea să stăpînești domnia ta moșia, nu s-o dai coloniștilor.

— Atît de mult țineți voi la mine?

— Ei, la drept vorbind, noi nici nu te cunoaștem pe domnia ta; da' ne temem de colonișți. Noi înțălegem că timpurile sînt grele și toți boierii au nevoie de bani, așa că noi am vrea să facem cumva ca domnia ta să capeți banii și să nu vinzi Złotopole. Aici nu s-a pomenit niciodată picior de colonist. Părintele domniei tale a stat cu noi la țară și eram toți de-ai noștri.

— Și ce vreți să faceți? întrebă Maszko.

— Păi noi am cumpăra o postață de pădure pentru care am și pus mînă de la mînă, numai să nu vie păgînii ăștia aici.

— Dragii mei — îl întrerupse Złotopolski — pentru mine postaţa voastră de pădure nu înseamnă nimic, aşa că dacă am hotărît să colonizez Złotopole, am s-o şi fac. Nu trebuia să-mi faceţi atîta pagubă şi să-mi paşteţi grîul; dacă nu m-aţi fi furat din toate părţile, n-aş fi vîndut Złotopole.

— Noi n-am furat niciodată, boierule, şi nici n-o să furăm — se împotrivi unul dintre săteni.

— Ei, de pagubă mi-a spus chiar administratorul.

— Paguba e pagubă, dar n-am furat.

— Nu-i acelaşi lucru?

— Păi nu e, boierule; noi bani n-am furat, iar dacă vr'un păcătos a păscut trifoiul sau a luat grîu' de pe cîmp, a luat, n-a furat.

Prinţul Antoś nu mai putea de rîs.

— Omule, teme-te de Dumnezeu! Ce mi-e una, ce mi-e alta?

— Nu, domnia ta, hoţ e ăla care fură bani.

— Ciudată filosofie! observă Maszko.

— Jaś! propuse prinţul Antoś — o să discutaţi mîine despre Złotopole. Acum porunceşte să-i dea o votcă bătrînului; el să rămînă cu noi, iar ceilalţi să se ducă dracului. Aşteaptă, omule, o să capeţi votcă, fiindcă eşti îndrăzneţ, dar mai spune-mi dacă preotul nu v-a explicat că cine „a luat" înseamnă că a şi furat?

Se vede că ţăranul n-avea chef de vorbă; pe faţă i se citea încurcătura, dar votca ori poate nădejdea că va mai vorbi o dată în interesul obştei îl făcu să răspundă:

— Părintele nu ne-a spus nimic de asta.

— Dar despre ce v-a vorbit?

— Ehe, e greu să ţiu minte.

— Jaś, porunceşte să-i mai dea o votcă. Bine dar nu se poate să nu-ţi aduci aminte ce-a spus părintele.

— Păi duminica trecută părintele s-a plîns de măsoni, parcă.

— Jaś, mai dă-i un pahar! De cine, de cine?

— De măsoni. La noi nu e decît unul, băiatul socotitorului Podysiok, da' el s-a jurat că n-a auzit nimica.

— Şi ce trebuia să audă?

— Păi că măsonii au vrut să-l arunce în aer pe sfîntul părinte, cică la palat, unde stă el, da' noaptea a venit înscris de la Isus către sfîntul părinte ca să mă păzască.

— Aha! aşa mai vii de-acasă! exclamă Maszko. Nu cumva părintele v-a vorbit despre masoni?

— Ba chiar așa!

— *Ma foi!* se bucură prințul Antoś — m-am distrat de minune. Ei, acum du-te, omule, du-te!

Dar săteanul se întoarse spre Złotopolski.

— Boierule, da' cu Złotopole cum rămîne?

— Nu mă mai plictisiți și duceți-vă dracului cu toții, am spus o dată.

— Dacă-i pe-așa, trebuie să plec. Dumnezău să nu te uite, boierule. Sîntem noi oameni proști, da'-nțălegem că ce să-ntîmplă cu boierii nu e de-a bună.

Tinerii rămaseră iarăși singuri.

— Chiar atît de mari sînt pagubele pe care ți le fac? îl întrebă Miś Rossowski pe Złotopolski.

— *Mais parole d'honneur!* și nu numai mie, ci pretutindeni.

— Atunci de ce nu le explică preoții cum stă treaba? interveni prințul Antoś.

— Pentru că au altceva mai important de explicat — răspunse Miś. Mă mir, dragă Antoś, că nu poți înțelege. În vremea noastră sînt probleme mai însemnate care-i interesează mai mult pe oamenii de bună credință. Rușinează-te, Antoś, că nu pricepi atîta lucru.

Prințul Antoś se simți jignit.

— Lumea știe și așa cine sînt eu.

— Lăsați-o baltă — se amestecă Złotopolski. Am obosit cu atîtea probleme. Știți ce, hai să facem o partidă de cărți, ca să mai omorîm timpul. Timpul înseamnă bani.

— Se potrivește de minune! strigă Maszko. La jocul de cărți se verifică cel mai bine că timpul înseamnă bani.

IV

A doua zi era duminică, așa că tinerii se duseră la biserică. Prin împrejurimi se răspîndise vestea că la Złotopole se află nu numai proprietarul, ci și cîțiva tineri din societatea înaltă. De aceea, la biserică îmbulzeala avea să fie mai mare decît de obicei. Toți erau curioși să-l vadă îndeosebi pe prințul Antoś. Întreg ținutul era pur și simplu mîndru de prezența lui. Vecinii moșiei Złotopole, care

aveau fete de măritat, se chinuiseră multă vreme și discutaseră dacă se cuvine sau nu să-l întîmpine cu un discurs. Domnul Sidorowicz, proprietarul Drżącei, se certase chiar cu domnul Feliksowicz, proprietarul Mszczynowei, pentru începutul cuvîntării. Cel dintîi socotea că cel mai bine ar fi să înceapă astfel: „Sînt clipe în viață", al doilea însă considera acest început prea „trivial" și propunea: „Cînd luna strălucește la orizont". Fusese multă bătaie de cap din această pricină, fiindcă, pe de altă parte, nici unul din acești domni nu vroia să cedeze celuilalt onoarea de a începe el discursul. Și mai emoționate erau femeile. Pentru toată regiunea, prezența unui prinț ca Antoś era un fapt neobișnuit, deoarece prin împrejurimi, în afară de Złotopolski, trăiau numai nobili cu cîte un sat. Și nici măcar Złotopolski nu era conte, ceea ce în unele cercuri se considera o mare lipsă. Așa că peste tot domnea agitația. Doamna Zwiernicka, proprietăreasa Okopcinului, își imagina dinainte cum trebuie să fie acest drag *prince Antoine*; încă de acum (lucru de care nu se miră nici ea), cu toate că nu-l văzuse niciodată, nutrește pentru el o simpatie deosebită și garantează că presimțirea ei se va adeveri. De asemenea, domnișoarele Słomiński, care-și disputau de obicei supletea trupului, poartă o discuție și mai aprinsă. Cea mai mică își avertizează dinainte surorile să nu i-o ia în nume de rău dacă prințul Antoś îi va acorda atenție mai întîi ei, fiindcă ea nu este vinovată dacă fața ei are ceva deosebit care atrage privirile tuturor. Sînt însă și familii care declară că lor le este indiferent cine va veni duminică la slujbă, iar dacă vor apărea mai gătite decît de obicei, apoi aceasta nu va fi din pricina nu știu căror musafiri de la Varșovia, ci pentru onoarea lor, pentru a arăta că „he! he! cu noi nu e chiar atît de simplu!" De aceea, slujitorii primesc poruncă să se îmbrace în livrele, iar caii și trăsurile să arate cît mai bine.

— Numai să uite vreunul ceva — adaugă energic stăpînul casei — și am să-i arăt eu lui!

Pe de altă parte, la Złotopole, Miś Rossowski, „singurul om cu tact" și „sufletul adevăratei eleganțe", cum i se spune la Varșovia, își conjură prietenii să-și ia paltoanele englezești vătuite, cu toată căldura, fiindcă un gentleman autentic se cuvine să fie întotdeauna mai gros îmbrăcat; în plus, și la țară tot el trebuie să dea tonul.

— Este datoria noastră! zice Miś. Fiecare să-şi împlinească menirea. Dacă Providenţa ne-a aşezat pe noi drept modele, atunci să fim modele adevărate.

Maszko face observaţia că, pentru nobilimea măruntă, oamenii ca ei — adică Maszko şi prietenii lui — n-au nici o obligaţie, dar Miś îl pune la punct, spunîndu-i că oamenii ca ei au anume obligaţii faţă de ei înşişi, pe care nu le pot neglija.

Astfel că domnii de la Zlotopole vin la biserică în paltoane englezeşti, fapt care aduce roşeaţa ruşinii pe chipurile tinerilor localnici care poartă îmbrăcăminte de vară. Unii dintre ei condamnă paltoanele eleganţilor varşovieni, văzînd în aceasta dorinţa de a-i umili pe nobilii de aici, de a se ridica deasupra lor.

Cu toate acestea, privirile sînt îndreptate spre oaspeţii de la Varşovia, iar atenţia tuturor este atît de subjugată de ei, încît nimeni nu mai aude glasul predicatorului. Vocea lui răsună atît de puternic, încît pe bună dreptate te-ai putea teme pentru ţiglele de pe acoperişul bisericii. De astă dată, spre mai adînca învăţătură a ascultătorilor ţărani, se aude din amvon numele lui Darwin. Vorbitorul îl vede aievea în clipa morţii, cum îşi reneagă scrierile, „se zvîrcoleşte de durere şi urlă ca turbat". Acel presupus urlet al lui Darwin îi umple pe ascultători de asemenea groază, că una dintre babe, abia trezită din moţăială, strigă în gura mare: „Vai de sărmanele oscioare!" E greu de înţeles dacă biata femeie se milostivea de oasele lui Darwin sau de ale ei.

Predicile de acest fel, cu cît se întîlnesc mai des prin sate, cu atît sînt mai folositoare. Ţăranii sînt astfel avertizaţi împotriva lui Voltaire, a masonilor, a lui Renan şi a lui Darwin, iar celor care nu sînt ţărani li se explică de ce aceiaşi săteni spun că una înseamnă „a luat" şi alta „a furat". De asemenea treburi mărunte, cum bine observa Miś, nu merită să te ocupi; e mult mai important să le deschizi ochii, celor care nu ştiu să citească, împotriva cărţilor „rele", decît să te îngrijeşti de noţiunile lor morale.

Dar, în cele din urmă, predica se termină, apoi şi liturghia, după care ies cu toţii în faţa bisericii. Aici, cu toate avertismentele lui Miś cum că a nu te duce acasă imediat după slujbă înseamnă curată înapoiere, situaţia nu poate fi evitată, întrucît pe Złotopolski îl opresc şi-l salută cunoscuţii. Urmează prezentarea de amîndouă părţile, prilej

cu care domnii de la Varşovia îşi plasează palmele aproape de subţioară şi întind degetele după care, vorba lui Miś, cine doreşte, n-are decît să întindă mîna. Localnicii se conformează într-adevăr, iar domnul Sidorowicz şi domnul Feliksowicz se apropie în acelaşi timp de prinţul Antoś.

— Sînt clipe în viaţă... — începe domnul Sidorowicz.

— Cînd luna străluceşte la orizont... — îl întrerupe domnul Feliksowicz.

— Iartă-mă, nu despre asta este vorba.

— Te rog să mă scuzi!

Aici ambii vorbitori îşi umflă nările şi se privesc cu turbare, în vreme ce prinţul Antoś se uită la ei mirat; din fericire, se apropie preotul şi-i invită la el, încotro doamnele au şi plecat.

Într-adevăr, domnii găsesc doamnele la casa parohială. Se fac prezentările, apoi doamna Zwiernicka din Okśpcin roşeşte uşor şi, adresîndu-se prinţului Antoś, spune:

— Prinţe, n-am avut niciodată fericirea să te cunosc şi cu toate acestea te-am recunoscut imediat.

— Cum aşa, stimată doamnă?

— Am cunoscut la Varşovia pe cîţiva dintre membrii familiei dumitale. Ai în totul trăsăturile părinţilor M...ski, mai ales nasul!

Prinţul Antoś atinge cu mîna respectiva parte a corpului, care i-a atras atenţia doamnei Zwiernicka şi răspunde:

— O, aşa e, doamnă! În genere, noi avem nasuri...

— Care au ceva deosebit, întrerupe cea mai tînără dintre domnişoarele Słomiński. Există unele trăsături care au ceva deosebit — adaugă, plecîndu-şi sfioasă ochii.

— Depinde ale cui — îi răspunde doamna Zwiernicka. Cum îţi place, prinţe, la noi?

— Splendid, *ma foi!* mai ales cerul frumos, nu-şi află egal în toată Europa! Ba chiar, ce spun eu, în Europa? în toată Varşovia.

Bucurie generală. Domnişoara Słomińska priveşte la prinţul Antoś şi zîmbeşte ruşinoasă.

— *Charmant! delicieux!* şopteşte ambetată doamna Zwiernicka.

— Prinţe, nu încape îndoială că onorezi mereu Varşovia cu prezenţa dumitale? întreabă doamna Sidorowicz.

— Desigur, dar vara, mai ales, onorez şi satul — lămureşte naiv cel întrebat.

— Pentru treburile gospodăriei sau mai degrabă pentru administrarea moşiei ?

— A, nu ! Asta-i datoria administratorului meu ; eu mă duc numai uneori la ţară, pentru vînătoare şi crochet. Aici se cunoaşte crochetul ?

— Din nefericire, foarte puţin.

Miś Rossowski, care pînă acum nu se amestecase în discuţie, privind în sus, cum îi stă bine unui gentleman autentic, se întoarse deodată spre domni şi remarcă :

— Sînt foarte mirat că la noi se face atît de puţin pentru răspîndirea acestui joc care constituie totuşi principala distracţie a aristocraţiei din Anglia.

— Şi nu numai din Anglia, ci a aristocraţiei din toată lumea — intervine Maszko. Miś, adu-ţi aminte că şi noi jucăm crochet zile întregi la contele W.

— Cu atît mai mult, cu cît ţara noastră pare să fi fost destinată anume crochetului de providenţa însăşi. Întinderile sînt netede şi iarba creşte de minune.

Doamna Zwiernicka şi domnişoarele Słomiński mărturisesc că lor le vine greu să înţeleagă cum au putut să trăiască pînă atunci fără acest joc, iar doamna Sidorowicz demonstrează că a vorbit mai de mult cu soţul ei în acest sens.

— Dragul meu, trebuie să faci rost de un crochet.

— De ce, sufleţelule ? întreabă domnul Sidorowicz.

— Ştrengarul, se preface că nu ştie despre ce este vorba — exclamă doamna Sidorowicz, vrînd să-şi ascundă rumeneala pe care i-o ridicase în obraji ignoranţa soţului.

— M-aş fi ocupat chiar eu de asta, dar întîi, eu sînt mereu bolnavă, iar în al doilea rînd, am atîtea pe cap !

Ochii tuturor se îndreaptă fără voie spre capul doamnei Sidorowicz, al cărei coc ar fi izbutit să-i convingă şi pe cei mai îndărătnici că această doamnă are într-adevăr destule pe cap.

Între timp, alt grup de nobili localnici, alcătuit din bărbaţi strînşi în jurul lui Jaś Złotopolski, discută cu tot atîta înflăcărare despre colonizare ca despre singurul mijloc aflat astăzi la îndemîna nobilimii.

— Ai noroc, vecine, ai noroc ! îl fericeşte domnul Feliksowicz. Ar trebui să-ţi urmăm cu toţii exemplul.

— Domnii mei — răspunde Jaś — fiecare are calea deschisă în faţa lui. Situaţia noastră de acum este de aşa na-

tură, încît nu ne mai rămîne decît sau să ne colonizăm moşiile, sau să le părăsim.

— Numai că, dacă le colonizăm, tot trebuie să le părăsim — observă unul dintre ascultători.

— Nici eu nu sînt de părere că nu ne rămîne nimic. Mă rog, pentru că moşierii sînt fruntea societăţii, fiecare dintre noi trebuie să păstreze conacul şi o parte din pămînt ca să nu-şi piardă caracterul de proprietar rural.

— Firește, domnia ta, asta, ho! ho! Binefăcătorule! strigă corpolentul domn Waszkowski. Fiindcă şi fără asta, binefăcătorule!... Ce voiam să zic?

— Adu-ţi aminte, domnule! răspunde domnul Felikso-wicz.

— Dar cum de ţi-a venit, vecine, ideea asta fericită? îl întrebă pe Złotopolski.

— Ideea nu e nouă şi probabil că a fost aplicată de mult printre noi. În ce mă priveşte, recunosc că i-o datorez prietenului meu, domnul Maszko.

Cei de faţă îi strîng cordial mîna lui Maszko care spune cu înduioşare.

— Domnilor, oamenii ca noi trebuie să se ajute unul pe altul.

— Ce voiam eu să zic?! strigă cu glas tunător domnul Waszkowski.

Mişcarea celor care se ridicau nu-i îngăduie însă domnului Waszkowski să-şi amintească ce intenţiona să spună. Emoţionaţi, îşi iau cu toţii rămas bun de la Miś, de la Jaś şi de la Maszko, dar mai ales de la prinţul Antoś, a cărui prezenţă va rămîne multă vreme în amintirea judeţului N. Zwiernicka nu-i spune altfel decît „la revedere!". Ea ştie cu siguranţă că cine posedă trăsăturile prinţilor M...ski, acela va avea şi politeţea lor înnăscută, aşa că nu altfel decît „la revedere!"

V

În acest răstimp, la Varşovia lucrurile începeau să ia o întorsătură foarte primejdioasă pentru Złotopolski. Domnul Maciej Iwaszkiewicz era tot mai bine văzut de doamna

Bujnicka și de Fanny. Doamna Bujnicka încercase, de bună seamă, să afle din surse diferite care este situația reală a lui Złotopolski, dar încercările ei, de cele mai multe ori, nu izbutiseră. Prințul Antoś și Miś Rossowski, care se întorseseră nu de mult de la Złotopole, ar fi putut s-o lămurească într-adevăr, dar aceștia, legați prin cuvîntul dat, cum știm, lui Jaś, tăceau sau vorbeau de el atît de misterios, încît îngrijorarea doamnei Bujnicka creștea și mai mult.

— Eu sînt mamă — spunea această doamnă — și nu pot să-mi dau copilul pe mîna unui om fără avere. Iwaszkiewicz, deși nu-l poate egala pe Złotopolski, se va înnobila prin legătura cu noi. De altminteri, în vremurile grele de astăzi, banii înseamnă mult, cine știe dacă nu chiar totul.

Doamna Bujnicka se arăta însă prea pesimistă în privința vremurilor de acum. Firește, banii înseamnă mult azi, dar nu totul. Alături de capitalul sunător, în practica vieții de societate există și alt capital care, deși mort, dă totuși cupoane cu un curs destul de bun în practică. Acest capital sînt coșciugele strămoșilor. Cîți oameni nu trăiesc numai din acest capital și o duc relativ bine! Mănîncă mîncăruri alese, beau vinuri bune și fumează trabucuri de doi zloți. În lume totul e comerț și schimb. Cei cărora le lipsește capitalul de coșciuge, cumpără alimente vin și trabucuri pentru cei care-l posedă, dobîndind în schimb onoarea relațiilor, posibilitatea de a se plimba la braț cu ei și dreptul de a le spune pe nume: Jaś, Miś, Antoś etc.

Să-i părăsim și noi pe prințul Tadeusz și pe doamna Bujnicka și să ascultăm discuția tinerei perechi.

— Dumneata cum găsești reuniunea de astă seară? începu Fania.

Inginerul privi prin salonul luminat și întrebă:

— Domnișoară, îți plac seratele și distracțiile?

— Recunosc că prefer camera mea, în care pot să gîndesc la ce-mi place, dar mama vrea să mă distrez, așa că trebuie să le frecventez, deși o dată m-am plictisit de moarte la soția senatorului L. Dumneata de ce n-ai venit?

— N-am avut vreme, dealtfel nici n-am știut că vă veți duce acolo.

— Ce urît din partea dumitale. Eu am crezut că vii și am fost atît de tristă, trebuind să ascult tiradele domnului Zubicki despre atitudinea nobilimii din Łęczyca față de civilizație în general.

Inginerul o privi cu o duioșie liniștită, profundă.

— Nici aseară n-ai trecut pe la noi — continuă Fania pe un ton de reproș.

— Domnișoară, crede-mă — îi răspunse — că cele mai fericite clipe din viața mea sînt cele petrecute în familia dumitale, dar eu sînt nevoit să muncesc pentru pîinea cea de toate zilele.

Fania zîmbi imperceptibil.

— Și apoi — urmă Iwaszkiewicz — toată valoarea mea stă în muncă și n-aș vrea s-o pierd în ochii dumitale.

— De atîția ani am învățat să te apreciez, încît nimic nu-mi mai poate schimba părerea. Muncind însă, nu trebuie să-ți uiți prietenii.

— Totdeauna mă gîndesc la ei.

— O da, să te gîndești, și să fii liniștit în privința părerilor lor. Din păcate, eu sînt aceea care trebuie să mă tem. Știu că nu pot să-ți stau alături și nici să mă ridic la înălțimea dumitale! în glasul Faniei se simțea mîhnirea. Știu că pe dumneata, care ești obișnuit să iei viața în serios, conversația mea te poate plictisi, dar crede-mă că aș dori din tot sufletul să merit respectul dumitale, să te ajung din urmă și tocmai de aceea am nevoie de indicațiile dumitale. M-ai învățat atîtea lucruri și mi-ai deschis ochii de atîtea ori asupra lumii, încît te rog să mă ajuți și de acum înainte. N-ai să mă refuzi?... nu-i așa?

Fania își împreună mîinile în semn de rugăciune și își înclină capul în așa fel că buclițele-i bălaie se împrăștiară pe umerii lui.

Iwaszkiewicz își șterse fruntea cu mîna și, cu ochii închiși, părea să viseze închipuiri pline de farmec. Cuvintele Faniei, moi, mîngîietoare, îi pătrunseră în urechi ca o vrajă de neînțeles. Avu impresia că un cor întreg de privighetori zboară din arinișul umed, izbucnind într-un cîntec înaripat, că tot văzduhul era plin de o muzică îngerească. Întregul salon cu șirul de lămpi, roiul musafirilor, femeile cu umerii goi și fețele bărbaților începură să i se învîrtă pe dinaintea ochilor.

Dar nu mai avu cînd să răspundă, fiindcă în clipa aceea răsună vioara unui strălucit virtuoz de doisprezece ani și vraja se spulberă. În salon se iscă murmurul oaspeților, care se pregăteau să asculte, și nemuritorul Beethoven începu să geamă în toată gama tonurilor înfricoșătoare, să mugească în sunetele basilor și să țiuie nebunește din vio-

lină... firește, prea încîntat de execuția formidabilă a sonatei sale sub arcușul strălucitului virtuoz.

Pe chipurile ascultătorilor se întipărește admirația și uimirea. Bătrînul conte W. învîrtește morișca repede cu degetele mîinilor așezate pe pîntecul arătos, mijește ochii și își clatină capul în ritmul melodiei, iar fața lui exprimă asemenea extaz, încît pare că nu mai are mult și-l vor podidi lacrimile; din cînd în cînd, doamna Bujnicka întoarce capul spre doamna C. cu gesturi de negație hotărîtă, în semn că nu-și poate crede urechilor, iar cunoscutul scriitor, stegar al luminii, Zubicki, întoarce filele copilului minune și aruncă priviri insistente spre grupul domnișoarelor, fremătîndu-și nările.

În fine, execuția lui Beethoven ia sfîrșit și urmează aplauze; fracurile negre își ocupă vechile locuri alături de rochiile multicolore; în tot salonul se aude iarăși conversația înviorată, de cele mai multe ori în legătură cu ciudatul fenomen la care au asistat mai înainte.

— *Magnifique! magnifique!* exclamă cu glas subțire un tînăr stîlp de salon. *Savez vous, mademoiselle, que c'est incomparable*! E suficient să spun că eu, care primesc reproșuri pentru răutatea exagerată în judecarea operelor de artă, recunosc *que je suis vaincu.*

Fania privește silueta firavă și fața fără mustață a tinerelului, căruia i se reproșează o răutate exagerată în judecarea operelor de artă, și răspunde:

— N-am știut că dumneata ești atît de aspru.

— Am vrut — lămurește tînărul stîlp — ca după execuția lui Beethoven să-l execute și pe Chopin, dar mi s-a spus că ne așteaptă cu totul altceva.

— Ce ne mai așteaptă?

— Experiența de magnetism a contelui Władzio. Iată că se aduce masa. Trebuie să mă duc și eu, fiindcă nu se descurcă fără mine.

Cu aceste cuvinte, tinerelul o privește pe Fania și grăbește spre locul în care prezența lui este absolut necesară.

— Ne-am întrerupt discuția — spuse Fania — tocmai cînd ne simțeam mai bine, acum însă sîntem iarăși aproape singuri.

Iwaszkiewicz o privi expresiv.

— Așadar pentru mine revin clipele fericite — rosti.

Fania căzu pe gînduri, apoi răspunse:

— Clipele fericite nu mai revin niciodată.

— Așa că trebuie să știi să te folosești de ele.

— O, domnișoară, în viață se întîmplă deseori ca o clipă să semene cu o perdea care ascunde viitorul. Omul se apropie de ea și nu știe dacă trebuie s-o ridice sau să mai aștepte. Nesiguranța înseamnă durere, dar și speranță.

— Domnule Iwaszkiewicz, trebuie să ai curaj.

— Cîteodată și un îndemn ar...

— Cine vorbește de curaj acela și îndeamnă.

— Totuși, este atît de greu! Domnișoară Fanny, în fața ochilor mei se află acum o asemenea perdea. Nu știu dacă, după ridicarea ei, voi vedea lumina sau întunericul. Dar, domnișoară, în numele vechii noastre prietenii, oprește-mă sau îndeamnă-mă limpede, spune-mi: „ridic-o" sau „lasă-mă în pace".

Urmă o tăcere mai lungă, în timpul căreia inima lui Iwaszkiewicz se zbătea înspăimîntată de moarte.

Fania își acoperi fața cu evantaiul, dar odată cu foșnetul aripioarelor, la urechile lui Iwaszkiewicz ajunse un cuvînt șoptit, ca fîlfîitul aripei de lebădă:

— Ridic-o!

— Domnișoară, te iubesc! Fanny, te iubesc!

Fania nu răspunse nimic, dar își ascunse cu mai multă grijă fața în spatele evantaiului, în vreme ce mîinile îi tremurau vizibil. Și iarăși îndoiala cutremură inima lui Iwaszkiewicz, îndoială care avea să dureze mai mult, pentru că tocmai atunci „incomparabilul" conte Władzio, care hipnotiza cățeaua gazdei, strigă:

— *Voyez mes dames et mes demoiselles!* Cățeaua doarme de cinci minute și, dacă am s-o strîng acum de coadă, nici măcar n-o să scîncească, atît de mare este puterea magnetismului.

Se așternu o tăcere adîncă.

Deodată răsună chelălăitul înfricoșetor al cățelei, demonstrînd într-adevăr cît de mare era puterea magnetismului, după care urmară aplauze de uimire și admirație pentru incomparabilul conte Władzio care se pricepea să îmbine atît de fericit știința cu nașterea aleasă și averea.

Toate acestea făcură ca Fania să nu-i poată răspunde lui Iwaszkiewicz. Tot atunci se apropiară de ea alți cîțiva stîlpi ai salonului familiei C., urmați îndată de însăși doamna Bujnicka. Chinuit tot mai mult de neliniște, Iwaszkiewicz observă că tot restul serii Fania rămase tăcută și parcă tristă; îi evita cu grijă privirea, în timp ce ochii ei rătă-

ceau cu o expresie nedefinită prin tot salonul. Schimbarea care i se întipărise pe față fu observată curînd și de mama ei.

— Ce ai, Fanieczka, ești cumva bolnavă? o întrebă. Poate ar fi bine să ne întoarcem acasă!

— Bine — răspunse scurt.

— I-am promis doamnei Szemiot s-o conduc. Noi o să coborîm, iar ea va merge mai departe. Și eu sînt obosită. *Et voilà* și pe doamna Szemiot! Mergem!

Fania era inexplicabil de tăcută. Chiar atunci cînd, în anticameră. Iwaszkiewicz îi puse pe umeri mantia călduroasă de toamnă, afară de un „*merçi*" laconic, acesta nu mai auzi nici un cuvînt de la ea.

Abia după ce urcară în trăsură, cînd tînărul se pregătea să închidă ușa, Fania întrerupse tăcerea.

— Mamă — spuse — să urce și domnul Iwaszkiewicz cu noi. O va conduce pe urmă pe doamna Szemiot.

Iwaszkiewicz urcă deci în trăsură. Cu toată neliniștea, nu-și putea stăpîni încîntarea care punea stăpînire pe el atunci cînd, după ce se așezase alături de Fania pe bancheta destul de îngustă, la fiecare hurducătură mai puternică, umărul lui se lipea de al ei. Dealtfel, așa cum cel care se îneacă își vede salvarea în orice scîndurică, și el interpreta ultima intervenție a Faniei drept un semn favorabil. Tăcerea ei putea fi doar rezultatul emoției. În al douăzeci și doilea an de viață, cuvîntul vrăjit „iubesc" nu se ascultă în liniște. E greu să-l rostești, dar e tot atît de greu să-l asculți fără să-ți bată inima năvalnic. Oricine l-a rostit ori l-a ascultat măcar o dată în viață își aduce bine aminte ce furtună, ce vifor neînțeles, ce încîntare, dar și ce spaimă stîrnește el cînd este spus nu numai din gură, ci și din inimă. Ehei. lumea începe să se clatine, se învîrte, se întunecă și se luminează în același timp. Auzi curgerea propriului sînge prin vine, susurul propriului puls. Un cuvințel mărunt, care include în el atîta valoare cît valorează fericirea. Nici fulgerul tăcut nu aruncă mai multă lumină în bezna nopții, decît acest cuvînt asupra părților întunecate și fără noimă ale vieții. Are însă și el cealaltă parte a medaliei. Cînd răsună fără ecou, e caraghios, iar atunci cînd nu exprimă adevărul — e meschin. Și totuși deseori sună și în acest fel. Așa cum *Biblia* nu-i poate interzice satanei s-o citeze, nici el nu le poate interzice bărbaților să-l cumpere, femeilor să-l vîndă, proștilor în genere să nu-l înțeleagă și convenienților să-l respingă. Pentru convenienție este prea pu-

ternic, iar dacă 'place comparaţia cu fulgerul, e şi prea strălucitor. De aceea, prostănacul civilizat şi manierat nu-l rosteşte, ci lasă să se înţeleagă totul cu ajutorul discuţiilor ocolite care înseamnă pleavă în vînt, doar adieri de adevăr şi simplitate. Iwaszkiewicz se abătuse de la convenienţe fără a fi caraghios şi nu era nici meschin, deoarece spunea adevărul. Încolţise în el speranţa că nici Fania nu-i luase în nume de rău acea abatere de la regulile vieţii de societate. Atunci, de ce tăcea ?

Trăsura înainta repede pe străzile tăcute şi pustii. Persoanele din trăsură, înrîurite de impresii diferite nu-şi spuneau nimic.

Doamna Bujnicka dormea ; dacă nu tot atît de politicos, cum avea obiceiul că moţăie pe canapele în timpul lungilor serate dansante, cel puţin tot atît de adînc. Doamna Szemiot se cufundase şi ea în meditaţii ; cugeta pesemne că, atunci cînd te duci undeva departe, e mai comod să mergi cu trăsura decît pe jos. Iwaszkiewicz se gîndea că frumoasa şi iubita lui Fania, a cărei răsuflare o putea auzi acum, va sta prea puţin alături de el.

Deodată liniştea fu întreruptă de oftatul Faniei.

Oftase însă atît de încet, de imperceptibil, încît n-o auzi nici doamna Szemiot nici doamna Bujnicka, iar Iwaszkiewicz mai degrabă o simţi.

Brusc începu să tremure.

I se părea că Fania se sprijină mai bine de umărul lui.

În acest timp, căpşorul ei bălai se înclina încet către el. Cîrlionţii parfumaţi şi moi ca borangicul îi atinseră tîmpla o dată, apoi încă o dată. Curînd răsuflarea ei caldă îi învălui faţa. Un ciudat fior de plăcere îl scutură din creştet pînă-n tălpi. În acelaşi timp, din faldurile mantiei se apropie de el o mînă albă ca o floare de crin. Atingerea cîrlionţilor se repetă şi în curînd simţi cum îi acopereau tot umărul. În tăcerea nopţii, auzea acum pulsul bătînd în tîmplele Faniei. Apoi capul ei odihni pe umărul lui cu toată încrederea somnului sau a dragostei.

Atunci mîinile lor se găsiră şi rămaseră aşa în mare tăcere şi în şi mai mare fericire.

Dar, o, cititorule, vreau să-ţi şoptesc ceva la ureche. Fania n-a încălcat totuşi convenienţele, întrucît acestea sfîrşesc acolo unde începe iubirea.

VI

Jaś Złotopolski se plictisea de moarte la Złotopole şi nu pleca *comme tous les diables* la Varşovia numai pentru că Maszko îl ţinea strîns, cum se spune, de mînecă. Maszko era un om nepreţuit. Dacă moşierii cu pămînturi de colonizat îşi închipuie că aceasta e floare la ureche, apoi se înşeală amarnic.

Jaś nu s-ar fi descurcat în ruptul capului, dacă nu era Maszko. Cu ajutorul acestuia treaba înainta repede şi, cu excepţia unor formalităţi judiciare, putea fi socotită ca încheiată. Curînd după plecarea lui Miś şi a lui Antoś, Złotopole se schimbă ajungînd de nerecunoscut. Acum arăta ca o tabără. În curtea uriaşă, printre acareturi, se înălţau colibele şi corturile avangărzii civilizatoare care avea să vie la Złotopole cu femeile şi copiii. Acum se tăia pădurea, iar la capătul aleii umbroase de tei, care ducea la conac, se vedeau grinzile galbene ale viitoarelor case; alături de grămezile de cărămidă, se înălţau mormane de şindrilă şi talaş, printre care trebăluiau cu fierăstraie şi securi vrednicii colonişti îmbrăcaţi în caftane scurte şi veste lungi. Construcţiile se ridicau repede; nimeni nu-i încurca pe *kulturtreger-i.* Doar cîte un mazurian mohorît trecea din cînd în cînd pe lîngă clădirile începute, îşi strîngea pumnii puternici şi se uita pieziş, ca un cîine în lanţ, la viitorii săi vecini. Nu se ajungea însă la ciocniri.

Satul se afla destul de departe, iar slujitorii de la conac aveau poruncă straşnică să nu caute gîlceavă. Dealtfel şi coloniştii veniseră destul de mulţi, aşa că nu se mai temeau. Forfoteau peste tot, şi în barăcile argaţilor, şi prin clădirile conacului. Dacă cineva s-ar fi plimbat seara pe lîngă locuinţele slujitorilor, s-ar fi crezut transportat prin cine ştie ce minune în ţara Szpreii. Din ferestre irumpea lumina şi se auzea larma discuţiilor aprinse; în răstimpuri lătra vreun căţel, răsuna chitara sau se auzeau halbele ciocnite. În locul cîntecelor simple de odinioară despre Jasiek şi Kasieńka, răsuna acum o melodie mai voioasă: „*Wo ist das deutsche Vaterland?!*" În locul tărăgănatului „Dana oi dana!" se auzea mai veselul „*ein, zwei, drei!*" Nicicînd nu mai fusese atîta vînzoleală la Złotopole, poate doar pe vremea cînd conacul şi curţile roiau de nobilii adunaţi asupra turcului sau a suedezului. Acum însă priveliş-

tea era pașnică și mai potrivită cu epoca noastră. În locul cuirasierilor înfricoșători se învîrteau prin curte bălaiele *Mädchen*, iar pe garduri, în locul șeilor și steagurilor de luptă, erau agățați ciorapii albaștri ai acelorași *Mädchen*. Ehei, acum sînt alte timpuri, iar acelea au trecut, ca multe alte lucruri care au trecut și ele...

La început, pe Złotopolski îl distra această mișcare, această viață renăscută. Simțea și el ce simte fiecare om după ce face o faptă bună. Introdusese elementele civilizației și oferise un bun exemplu celorlalți moșieri, scăpase de datorii și vînduse Złotopole, păstrîndu-și titlul de proprietar, fiindcă, după spusele lui Maszko, îi rămăseseră palatul și grădina. Într-un cuvînt, crescuse mult în propria considerație. Dar toate acestea aveau și părțile lor rele. Era nevoit să stea la țară, să meargă la județ și să intre în relații cu funcționarii, să le strîngă mîinile și să le întindă portțigaretul deschis, ca să-și consolideze legăturile, trebuia să-i invite la micul dejun, să discute cu ei și să vadă cum își mijeau cîte un ochi în semn că treaba merge strună, să le mulțumească pentru asigurările că „se face tot ce se poate" și așa mai departe. Distinsului nostru erou nu-i plăceau toate acestea. În cele din urmă, i se făcu dor de Varșovia și de societatea înaltă, de modul său obișnuit de viață, de Miś Rossowski și prințul Antoś, de *groom*-ul cu inexprimabili strînși pe picior și de toate cele cu care se învățase să-și umple timpul de la ora zece dimineața pînă la două după miezul nopții. Doar Maszko îi mai ținea tovărășie, dar și acesta pleca destul de des cu coloniștii ; în cele din urmă, se repezi și el la Varșovia pentru două zile.

— Cînd mă întorc, cred că totul va fi gata — îi spuse la plecare.

— Ah, blestematul ăsta de Złotopole ! mormăi Jaś. Trebuie neapărat să rămîn aici ?

— Altfel nu se poate, vor veni hotarnicii și trebuie să-i primești. Dragă Jaś, numai două zile.

— În timpul cărora va fi o adevărată minune, dacă n-o să înnebunesc.

— O să-ți aduc vești de la Varșovia. Ești și tu curios să afli ce se mai aude acolo prin cercul nostru.

— Ei, hai, du-te.

— *Adieu !*

Cele două zile fură cele mai rele. Un gentleman adevărat să stea două zile la țară, într-o singurătate deplină,

nu e, într-adevăr, puțin lucru. S-ar fi dus cu plăcere să-și viziteze vecinii, la doamna Zwiernicka, la familiile Feliksowicz sau Słomiński, dar nu știa precis cînd vine notarnicul. Și, colac peste pupăză, își uitase la Varșovia pila de unghii, căci dacă n-ar fi uitat-o, ar fi avut cel puțin o ocupație, dar așa, fără pilă, nu putea face nimic. Uneori se gîndea fără să vrea că e foarte greu să fii modelul celorlalți moșieri, să le oferi un bun exemplu, fie și numai pentru cîteva săptămîni. Află într-adevăr puțină mîngîiere în această concluzie, dar nu se aștepta să-i ajungă pentru două zile întregi.

Așa că nici un iubit nu-și așteaptă partenera la *rendez-vous*-ul stabilit cum aștepta el întoarcerea lui Maszko.

A doua zi de dimineață veni notarnicul pentru confirmarea măsurătorilor, dar Jaś nu se putu bucura prea mult din cauză că acesta era cam surd și la tot ce i se spunea, își arăta dinții, holba ochii și răspundea cu o expresie de uimire.

— Altfel ?

Jaś era disperat.

Dar toate au un sfîrșit, chiar și cele două zile la țară. A treia zi se auzi uruitul trăsurii la intrare. Venise Maszko.

Jaś alergă să-l întîmpine.

— Gata ? întrebă.

— Gata.

Jaś răsuflă adînc, apoi îi întinse lui Maszko amîndouă mîinile.

— *Je vous remercie de tout mon coeur !*

— Oamenii ca noi trebuie să se ajute.

— Banii i-ai luat ?

— Am luat mai mult decît te așteptai : trei sute cincizeci de mii.

— Ești foarte obosit ?

— Nu, dar de ce ?

— Pentru că peste o oră plecăm la Varșovia.

Maszko își puse mîna pe umărul lui Złotopolski.

— Nu prea mai ai de ce să te întorci acolo.

— Cum ?

— Ce știu eu n-o să-ți facă plăcere.

— Mai ales cînd habar nu am despre ce e vorba.

— Bine, ai să ajungi cu oarecare întîrziere. Fanny se căsătorește cu Iwaszkiewicz. S-au și înțeles.

Maszko îi spuse aceasta cu oarecare îngrijorare, dar care nu-i fu mirarea cînd, în locul răbufnirii aşteptate, Złotopolski aruncă liniştit restul trabucului şi exclamă:

— Oho!

— Jaś! se bucură Maszko entuziasmat. Noi toţi, pe care *noblesse oblige*, ne străduim să fim gentlemani, dar tu eşti un model de neatins!

— Dacă era aici Miś — spuse Złotopolski indiferent. — ţi-ar fi amintit în primul rînd că un gentleman nu se pierde cu firea.

— Şi pe el l-ai fi dat gata.

— Dealtfel, dragul meu — continuă Złotopolski — dacă am primit această veste cu nepăsare, e numai pentru că nu pierd nimic şi nici nu mă gîndesc să renunţ la nimic.

— Cum aşa, nici la Fania?

— Nici la ea.

— Dar cine-l va împiedica pe Iwaszkiewicz s-o ia de soţie, de vreme ce a şi fost acceptat?

— Eu! rosti Jaś cu tărie.

Maszko observă că în ochii lui Złotopolski strălucea o mîndrie ciudată şi, cu toată delicateţea trăsăturilor, semăna cu toţi înaintaşii, ale căror portrete atîrnau în sufragerie.

— Tu crezi — îl întrebă — că Iwaszkiewicz va renunţa?

Złotopolski se stăpîni repede şi răspunse cu răceală:

— Mi-e tot una. Ştiu numai că nu voi ceda eu. Dragul meu, crede-mă că aici nu e vorba de Fania, ci de onoarea mea. Dacă vreunul dintre noi ar fi cerut-o în căsătorie pe Fania în timpul absenţei mele, n-aş fi mişcat un deget. Dar pentru că mă numesc Złotopolski, nu pot să-i îngădui primului intrus să-mi stea în cale. De aceea, nu voi da înapoi nici în faţa duelului, mă cunoşti prea bine ca să te mai îndoieşti de asta.

Într-adevăr, Złotopolski nu era deloc laş. Nu se amesteca în nici o treabă primejdioasă cu multe complicaţii, dar era în stare să nu clipească în faţa armei adversarului. Nu de mult, îl provocase şi-l rănise pe unul dintre cunoscuţii săi, pentru că îndrăznise să susţină cum că el, Złotopolski, oferise băutură falsificată la un prînz. Aşa că Maszko nu se îndoia că Jaś spunea adevărul.

— Bine, bine — se miră — dar cum poţi tu să te duelezi cu Iwaszkiewicz?

— Cred că nu se va ajunge pînă acolo, deşi în ultimă instanţă prefer să-l omor eu pe Iwaszkiewicz ăsta, decît să

mă omoare el pe mine; și încă din asemenea pricină.

— Jaś, tu ești un model inegalabil!

— Bine, acum mă duc, am să spun să înhame caii.

Złotopolski ieși. Rămas singur, Maszko se apropie repede de oglindă.

— „Și cine-l va împiedica pe Iwaszkiewicz să se însoare cu Fania?" se întrebă cu jumătate de glas. „Eu! Eu!" își răspunse tot el. Strîmbîndu-se și luîndu-și diferite poze în fața oglinzii, se străduia să imite tonul și expresia feței lui Złotopolski. „Eu! Eu!"

În aceeași zi, seara, erau amîndoi la Varșovia. Złotopolski alergă îndată la Miś.

— Ce mai faci?

— Bine.

Își strînseră mîna.

— Ei, te felicit — spuse Miś — treaba-i încheiată?

— Una-i încheiată, alta abia începe. Miś, știi ce zic eu?

— Ce?

— Că deși ți se spune „singurul om cu tact", puțini oameni sînt atît de liniștiți ca tine.

Miś își pieptănă favoriții cu degetele.

— Influența provinciei se vede în mișcările agitate și înclinația spre grosolănie — mormăi.

— Încetează, hai încetează odată! Spune-mi mai bine de ce crezi că a fost acceptat Iwaszkiewicz?

Miś își pieptănă iarăși favoriții.

— Pentru că și-a exprimat intențiile.

— Pe dracu! Dac-ai fi spus în familia Bujnicki de ce am plecat la Złotopole, dac-ai fi spus că fac o mare afacere, că nu sînt ruinat, că plecarea mea la țară nu este o fugă, puteau să-și declare intențiile zece ca Iwaszkiewicz.

— Nici vorbă.

— Atunci de ce n-ai spus nimic?

— Mai întîi, pentru că nu mă interesează deloc.

— Iată dovada inteligenței tale. Pe tine nu te interesează că un om ca Iwaszkiewicz a înlăturat un pretendent din sfera noastră.

Miś păru descumpănit, dar adăugă:

— În al doilea rînd, pentru că tu însuți ne-ai legat prin cuvînt, pe mine și pe Antoś, să nu spunem nimic. Voiai să-i faci o surpriză Faniei.

— Uite că surpriza mi-a făcut-o ea.

— E adevărat, pe onoarea mea!

— Cînd ai văzut cum stau lucrurile, nu trebuia să te mai formalizezi. Puteai să ghicești că-ți voi fi îndatorat că nu ți-ai respectat cuvîntul. Dar ca să ghicești, e nevoie să gîndești, iar asta nu e meseria ta.

— Sigur că nu-i meseria mea. Slavă domnului, nu trebuie să-mi bat capul cu nici o meserie, dar de vreme ce mi-am dat cuvîntul că voi tăcea, înțelegi și tu, dragă Joś, chiar dacă era în joc viața ta, a Faniei, a tuturor membrilor familiei Bujnicki și a Varșoviei întregi, tot n-aș fi suflat o vorbă. Pricepi, Jaś?

— Sînt curios dacă ești tot atît de scrupulos și cu plata datoriilor la termenul stabilit.

— Asta-i altceva. Eu nu iau bani de la oamenii din sfera noastră. Dacă tu, de exemplu, îmi împrumuți acum banii de care am nevoie, fii sigur că ți-i voi înapoia la termen.

— Mulțumesc! După tine va veni Antoś, după Antoś magnetizatorul Władzio și așa mai departe.

— Cu Władzio nu întreții relații prea strînse, iar Antoś n-are nevoie de bani.

— Cum? Antoś n-are nevoie de bani?

— N-are nevoie, fiindcă are și el.

— Antoś are bani?

— Antoś se căsătorește cu Berlińska.

— Hm! *Canaille!*

— S-a dus la Berliński să-i ceară bani cu împrumut. Berliński s-a jurat pe Dumnezeu, cinste, conștiință și onoare că nu are bani lichizi. Și pentru că lui Antoś îi trebuiau bani gheață, i-a spus lui Berliński că trebuie să-i aibă, întrucît vrea să se însoare. Berliński l-a întrebat cu cine? Antoś i-a răspuns: „Cu fiica dumitale!" Apoi și-a dat cuvîntul că nu glumește. *Stante pede* i-a spus și fiicei același lucru. A doua zi a avut loc logodna, după care Berliński i-a dat banii lui Antoś, iar Antoś i-a dat lui Berliński o poliță.

— Că se va căsători cu fiica lui?

— Probabil. Dacă se va ține de cuvînt, asta-i altă chestie, destul că acum el are banii pe care eu nu-i am și pe care vreau să-i împrumut de la tine. Îmi dai?

— Îți dau, dar să vorbim de treburile mele. Ai fost de mult la familia Bujnicki?

— Ieri. Vrei să te duci și tu?

— Am să profit că mîine au zi de primire. Crezi că voi îngădui unui om ca Iwaszkiewicz să mi-o sufle pe Fania?

— Bine dar micuța Fania e îndrăgostită de el.

— Puţin îmi pasă.

— *Eh bien!* Mîine dimineaţă vin la tine după bani, iar seara mergem la familia Bujnicki.

VII

La recepţiile care aveau loc în fiecare marţi seara la doamna Bujnicka, venea destulă lume, cu toate că nu le onora cu prezenţa lor plăcută nici „cunoscutul" Zubicki, nici „minunatul"magnetizator, contele Władzio. Singura lor atracţie era Fania şi lumea elegantă care le frecventa. Nu e prea greu de imaginat cum se petreceau lucrurile la astfel de reuniuni. La ora zece fix, seara, doamna Bujnicka, îmbrăcată pentru recepţie, se aşează pe canapea în salonul luminat, dar încă pustiu. Se aşează, pentru ca primul frac care va intra s-o găsească aşezată şi să creadă că totdeauna stă aşa pe canapea, în această poziţie, mai fermecătoare decît oricare alta. În acest timp, în anticamera tot atît de luminată se aud şoaptele contrariate ale lacheului Feliks însărcinat să ajute musafirii să-şi scoată paltoanele. Bătrînul Feliks e supărat pe fiul său, micul Feliks, însărcinat cu scoaterea galoşilor ; e supărat pentru că micul Feliks rătăceşte pe cine ştie unde, sau pierde în fiecare marţi seara galoşii oaspeţilor, drept care el, tatăl lui adevărat, îi spune că n-are frică de Dumnezeu şi-i prezice că va ajunge la spînzurătoare. În sfîrşit, se aude sunetul clopoţelului, uşile salonului se deschid şi apare figura mai mult sau mai puţin prostească a primului musafir. Îşi înalţă capul, îşi înveseleşte chipul de parcă numai Dumnezeu ştie ce noroc a dat peste el şi, ţinîndu-şi pălăria cu amîndouă mîinile înmănuşate la înălţimea pieptului, înaintează săltînd pe fiecare picior în direcţia canapelei pe care stă doamna Bujnicka. Urmează salutul, asigurările reciproce de stimă şi discuţia vioaie în limba franceză. Apoi sunetele clopoţelului se repetă mereu şi salonul se umple curînd de murmure, accent parizian şi cravate albe, de adieri parfumate şi căldură, de turniurile şi trenele doamnelor, de exemplare pur sînge de diferite rase şi de toate cele care, laolaltă, constituie eleganţa, confortul etc.

Deoarece la seratele săptămînale vin numai aceia pe care stăpînul sau stăpîna casei îi așteaptă, e lesne să ne imaginăm uimirea doamnei Bujnicka cînd deodată, în ușa deschisă, apăru Złotopolski, alături de subțiraticul și înaltul Miś. Doamnei Bujnicka nu-i venea să-și creadă ochilor, dar nu mai încăpea nici o îndoială. Era Złotopolski în persoană, cu favoriții lui bălai *à l'anglaise*, cu fața-i totdeauna la fel de frumoasă, ca sculptată, a cărei culoare lăptoasă, aproape copilărească, contrasta ciudat cu ochii întunecați, cu priviri mîndre și mustața bărbătească: el! el! elegant, ca de obicei, în frac, cu cravată, mănuși și pieptănat, ca totdeauna, fără cusur. Se opri o clipă în ușă și, înălțîndu-și capul, aruncă o privire peste întregul salon, apoi se apropie de amfitrioană.

Doamna Bujnicka zîmbi forțat; mai puțin versată în situațiile dificile, Fania nu-și putu ascunde încurcătura, cu atît mai mult, cu cît Iwaszkiewicz nu se afla lîngă ea; pe fețele celorlalți se întipărise așteptarea.

Złotopolski n-avea însă deloc înfățișarea unui iubit disperat, dimpotrivă, pe chipul lui, alături de liniște și siguranța de sine, se citea veselia. Degajat și lejer o salută pe doamna Bujnicka, strînse mîna Faniei și, înclinîndu-și capul către cei de față, începu să discute cu gazda.

— Întoarcerea dumitale e o adevărată surpriză — începu amabilă doamna Bujnicka. Stai mai mult timp la Varșovia?

— *Vous savez, madame*, domiciliul meu permanent e la Varșovia.

— Cu atît mai bine pentru lumea noastră, întoarcerea dumitale e o surpriză nespus de plăcută pentru noi.

— Ah, trăim într-adevăr într-o vreme în care abundă surprizele, dar în ce mă privește, n-am avut și n-am intenția de a părăsi orașul. Am plecat numai pentru un timp la Złotopole, să-mi aranjez afacerile și m-am întors îndată după ce le-am pus la cale.

— Cel puțin s-a încheiat totul cu bine? În timpurile grele pe care le trăim, nu există bătaie de cap mai mare decît gospodărirea unei moșii.

— Nimeni nu știe asta mai bine ca mine, am fost nevoit să stau la țară peste trei săptămîni. Trebuie să recunosc însă cu dreptate că mi-am rezolvat treburile mai bine chiar decît mă așteptam.

— Adevărat?

— Întocmai.

— Fania, auzi ce spune domnul Złotopolski ? Cît de mult ne bucurăm ! Păcat că n-ai venit mai devreme să ne povesteşti totul în amănunt.

— Recunosc şi eu că am venit cam tîrziu — răspunse apăsat Złotopolski — dar nădăjduiesc că nu şi prea tîrziu.

O clipă de tăcere.

— Oricum, dumneata eşti un oaspete binevenit — zise doamna Bujnicka.

— Care promite că se va strădui din toate puterile să-şi repare întîrzierea — răspunse Jaś, înclinîndu-şi capul.

— Uneori nu mai e cu putinţă — interveni Fania cu răceală.

Złotopolski zîmbi.

— Îmi aduc aminte — pară — că bunicului meu, castelanul, i se spunea prin saloanele din timpul Principatului Varşoviei *Monsieur le Malgrétout*. Îţi amintesc, domnişoară, că sînt nepotul lui.

— Şi dumitale ţi se spune la fel ?

— Nădăjduiesc s-o merit.

— Aşadar, abia în viitor ?

— Întocmai, domnişoară, deviza mea priveşte în primul rînd viitorul.

— Viitorul nu mai este al dumitale.

— Îndrăznesc să cred altfel.

— Nu te-aş sfătui, ţi-o spun deschis. De unde această convingere ?

Złotopolski coborî uşor glasul.

— Nu ştiu, poate că perseverenţa domnului Iwaszkiewicz m-a învăţat să cred că şi lucrurile care par mai puţin probabile se pot întîmpla.

Fania se făcu stacojie.

— Acest domn Iwaszkiewicz ştie să se descurce — urmă Złotopolski — dar în vremea noastră toţi trebuie să ne descurcăm. Eu, de pildă, nu numai că am păstrat ceea ce constituie într-adevăr Złotopole, dar fără voia mea am devenit şi capitalist.

— Cum aşa ? întrebă cu vădit interes doamna Bujnicka.

— Uite-aşa... A, iată-l şi pe domnul Iwaszkiewicz. *Bonjour, monsieur* Iwaszkiewicz !

Într-adevăr, Iwaszkiewicz se apropie de doamna Bujnicka, o salută şi se aşează lîngă Fania.

La vederea lui Złotopolski, se încruntă o clipă, dar curînd faţa i se însenină din nou, arătînd o vioiciune neobişnuită şi atîta fericire, încît atrase atenţia Faniei.

— Cred că ai avut o mare bucurie, nu-i aşa? îl întrebă, privindu-l în ochi.

— Da, domnişoară. Am izbutit să-mi realizez astăzi unul dintre vechile mele visuri şi tocmai voiam să-ţi împărtăşesc şi dumitale bucuria mea.

— Te ascult, spune!

— Astăzi am concediat pe ultimul muncitor străin din fabrica mea. Nu mai am nici un străin acum, toţi sînt de-ai noştri.

. . . . . .

— Aşadar cum ai devenit capitalist? îl întrebă în acelaşi timp doamna Bujnicka pe Złotopolski.

— Am vîndut o parte din pămînt coloniştilor străini şi, plătindu-mi toate datoriile, am rămas cu destui bani lichizi.

. . . . . .

— Şi dumneata cîştigi ceva din alungarea străinilor? îl întrebă Fania pe Iwaszkiewicz.

— Eu? Nu! la început sînt chiar în pierdere.

— Deci cine are de cîştigat din asta?

— Societatea.

. . . . . .

— Deci dumneata ai cîştigat cu adevărat de pe urma colonizării? întrebă doamna Bujnicka.

— Eu am cîştigat foarte mult.

— Şi a pierdut cineva?

— Societatea— repetă Iwaszkiewicz, aplecîndu-se spre Fania înainte ca Złotopolski să poată spune că, după părerea lui, au pierdut coloniştii.

Urmă o clipă de tăcere. Pe fruntea albă şi calmă a Faniei se fugăreau gîndurile ca nişte nouraşi care-i tulburau liniştea. Cîntărea în minte pricinile care hotărau faptele celor doi tineri şi se străduia să le aprecieze. Într-adevăr, dacă societatea cîştiga prin ceea ce făcea Iwaszkiewicz, pierdea, în schimb, prin felul în care procedase Złotopolski. Rivalii stăteau în faţa ei în două roluri diferite. La început, nu înţelegea de ce unul din aceste roluri este pozitiv, iar celălalt negativ. Binele tuturor! Nu putea cuprinde cu gîndul această noţiune care-i părea un abis nedefinit. Simţea totuşi că trebuie s-o umple cu inima şi cu mintea pe toată întinderea ei. Asemenea sarcină nu era însă prea uşor de înde-

plinit, fiindcă educaţia pe care o primise în anii copilăriei, nu-i putea fi de nici un ajutor acum. Cine se gîndea la astfel de lucruri, cînd era vorba de educaţia fetelor? Puteai să fii o domnişoară bine crescută, „bine făcută", şi fără să ştii ce înseamnă binele tuturor. Dar Fania voia să ştie acum şi, mînată de această dorinţă, apelă la Iwaszkiewicz şi bine făcu. Iwaszkiewicz era un om de inimă. Viforul progresului aruncase în această inimă, ca într-un ogor, diferite seminţe, dar rodiseră numai cele sănătoase. Cînd viforul bătea încărcat de cosmopolitism, inima rezista legată de ancora trecutului, care ancoră —simbol al speranţei — îi slujea totodată şi de credinţă în viitor. Fania alesese bine. Acum se simţea de două ori recunoscătoare faţă de Iwaszkiewicz care, explicîndu-i ce înseamnă binele tuturor, îi explica în acelaşi timp în ce constă superioritatea lui în comparaţie cu rivalul său. Chiar aşa! Ce era pe lîngă el frumosul domnişor în pas cu moda? Faptele lor erau de-a dreptul opuse. Fania privi la Złotopolski şi un zîmbet aproape dispreţuitor i se aşternu pe buze.

— Dumneata ai auzit discuţia noastră? îl întrebă.

— Care discuţie?

— În timp ce dumneata vorbeai cu mama despre Złotopole, eu am vorbit cu domnul Iwaszkiewicz.

— N-am auzit nimic.

— Ce păcat! Aţi mers amîndoi pe drumuri complet diferite.

— Cu atît mai bine pentru noi, fiindcă dacă drumurile noastre s-ar fi întîlnit...

— Atunci?

— Atunci unul dintre noi ar fi trebuit să cedeze — răsună serios glasul inginerului.

— Pe onoarea mea! Aşa ar fi trebuit să se întîmple — răspunse cu mîndrie Złotopolski.

Cei doi tineri se priviră în ochi. În privirea lui Iwaszkiewicz se aprinse flacăra mohorîtă a voinţei nezdruncinate, dar şi ochii lui Złotopolski străluceau ca oţelul poleit, cu adevărat reci şi îndărătnici ca oţelul.

VIII

Se făcuse tîrziu; în salonul doamnei Bujnicka, lămpile ardeau cu o lumină slabă în aerul înţesat de emanaţiile omeneşti. Oaspeţii plecaseră cu toţii; larma încetase; singurătatea şi golul luaseră în stăpînire toate colţurile. Pe chipurile doamnei Bujnicka şi al Faniei răzbăteau paloarea şi oboseala, amestecate parcă şi cu anume îngrijorare. Cele două femei înţeleseseră din seara care trecuse şi simţiseră în acelaşi timp că în atmosfera casei intervenise ceva care se anunţa ca şi furtuna prin tăcere. Nu-şi împărtăşiseră încă impresiile, şi în loc de cuvinte, se auzea doar foşnetul rochiilor de mătase. Privirile mamei şi ale fiicei se întîlneau la răstimpuri şi se despărţeau grăbite. În cele din urmă, Fania întrerupse cea dintîi tăcerea.

— Noapte bună, mămico! îi ură.

Doamna Bujnicka îşi îmbrăţişă fata cu o duioşie neobişnuită şi îi sărută cu căldură fruntea albă, apoi se depărtă cîţiva paşi, după care se opri iarăşi lîngă uşă; părea că vrea să-i spună ceva, ezită însă şi plecă.

Fania se duse şi ea în camera ei. De bună seamă, avea la ce să se gîndească. Sprijinindu-şi capul într-o mînă, nu-i răspundea nimic tinerei cameriste obişnuite să sporovăiască; aşezîndu-i cozile bălaie sub căciuliţa de noapte, aceasta se străduia să intre în vorbă cu ea. Gîndurile Faniei nu erau prea vesele.

Ultima discuţie dintre Iwaszkiewicz şi Złotopolski o umpluse de o spaimă de moarte; îşi amintea privirile mîndre şi cuvintele aproape ameninţătoare ale amîndurora. O înfricoşa, revoltînd-o în acelaşi timp, încăpăţînarea lui Złotopolski. Aşadar, pentru el, în planurile lui, voinţa ei, alegerea ei nu însemna nimic? O socotea, se vede, un obiect, nu ca pe o femeie liberă, fiindcă atunci cînd încercase prin cuvinte pline de răceală să-i arate că-l respinge, îi răspunsese cu o singură vorbă: „*malgrétout*". Domnişorul infatuat conta pe numele şi pe averea lui, crezînd că nu există femeie pe care, cu voia sau fără voia ei, să n-o poată cumpăra cu asemenea preţ. Purtarea lui însemna pur şi simplu obrăznicie,

dar pesemne că mîndrul domnișor nu se temea de urmările ei ; nu se temea nici de Fanny, nici de logodnicul ei. Poate că această atitudine arăta curaj, dar arăta și un egoism feroce. Obraznicul, cutezase să-i spună ei *„malgrétout"*, cu toate că același Iwaszkiewicz, care privise fără să clipească drept în ochii unui duelgiu renumit, se purtase aproape copilărește de timid cu ea. Această lipsă de îndrăzneală izvora însă dintr-un suflet puternic, dovedind prospețimea sentimentelor, respectul autentic și adevărata simțire. Dacă ar fi trebuit să aleagă între Iwaszkiewicz și Złotopolski, Fania n-ar fi ezitat nici o clipă. Alesese dealtfel și nu despre asta era vorba acum. Era neliniștită și se temea pentru că nu știa la ce se poate ajunge între doi oameni ca ei și nici cum avea să se sfîrșească.

Între timp, camerista o dezbrăcase și plecase. Fania suflă în lumînare. În cămăruța ei de fată se înstăpîni întunericul, doar raza lunii se furișa ca o panglică albă, dincolo de perdeaua patului, doar candela de argint, agățată sub statueta Madonei, lumina în penumbră ca un licurici. Se așternu, liniștea, sora nopții și iubita somnului, cum glăsuiesc poeții.

Deodată, în camera alăturată se auziră pașii cuiva, ușa se deschise și doamna Bujnicka în *negligé* alb, apărînd cu mîna flăcăruia lumînării, intră în dormitorul fiicei sale :

Inima Faniei începu să bată neliniștită ; se ridică în capul oaselor.

— Dumneata nu dormi, mamă ? o întrebă.

— Nu, copila mea.

Doamna Bujnicka se așează lîngă patul fiicei sale.

— Iubita, draga mea copilă ! rosti un glas tremurător.

Ochii Faniei se umplură de lacrimi ; se aplecă spre mîinile întinse ale mamei și, sărutîndu-le cu dragoste, își ascunse fața în ele.

— Nu te necăji, Fania ! Tu ai plîns? Nu s-a întîmplat nimic rău.

— O, mamă, s-au întîmplat destule rele și numai eu sînt vinovată. M-am purtat ca un copil răsfățat, multă vreme în faptele mele n-a fost nici adevăr, nici sinceritate.

— N-ai făcut nimic rău.

— Tremur toată, cînd mă gîndesc ce va urma.

— Totul se va sfîrși cu bine. Nu te teme.

— Mamă ! mamă !

— Oamenii se despart și înaintea altarului. Ai acceptat,

dar nu te-ai logodit. Totul se poate reface. Cine se mai aştepta ca Złotopolski să ajungă atît de bine.

— Mamă! o întrerupse Fania, roşind ca un trandafir.

— Ce este, copila mea?

— Vorbim de lucruri diferite şi nu ne înţelegem deloc. Hai mai bine să punem întrebarea limpede: voi fi soţia lui Iwaszkiewicz sau nu?

Doamna Bujnicka nu era pregătită pentru o izbucnire atît de bruscă din partea Faniei. Ea conta pe diplomaţia ei, dar acum trebuia să răspundă fără ocolişuri da sau nu. Iar doamnei Bujnicka nu-i plăcea cînd cineva vorbea de-a dreptul. Modul de a spune avea pentru ea aproape tot atîta importanţă ca şi conţinutul; chiar atunci cînd era singură şi se gîndea la ceva, gîndurile ei îmbrăcau totdeauna o formă căutată, diplomatică. Iată de ce întrebarea Faniei o descumpăni şi o revoltă în acelaşi timp.

— Ai milă de mine, Fanieczka, cum poţi să spui astfel lucrurilor pe nume? Cînd pune asemenea întrebări, o domnişoară bine crescută lasă să se înţeleagă prin aluzii, dar aşa... să-ţi fie ruşine, Fania!

— Cu toate acestea, eu te întreb de-a dreptul, care este voia dumitale? După aceea o să-ţi spun şi eu ce cred.

— Nu te mai recunosc.

— Se prea poate. Nici eu nu mă mai recunosc de la o vreme, dar mă simt mai bine aşa. Iwaszkiewicz mi-a deschis ochii asupra multor lucruri, iată de ce lui îi arăt ce simt cu adevărat.

— Copila mea, nu mă supăra...

— Mamă, eu nu vreau să te supăr, dar...

— O domnişoară cu maniere alese...

— Se cuvine să iubească adevărul, apoi să fie o soţie şi o mamă bună.

— Şi mamă? *Mais c'est affreux?* Cine te-a învăţat asemenea lucruri?

— Iwaszkiewicz! Sînt lucruri atît de simple, iar eu n-am ştiut nimic. Şi cînd te gîndeşti că am douăzeci şi doi de ani.

Doamna Bujnicka se înfurie de-a binelea.

— Deşteptul de Iwaszkiewicz nu te-a învăţat că o domnişoară cu educaţie, înainte de a deveni soţie şi ma... (nu vreau să pronunţ acest cuvînt...), trebuie să fie şi o fiică ascultătoare?

Fania lăsă capul în jos. Doamna Bujnicka avea şi ea dreptatea ei.

— Doar nu de mine-i vorba — urmă doamna Bujnicka. Mîine voi avea migrenă, dar facă-se voia Domnului! Sînt pregătită să sufăr! Pe mine mă interesează fericirea ta! Voi avea migrenă, nu poate fi altfel. După cele ce-am auzit aici, nu-mi rămîne decît... să-mi pun cataplasme după urechi. Dar, Fania, Fania, gîndeşte-te şi tu. Iwaszkiewicz înseamnă burghezia! Vei face parte din burghezie. N-aş mai putea trăi, dacă tu ai fi socotită o burgheză. Nu există nimic mai de *mauvais genre* ca burghezia. Ah! burgheziă! burghezia!

— Mamă dragă, cum pot să-mi iau cuvîntul înapoi?

— N-ai fost logodită, iar acceptarea verbală nu te obligă la nimic.

— Ah! mă obligă şi acceptarea verbală, şi... Nu pot, mămico! Eu... mamă!... sînt legată şi prin altceva de Iwaszkiewicz.

Doamna Bujnicka zvîcni drept în picioare.

— Ce spui tu, fiica mea? strigă înfricoşată.

Fania se ridică iarăşi în capul oaselor. Ochii i se umplură de lacrimi şi o rumeneală purpurie îi coloră încet obrajii. Roşie, cu mîinile împreunate şi cu lacrimi în ochi, acoperită de părul cozilor despletite, împrăştiat peste cămaşa de noapte, cu inima bătînd ca la o pasăre înspăimîntată, era aidoma cu statuia smereniei sau a pocăinţei.

— Mamă! rosti rugător.

— Vorbeşte, nefericito!

— Mamă, s-a întîmplat în trăsură...

— Ce s-a întîmplat în trăsură?

— Ne întorceam de la familia L... în seara în care contele Władysław... cînd a lătrat căţeaua...

— Ei, şi mai departe?

— Dumneata şi doamna Szemiot şedeaţi pe bancheta din spate, iar eu cu el în faţă şi... atunci eu... da, atunci... eu... nici eu nu ştiu cum s-a întîmplat...

— Ai să mă omori, mă asupreşti, mă chinuieşti cu atîta cruzime...

— Şi eu... mi-am plecat capul pe umărul lui — sfîrşi Fania dintr-o răsuflare.

— Şi pe urmă? întrebă febril mama.

— N-a mai fost nimic.

— Nimic!

— N-a mai fost nimic, dar şi ce-a fost, a fost foarte rău. Eu însămi îmi fac vină, dar...

— A fost cum nu se putea mai de *mauvais genre*.

— Celui care iubește, nu-i pasă de *genre*.

— Încetează! Ai mai auzit tu ca o domnișoară bine crescută să se poarte în felul acesta?

— Nu, mamă, n-am mai auzit. Și mie mi-e frică, dar înaintea propriei conștiințe mă dezvinovățește afecțiunea mea pentru Iwaszkiewicz. Dacă după cele întîmplate mi-aș mai călca și cuvîntul, ar fi înfiorător!

— Bine, dar nu te-a văzut nimeni!

— M-a văzut Dumnezeu. Pentru nimic în lume n-am să-mi calc cuvîntul pe care i l-am dat lui Iwaszkiewicz.

— Ascultă, fată îndărătnică! Nu te voi obliga să iei pe Złotopolski, dar îți spun că, pînă nu va renunța el, pentru nimic în lume nu-ți voi îngădui să te căsătorești cu Iwaszkiewicz.

— Dacă mai are cît de puțină onoare și cinste, va renunța.

IX

La Złotopolski era mare îmbulzeală de cînd colonizase Złotopole. Toți cunoscuții îi arătau mai multă simpatie ca oricînd. Nu o dată se întîmpla să vie la el vreun prieten și să-i spună:

— Jaś, îmi îngădui să-ți fac dovada prieteniei și a încrederii mele.

— Ce dorești?

— Împrumută-mi atît și atît.

— *Tiens!* asta-i o dovadă de prietenie?

— Întocmai, de ce nu mă duc să cer la altcineva? Înțelegi și tu că banii se împrumută numai de la oamenii cu care ai legături strînse... ei, poate cu dobîndă, dar între noi nu putea fi vorba de așa ceva.

Și Złotopolski îi da.

Avea fire de nobil polonez, firea aceea care se manifesta atît de limpede în prințul poreclit „Iubite domnule", cînd se ducea printre șleahtici și-i dădea unuia căciula: „ia-o!" altuia cingătoarea: „ține!" celui de-al treilea sabia: „uite!" și tot așa, pînă ajungea la nădragi.

Złotopolski nu știa nici el să refuze. Dealtfel, cum puteai să te împotrivești unor dovezi de prietenie?

Ba mai chema lumea și la micul dejun, la care se putea mînca și bea *honeste*, așa că musafirii nu lipseau.

La cîteva zile după reuniunea de la doamna Bujnicka și după discuția cu fiica ei, Złotopolski se afla la el acasă în tovărășia prințului Antoś și a lui Maszko. Discutau despre logodnica prințului.

— Ce-ai să te faci cu ea? Ha! ha! De la Berlińska la prințesa M...ska, sună bine! rîse Maszko.

— Ce-am să fac cu ea? Dacă ne vom căsători, ea va sta la țară, iar eu la Paris.

— Păi tata, mama și bunicul ei îți vor da voie?

— Puțin îmi pasă mie de tata, mama și bunicul ei.

— Viitorul tău socru trebuie să fie foarte bine dispus acum, nu-i așa? întrebă Złotopolski.

— Ehe! și încă cum! Acum pregătesc zestrea, cumpără trăsuri și pictează blazonul pe ele.

— Al lor sau al tău?

— Se înțelege că al meu, mare cît o farfurie, cît asta — răspunse prințul Antoś, arătînd o farfurie din serviciul pentru micul dejun.

— Și logodnica ta?

— Mă iubește.

— Dar tu?

— Eu ridic paharul în sănătatea ta, Jaś! zise prințul Antoś, turnîndu-și un pahar de vin. Pe onoarea mea, toate femeile sînt la fel.

— Ehe!

— Pe onoarea mea! Berlińska e tot atît de bună ca și Fania ta, ba poate chiar mai bună, fiindcă...

Złotopolski își puse mîna pe umărul prințului Antoś.

— Te sfătuiesc să nu faci asemenea comparații, e în folosul tău! Tu n-ai decît să te căsătorești cu o evreică sau cu diavolul... nu-mi pasă. dar nu-ți permit să o vorbești de rău pe Bujnicka.

Prințul Antoś se uită în ochii lui Jaś, dar văzu că acestuia nu-i ardea de glumă. Złotopolski nu se prefăcea, din contră, buzele-i tremurau nervos, iar mîna strîngea atît de puternic umărul lui Antoś, încît acesta se aplecă fără să vrea.

— Ce-i cu tine? Prea iei totul în serios. N-am avut intenția să...

În clipa aceea se auzi clopoţelul şi intră Miś Rossowski.

Rece şi ţeapăn ca totdeauna, Miś Rossowski îi salută pe cei de faţă şi, fără să spună o vorbă, se aşează în fotoliu, apoi, întinzîndu-şi picioarele, începu să-şi pieptene favoriţii cu degetele şi să-şi aranjeze îmbrăcămintea care arăta parcă ciudat de boţită şi şifonată.

Îşi dădu seama curînd că se întîmplase ceva neobişnuit.

Jaś se plimba furios prin încăpere, iar prinţul Antoś şi Maszko arătau destul de înspăimîntaţi ; tăceau cu toţii.

— Ce s-a petrecut aici ? întrebă Miś.

Prinţul Antoś îi povesti cele întîmplate.

— Antoś, dă-i mîna lui Złotopolski şi cere-i scuze... Iartă-mă, Antoś, dar una e Fanny şi alta propria logodnică.

Antoś şi Jaś îşi strînseră mîinile.

După care Miś îşi puse monoclul la ochi şi se uita cu luare aminte la Złotopolski.

— Jaś, ştii ce vreau să-ţi spun acum ?

— Te ascult.

— Dacă nu eşti încă îndrăgostit de Bujnicka, vei fi în curînd.

Złotopolski nu zise nimic.

— Am ghicit s-au n-am ghicit ? strecură Miś, legănîndu-se.

— Îţi spun deschis. Nici eu nu mai înţeleg ce se întîmplă cu mine. De cînd m-am întors de la ţară, n-o mai înţeleg deloc pe Bujnicka. Credeam că voi avea de lupta numai cu Iwaszkiewicz, dar şi ea e hotărît împotriva mea. Asta nu-mi convine, nu mă aşteptam la atîta împotrivire, îmi strică buna dispoziţie.

— Tu nu vei fi niciodată un englez adevărat. Eşti prea sangvinic.

— Să lăsăm asta. Revin la ce spuneam. Nu vă ascund acum că Bujnicka începe să-mi placă. Poate că tocmai rezistenţa ei mă supără şi mă atrage totodată. Şi apoi, dacă vreţi, o femeie îndrăgostită are un farmec neînţeles. Iată de ce ne plac atîta logodnicele şi soţiile tinere. Iar Fanny este îndrăgostită de Iwaszkiewicz.

— Ai dovezi în acest sens ?

— Cum nu se poate mai sigure, fiindcă provin chiar din gura ei.

— Chiar din gura ei ?

— Da. Mi-a spus-o ea însăşi nu mai departe de ieri, la familia L...ski. În timp ce prostănacul de Zubicki citea nu

mai știu ce baliverne, m-am apropiat de ea și, după cîteva cuvinte, am lăsat-o să înțeleagă că nici prin gînd nu-mi trece să renunț la drepturile pe care, cinstit vorbind, nu le-am avut niciodată. Într-un fel, mi-a spus și ea că nu le-am avut niciodată și mi-a mărturisit cu sinceritate că mama ei vrea să întrerupă relațiile cu Iwaszkiewicz, că e de partea mea, dar că ea, Fania, nu-mi va acorda mîna niciodată, deoarece îl iubește pe Iwaszkiewicz. Cînd mi-a spus toate acestea, avea lacrimi în ochi și-i tremura glasul. Eram și eu revoltat. Nu credeam că e atît de cinstită și n-am văzut-o niciodată atît de frumoasă. Nu mă tem de o sută ca Iwaszkiewicz, dar nu pot să suport lacrimile femeilor. M-am întors acasă furios, obsedat de situație, pentru că am uitat să vă mai spun că ieri mi-a repetat a doua oară niște cuvinte pe care, să mor dacă le înțeleg.

— Ce anume?

— Că eu și Iwaszkiewicz, să-l ia dracu! am mers pe două drumuri diferite și...

— Ei și?

— Chiar dacă nu l-ar iubi și ar trebui să aleagă între noi doi, i-ar da lui mîna numai pentru că a mers pe un drum opus celui pe care am mers eu.

— Ce ghicitoare mai e și asta?

— Pricep și eu tot atît cît pricepeți și voi.

— Jaś, știi ce zic eu? îl întrerupse prințul Antoś.

— Zi.

— Că nici eu nu înțeleg o iotă.

— Antoś, să nu vorbești niciodată înainte de a te gîndi — îl dojeni Rossowski.

— În zadar îmi bat capul să pricep ce-a vrut să spună — continuă Złotopolski.

Miś își pieptănă favoriții.

— Dragul meu — zise — nu numai tu îți bați capul zadarnic. Și eu mă tot gîndesc la un lucru pe care nu-i chip să-l deslușesc.

— Nu cumva e vorba de dragoste? întrebă Maszko.

— Nu! Uitați-vă la hainele mele.

— Ei și? Sînt boțite, șifonate, le lipsesc nasturii.

— Toate astea au o legătură cu problema mea. Mă tot întreb ce plăcere poate găsi nobilimea polonă într-o îmbrățișare după care te dor oasele și în niște sărutări din cauza cărora ți se umflă obrajii.

— Asta e vrednică de Miś! exclamă Maszko. Ai încercat-o pe pielea ta?

— Privește la îmbrăcămintea mea. În timp ce veneam liniștit la voi, îmi apare deodată în față, pe stradă, un văr al meu, gospodar model care vine la Varșovia o dată la cinci ani. *Imaginez-vous*, își umflă nările, desface brațele, deschide botul și mă așteaptă. Mă prăbușesc în această prăpastie; simt cum încep să-mi trosnească oasele, cum mi se mototolește gulerul și mi se dezleagă cravata. Mă mănîncă, mă înconjoară, mă devoră și mă înghite; pe obraji mi se lipesc niște ventuze uscate, și toate astea vor să însemne: „ce mai faci?"

Prințul Antoś și Maszko nu mai puteau de rîs.

— Te-ai supărat?

— Sigur că m-am supărat, dar nu i-am arătat-o — răspunse Rossowski serios.

— Ce-o fi vrut să spună? se întreba Złotopolski care, preocupat de gîndurile lui, nu ascultase povestirea lui Miś. Ce-a vrut să spună? Ce dracu, doar n-am făcut niciodată rău nimănui.

— Ei, hai să nu ne mai gîndim la ce a vrut să spună — propuse Maszko — ci la ce intenționezi să faci tu.

— Uite că nici eu nu știu prea bine. Cu cît îmi place mai mult, cu atît mai puțin vreau să renunț la ea. Iar pe de altă parte, să acționez împotriva voinței și sentimentelor unei astfel de femei?

— Mama ei o va sili — observă prințul Antoś.

— Eu nu vreau s-o silească nimeni!

— Trebuie totuși să te căsătorești cu ea — conchise Maszko. Oamenii ca noi nu se cuvine să cedeze în fața unora ca Iwaszkiewicz.

— Să-i dau o lecție și să mă retrag —mormăi Jaś. Da, e singura soluție!... Singura soluție!

— Ce? Care?

— Asta! răspunse, arătînd spre pistoalele agățate deasupra patului.

Miś își pieptănă iarăși favoriții.

— Îți stau la dispoziție ca martor — se oferi.

— Iwaszkiewicz va fi cuprins de spaimă! strigă Maszko.

Złotopolski se uită la el cu luare aminte. Maszko părea încurcat.

— Iartă-mă, Maszko, dar cred că mai degrabă ție ți-ar fi frică. Iwaszkiewicz nu e un laș.

— Îţi stau la dispoziţie ca martor — repetă Miś.

— Prea bine, dar mai întîi trebuie să stau de vorbă cu Iwaszkiewicz. În cele din urmă, va renunţa. Cu Fania, mai ales cu lacrimile ei, nu pot să mă lupt.

— Atunci duelul ce rost mai are?

— Altminteri s-ar spune că eu, Jan Złotopolski, m-am temut de Iwaszkiewicz. Nu, duelul trebuie să aibă loc. Voi renunţa, dar îi voi da o lecţie. Nu am de gînd să-l ucid, dar va primi o lecţie; el de la mine sau eu de la el.

— Şi de ce vrei să te duci la el?

— Vreau să dezleg ghicitoarea şi să găsesc un pretext pentru duel.

— Puteai s-o întrebi pe Fania.

— Am întrebat-o, dar n-a vrut să-mi spună, ca să nu mă supere, cum mi-a explicat. Presimte şi ea că va avea loc duelul şi se teme pentru... Iwaszkiewicz.

— Cînd te duci la el?

— Astăzi. Unde locuieşte?

— Nu ştiu, dar îl găseşti pînă seara la fabrică.

— Atunci am să mă duc la fabrică.

Într-adevăr, pe la cinci, spre seară, Jaś se duse la fabrică, dar nu-l găsi acolo pe Iwaszkiewicz. În schimb, un ingineraş tînăr, cu părul roşcat, ochii verzi şi faţa ca de femeie îi arătă politicos biroul directorului. Jaś se hotărî să-l aştepte pe Iwaszkiewicz care avea să sosească peste vreo oră şi, de plictiseală, începu să se uite prin încăperea care dădea cu o fereastră în curtea fabricii. Şi una şi alta îi stîrniră curiozitatea. Camera în care se afla trăda de la prima aruncătură de ochi atelierul inginerului. Cartoane uriaşe cu desene abia începute şi modele pe care Jaś nu era în stare nici să le numească, hărţi şi termometre, instrumente de fizică, tabele şi registre de contabilitate umpleau toate colţurile încăperii. Lîngă perete şi nu prea departe de uşă era un dulap plin cu cărţi, pe care se aflau un glob uriaş şi o locomotivă în miniatură, foarte exactă. Pe ceilalţi pereţi erau agăţate portretele unor ingineri străini renumiţi; pe poliţele

mari de lîngă birou se vedeau probe din diferite minereuri de fier. Cu toate acestea, încăperea părea destul de mohorîtă ; scaunele negre de lemn, masa neagră și dulapurile alcătuiau întregul mobilier. Era limpede că aici nu putea sta un domnișor pomădat, ci un om aspru, truditor. Fiecare amănunt arăta munca încordată și consecventă, decurgînd din forța ideilor. Încăperea își caracteriza locatarul. Złotopolski privea în jurul lui cu un respect involuntar, amestecat cu uimire. El care, ca un gentleman adevărat, nu făcuse absolut nimic toată viața, el, sclivisitul spiritual, ale cărui preocupări zilnice depindeau de hainele în care se îmbrăca dimineața, se întîlnea aici, poate pentru prima oară în viață, față în față cu munca. Fără să vrea, se compara acum cu Iwaszkiewicz, convingîndu-se de propria inferioritate. Inima i se strînse de mîhnire, înțelese că Fania avea dreptate.

Simțămintele triste i se resfrînseră pe față, dar gîndurile întunecate îi fură întrerupte de tînărul inginer roșcovan care se apropie de el și-i spuse cu amabilitate :

— Directorul vine la șase, așa că mai avem încă o jumătate de oră, poate că în acest timp doriți să vizitați fabrica ?

— Cu cea mai mare plăcere. Încotro mergem ?

— O să vă arăt mașinile, atelierele, forja, lăcătușeria, turnătoria și ce mai vreți dumneavoastră.

Ieșiră din biroul directorului. Tînărul însoțitor al lui Jaś, iute ca focul, nu se arăta deloc zgîrcit cu explicațiile. După ce intrară într-o clădire uriașă, cu mult zgomot, în care se afla mașina cu aburi, ascultă puțin și spuse :

— Da, domnule, la noi se muncește, nu glumă !

— Bine, dar aici poți să surzești ! observă Jaś.

— Fleacuri ! Chestie de obișnuință !

Era într-adevăr nevoie și de multă obișnuință. La fabrică se lucra din plin. Roți uriașe, dințate și obișnuite, se învîrteau cu avînt și iuțeală drăcească ; pistoanele mari se ridicau și coborau cu mișcări monstruoase ; uruitul roților, vuietul, scrîșnetele, șuierele ascuțite și urletul dureros al fierului strunjit, bufnetul ciocanelor umpleau sufletul de temeri nedeslușite în fața acelei forțe neînțelese care punea totul în mișcare. Toată clădirea trepida cuprinsă parcă de febră ; cuvintele nu se mai auzeau ; pînă și aerul părea că tremură de spaimă.

— Ei, cum e, domnule ? țipă inginerul în urechea lui Złotopolski.

— Mare putere, uriașă!

— Așa-i mereu de cînd îl avem director pe Iwaszkiewicz.

— Adevărat?

— Domnule, aici mîna lui pune totul în mișcare.

— Trebuie să fie un om foarte capabil!?

— Ehe! și pe deasupra și muncitor! Mai de mult era altfel aici. Fabrica era aproape să dea faliment. Poftiți mai departe.

Spunînd acestea, tînărul inginer sări de pe o grindă pe alta urmat de Złotopolski.

— Atenție, să nu vă prindă curelele! Pe aici!

În acest timp, afară se înserase; în clădire se aprinseseră lămpile, în lumina cărora, îngemănată cu umbrele, hala împrumuta forme halucinante, semănînd cu anticamera iadului.

— Roată dințată cu acțiune dublă, invenția directorului! strigă inginerul cu vocea unui cicerone.

Złotopolski privi la monstrul rotund care se învîrtea cu turbare într-un colț întunecos.

— Supape de siguranță sistem american, aplicate pentru prima dată la noi în țară de director!

Jaś își mușca buzele. Ce era el în comparație cu acest Iwaszkiewicz?

— Aspersoare care-i feresc pe muncitori de pilitura de fier; proiectate tot de director.

— Înseamnă că aveți muncitori puțini, de vreme ce-i îngrijiți atît de bine?

— Avem destui, dar muncitorul e om ca și noi, semenul nostru. În alte fabrici, cînd moare un muncitor, îi rămîn copiii fără pîine, la noi însă, e altfel.

— Cum altfel?

— Directorul a asigurat soarta văduvelor și a orfanilor din cotizațiile tuturor.

Lui Jaś i se strînse inima de tristețe; ce era el față de acest Iwaszkiewicz?

Creștea în el un simțămînt ciudat de respect pentru rivalul său, simțămînt pe care Jaś îl formulă astfel:

„Aș vrea să mă bucur de prietenia unui asemenea om".

— Să trecem și pe la șlefuitori, dacă doriți! propuse inginerul.

— Nu, domnule! Hai să ieșim afară, mă tem să nu răgușesc și să surzesc în același timp.

— Și la forje e frumos, ai ce vedea.

— Nu ! nu ! Îmi ajunge.

Ieşiră în curtea fabricii ; se lăsa întunericul dar se vedea încă destul de bine.

— Tocmai trecem pe lîngă forje — spuse inginerul ; acum se aţîţă focurile ; curînd se vor auzi bufnetele ciocanelor.

— Directorul vostru trebuie să fie un om...

Złotopolski se întrerupse brusc.

În văzduh răsună un cîntec care făcu să zăngăne geamurile clădirii, toate celelalte zgomote încetară — un cîntec cu adevărat de fier ; de parcă nu ieşea din plămîni omeneşti — un cîntec în nota celor o sută de ciocane care băteau tactul.

— Ce-i asta ? întrebă Złotopolski.

Ochii tînărului inginer se luminară ; roşeaţa entuziasmului îi urca în obraji.

— Cîntă fierarii noştri. Ascultă, domnule.

Se opriră amîndoi ; cuvintele cîntecului se auzeau limpede :

„Cînd suflă foale, cînd arde jar,
În bufnet greu şi ploaie de scîntei,
Nu pierdeţi timpul, dumnezeescul dar !

Hei, la lucru, grele ciocane !
Roşii scîntei, trudă, sudoare,
Scrîşnet de cleşti, geamăt de pistoane

Mai dragi-s decît vorba prefăcută,
Şi-amare lacrimi din alcov de aur ;
Munca-i izvor de fericiri, virtute !

Sus fruntea, spre ceruri, iar braţu-n jos chiteşte !
Să-l lauzi pe cel sfînt, aici oţel căleşte !
S-ajungi acolo-nvaţă, aici bate, asudă,
De vrei ca munca-ţi să rodească
Şi cheia de la rai să-ţi fie gata-n trudă,
Cînd moartea vai ! veni-va, avan să te lovească.

Fiecare cuvînt răsuna în văzduh cu atîta forţă, încît Złotopolski şi tînărul inginer nu pierdeau nici un sunet.

— Ei, ce spuneţi, domnule ?

Złotopolski nu răspunse.

— În alte fabrici nu se aude asemenea cîntec.

— De ce?

— Păi n-aţi auzit în ce limbă cîntă? În alte fabrici lucrează muncitori străini.

Złotopolski îşi încruntă sprîncenele şi se apropie repede de inginer.

— Ce vrei să spui?

— Directorul i-a dat afară pe străini şi s-a străduit să aducă oameni de-ai noştri! îl lămuri inginerul.

Amîndouă mîinile lui Złotopolski odihniră pe umerii însoţitorului.

— De ce a procedat astfel? De ce? întrebă cu înfrigurare.

— Pentru binele tuturor. Dar ce aveţi?

— Nimic! nimic!

Złotopolski tăcu deodată şi se posomorî ca noaptea. Ghicitoarea, pe care Fania nu voise să i-o explice, se dezlega acum de la sine. Era departe însă de a simţi vreo bucurie. Ce reprezenta el faţă de Iwaszkiewicz?

La poarta fabricii se auzi clopoţelul.

— Directorul! strigă inginerul roşcovan. Acum eu vă las.

Curînd, în întunericul de la intrare, se contură silueta înaltă, liniştită, a lui Iwaszkiewicz.

Złotopolski se apropie repede de el.

— Domnule! rosti cu mîhnire, serios. N-am ştiut cine eşti, acum însă te cunosc; o înţeleg pe Fania şi... renunţ!...

Înainte ca Iwaszkiewicz să-şi revină din uimire, Złotopolski nu mai era.

*

Gata, cititorule! După cîteva zile, Złotopolski a plecat în străinătate şi s-a stabilit la Dresda. Iwaszkiewicz s-a căsătorit cu Fania şi, cu toate insistenţele doamnei Bujnicka, n-a vrut să părăsească fabrica pe care a condus-o mai departe în acelaşi fel.

La Złotopole, în schimb, pe valul suedez au înflorit castraveţii, iar oasele oştenilor nu şi-au aflat odihna pînă cînd ţăranii nu s-au milostivit de ele şi au îngropat în morminte sfinţite „acele scumpe oseminte ale luptătorilor".

ÎN ȚARA AURULUI

I

Introducere

Cine trece astăzi prin orașul Sacramento, nu spre San Francisco, ci către sud, spre rîul Makosme, vede și acum casa în care a locuit Sutter, primul om care a descoperit aur în California.

Casa se află în afara orașului și a ajuns o dărăpănătură; nu mai are acoperiș, zidurile acoperite cu lut cenușiu, colorate de foc și însemnate de gloanțele mexicanilor, de tomahawkurile indienilor, s-au fărîmițat, s-au prăbușit, o parte preschimbîndu-se în mormane dezordonate de moloz; dar locuitorii orașului le-au îngrădit cu gard de sîrmă și păzesc ca pe ochii din cap aceste relicve ale „leagănului californian".

Pentru că dacă n-ar fi existat această casă, n-ar fi existat nici Sacramento, n-ar fi existat San Francisco cu cei patru sute de mii de locuitori ai săi, calea ferată n-ar fi unit cele două oceane, iar California n-ar fi fost ceea ce este astăzi, o țară fremătînd de viață, bogată în lanuri de grîu, crînguri de portocali, vii, migdali și vrejuri de piper, ci mai degrabă o pustietate sălbatică și nelocuită.

Sutter, căutătorul de aur, a creat California, așa cum mai tîrziu Strzelecki a creat Australia.

Intențiile oamenilor au uneori predestinări din cele mai ciudate. Sutter avea o energie uriașă, dar era mai curînd un idealist decît un om practic.

A venit cu cîțiva însoțitori în California și a pus bazele unui joagăr. De ce și în ce scop, e greu de înțeles.

Joagărul poate aduce venituri însemnate în ținuturile locuite, unde se construiesc case, corăbii și altele asemenea. Dar într-o pustietate, cum era pe atunci California, ce să faci cu scîndurile? Cu toate acestea, joagărul a fost pus

pe picioare. Indienii i-au dat foc de două ori și de fiecare dată a fost refăcut din temelii. În timpul celui de-al doilea atac, Sutter, înconjurat în casa pomenită, cît pe ce să piară laolaltă cu toți tovarășii săi.

Atacul a fost însă respins, iar după două săptămîni joagărul pulsa de viață și robotea ca și mai înainte.

Poate că zgomotul roților lui amintea lui Sutter de zgomotul cascadelor din Elveția natală. Pînă cînd, într-o bună zi, cînd roțile tăceau, unul dintre însoțitorii lui Sutter a zărit sub ei, în apa străvezie, un bulgăraș galben strălucitor. Era aur.

În ce fel a străbătut într-o clipită pustietatea de patru mii de leghe engleze și a ajuns la New York vestea despre această descoperire, e dificil de spus, destul că din acest moment soarta Californiei a fost hotărîtă.

Negustorii din New York, Boston, Filadelfia și Baltimore și-au părăsit tarabele, funcționarii slujbele, plantatorii din sud plantațiile, tîlharii de pe Mississipi cotloanele, văcarii cirezile, vînătorii pădurile — și tot ce trăia s-a îndreptat spre California să sape și să caute aur în rîuri, rîulețe, pîraie coline și trecători.

Astăzi doar ecluzele, cîteodată lungi de cîteva mile și înhorbotate cu ghirlande și vițe de iederă, volbură și liana, mai amintesc că pe aceste meleaguri se găsea aur. Astăzi însă, minele s-au transformat în întreprinderi pe acțiuni, iar munca mîinilor a fost înlocuită de mașini ; odinioară vedeai sute de oameni trudind fiecare de unul singur cu hîrletul în mînă și roaba. Coline întregi erau scurmate de săpători, se schimbau apele pîraielor, se muncea ziua și noaptea, sub arșița soarelui, fără un acoperiș deasupra capului, în pocnetele pistoalelor.

II

Sacramento

Cînd Sutter și-a construit prima casă și joagărul, Sacramento nu exista ca denumire a unei localități. Se numea

astfel nu numai rîul, ci și așezarea de pe malul stîng, un tîrgușor mexican sărăcăcios în adevăratul înțeles al cuvîntului. Era alcătuit dintr-un șir de cocioabe dărăpănate de-a lungul apei, construite din lemn roșu ; scînduri subțiri și prost bătute în cuie se desfăceau la palele vîntului. Cîteva locuințe erau durate din nuiele acoperite cu lut galben, scos din rîu, altele semănau mai degrabă cu vigvamurile indiene în formă de con, din vîrful cărora se înălțau capetele prăjinilor.

Două clădiri, cele mai mari, erau un fel de cîrciumi, în care se vindea whisky și *mescal*. Seara se auzeau în ele înjurăturile *caballeros*-ilor care jucau cărți, și scrîșnetele uscate ale cuțitelor încrucișate în încăierare. Morții erau aruncați în apă de pe verandele largi, deoarece totul se petrecea la adăpostul sălciilor plîngătoare care creșteau peste tot. Rămurelele lor de un verde deschis alcătuiau o masă compactă și încîlcită, în parte cufundată în apă, în parte acoperind malul. Lujerele fragede, care răsăreau din pămînt, se amestecau cu cele mature, împiedicînd accesul apei spre rîu. Nu era cu putință să faci un pas prin aceste desișuri care însă, pe de altă parte, erau foarte folositoare, fiindcă apa nu mai putea să rupă malul care, pe măsură ce lutul se depunea printre rădăcini, se înălțau treptat, apărînd așezarea de inundații. Evident, această apărare nu era suficientă, după ploile din timpul iernii, valurile roșii acopereau malul, sălciile și așezarea. Mîlul rămas era năpădit apoi de nalbă, liane și volbură, într-un cuvînt, altă pădure de vegetație nestăpînită.

Celălalt mal era o luncă joasă.

Este și acum. Această luncă se întinde cît vezi cu ochii, și cu excepția lunilor de vară, cea mai mare parte este acoperită de apă ; suprafața acestei „prerii" atrage privirile cu verdeața vie, veșnic proaspătă, a ierburilor, și jocul miilor de culori ale florilor de luncă. Lalele, irișii și crini albi, garoafe mari, roșii-pal și vanilii galbene își ițesc capul prin iarbă și, legănat de vînt, fac ape-ape, ca un curcubeu. Prin crînguri se înalță stejarii negri *(black oaks)* care nu-și leapădă frunzele niciodată.

Lunca se întinde de-a lungul malului drept pînă la ocean, oferind un adevărat pămînt al făgăduinței păsăretului de apă. Gîște sălbatice și cormorani, pelicani, rațe cenușii, negre și trandafirii, cocori și bîtlani își fac cuiburile, trăiesc și mor aici într-o liniște netulburată.

În locurile mai uscate trăiesc iepurii, prin mlaştini şi crînguri — elanii, cerbii şi pumele, pretutindeni pasc cîrduri de cornute. Aduse în Mexic încă de pe vremea iezuiţilor, vitele s-au înmulţit aici foarte mult. Lunca hrănea aşezarea, întrucît mexicanii erau crescători de vite. Pe timpul joagărului lui Sutter, agricultura aproape că nu exista. La sud de Los Angeles, la misiune, preoţii cultivau primii butuci de viţă de vie, dar la nord se cultiva doar porumbul, ale cărui boabe erau măcinate primitiv între nişte pietre. Altminteri, adevărata avere o alcătuiau boii şi vacile, pentru care nu se găseau cumpărători. Nici o corabie nu străbătea încă fantasticul golf de la San Francisco. Nu puţini *caballeros* jucau pe o carte cîte zece boi şi douăzeci de vaci. Bogăţie mai însemnau şi hergheliile de cai, aşa-zişii mustangi, cu ochii sîngeroşi şi coame uriaşe, iuţi, dar răi. Femeile lipseau cu desăvîrşire. Localnicii îşi luau neveste dintre indiencele din seminţiile soussonilor şi ale şerpilor, care trăiau pe versantele din Sierra Nevada.

Se ducea o viaţă aspră, pe jumătate sălbatică. Luna care se înălţa seara deasupra „luncii" lumina un ţinut adormit, cu totul primitiv. Fumurile care se înălţau printre sălcii erau singurul indiciu că pe malul rîului Sacramento trăiesc oameni. Liniştea era întreruptă doar de urletul animalelor sălbatice şi de hîrşcîitul istoricului joagăr.

III

Sacramento

După descoperirea aurului, totul s-a schimbat în numai cîţiva ani.

Casele mexicanilor s-au aplecat şi mai mult peste apă, dar perpendicular pe cursul rîului a crescut ca ciupercile după ploaie *city*-ul anglosaxon. Ce-i drept, acest *city* era alcătuit dintr-o singură stradă, care acum se numeşte K-*street*, dar pe atunci i se spunea strada Căutătorilor de aur ; n-avea caldarîm şi casele nu se înălţau una lîngă alta, într-un şir neîntrerupt.

Între ele se întindeau „piețe" uriașe, înconjurate de zaplazuri sau năpădite de pîlcuri de stejari. La fiecare capăt al uliței s-a construit cîte un hotel; unul purta un nume pretențios, „Hotelul gentlemanilor", iar celălalt unul obișnuit — „Ursul cenușiu". Erau cele mai frumoase clădiri din oraș. De aceea, pe dinaintea lor mișunau ziua și noaptea căutătorii de aur; figuri fioroase cu cuțitele la brîu, cu pălării cu borurile ferfeniță și chipuri înnegrite de soare, sălbatice, amenințătoare. Sute de asemenea oameni au fost răpuși de securea indienilor sau de greutățile călătoriei prin pustietățile Far-West-ului.

Supraviețuiau și rămîneau aici doar uriașii. Cu toate că și printre ei bîntuiau frigurile, deoarece malurile rîului Sacramento nu erau prea sănătoase. Zilnic soseau acum noi valuri de oameni dinspre răsărit. Strada căutătorilor de aur fremăta ca un iarmaroc neîntrerupt. Se deschideau prăvălii, în care se vindeau lopeți, hîrlețe, site, revolvere, puști, cămăși de flanelă, sombrero-uri, mercur, slănină, făină și băutură.

Cînd venea, căutătorul de aur scotea din sîn pungile umplute cu nisip auriu și plătea vărsîndu-l pe tejgheaua prăvăliei. Plătea pentru fiecare lucru cu aur. Negustoria aducea mai mulți bani chiar decît truda săpătorului. E destul să spunem că un funt de făină costa în banii de astăzi doi dolari. Tot cîștigul căutătorilor de aur intra în buzunarele negustorilor. O dovadă în acest sens este francezul Maria, care a scos aur de milioane și a murit ca vai de el. Căutătorul de aur nu se îngrijește de ziua de mîine. El joacă la loterie cu pămîntul care poate să-i aducă în fiecare dimineață mii de dolari; în plus în acele timpuri, viața atîrna de un fir de păr, așa că nimeni nu-și refuza nimic.

Foarte norocosul Maria intra în prăvălie încărcat ca un catîr și cîteodată nu ieșea afară vreme de o lună de zile, adică atît cît îi ajungea aurul; apoi stăpînul *saloon*-ului îl arunca beat în cea dintîi groapă părăsită de alții; cînd se trezea, începea să sape și iarăși găsea milioane.

Se spunea despre el că-l cheamă aurul de sub pămînt. Era și mistic. Fusese auzit adesea șopocăind prin vreo crăpătură sub pămînt... Cu cine? Se credea, firește, că numai cu omulețul galben cu ochii verzi, care întruchipa spiritul aurului.

Negustorii acaparau deci tot ce scotea săpătorul din pămînt. Erau cu toții niște șnapani renumiți. Își disputau căutătorii de aur la licitație, ca șleahticii noștri pe evrei. Dar

și îndelelnicirea lor era primejdioasă, unii sfîrșeau cu un glonț în creier și cu un cuțit în inimă, alții dispăreau pur și simplu de pe lume și nu se mai auzea nimic de ei ; pe atunci nimeni nu se îngrijea de nimeni, adevărul nu se știa niciodată. Lumea clătina din cap și șoptea : „L-a omorît unchiulețul grizzly". *Grizzly* însemna ursul cenușiu. Și așa se încheia totul.

Așa că negustorii trebuiau să se păzească. Își țineau „nugetele" sau „pepitele", adică bucățile de aur, la fereastră și revolverele la brîu.

Viața a devenit și mai sălbatică decît pe vremea cînd hîrîia joagărul în această pustietate.

Din răsărit veneau oameni de cea mai proastă speță : tîlhari condamnați la moarte, incendiatori, hoți, pirați de pe Mississipi, aventurieri din stepă. Europa și America își trimiteau acolo drojdia și zoaiele : pînă și oamenii pașnici cîndva se sălbăticeau în această pustietate și în asemenea societate.

Cele mai diferite neamuri se amestecau într-un haos de o sută de limbi : francezi, nemți, irlandezi, iankei, emigranți polonezi și chiar indieni.

În acest vălmășag dezlănțuit nu exista nici un drept, nici o lege, nici o apărare a celor mai slabi împotriva celor puternici. Singurele elemente care hotărau relațiile dintre oameni erau revolverul și cuțitul.

Strada căutătorilor de aur era plină de bețivani. Acești oameni cu fețe învîlvorate, în cămăși descheiate la gît, se împleticeau de la un trotuar la altul, urlînd cu glasuri răgușite : Darling, *I am growing old,* și trăgînd, ca să se distreze, cu revolverul în gardurile ciuruite ca o sită.

Noaptea pe uliță ardeau „felinare" de hîrtie, îmbibate cu grăsime sau grămezi de uscături. Asistați de mulțimea spectatorilor, oamenii se băteau în plină zi cu cuțitele și nu-i împiedica nimeni. Dimpotrivă cercul alcătuit de spectatori, sau așa-zisele „ringuri", îi ațîțau pe potrivnici. Jocurile de cărți erau de asemenea la mare cinste. Luna care odinioară, înălțîndu-se deasupra „luncii", lumina un ținut pașnic, adormit, lumina acum o adevărată gheenă a lăcomiei omenești și a desfrînării. Pe locurile goale, printre stejari, emigranții care nu apucaseră să-și ridice case, își întindeau tabăra înapoia carelor. Focurile ardeau ziua și noaptea, alimentate cu lemn roșu și ramuri de oțetar ; în jurul lor, noii veniți își pregăteau cina sau se destindeau

după greutăţile călătoriei îndelungate. Căruţele le ţineau loc de hambar, şură, magazie sau locuinţă. Cărau totul în ele, începînd cu rezervele de hrană, armele şi uneltele pentru săpat, şi sfîrşind cu speranţele îmbogăţirii şi ale unei sorţi mai bune.

Cîteodată se iveau certuri între noii sosiţi şi cei veniţi mai demult. Pricina o oferea de obicei vreun aventurier localnic, hîrşit cu viaţa, care, trecînd pe lîngă căruţe, îi insulta pe emigranţi cu salutul: „*Hello, greenhorns*" (Ce mai faceţi, ageamiilor). În asemenea cazuri, se trăgeau zece-cincisprezece gloanţe de revolver, lucru prea obişnuit în acest oraş.

IV

Sacramento. Elemente noi.

Oraşul se înălţa repede. Pe lîngă cîntecele beţivilor, ţipete şi împuşcături, de dimineaţa pînă seara se auzeau zgomotul securilor. Noroiul roşu de pe strada Căutătorilor de aur se întărea din cauza aşchiilor. Construirea caselor în ritm susţinut a dat naştere la un fel de industrie tot atît de bănoasă ca şi negustoria, mai cinstită însă. O astfel de industrie era producerea de scînduri. Joagărul lui Sutter tăcuse, înfricoşat parcă de cele ce se petreceau în oraş, dar în locul lui au apărut altele. În spatele gardurilor s-au deschis depozite lemnoase pe care puteai citi inscripţii uriaşe cu creta sau cu cărbunele: „*Lumber for sale*" (Scînduri de vînzare). Cine nu avea norocul lui Maria în căutarea aurului, arunca tîrnăcopul şi roaba, punea mîna pe secure şi putea să taie copaci. Acolo, sub înrîurirea pădurii, a liniştii şi a acelor cuvinte tainice pe care codrul le şopteşte omului, se purifica adesea de lăcomie, de febra aurului şi devenea un om cinstit. Copacii tăiaţi erau aduşi pînă la joagărele din oraş. Căutătorii de aur îi plăteau tot cu nisip de aur. Munca tăietorilor de lemne avea şi o însemnătate mai adîncă: defrişa pămîntul, pregătindu-l pentru viitorii agricultori.

Cu începutul s-a creat o categorie aparte de oameni, care a constituit primul element pașnic și cinstit în această colectivitate. Curînd puteau fi deosebiți de la prima aruncătură de ochi de ceilalți mineri din oraș după expresia liniștită, deși severă a feții. Nici cei mai mari scandalagii nu se luau bucuroși la harță cu acești „oameni ai pădurii", care trăiau uniți asemenea verigilor unui lanț. Ei au alcătuit un „artel", adică o tovărășie, care avea drept scop cîștigul și apărarea în comun.

Aceasta a fost cea dintîi organizație socială din această țară.

Viața lor era neobișnuit de trudnică, de aceea, cei care se apucau de asemenea muncă erau adevărați atleți.

Securea cere și mai multă forță decît tîrnăcopul și roaba. Munca însemna tăierea copacilor și lupta cu indienii. La strigătul: *Indians,* aruncau topoarele și apucau puștile. Nu erau nici ei niște mielușei; îi scalpau și ei tot atît de bine pe indieni, cum îi scalpau și indienii pe ei. În oraș se mai deosebeau de ceilalți și după ciufurile însîngerate care le atîrnau la cingătoare.

Ei au stîrpit cu totul seminția indienilor șerpi, iar pe saussoni i-au izgonit pe celălalt versant al Sierrei. Provocați de cineva, deveneau înspăimîntători. Odată, strada Căutătorilor de aur a fost martora unei adevărate bătălii între ei și căutătorii de aur, în care au pierit douăzeci de oameni. La început erau săraci și trăiau ca indienii, sau chiar mai rău; dormeau în pădure sub cerul liber și se hrăneau cu carne friptă în spuză sau în lut. Dar după aceea, pe măsură ce creștea cererea de scînduri la Sacramento, „artelul" a început să facă afaceri strașnice, iar membrii lui au devenit oameni bogați. În general, se ajunsese pînă acolo, încît săpătorii, adică cei care-l scoteau, aveau mai puțin aur decît toți ceilalți. Cu timpul, tăietorii de lemne și-au ridicat fie case izolate prin păduri, fie mai multe laolaltă, dînd naștere la așezări noi, Lathrop, de exemplu, o localitate smulsă, în adevăratul sens al cuvîntului, ursilor cenușii. În aceste așezări au început s-o ducă destul de bine, drept care au început să fie interesați ca fiecare dintre ei să fie sigur de averea și viața lui.

Astfel din haos se deslușea treptat nevoia instituțiilor și a organizării vieții.

Cu toate acestea, în oraș, printre căutătorii de aur, haosul a continuat să existe, adîncindu-se și mai mult din cauza noilor valuri de aventurieri care soseau neîncetat.

V

Lumini și umbre

În curînd, au luat ființă două tabere. Una era alcătuită din tăietori de lemne și toți oamenii mai cumsecade și mai avuți din oraș, pentru care legea însemna posibilitatea de a se bucura în liniște de bogăția lor. În cealaltă intrau căutătorii de aur de joasă speță și scandalagii din toate colțurile lumii, al căror număr se mărea cu fiecare caravană care sosea.

Munca săpătorilor, mai ales acolo unde se desfășoară fără mașini, și constă în folosirea roabei, a tîrnăcopului, a hîrletului și a mîinilor, este foarte grea. Să sapi căruțe întregi de pămînt, să sfarmi cuarțul și să-l speli într-o albie cu apă, apoi să dizolvi aurul în mercur. În sfîrșit, să faci să se aleagă mercurul la foc — iată sarcina căutătorului de aur, de la care nu se poate eschiva nici o clipă.

Majoritatea celor veniți la Sacramento se compunea însă din scandalagii și leneși înveterați. Aceștia veneau aici să-și caute norocul, nu să muncească. Idealul lor era să găsească din întîmplare o „pepită" de cîteva zeci de funți și să cîștige astfel dintr-o dată milioane.

Asemenea cazuri sînt însă foarte rare și, cum astfel de oameni n-aveau nici o tragere de inimă pentru munca intensă, neîntreruptă, singura care aducea venituri, cei mai mulți se descurajau repede.

Se înmulțeau așadar cei fără căpătîi și fără mijloace de întreținere. Dar nu numai atît! În California nu e prea greu să găsești hrană, dar acești oameni ardeau de dorința de a ajunge la bogății fantastice fără să facă nimic.

În ce fel puteau să le dobîndească? Nimic mai simplu, jefuindu-i pe cei care le scoteau din pămînt cu sudoare și trudă amarnică.

Așa erau cei mai mulți. De aci situația îngrozitoare, dispute pentru terenuri, încăierări și crime. Trîndavii vagabondau de colo-colo. „Hotelul gentlemanilor" și „Hotelul ursului-cenușiu" erau pline ziua și noaptea. Beau fără încetare fără să știe pe ce. Trăiau din tîlhării ; jucau cărți mai abitir ca mexicanii; cărora le furau vitele și caii de pe „luncă".

Acest soi de îndeletniciri avea însă și părți și mai întunecate. Cînd vreunul dintre ei se aventura pe „luncă" și auzea șuierul *lasso*-ului, acel șuierat era ultimul care-i ajungea la urechi pe lumea asta.

De pe malul stîng, de la ferestrele caselor care se aflau lîngă rîu, se vedeau vitele oprindu-se printre tufărișurile din „luncă", mugind jalnic cu botul în vînt și bătînd pămîntul cu copitele. Mai mult ca sigur că acolo se afla vreun hoit.

Dezmățul a crescut totuși în cel mai mare grad. Nici un oraș din timpurile cele mai noi nu prezintă atîtea exemple de crime abominabile, de pierdere a oricăror simțăminte omenești, atîtea dezlănțuiri de patimi, cîte prezenta pe atunci Sacramento. S-a ajuns pînă acolo, încît un om care ieșea pe uliță, avea doar cincizeci la sută șansa de a se întoarce viu acasă. Noaptea erau atacate și casele, care se apărau cu înverșunare. Căutătorii de aur săreau în ajutorul negustorilor, negustorii îi ajutau pe căutătorii de aur. Cînd incidentul depășea limitele obișnuite, se cerea ajutorul muncitorilor de la joagăre.

De partea apărătorilor luptau de asemenea vînătorii din stepă, care există pretutindeni, călăuzindu-se după legea pustiului.

Tîlharii erau totuși cei mai mulți. Fiecare zi aducea nelegiuiri tot mai cumplite. Sutter își smulgea părul din cap de disperare, blestemînd ziua în care a construit joagărul și clipa cînd a fost descoperit aurul.

VI

Unchiulețul sîngeros

Reacția nu s-a lăsat prea mult așteptată. Struna întinsă prea mult plesnește de la o vreme, după ce luna se ridica

deasupra „luncii“ oameni necunoscuți se strîngeau sub stejarul cel mare de lîngă rîu.

Consfătuirile lor au durat o săptămînă.

Și deodată, într-o bună dimineață, au apărut niște foi scrise, care fuseseră lipite noaptea pe toate casele, hotelurile și gardurile.

Pe aceste afișe, figura drept titlu, scris cu litere mai groase, un singur cuvînt *„Lynch“*.

Iar mai departe se putea citi :

„În ziua... luna... anul... pe malul rîului Sacramento a fost înființat Comitetul Vigilenței Publice, care anunță locuitorilor următoarea lege :

Orice atentat la viața și proprietatea altuia, așadar uciderea unui alb, jaful și furtul, vor fi pedepsite cu moartea prin spînzurare.

Acuzații vor avea apărători aleși dintre membrii Comitetului.

Sentințele vor fi executate fără întîrziere la stejarul care se află lîngă rîu“.

Nu semna nimeni.

După apariția anunțului, trei zile a domnit liniștea. N-a fost ucis nimeni, n-a avut loc nici un furt, nu s-a îmbătat nimeni.

Orașul a răsuflat ușurat. Tîlharii alcătuiau majoritatea, cum am mai spus, dar în natura omenească există înnăscute respectul și frica de lege, oricare ar fi ea, infracțiunea rămîne infracțiune, iar pedeapsa atrage după sine responsabilitatea în fața autorității care judecă. Dacă n-ar exista aceste instincte, n-ar mai exista legile și colectivitățile umane.

Pe de altă parte, la Sacramento nu știe nimeni cine reprezintă instanța, prin brațul cui avea să lovească mîna amenințătoare a dreptății, care atîrna acum deasupra crimei. Taina deci mărea și mai mult spaima.

Trei zile s-au scurs în liniște. A patra a avut loc un incendiu. Nu știa nimeni dacă focul fusese pus de cineva sau dacă izbucnise întîmplător ; de asemenea, nimeni nu s-a străduit să afle adevărul. Tîlharii au prins curaj.

În plus, s-au numărat ; erau mai numeroși. Deci n-aveau de ce se teme. Cu încetul au reînceput bețiile ; nici pentru asta n-a fost pedepsit nimeni. Curajul lor a crescut și mai mult, așa că la vreo săptămînă după lipirea afișelor,

împușcăturile de revolver au reînceput să răsune pe strada Căutătorilor de aur.

Dar în dimineața următoare, vîntul care bătea dinspre „luncă" legăna cinci trupuri de tîlhari spînzurați de ramurile stejarului de lîngă rîu.

Lucru ciudat. Această priveliște nu i-a înfricoșat pe tîlhari. Taina dreptății pare mai înspăimîntătoare cînd amenință, decît atunci cînd pedepsește. În oraș s-a iscat o vînzoleală de nedescris. Seara, mulțimi înarmate, strigînd: „ne ucid" au pornit cu îndîrjire spre locul unde creștea stejarul, să-l taie sau să-i dea foc. Partida ordinei, în frunte cu misteriosul Comitet al Vigilenței Publice, a pus și ea mîna pe arme. S-a trimis numaidecît după oamenii de la joagăre și după tăietorii de lemne din pădurile apropiate. Artelul s-a ridicat ca un singur om și, după două ore, a fost văzut coborînd spre oraș de pe colina apropiată, în pas liniștit, aproape ostășesc, tăcut și mohorît, grupul bărboșilor tăietori de lemne. O oră mai tîrziu, au fost aprinse depozitele de scînduri și noaptea, la lumina incendiului, s-a încins o luptă crîncenă care a durat pînă dimineața.

Tîlharii erau mai numeroși, dar acționau haotic, așa că victoria a înclinat balanța de partea apărătorilor ordinii.

A doua zi, stejarul a fost iarăși împodobit cu trupurile spînzuraților. Au fost pedepsiți astfel toți cei prinși cu arma în mînă, peste patruzeci de persoane.

Din acel moment, a început războiul în înțelesul deplin al cuvîntului, neîntrerupt și pe viață și pe moarte, pe ascuns și în văzul tuturor.

Numărului mare al tîlharilor, Comitetul i-a opus organizația. Organizația făptuiește uneori crima, dar crima nu îndrăznește să se organizeze niciodată.

Amîndouă părțile întreceau orice măsură în cruzime. Să ne închipuim acea colectivitate alcătuită numai din bărbați trăind în pustietate, sălbăticiți, cu inimile tari ca și cuarțul pe care-l fărîmițau zilnic, și o să înțelegem că mila, dragostea și iertarea erau acolo niște cuvinte necunoscute.

Nimic nu le îmblînzea obiceiurile, în schimb totul le ațița sîngele. Se hrăneau aproape exclusiv cu carne și beau numai whisky. Nu se întîlneau niciodată cu cineva mai slab și fără apărare, care să le solicite mila, blîndețea și ocrotirea. Printre ei nu se afla nici o femeie.

VII

Orizontnl se lărgește

În cele din urmă, a apărut cea dintîi. Cu o caravană a sosit și o spălătoreasă franceză. Era o aventurieră tînără și bine făcută care știa să se descurce în orice situație. In oraș, a fost organizată în cinstea ei o adevărată festivitate. Căutătorii de aur își treceau din mînă în mînă pantofii ei, în care turnau nisip de aur. În prima zi a strîns o mare avere, iar în cea următoare a primit aproape o sută de declarații de dragoste. O lună mai tîrziu a plecat la New York cu o balenieră care a acostat întîmplător în golful de la San Francisco.

Dar într-o bună zi, locuitorii orașului au văzut o priveliște care avea să li se întipărească în memorie pentru multă vreme. Asta s-a petrecut într-unul din acele întîmplătoare momente de armistițiu între Comitetul Vigilenței Publice și tîlhari, care surveneau din cînd în cînd, așa cum în timpul unei furtuni răbufnirile vîntului sînt presărate cu acalmie. Stejarul de pe malul rîului n-avea „podoabe", iar ulița minerilor era liniștită. Gentlemanii ședeau pe verandele hotelurilor mestecînd tutun și odihnindu-se după truda zilelor grele, cu picioarele sprijinite de balustrada verandei. Era o vreme splendidă, văzduhul limpede, bolta cerească rumenită de lumina serii. Siluetele caselor, ale copacilor, ale joagărelor îndepărtate și ale pădurilor se conturau cu acea expresivitate pură, proprie sfîrșitului zilei.

Deodată s-a ivit o cavalcadă ciudată.

În frunte se afla un urs uriaș, care trepăda mărunt, clătinîndu-și capul fioros și aruncînd priviri piezișe în amîndouă părțile. Pesemne că era îmblînzit, fiindcă pe grumaz purta o eșarfă lată, roșie.

La această priveliște, gentlemanii care ședeau pe verandă au zvîcnit în picioare ; au ieșit cu toții în stradă, iar negustorii au încremenit în pragul prăvăliilor.

— *Shoot! Shoot!* (Trage!) au răsunat glasuri amestecate.

— *Stop!* s-au auzit altele, este îmblînzit.

În acest timp, caravana a intrat încet pe uliță.

După urs, călăreau pe cai mari și puternici douăzeci de

negri, înveşmîntaţi în pelerine albe şi înarmaţi din cap pînă-n picioare. Erau cele mai frumoase exemplare de negri din tribul Yollof, care pot fi văzuţi astăzi numai prin hotelurile uriaşe din New York şi Chicago, cu faţa mată, neagră ca noaptea şi aidoma feţelor de sfinx, al căror păr se încreţeşte mărunt chiar lîngă piele, ca lîna berbecilor din Crimeea.

Negrii erau urmăriţi de o amazoană pe un mustang grozav.

La vederea ei, căutătorii de aur, tăietorii de lemne, vînătorii şi negustorii au rămas cu gura căscată. Asemenea apariţie nu se văzuse de cînd lumea la Sacramento. Femeia era tînără, distinsă şi graţioasă. Un fante a strigat: „Jos pălăriile!" şi capetele s-au descoperit numaidecît. Un beţivan, care nu mai ştia pe ce lume trăieşte, a mugit pe neaşteptate: *Yankee Doodle*, dar glasul i-a fost înăbuşit pe dată. S-a aşternut o linişte adîncă, de parcă pe strada oraşului trecea o fiinţă nepămîntească.

Zvelta şi frumoasa domnişoară, al cărei păr blond era vălurit de adierile vîntului de seară, privea în toate părţile cu ochii ei albaştri, luminoşi, sigură de sine, liniştită, cu anume mîndrie chiar. Pe faţa ei delicată nu se vedea nici urmă de îngrijorare; din contră, îţi dădeai seama de la prima aruncătură de ochi că este o fiinţă curajoasă, obişnuită să comande şi să i se îndeplinească voile, chiar dacă ar fi fost vorba de nişte capricii.

După ea veneau căruţele acoperite cu pînză tărcată de Pittsburg, fiecare trasă de patru perechi de catîri mînaţi de albi sau de metişi. Pe lîngă căruţa dinainte călărea un bărbat de statură mijlocie, nu prea tînăr, care părea conducătorul caravanei; se întorcea mereu cu grijă nespusă spre căruţa în care prin deschizătura pînzei date la o parte se vedea o fetiţă aşezată, cu părul negru şi faţa palidă, frumoasă, îngerească aproape, dar tristă. Ochii ei larg deschişi nu răsfrîngeau lumina de afară, nu se mijeau la razele soarelui; era nevăzătoare.

În celelalte căruţe nu mai era nimeni. Mai mult ca sigur că erau încărcate cu unelte şi rezerve de hrană.

Cortegiul se sfîrşea cu al doilea detaşament de yolofi.

Întreaga caravană, înaintînd destul de compact, a ajuns la „Hotelul gentlemanilor". Deodată amazoana a cotit într-o parte şi apropiindu-se de grupul care stătea lîngă balustradă, a întrebat cu glasul calm, răsunător:

— Gentlemani, vreţi să-mi spuneţi dacă generalul Sutter este în oraş?

— *Yes, ma'am*, i-au răspuns politicos căutătorii de aur.

— Şi care-i casa lui?

Vreo zece-cincisprezece oameni s-au repezit s-o conducă. Casa nu se afla pe strada Căutătorilor de aur, ci mai spre sud, la vreo jumătate de milă. Conducătorul a făcut un semn şi întreaga caravană a ieşit din stradă şi s-a îndreptat spre direcţia arătată.

Mulţimea a pornit în urma ei.

După un sfert de oră de drum, au ajuns la casa lui Sutter, care se zărea cu greutate printre stejari şi nalbe. Acolo, amazoana, conducătorul îndesat şi nevăzătoarea au coborît şi au intrat înăuntru.

După o clipă, pe verandă a ieşit Sutter cu capul descoperit. L-au auzit împărţind ordine negrilor şi căruţaşilor, ca să deshame catîrii şi să scoată şeile de pe cai, fiindcă *ladies* aveau să înnopteze la el.

Curioşii au prins din zbor cuvîntul *ladies*. Cine puteau să fie? Vor rămîne sau vor pleca? Se vor stabili la Sacramento? Printre locuitorii oraşului nu era nici unul care să nu dorească fierbinte acest lucru.

VIII

Cînd luna s-a înălţat deasupra „luncii" şi a luminat aburii scămoşi care se ridicau din mlaştini, în oraş nu se mai auzeau nici glasurile răguşite ale beţivilor, nici detunăturile puştilor.

O bandă de scandalagii au încercat să străbată străzile ţipînd ca de obicei, dar au fost împrăştiaţi cît ai bate din palme.

— N-aţi aflat oare, *Goddam*, că *Ladies* au venit în oraş? le-au spus căutătorii de aur, alungîndu-i pe irlandezii ameţiţi acasă şi printre stivele de scînduri.

În schimb, cei care au venit ca de obicei la „Hotelul gentlemanilor" erau atît de mulți, încît a avut loc un adevărat meeting. S-a dezbătut pe larg cine putea să fie aceste *ladies*, iar problema rămînerii sau a plecării lor a devenit cea mai arzătoare întrebare a momentului.

Pentru acești oameni, care-și duceau viața cu mîna pe cuțit și pe revolver, nedeprinși să vadă nimic care să nu fie grosolan, aspru și brutal, asemenea femei, atît de delicate și frumoase, provenind pesemne din sferele înalte ale societății, păreau niște apariții aproape supranaturale, de vis. Aveau impresia că pentru oraș și pentru ei înșiși ar începe o viață nouă dacă aceste raze de soare ar lumina deasupra lor.

Iată dar că era destul să apară o femeie, pentru ca obiceiurile brutale să se îmblînzească dintr-o dată. Discutau de-a valma, dar în liniște. *Bowie knives* * rămîneau în teacă, iar revolverele în buzunare. Nu se mai jucau nici cărți și se bea numai cockteil, în locul porțiilor uriașe de whisky.

Se distrau cu toții de minune, încîntați de noii oaspeți, pe socoteala spălătoresei care fugise cu baleniera.

— *By God!* spunea Henry Rows, un tînăr tăietor de lemne din pădurea de stejar, am fost întotdeauna de părere că cealaltă era o *humbug* **.

— Cu toate acestea, i-ai cerut mîna, interveni milionarul Maria.

— Pentru că toți au procedat la fel. De altfel, aș fi luat-o cu mine la pădure. Dar cum poți să le compari?! Acum, cînd am văzut-o pe această *lady*, cu părul blond, m-a izbit ceva în piept, de parcă am băut grog fierbinte. Asta nu-i o *humbug*...

— *Well! Well!* au încuviințat ceilalți.

— Gentlemani, a continuat Rows, să mă spînzure, dacă n-o să mă angajez căruțaș la ea, de-ar fi să mîn catîri pe degeaba pînă la moarte.

— Astîmpără-te, Rows! l-a îndemnat un căutător de aur în vîrstă.

— Mai bine blestemat, decît să mă astîmpăr! Pe brațul ăsta! N-am să mă liniștesc, cît timp îmi bate o inimă în piept, pînă cînd n-am să aflu cum o cheamă și dacă are de gînd să rămînă aici. *Good bye!* Mă duc imediat să aflu ceva sigur.

---

* Cuțit lung de vînătoare
** Pungășoaică

Spunînd acestea, tînărul tăietor de lemne şi-a pipăit instinctiv cuţitul, să vadă dacă iese uşor din teacă, apoi a plecat. După plecarea lui, căutătorii de aur mai vîrstnici şi mai bogaţi, care se declaraseră cu tot sufletul de partea ordinii, au început să cîntărească lucrurile altfel. Dacă aceste femei ar fi rămas în oraş, le-ar fi fost mai uşor să asigure ordinea şi securitatea locuitorilor. Se pare că un singur cuvînt al blondei *lady* ar atrage de partea ei roiurile de gentlemani, iar viaţa insuportabilă fără siguranţa averii şi a zilei de mîine s-ar putea sfîrşi o dată pentru totdeauna.

Acestea şi alte asemenea chibzuieli au fost întrerupte de venirea lui Rows. S-a întors la numai o oră după ce plecase, dar într-o stare destul de jalnică, fără pălărie, cu cămaşa ruptă şi fără cuţit. L-au înconjurat numaidecît.

— Ce s-a întîmplat? Ce ai? l-au întrebat din toate părţile.

— Ce s-a întîmplat? răspunse Rows. Miss Monteray este un înger.

— Aşadar, Monteray se numeşte?

— O *yes!* dar, *by God,* ascultaţi-mă! Merg eu şi-mi zic: o să-l întreb pe cel dintîi „buză groasă". Era întuneric fiindcă se lăsase ceaţa. Mă apropii şi, în sfîrşit, mi se pare că văd căruţele; mă uit eu şi parcă văd că se mişcă ceva, aşa că strig: „Hei! *sir,* ascultă!" Cînd colo, *sir* începe să mormăie şi mă apucă de grumaz! I-am lăsat pălăria, o bucată din cămaşă, cuţitul şi am fugit. Alerg spre casa lui Sutter şi zbier cît mă ţine gura, iar *grizzly* (pentru că el era! blestemul să cadă pe capul lui) mă goneşte din urmă şi mormăie. Atunci încep să ţipe şi cei de la căruţe şi, în sfîrşit, se deschide uşa şi apare în prag domnişoara noastră; Sutter era în spatele ei cu un felinar. Mă prăpăstuiesc la picioarele ei şi strig *Help!* iar ursul mă înhaţă din nou.

— *Well! well!...*

— Vouă vă convine să spuneţi: „well", dar eu am crezut că mi se apropie ceasul de pe urmă. Deodată, domnişoara noastră începe să vorbească: *„Baby, let him alone!"* Auziţi? Ea-i zicea ursului *baby!* Şi-i vorbea cu un glas atît de dulce, ca şi cînd îi pusese cineva miere-n rom; fiara blestemată s-a rostogolit la picioarele ei şi a început să mormăie. Cădea-i-ar ciuma pe cap şi blestemul meu pe amîndouă labele dinainte!...

— Linişteşte-te, Rows, îl potoli flegmatic bătrînul căutător de aur.

— *Well* — acceptă Rows — atunci domnișoara mă întreabă cine sînt și de ce am nevoie. Cînd m-am uitat la ea, *by God!* N-am văzut de cînd sînt asemenea ochi; pun pariu pe o sută de dolari contra zece că n-a văzut nimeni nici la New York, nici la Filadelfia. Să mă-mbolnăvesc dacă există în tot estul asemenea femeie. Pe două sute de dolari, pe trei sute...

— Astîmpără-te, Rows!...

— Cînd mi s-a adresat astfel cu glasul mai dulce ca mierea, a început să mă doară la linguriță, de parcă nu mîncasem nimic de trei zile. Îi spun deci: *beg your pardon...* dar mai mult n-am fost în stare. Ea a zîmbit ca un înger și m-a invitat înăuntru.

— Și ai intrat?

— Am intrat, dar n-am cutezat să mă așez. Mă simțeam atît de prost de parcă mă scalpa cineva, dar în cele din urmă i-am spus că am venit să aflu cine este. Dumnezeu s-o binecuvînteze!

— Și ea?

— Ea mi-a zis: „*Sir*, spune-le gentlemenilor și colegilor dumitale că mă numesc Mary Monteray, sînt din Louisiana și am venit cu prietenii mei să trăiesc sub ocrotirea lor."

— Sub ocrotirea noastră?

— Întocmai! Apoi mi-a strîns mîna. Așa cum mă vedeți aici, mi-a strîns-o cu mînuța ei albă, binecuvîntată... *By God!*... Și mi-a spus că ea ne respectă...

Rows n-a mai putut să continue din cauza emoției. Ceilalți i-au strîns cu seriozitate mîna vînoasă, obișnuită cu securea, iar el a rămas tăcut o vreme, apoi n-a mai putut rezista, a sărit pe masă, a ridicat capul, a deschis gura și a răcnit:

— Ura pentru *miss* Monteray!

— Hip! hip! ura! pentru *miss* Monteray! i-au răspuns o sută de glasuri.

— Ura pentru domnișoara noastră!...

— Pentru copila noastră!...

— Pentru dulcica noastră!...

Au urmat aplauze, discursuri, urări... O jumătate de oră mai tîrziu, au hotărît să meargă cu toții în delegație la domnișoara Monteray.

Strada, întunecoasă cu o clipă înainte, s-a luminat dintr-o dată de la mănunchiurile de nuiele și așchiile aprinse;

la lumina lor, mulţimea căutătorilor de aur şi a tăietorilor de lemne, alungită ca un şarpe, înainta încet spre casa generalului Sutter.

IX

Intenţii pentru viitor

Domnişoara de Monteray a început să fie răsfăţata oraşului, cu toate că niciunul dintre locuitori nu înţelegea de ce o persoană atît de tînără, bogată pesemne şi atît de deosebită prin educaţie şi obiceiuri de oamenii Vestului îndepărtat, părăsise statele civilizate din est şi se mutase într-o pustietate sălbatică, unde condiţiile de viaţă erau aspre, primejdioase chiar.

Asta putea să li se pară ciudat multora, cu atît mai mult atunci cînd au aflat că bărbatul blond, nu prea tînăr, care o însoţea, şi fiica lui oarbă nu erau rudele ei.

Miss Monteray era pur şi simplu prietena fetiţei oarbe, şi în realitate venise în California pentru ea ; Mary Monteray era tînără, singură, liberă şi nespus de bogată, aşa că putea să călătorească şi să stea unde-i plăcea.

Cînd micuţei Nelly (pentru bolnava ameninţată de boala de piept clima umedă era ucigătoare) i s-a recomandat să plece din Louisiana, Mary a vrut s-o ducă în Italia, dar întreaga Europă era bîntuită de viforul revoluţiilor. De altminteri nici bătrînul Taller, tatăl lui Nelly, fermier înnăscut, n-ar fi găsit în Italia o ocupaţie potrivită pentru el, aşa că au ales California.

Mary care, pe lîngă noblețea caracterului avea şi o fire profund romantică, a căzut repede de acord cu o călătorie care-i făgăduia o mulţime de peripeţii.

Erau hotărîţi să ducă în California o viaţă de fermieri. Pămîntul nu aparţinea nimănui. Ce-i drept, unele familii de mexicani aveau în stăpînire suprafeţe nemăsurate, dar nu locuiau acolo şi nici nu cultivau pămîntul. Economia, dacă exista vreuna, era constituită numai din păstorit. Doar preoţii iezuiţi cultivau porumbul şi viţa de vie, mai la sud, la

cinci sute de mile de Sacramento, în așa zisele *Missione*, în jurul acestui oraș, însă nici mai la nord de el, nu semănase nimeni pînă atunci nici un bob de grîu.

Făina se aducea din est, așadar economia agrară făgăduia venituri considerabile. Taller se aștepta să facă avere în cîțiva ani, apoi să se statornicească pentru totdeauna în New Orleans, ținutul lui natal.

X

Trudă și idilă

S-au scurs cîteva luni.

Nu prea departe de Lathrop, cu ajutorul tăietorilor de lemne, s-au construit două case.

Într-una din ele locuiá Taller cu fiica lui, în ceálaltă Mary Monteray cu negrii și cu ursul ei.

Cele două case se găseau la zece mile de colonia principală a tăietorilor de lemne, de la care puteau cere ajutor în caz că erau atacați de indieni. Deși nici forțele locale nu erau de disprețuit, deoarece personalul de pază, alcătuit din cei patruzeci de yollofi puternici ca niște stejari și înarmați, putea să se apere multă vreme.

Cîțiva vegheau ziua și noaptea prin împrejurimi, iar ceilalți erau ocupați cu tăierea stejarilor și a platanilor, ca să curețe locul pentru grîielę lui Taller.

Bătrînul fermier s-a apucat de lucru cu înflăcărare. Acolo unde *miss* Monteray căuta idila, el căuta munca.

Au găsit amîndoi ce-și doreau. Mary însăși recunoștea că n-a fost niciodată atît de fericită. Teritoriul în care se stabiliseră era virgin în accepția deplină a cuvîntului. Ziua se auzea într-adevăr hîrșcîitul joagărelor pe care tăietorii de lemne le construiseră la o depărtare numai de zece mile pe cursul pîrîului „Pieile roșii", dar cînd acestea tăceau, nici un semn de viață omenească nu tulbura liniștea adîncă. Noaptea mancavișii (sturzii cîntători) umpleau cu trilurile lor bungetul pădurii sau uneori, printre stînci, se auzea răgetul pumei. Locul era bine ales. Casele se aflau în vale,

pe amîndouă malurile pîrîului limpede precum cristalul și acoperit de sălcii plîngătoare, tocmai acolo unde pîrîul se prăbușea de pe un fel de terasă mai înaltă, formînd trei cascade destul de mari. Deasupra cascadelor atîrnau ghirlande întregi și perdele de liane amestecate cu lujerele „wachliilor", împodobite cu flori bogate, purpurii. Poalele stîncilor roșii de granit erau acoperite cu tufișuri încîlcite de trandafiri sălbatici.

Stîncile de granit ridicau împrejur un fel de ziduri uriașe, despărțind valea, care semăna cu un amfiteatru, de restul lumii, iar dincolo de ele fremăta pădurea de stejari negri și arbori de esență tare.

Un podeț fragil de lemn roșu, aruncat peste pîrîu, unea cele două maluri. Acesta era locul îndrăgit de Mary, în care își petrecea de obicei diminețile, citind sau învățînd-o pe micuța Nelly. Uneori, de pe podeț, Mary își ațintea privirile în depărtarea pîrîului care părea că aleargă într-o țară misterioasă. Pentru că adîncurile pădurii erau în acea vreme încă pline de taine. Atunci Mary îi povestea nevăzătoarei Nelly despre aceste minuni care o înconjurau, iar copila o asalta cu tot felul de întrebări.

Din nefericire, noțiunile de culori și forme aproape că nu existau pentru mintea acestei fetițe, de aceea Nelly se exprima cîteodată cam așa :

— Mary, pîrîul este trist, fiindcă plînge, eu îl aud bine ; pădurea e tristă și ea mai mult ca sigur că e bătrînă ; dar cum sînt florile și cerul, nu știu deloc.

Mary îi explica și ea cum putea, dar copila sfîrșea de obicei :

— Nu înțeleg, Mary, draga mea, nu înțeleg.

Iar după o vreme adăuga :

— Aici însă, e foarte bine.

Într-adevăr era bine. Aerul îmbălsămat, uscat și cald, ale cărui adieri sărutau fața fetiței, îi umpleau de viață pieptul plăpînd ; de departe se auzeau cîntecele monotone, dar sonore, ale negrilor pe care-i supraveghea tatăl ei... Sălciile șopocăiau dulce printre frunze, roiuri de fluturi mari, albaștri, se zbenguiau peste capetele blonde ale fetelor.

— Ah, Nelly, dac-ai putea vedea și tu toate astea ! îi spunea Mary.

— Nu te necăji, îi răspundea copila. Mă gîndesc că vezi tu și mă bucur foarte mult.

Atunci Mary își apăsa buzele trandafirii pe fruntea palidă a fetiței. Pacea și fericirea împrejurimilor o îmbătau.

Uniformitatea vieții putea s-o plictisească, într-adevăr, dar asta abia mai tîrziu. Acum totul era nou și necunoscut pentru ea, ea însăși descoperea totul, iar această descoperire constituia o încîntare nespusă pentru sufletul ei sătul întrucîtva de ceea ce poate să ofere lumea civilizată și societatea aleasă. Ajunsese înainte de vreme la această stare de saţietate și din pricina bogăției. Lăudată cu diverse prilejuri, era prea ageră ca să nu-și dea seama că cele mai multe complimente se aduceau banilor ei. Această convingere o făcuse puțin neîncrezătoare și sufletul i se umpluse de amărăciune. Această amărăciune era ogoită aici de adevărul și sinceritatea locurilor. Pe de altă parte, Mary nu iubise pe nimeni pînă acum în afară de micuța Nelly.

Cînd căldura o găsea pe pod, Mary se ducea să citească pe veranda casei sale. Își adusese o căruță plină cu cărți. La amiază, se ducea să prînzească în casa lui Taller ; apoi venea timpul siestei.

Seara, îndată ce discul soarelui se ascundea în tăietura stîncilor înalte, își lua pușca și pleca la vînătoare, urmată agale de *baby* al ei, care își legăna căpățîna uriașă la dreapta și la stînga după obiceiul ursilor.

O escortă atît de fioroasă o asigura împotriva oricărei primejdii.

Cîteodată, le vizita așezarea generalul Sutter, care se atașase în scurtă vreme de acești oameni cumsecade, atît de rari prin partea locului. Nu înțelegea nici el prea bine de ce o asemenea *miss* stă în pădure, dar era foarte mulțumit de acest lucru. Uneori se întîmpla ca și Mary, însoțită de *baby* al ei și adesea și de bătrînul Taller, să-i viziteze pe „gentlemanii" din oraș. Pentru cei din oraș, vizita ei constituia o sărbătoare. O iubeau ca pe un copil al tuturor, mai ales după ce s-a arătat că acest copil știe la nevoie să îngrijească bolnavii și răniții. În oraș, datorită influenței ei și simțămintelor mai blînde pe care se pricepea să le stîrnească în sufletele aspre ale căutătorilor de aur, obiceiurile au început și ele să se mai îmblînzească.

Stejarul înfricoșător era împodobit din ce în ce mai rar cu trupuri omenești. La început, membrii Comitetului o chemaseră de multe ori pe Mary să participe la sfatul lor,

dar s-au convins repede că în acest fel nu mai era cu putință să spînzure pe nimeni cum se cuvine.

În schimb, cei pe care-i salva, deveneau „oamenii ei" cu trup și suflet.

Un singur om a pierit fără urmă. Nu s-a mai arătat prin oraș, tăietorii de lemne nu l-au mai văzut nici ei, într-un cuvînt, nu era nicăieri. Mary și-a adus aminte odată de tînărul pe care era cît pe ce să-l sugrume *baby* al ei, și a întrebat de el.

— Rows? i s-a răspuns, era un băiat bun, a murit desigur.

Acesta era însă un lucru atît de obișnuit, încît nici măcar Mary nu s-a mai interesat de el.

XI

Coliba din pădure

În viața lui Mary Monteray, ca și pe cerul senin al Californiei, se petreceau prea puține schimbări. O zi semăna cu cealaltă ca doi frați gemeni.

Singura schimbare o constituia faptul că pe măsură ce cunoștea împrejurimile, Mary devenea tot mai îndrăzneață, escapadele ei vînătorești tot mai îndepărtate.

N-a amenințat-o niciodată vreo primejdie, cu toate acestea, o dată s-a întors din pădure neliniștită; avea senzația că este urmărită.

Neliniștea ei a crescut considerabil a doua zi cînd, la aproape zece mile engleze, în josul pîrîului, pe malul unui mic loc din pădure, prin care curgea pîrîul, a descoperit o colibă. Sălașul era proaspăt încherbat din ramuri flexibile de salcie, acoperite pe dinafară cu o bucată de pînză de Pitsburg. Lîngă colibă fumega un foc abia stins.

Dacă n-ar fi fost pînza, s-ar fi putut presupune că sălașul era un vigvam indian, întrucît crengile de salcie erau înfipte și legate întocmai cum le împreunau indienii. Dar pînza și urmele încălțărilor cu potcoave mărturiseau că în acest colț de pădure se adăpostește un om alb.

După o clipă de ezitare, Mary a intrat înăuntru. Prezența lui *baby* îi dădea curaj.

Înăuntru nu era nimeni. Pe mușchiul de jos se afla doar o piele de urs, jupuită se vede nu prea de mult, pe care *baby* o mirosea cu mirare și neliniște.

Într-o țară în care se adăposteau tîlhari din toată lumea, era un lucru important să știi cine trăiește în imediata vecinătate, mai ales dacă acel cineva se mai și ascundea.

Prin urmare, Mary s-a hotărît ca la întoarcere să-și trimită yollofii să scotocească prin împrejurimi, cu atît mai mult cu cît pe la jumătatea drumului spre casă i-a ajuns la ureche ecoul unei împușcături îndepărtate.

Căutările s-au dovedit zadarnice. Unul dintre negri întîlnise într-adevăr un vînător necunoscut în pădure, dar nu putuse afla nimic de la el.

Întrebat dacă el locuia în coliba de lîngă pîrîul Pieilor roșii, vînătorul răspunsese „eu"; întrebat ce face, răspunsese: „ce-mi place".

După o săptămînă au uitat de el. Prezența misterioasă n-o mai înfricoșa pe Mary, acum începea s-o intereseze. În viața monotonă pe care o ducea aici, asta era o noutate. În timp ce vîna prin pădure, Mary se gîndea că poate undeva, nu prea departe, dădea tîrcoale vînătorul misterios și uneori se înfuria, dar cel mai adesea se amuza.

Împrejurimile păreau atît de sigure, încît nu o dată frumoasa amazoană renunța să-și ia ursul cu ea. Asta se întîmpla mai ales atunci cînd *baby* dormea și, înghiontit de piciorușul lui Mary, în loc să se scoale, mormăia mînios.

Mai totdeauna o ajungea totuși din urmă, rușinîndu-se parcă de lenea lui.

XII

Întîlnirea

Odată, a prins-o noaptea în pădure, cu toate acestea și-a urmat drumul cu îndrăzneală pe cărăruia îngustă, acoperită cu pietriș care nu era altceva decît albia secată, nu

prea adîncă, a unui mic torent ce ducea apele din munți în anotimpul ploios pînă la pîrîul principal.

Pe amîndouă părțile torentului se înălțau bungete de netrecut; la poalele copacilor creștea un fel de lemnul-domnului, numit pe aici „ciaporal".

Mary mergea, îndepărtînd la răstimpuri rămurelele de răchită care-i împiedicau drumul, cînd deodată s-a oprit locului și a început să asculte.

În liniștea pădurii ajungea pînă la ea de departe scrîșnetul pietrișului călcat de niște pași greoi.

Neliniștită, Mary a tras piedica armei.

În curînd, după scrîșnetul pietrișului a auzit un mormăit surd.

Auzindu-l, tînăra a coborît îndată pușca.

— *Baby!* a strigat veselă, *baby! come here!*

Printre lăstarii de răchită, la numai cîteva zeci de pași de Mary, a apărut căpățîna uriașă a unui urs care alerga spre ea.

— *Baby!* l-a chemat Mary.

Lucru ciudat; animalul în loc să pornească într-un scurt galop de bucurie cum făcea de obicei, s-a oprit brusc.

Din pieptul lui a început să gîlgîie un muget surd, înăbușit.

— *Baby!* l-a chemat Mary încă o dată.

Deodată pușca mică a început să-i tremure în mîini, și fața i s-a acoperit de o paloare mortală: nu era *baby* al ei. Mary se afla față în față cu cel mai înspăimîntător tîlhar al pădurilor californiene — ursul cenușiu.

Pe cărăruia îngustă, nu mai avea cum să-l evite, și nici s-o apuce într-o latură nu putea din cauza pădurii dese. E adevărat, ținea pușca în mîini, dar acest soi de urs nu poate fi doborît niciodată cu un singur glonț, iar rănit, devine și mai cumplit.

Avea și cuțit, cea mai grozavă armă în lupta de aproape, dar pînă și cei mai vestiți vînători din Canada, care își petrec toată viața pe platourile din America centrală, nu se încumetă să atace ursul *grizzly* cu arme albe.

Mary era pierdută.

În acest timp, animalul s-a ridicat pe labele dinapoi și rotindu-și-le prin aer pe cele din față, se apropia încet de ea.

Mary a dus arma la ochi; a răsunat o împușcătură, dar i-a răspuns numai un muget de turbare.

— Ajutor! ajutor! a început să strige Mary, uitînd îngrozită că cel puțin cinci mile engleze o despărțeau de casa ei.

Monstrul se afla la nu mai mult de cincisprezece pași. Acum răgea înfricoșător, ghiarele albe ale labelor dinainte parcă luceau în întunericul nopții.

Mary simțea că i se îndoaie picioarele sub ea.

Deodată ceva i-a atins umărul, și un glas omenesc, gros, calm, a rostit din beznă:

— *Beg pardon, miss.* Asta-i *business*-ul meu.

Un braț puternic a împins-o înapoi, și în fața ei s-a conturat silueta înaltă a unui bărbat.

L-a auzit șoptind încă o dată:

— *I beg your pardon...*

Lumina sîngerie a împușcăturii a sfîșiat întunericul, apoi Mary a văzut încleștarea cumplită a omului cu fiara. Grămada de trupuri învălmășite s-a prăbușit pe pietrișul albiei... și se rostogolea spasmodic... Doar la răstimpuri se auzeau dinții scrîșnind, răsuflări precipitate, mugete întrerupte... Uneori se înălța laba ursului, alteori mîna omului înarmată cu cuțitul... Mary a leșinat...

Cînd și-a revenit, prima impresie pe care a încercat-o, a fost zgomotul cascadelor de pe cursul pîrîului. Se vede că era aproape de casă. Într-adevăr, în depărtare strălucea o luminiță în casa lui Taller.

La picioarele ei zăcea pe spate trupul unui om fără cunoștință...

Atunci Mary a înțeles totul. Izbăvitorul necunoscut o purtase probabil pe brațe o bucată de drum, înainte de a leșina el însuși vlăguit.

Pesemne că nu scăpase cu totul teafăr din luptă. La lumina lunii, Mary a observat sîngele care i se scurgea de la gît, de la piept și prin părul de pe cap pe iarba din pădure. Fața-i era albă ca varul; ținea ochii închiși, buzele desfăcute respirau, dar abia auzit și neregulat.

Avea o față frumoasă, aidoma statuii romane a unui barbar, care iradia curaj și forță.

Mary a dat fuga la pîrîiaș, după apă, pe care a adus-o în propria pălărie. A turnat cîteva picături în gura vînătorului; trupul acestuia a fost străbătut de un fior, a deschis ochii o clipă și buzele i-au șoptit:

— *I beg your pardon!* Sînt fericit...

Mary i-a sprijinit capul pe genunchii ei și un timp a rămas nemișcată, deoarece nu știa ce să facă: să strige după ajutor sau să-l lase pe rănit aici și să se ducă ea însăși după oamenii ei. Îi era frică să-l părăsească, și chemările ei probabil să nu le audă nimeni. Dac-ar fi văzut-o cineva stînd așa, îngînduratã și aplecată peste chipul palid al vînătorului, ar fi putut s-o ia drept o rusalcă a pădurii.

Era noapte de-a binelea, luna se ridicase deasupra pădurii; privighetorile din acele locuri, mancavișii, umpleau desișul de ciripit dulce, de triluri și parcă de ecoul sărutărilor; în depărtare susura pîrîul, iar clipocitul lui se împletea cu hîrșcîitul joagărelor din Lathrop.

Mary știa în sfîrșit ce avea de făcut. Deoarece pușca ei rămăsese la locul luptei, a luat arma grea a vînătorului și încărcînd-o, a tras în aer.

Apoi a mai tras încă de trei ori. După a doua împușcătură, la ferestrele casei lui Taller au început să apară lumini jucăușe, care mai apoi s-au depărtat de casă, apropiindu-se repede de Mary; în curînd zece-cincisprezece yollofi cu Taller în frunte au sosit în goană, purtînd în mîini care felinare, care vreascuri aprinse.

— Ce s-a întîmplat? a întrebat Taller.

— Duceți-l cît mai repede acasă pe acest gentleman! le-a strigat Mary.

A doua zi, bolnavul era fără cunoștință. A fost adus un medic din Sacramento.

Medicul care se lăsase de meserie de multă vreme, pentru a căuta aur, și care rareori era treaz, mai știa atît cît să-și dea seama că starea bolnavului era foarte gravă.

L-a recunoscut însă pe bolnav înainte de a ști ce boală are. Cînd s-a uitat la fața palidă, bărboasă și însîngerată, a exclamat numaidecît:

— *Well!* Ăsta-i Rows...

După care, aplecîndu-se spre rănitul care abia mai răsufla, a spus:

— Rows, prietene, se zvonea că ursul te-a ucis acum o jumătate de an, cînd colo te-a hărtănit abia ieri. *Well! well!* Cred că pieptul ți-e puțin zdrobit... o coastă ruptă... clavicula e ruptă și ea, dar ce-a mai rămas e *all right!* Dacă vei muri, asta se va întîmpla din cauza scurgerii de sînge și a epuizării... a! și brațul e scrîntit. Te-a cinstit cum se cuvine... dar tu, băiete, de cîte ori ți-ai înfipt cuțitul în el... ai?...

Rows habar n-avea pe ce lume se află, de aceea nu putea răspunde la întrebările medicului. Acesta continua să vorbească:

— Ehe, domnișoară Monteray, cred că flăcăul era îndrăgostit de dumneata! Altminteri ți-ar fi spus: ăsta nu-i *business*-ul meu.

Medicul a căzut o clipă pe gînduri:

— A dispărut din oraș și i s-a pierdut urma. N-am putut pricepe de ce, fiindcă îi mergea bine; a avut noroc. La o zi după venirea dumitale, a găsit o „pepită" de cel puțin cinci mii de dolari... Acum însă îmi aduc aminte... Vorbea mereu de dumneata... Locuia aici?

— Nu.

— Atunci veghea asupra dumitale din pădure... *poor boy!* Cred că o să moară, dar poate că se înzdrăvenește... Să-l îngrijiți aici. Brațul, coasta și clavicula i le-am pus la loc. Trebuie să-i spălați rănile și să așteptați pînă cînd se sudează oasele. *Good bye!*

Medicul a plecat. Lîngă patul lui Rows a rămas numai un negru și Mary.

Mary și-a adus și ea aminte de Rows și, uitîndu-se la el, a căzut adînc pe gînduri.

În California găsise tot ce-și dorise sufletul ei romantic. Viața searbădă de societate o plictisise; aici avea sălbăticia virgină; acolo își pierduse încrederea în dragostea și generozitatea oamenilor; Rows, care zăcea înaintea ei, constituia dovada însîngerată că există și dragoste și sacrificiu.

E adevărat că cele două virtuți erau întrupate în firea pe jumătate sălbatică a vînătorului din pădure...

Îngrijirea bolnavului îi ocupa acum tot timpul. A doua zi, Rows și-a recăpătat cunoștința...

A deschis ochii; a privit uimit în jurul lui și ochii i s-au oprit în cele din urmă la Mary. Urmele de fierbințeală au mai luptat un timp pe chipul lui cu gîndurile limpezi, apoi fața i s-a luminat, iar buzele palide au șoptit:

— *I beg your pardon, miss!...*

— Cum te simți, *sir?* l-a întrebat Mary.

— Foarte bine. Sînt fericit...

După o clipă a început să vorbească repede, febril parcă:

— Nu mă recunoști, domnișoară? Sînt Rows. N-am noroc la urși. În prima zi mai-mai să mă sugrume *baby* al tău... apoi ăsta... dar atunci m-ai scăpat dumneata... Țin minte

că ai dat mîna cu mine. Pe urmă n-am mai putut să stau în oraș... Locuiesc în coliba de lîngă Miror-lake. E foarte bine în pădure... Dar să nu mai umbli singură. *Miss* Mary... Indienii rătăcesc și ei peste tot... Mi-am spus: o să veghez și eu...

— Mi-ai salvat viața...

— Domnișoară, să nu mai vorbim despre asta...

Însănătoșirea a venit mai repede decît prevăzuse medicul. Rows era totuși foarte puternic; cu toate că a trebuit să stea nemișcat mai multă vreme, primejdia a trecut repede... Mary petrecea zile întregi la căpătîiul rănitului fie citindu-i din Biblie, fie stînd de vorbă cu el... Rows îi împărtășea atunci toate gîndurile lui...

— Prefer să trudesc în pădure, decît să caut aur, spunea. Cînd trăiești în pădure, căutarea asta ți se pare fără noimă, prostească. Și fără folos... Căutătorii de aur beau și se ucid între ei, pe cînd în pădure stăpînește numai Dumnezeu, iar aurul nu mai înseamnă nimic... Iartă-mă, domnișoară, dar eu cred că un om poate să fie mai bun în pădure, pentru că trebuie să gîndească mai mult.... iar printre căutătorii de aur nu mai ai timp de nimic.

În tot ce spunea Rows era o naivitate pe jumătate copilărească. Era într-adevăr un flăcău de abia douăzeci și patru de ani, înzestrat pe deasupra și cu multă simplitate înnăscută; intuia el însuși acest lucru, deoarece în timp ce vorbea cu *miss* Monteray, repeta întruna: „Iartă-mă domnișoară, eu sînt un om simplu..."

Se întrema văzînd cu ochii. În curînd putea să stea pe veranda casei, apoi s-o însoțească deseori pe Mary pe coclețul care unea cele două case, pe care Mary își petrecea de obicei orele de după prînz în tovărășia micuței prietene nevăzătoare...

Într-o după-amiază, tocmai stătea așa singură, ascultînd zgomotul cascadelor cu ochii pierduți spre amfiteatrul copacilor ce înconjurau valea, care, deși destul de aproape, erau acoperiți de ceața depărtării. Vremea era cum nu se poate mai frumoasă, în jur domnea liniștea; pe luncă piuiau graurii cu aripile roșii, iar în depărtarea pădurii ciocănitorile cercetau copacii...

Pacea îmbătătoare a naturii o cufundase pe Mary în visare. Un dor blînd, dar de neînfrînt îi strîngea inima. În clipa aceea, Rows s-a apropiat de ea, pășind totuși cu destulă greutate...

Mary a alergat spre el și l-a ajutat să se așeze lîngă ea. Fața lui palidă nu i se păruse niciodată mai plăcută și mai nobilă.

— *I be your pardon, miss Mary,* a început ca de obicei tînărul vînător, am o mare rugăminte...

— Pe care e sigur că n-am să ți-o refuz, i-a răspuns Mary.

— Eu, a spus Rows serios și timid totodată, învîrtindu-și pălăria în mînă, eu... dar n-ai să te superi pe mine?... o să mă fac bine în curînd...

— O, așa-i, în curînd, slavă Domnului!...

— Și am să mă întorc la coliba mea de lîngă Miror-lake... acolo încă o să-mi fie foarte rău, *miss* Mary... fiindcă întotdeauna o să-mi aduc aminte cît de bine mi-a fost aici...

— O să vii să mă vezi adesea...

— Da, dacă îmi vei îngădui... dar eu aș avea o rugăminte și mai mare... să nu te superi pe mine... dar... eu aș vrea să rămîn aici pentru totdeauna.

Mary a privit la vînător cu o expresie ciudată...

— Ce dorești? l-a întrebat scurt.

— *Miss* Mary! a rostit Rows cu glas șoptit, dumneata n-ai nevoie de mine, știu asta, dar nici eu nu cerșesc o bucată de pîine... Am găsit atîta aur încît în est aș trece drept un om bogat. Aici de asemenea... Dar la ce bun? În pădure n-ai ce face cu așa ceva, iar singur îmi vine greu... Aici ar fi cel mai bine pentru mine, așa că... *Miss* Mary, eu aș vrea să mă primești printre slujitorii dumitale... N-ai nevoie de mine... dar... aș fi cel mai fericit... și ți-aș fi credincios... o, foarte credincios...

A urmat un moment de tăcere. Mary a întors capul spre casa lui Taller și a căzut adînc pe gînduri. Deodată s-a scuturat din îngîndurare și privindu-l în ochi pe Rows, a întrebat:

— Ai să-mi spui adevărul, ca un om cinstit și sincer?

— *Yes miss!*

— Dacă-i așa... Dumneata mă iubești, e adevărat?...

Bietul Rows a pălit ca ceara; s-a ridicat în picioare, apoi s-a așezat la loc, iar buzele albite abia au putut să îngaime:

— *I beg your pardon, miss!*

— E adevărat?

— *I beg your...*

— E adevărat?

Căutătorul de aur a tăcut și abia după a doua întrebare a răspuns cu glasul tremurător, emoționat:

— O, *miss* Mary!... Nici măcar nu îndrăznesc să mă gîndesc la asta, dar așa este... foarte mult!... Singură pe lume!... pentru că... sînt singur... dar n-aș fi spus-o niciodată, niciodată.... De vreme ce totuși știi, am să plec. Dumnezeu să-ți binecuvînteze chipul tău... *Good by, miss Mary*!...

Mary Monteray și-a înclinat capul, apoi a început să vorbească:

— Rows, ce-ți spun acum, îți spun după ce mi-am cercetat inima și după ce am chibzuit îndelung. Am venit aici și nu vreau să mă mai întorc în est. California va fi de acum înainte țara mea, așa că sînt o californiană, un pionier. Din acest punct de vedere, sîntem egali... Nu-mi mai cere iertare, pentru că mi-ai salvat viața. Trebuie să-ți plătesc o mare datorie și... dacă în locul acestei datorii primești mîna mea — iat-o.

S-a așternut tăcerea; se auzea doar zgomotul cascadelor și chemărilor graurilor cu aripile roșii.

Rows arăta ca un om care se îndoaie sub povara fericirii. În cele din urmă, a întrerupt tăcerea.

— O, *miss* Mary! nu vorbi așa. Odată, mi s-a întîmplat să salvez viața unui *gambusino* mexican, care după aceea, cînd am găsit mult aur pe platouri, m-a sfătuit: ascunde-ți „nugetele", nu mă ispiti. Acum îți spun și eu la fel: nu mă ispiti. Eu soțul tău?... Eu un om simplu care abia știe să scrie și să citească?

— Iar eu sînt o fată simplă și pot să fiu soția unui pionier cumsecade.

— O, Doamne! i-a răspuns Rows, strîngîndu-și capul în mîini. Am văzut soțiile pionierilor din cealaltă parte a Marilor Lacuri: toate mestecau tutun și beau whisky. Dumneata soția unui pionier? Nu, *miss* Mary... Și pe urmă... mi-aș pierde mințile de atîta fericire. Nu mă pricep să vorbesc atît de frumos ca gentlemanii din est, dar atîta lucru înțeleg și eu că dumneata nu mă poți iubi, cum te iubesc eu... Spune, Mary nu-i așa? Ai fi oare fericită cu mine? Sînt eu oare bărbatul potrivit pentru tine?... Trăind cu mine, ai vedea că sînt un necioplit, că sînt ca un copil, ca o piele roșie care se poate descurca numai în pădure, nu și printre oameni... *Beg your pardon!*... Atît de prost nu sînt ca să nu înțeleg niște lucruri atît de simple: dumneata ești un altfel de om, care citești cărți și știi ce scrie în ele, pe cînd

eu știu numai să sap și să trag cu pușca. Dumneata ai fi silită să te rușinezi de stîngăcia mea... Îmi spui că-ți plătești astfel o datorie! O, Rows este prea cinstit ca să primească o astfel de dobîndă. Acum îmi ești recunoscătoare, dar mai tîrziu ai înceta să mai fii. Cui iubește, dragostea îi ajunge pentru toată viața, pe cînd recunoștința... nu. O, *by God!* Dac-aș putea învăța... dacă n-ar mai trebui să-mi spun: Rows, băiete, ești prea prost pentru ea... Nu, Mary, nu!...

Ochii vînătorului înotau în lacrimi. Acoperindu-și fața cu mîinile, a rămas tăcut multă vreme, apoi a urmat:

— Cît ești de bună, domnișoară Mary!... cît ești de bună! Dumnezeu să binecuvînteze mîna pe care ai vrut să mi-o oferi... O, de ce nu sînt un gentleman din est! *Good bye*, Mary!

I-a luat mîinile, și-a apăsat buzele pe ele și ridicîndu-se a plecat spre casă cu pas nesigur...

O vreme Mary a rămas singură. Și ochii ei erau plini de lacrimi... Îl iubea pe acest om al pădurii, dar simțea în același timp că în vorbele lui era mult adevăr. Aparțineau unor lumi diferite. Ar putea fi oare fericită, dac-ar fi să trăiască împreună o viață obișnuită, ca soț și soție?... Totuși, în simplitatea lui, el era atît de sincer și de nobil!...

S-a ridicat în picioare și a vrut să se ducă după el, dar căutătorul de aur a ieșit pe verandă cu pălăria pe cap și pușca în mînă...

— Unde te duci, Henry? îl întrebă Mary.

— În pădure... Îmi dezgrop aurul și plec în est... să învăț... Acum am cu ce. Sînt bogat. Am trudit cu brațele, o să trudesc și cu capul. Nu vreau să fiu un necioplit de pădurean, vreau să devin un gentleman, luminat, care înțelege ce spune fiecare carte... Cînd am să învăț ceva, am să mă întorc aici și atunci... dacă am să te mai găsesc... să nu uiți, Mary...

— Atunci poate că vei înceta să mă iubești?!...

Ultimele cuvinte au răsunat pe jumătate ca un reproș, pe jumătate ca o rugăminte.

Rows s-a depărtat... Pe colină, printre stînci, a mai lucit odată țeava puștii și pălăria s-a legănat prin aer în semn de rămas bun, apoi verdeața întunecată a pădurii s-a închis în urma lui...

XIII

Corabia „Ellen Monroe", care aducea rezerve de grîu în California, tocmai părăsea minunatul golf de la San Francisco, îndreptîndu-se, după ce aveau să treacă pe la Capul Horn, spre New York.

Pe corabie, în afară de echipaj, se aflau peste zece-cincisprezece căutători de aur care, luîndu-şi avutul cu ei, plecau înapoi în ţările civilizate.

Cîţiva dintre foştii tovarăşi îi însoţiseră şi îşi luau rămas bun. Primii urcaseră pe puntea vasului, iar ceilalţi stăteau pe cheul abia construit, fluturîndu-şi pălăriile şi batistele. Printre ei vedem şi grupul cunoştinţelor noastre: generalul Sutter, Taller, nevăzătoarea Nelly şi Mary Monteray...

Mary, cu ochii înălţaţi spre punte cu batista în mînă, îi transmitea din priviri ultimul rămas bun lui Rows care pleca în est...

Rows, aplecat peste balustradă, o privea cu toată intensitatea ochilor cu care îi era îngăduit doar o clipă să privească la fiinţa iubită.

În acest timp, pe corabie se întinsese o pînză mică, triunghiulară la prova. Vasul se legăna uşor împins de palele vîntului. Pînzele se umflau, rotunjindu-se, sau cădeau ropotind înapoi. Jalnicul „Ha-iu!", cu care marinarii îşi însoţeau înălţarea pînzelor, răsuna mereu. Timonierul cu faţa mohorîtă a unui lup de mare se afla la cîrmă. Iar flăcăiandrul din cuibul corbului cînta cît îl ţinea gura.

— *He, he, sailor is a smart boy!...* *

Fîşîitul pachetelor trase pe podeţ de pe cheu pe punte încetă. O prăpastie adîncă, pe fundul căreia sclipea apa, îi despărţea acum pe oamenii de pe corabie de cei care rămâneau...

— *Go ahead!* a răsunat glasul căpitanului.

Apa a început să plescăie pe laturile vîntului care se depărta uşor de chei...

— *Remember!* au răsunat glasuri de pe ţărm.

— *Remember,* Henry!...

— O, Mary!...

— Mergi sănătos, Henry...

— Dumnezeu să te binecuvînteze, Mary...

---

* Ehei, marinaru-i băiat isteţ!

Vîntul împrăştie cuvintele, oftările din urmă. Corabia a ieşit încet din umbra mestecenilor în zările puternic luminate de soare. Nemărginirea albastră se deschise înaintea ei, iar ceaţa depărtării începu s-o acopere... Cîntecele marinarilor, sonore şi limpezi la început, s-au transformat într-un murmur, care se mai auzea doar din cînd în cînd, apoi într-un zvon abia deslușit, într-un... Corabia se micşora văzînd cu ochii. O privire ageră a putut să deosebească o vreme o siluetă aplecată, fluturîndu-şi pălăria ; apoi totul s-a contopit într-o masă informă ; masa s-a preschimbat într-o aripă albă de pescăruş, vizibilă hăt ! departe pe mare ; aripa s-a transformat într-un noruţel nedeslușit, noruleţul într-un punct, apoi... s-a topit şi punctul ; orizontul a înghiţit totul, înstăpînindu-se atotputernic în tăriile albastre şi în golful uriaş de la San Francisco.

Doar gîndurile, solii inimilor iubitoare, străbăteau întinsul mării de la ţărm la corabie şi de la corabie la ţărm...

CUPRINS

Bătrînul slujitor 7

Hania 20

Selim Mirza 130

Două căi 192

În țara aurului 252

Marele scriitor polonez H. Sienkiewicz, distins în 1905 cu Premiul Nobel, este cunoscut în primul rînd ca autor al amplelor evocări istorice : PRIN FOC ŞI SABIE, POTOPUL, PAN WOLODYJOWSKI, CAVALERII TEUTONI şi QUO VADIS ?. Suita de povestiri cuprinse în prezentul volum vine să împlinească imaginea asupra acestui clasic al romanului a cărui pană se dovedeşte la fel de plină de farmec şi în proza de mai mică întindere.

Lei 16,50